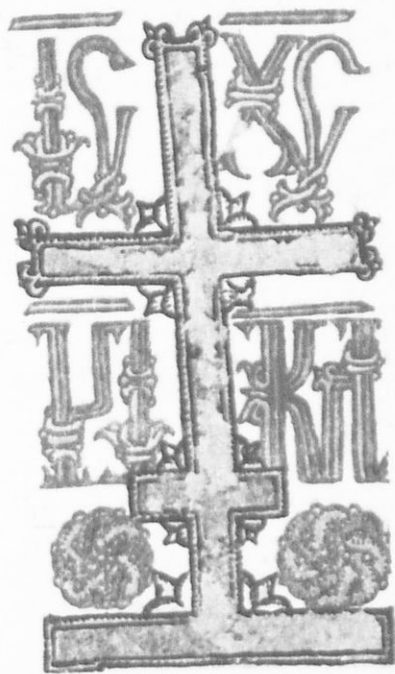

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ, Δ.Θ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1981

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
ΚΛΣ
ΕΤ2Β
269

ΟΡΗΚΕΥΤΙΚΑ

Γ/η

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Με απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ δι-
δακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυ-
κείου τυπώνονται ἀπὸ τὸν Ὅργανισμό Ἐκδόσεως
Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Με τον τίτλο «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ»
έχουν εκδοθεί και οι εξής τόμοι:
1. ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑ
2. ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΣΤ Γρηγοριάδης, Κωνσταντίνος ΣΧΒ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ Δ.Θ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1981

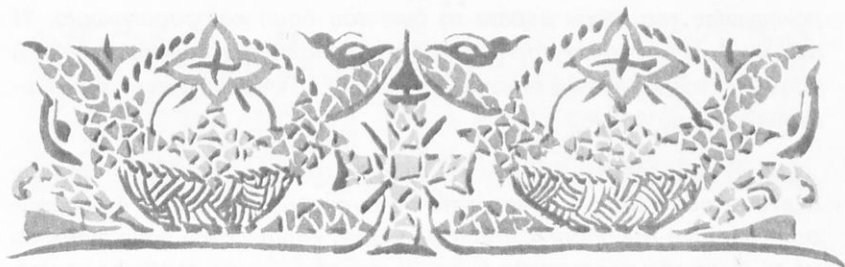

Ο Παντοκράτορας. Στην πρώτη ζώνη η παράσταση με τη θεία Λειτουργία και στη δεύτερη, προφήτες με Αποκαταστάριά τους. Τοιχογραφία στην
 'Ι. Μονή Σταυρονικήτα του 'Αγίου Όρους (16ος αί.).

Ορθ. Ξωδ. βιβλίου

ΑΥΣ. Αρμόδιοι του κράτους το Επαινετικό

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. Τό βιβλίο καί ό μαθητής. Είναί γεγονός ότι τά θέματα τής χριστιανικής ήθικης είναί από τή φύση τους σοβαρά καί άπαιτητικά, γιατί άσχολούνται μέ τόν άπέραντο χώρο τής ανθρωπίνης ύπάρξεως. Είναί άπαραίτητο νά γίνει μία σωστή άνατομία καί έρευνα γιά νά φανερωθούν οί άληθινές ρίζες τής ανθρωπίνης φύσεως. Όλα όμως αυτά άπαιτούν σοβαρή έργασία, πού προξενεί πολλές φορές στενοχώρια καί άποστροφή στού μαθητή.

Οί άπαιτήσεις αυτές μπορεί νά προσθέσουν νέα επιχειρήματα στίς εύλογες δικαιολογίες τού σημερινού τελειόφοιτου μαθητή, πού, έναγώνια φορτωμένος καί κουρασμένος, έχει ίσως τήν τάση νά άποφεύγει καί νά παραμερίζει τά θέματα τής χριστιανικής του διαπαιδαγωγήσεως. Είναί άλήθεια ότι ό μαθητής αισθάνεται μιάν άσφυξία, γιατί όλοι τριγύρω του έχουν άπαιτήσεις από αυτόν. Ή άγωνία τής επαγγελματικής σταδιοδρομίας (εισιτήριες έξετάσεις σέ ανώτατες Σχολές, άνεύρεση ίκανοποιητικής έργασίας) δημιουργεί πολλές ύποχρεώσεις καί ύπερβολικά καθήκοντα. Ό μαθητής βρίσκεται σέ μία φοβερή πάλη καί συχνά νιώθει νά τόν εγκαταλείπουν οί δυνάμεις του. Γι' αυτό καί δίκαια μπορεί νά αξιώσει από όλους συμπάρασταση καί κατανόηση. Τό θάρρος θά τόν όπλίσει μέ ρωμαλεότητα, πού θά τόν φέρει στην τελική νίκη.

Σ' ένα τέτοιο κλίμα παραδίδεται στόν τελειόφοιτο μαθητή καί τό βιβλίο τής χριστιανικής Ήθικης. Τό βιβλίο γράφτηκε καί προσφέρεται σάν μία ένδειξη κατανόησης καί συμπαραστάσεως στά προβλήματά του από όλους εκείνους πού άσχολούνται μέ τή μόρφωση καί τήν επιτυχή σταδιοδρομία του. Τό βιβλίο δέν έχει σκοπό νά αύξήσει τούς φόβους καί

τίς αγωνίες του. Έχει βέβαια τή δική του δομή καί φυσιογνωμία. Ἡ δημιουργική συζήτηση στήν τάξη μέ τήν καθοδήγηση τοῦ καθηγητῆ θά βοηθήσει τό μαθητή νά ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τό γνωστό τρόπο τῆς ἀποστηθίσεως τοῦ βιβλίου.

2. Ἡ μέθοδος τοῦ βιβλίου. Μέ τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου παρουσιάζεται στους νέους ἡ δυνατότητα νά ἀνακαλύψουν καί νά διαμορφώσουν ἀληθινά τήν ὕπαρξη, πού ὁ Θεός ἔχει χαρίσει στόν κάθε ἄνθρωπο μέ τό δῶρο τῆς προσωπικῆς ζωῆς. Ἡ προσέγγιση τῆς ἀλήθειας γενικά, ἀλλά καί ἰδιαίτερα στά θέματα ὑπάρξεως καί ζωῆς, γίνεται μέ τήν προσωπική καί ἀρμονική συμμετοχή ὅλων τῶν δυνάμεων καί ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Δέν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά προσεγγίσει τήν ἀλήθεια μόνο μέ τή βοήθεια τῆς λογικῆς καί τῶν ὀρθολογιστικῶν ἐπιχειρημάτων. Γιά νά προσεγγίσει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀλήθεια πρέπει νά τή συναντήσει, δηλαδή νά ἐξέλθει ἀπό τόν περιορισμένο χῶρο τῆς ἀτομικότητας καί τῆς ἐγωιστικῆς αὐτάρκειας καί νά βρεθεῖ στό χῶρο τοῦ διαλόγου. Στόν προσωπικό διάλογο ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νά βλέπει τό συνομιλητή του ὄχι ὅπως αὐτός τόν ἀντιλαμβάνεται, ἀλλά ὅπως ἐκεῖνος φανερώνεται. Ἔτσι δημιουργεῖται ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί τῆς συναντήσεως τῶν προσώπων.

Αὐτός εἶναι καί ὁ μόνος τρόπος γιά νά προσφερθοῦν στόν ἄνθρωπο οἱ χριστιανικές ἀλήθειες. Ὅταν ὁ Χριστός διδάσκει ἢ θαυματουργεῖ, προσφέρει στόν ἄνθρωπο μέσα ἀπό συγκεκριμένες ἐνέργειες τόν ἑαυτό Του, τή ζωή Του. Ὁ Θεάνθρωπος Κύριος πρῶτος ἀπ' ὅλους πῆρε τή θέση τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ὅταν «ἐκένωσεν ἑαυτόν μορφήν δούλου λαβών... καί ἐταπείνωσεν ἑαυτόν γενόμενος ὑπῆκοος μέχρι θανάτου...» (Φιλιπ. β' 6 ἐξ). Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ γιά τόν ἄνθρωπο τόν ὡδεύει στήν Ἄκρα Ταπείνωση τοῦ σταυρικοῦ θανάτου. Ὁ Ἐσταυρωμένος Χριστός γνωρίζει καί καταλαβαίνει τόν ἄνθρωπο καλύτερα ἀπ' ὅ,τι ἐμεῖς ξέρουμε τόν ἑαυτό μας. Ἀπ' αὐτή τήν προσωπική κοινωνία τοῦ Χριστοῦ ξεπηδάει ἡ ἀληθινή ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, πού ἔχει τώρα τή δυνατότητα νά μὴν εἶναι πιά ἀπομονωμένος καί ὀλομόναχος, ἀλλά νά ἐλευθερώνεται ἀπό τούς περιορισμούς τοῦ ἐγώ καί νά ἀνυψώνεται στό χῶρο τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τό μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ὅλοι οἱ ἄνθρωποι συναγμένοι καί ἐνωμένοι στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ γίνονται κοινωνοί τῆς ζωῆς Του. Ἐδῶ φανερώνεται ἡ ὀλοκληρωμένη ὕπαρξη σ' ἐκεῖνον, πού τήν ἀποδέχεται μέ ἀγάπη καί ἐμπιστοσύνη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ

1. Οί άρχές τής 'Ηθικῆς.

Τό περιεχόμενο τής ήθικῆς πρόξεως. 'Ηθική πράξη όνομάζουμε συνήθως όρισμένες συγκεκριμένες ενέργειες του άνθρώπου, πού φανερώνουν όχι μόνο τόν έξωτερικό χαρακτήρα του, αλλά τή βαθύτερη καί άληθινή ύπαρξή του. Στήν άτομική καί κοινωνική ζωή χαρακτηρίζουμε έναν άνθρωπο ήθικό, άν οί πράξεις του έχουν καλά καί θετικά άποτελέσματα γιά τόν έαυτό του καί τούς άλλους ανθρώπους. Γι' αυτό καί έχουμε τούς ήθικούς νόμους καί τούς κανόνες. Σκοπός τους είναι νά προτρέπουν τόν άνθρωπο ν' άποφεύγει στή ζωή του τό κακό καί νά επιζητεί τίς καλές καί ήθικές πράξεις.

'Η κατεύθυνση όμως αυτή δημιουργεί ένα πρόβλημα: οί πράξεις φανερώνουν πάντοτε αυτό πού είναι άληθινά ένας άνθρωπος στό βάθος τής ύπάρξεώς του; 'Η πράξη τής έλεημοσύνης, π.χ. δέν άρκει, γιά νά δείξει, άν τό κίνητρο τής αγάπης ώθησε τόν άνθρωπο στό νά βοηθήσει οικονομικά ένα φτωχό συνάνθρωπό του. Μπορεί κάποιος νά δώσει έλεημοσύνη από έγωιστική επίδειξη, από αίσθημα άνωτερότητας, από ύπολογισμό καί συμφέρον, κ.ά. Είναι πολύ δύσκολο σ' έναν έξωτερικό παρατηρητή νά έρμηνεύσει τίς πράξεις ενός άλλου ανθρώπου καί μάλιστα νά τίς αξιολογήσει ήθικά. "Αν γίνει κάτι τέτοιο έπιφανειακά, τότε θά άστοχήσει όπωσδήποτε στήν ήθική αξιολόγηση. 'Εδω έχει θέση ή άριστοτεχνική ύποκρίσία τών Γραμματέων καί Φαρισαίων στήν έποχή του Κυρίου. Παρουσιάζονται σάν ένας θαυμάσιος μαρμάρινος τάφος, πού μέσα του όμως κρύβει κάθε άκαθαροσία καί είναι γεμάτος από τά όστα τών νεκρών (Βλ. Ματθ' κγ' 13-36).

Για να βρούμε το αληθινό περιεχόμενο μιᾶς ἠθικῆς πράξεως πρέπει να ἀνακαλύψουμε τὴν πηγή, ἀπ' ὅπου ξεπηδοῦν τὰ κίνητρα τῆς ἀγάπης. Εἶναι ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, πού θεωρεῖται ὅτι εἶναι τὸ κέντρο τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Εἶναι αὐτό πού λέγει τὸ Εὐαγγέλιο ὅτι ὁ «ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν». (Λουκ. στ' 45).

Ἀγάπη καὶ Ἠθική. Ἡ ἀγάπη βοηθεῖ νὰ κατανοήσω τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον ἐνὸς συνανθρώπου μου. Νὰ ἀνακαλύπτω τίς ποικίλες ἀνάγκες καὶ νὰ συμπαρίσταμαι στὰ διάφορα προβλήματα του. Μὲ τὴν ἀγάπη ὁ ἄνθρωπος προσφέρει ὅ,τι ἔχει στὸν ἑαυτό του καὶ γεμίζει τίς καρδιές τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Αὐτὸ πίστευαν καὶ οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἔλεγαν τὰ λόγια Του: «Μακάριόν ἐστιν μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν» (Πράξ. κ' 35). Εἶναι δηλαδὴ πολὺ καλύτερα νὰ δίνουμε στοὺς ἄλλους παρὰ νὰ παίρνουμε ἀπὸ αὐτοὺς.

Ἡ ἀγάπη λοιπὸν ἀποτελεῖ τὸ αληθινὸ περιεχόμενο τῆς ἠθικότητας καὶ δίνει τὸ σωστὸ κριτήριον γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀξιολόγηση τῶν πράξεων. Ἡ ἀγάπη κινεῖ τὸν ἄνθρωπο στὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα ἔργα, πού ἀποβλέπουν στὴν ἠθικὴ προαγωγή καὶ πνευματικὴ προκοπὴ τῶν ἄλλων. Μιά καλὴ πράξη ἀξίζει ἠθικὰ ὅχι μόνο γιὰ τὰ θετικὰ ἀποτελέσματά της, ἀλλὰ γιατί συνδέει μὲ τὴν ἀγάπη οὐσιαστικὰ τὸν ἕναν ἄνθρωπο μὲ τὸν ἄλλο. Μὲ τίς πραγματικὰ ἠθικὰς πράξεις ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει ὅτι ὅλοι μαζί ἀποτελοῦμε μιὰν οἰκογένεια, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ἀγάπη, ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ὁ σεβασμός. Μόνον ἔτσι ἡ ἠθικότητα ἀποκτᾷ νόημα καὶ περιεχόμενο. Βοηθεῖ νὰ βλέπουμε στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, νὰ χαιρόμαστε τίς ἠθικὰς πράξεις τους καὶ νὰ δοξάζουμε τὸν «Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ' ε' 16).

Ἐγωισμός καὶ Ἠθική. Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος κάνει «καλὰς» πράξεις ἀπὸ ἐγωισμό γιὰ νὰ προβάλει ἔτσι τὴν «ἀξία» του καὶ νὰ εἰσπράξει τὰ χειροκροτήματα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ ἐγωιστὴς ὅμως ἀναγνωρίζει μόνο τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ περιφρονεῖ ἢ παραμερίζει τοὺς ἄλλους. Ὅταν κάνει μιὰ «καλὴ» πράξη ξεχωρίζει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τοὺς ἄλλους, γιατί πιστεύει ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ «καλὸς καὶ ἠθικός», ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι κακοὶ καὶ ἁμαρτωλοὶ. Ἐνα τέτοιο διαχωρισμὸ ἐπιζητοῦσαν καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, γιατί τοὺς θεωροῦσαν κακοὺς καὶ ἁμαρτωλοὺς. Οἱ «καλὰς» πράξεις (νηστεία, ἐλεημοσύνη,

προσευχή, κ.ά.) δέν βοήθησαν τούς Φαρισαίους νά ἀναγνωρίσουν τήν βασική ἀλήθεια, ὅτι δηλαδή οἱ ἄνθρωποι εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἐγωισμός δέν τούς ἄφησε τελικά νά πιστεῦσουν στή θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιατί τό Θεό τόν φαντάζονταν περισσότερο ἐκδικητή καί τιμωρό παρά γεμάτο ἀγάπη γιά τά πλάσματά Του. Ὁ ἐγωιστής Φαρισαῖος ἀπορρίπτει στή γνωστή παραβολή τόν Τελώνη, γιατί τόν θεωρεῖ ἁμαρτωλό, ἐνῶ ἀποθεώνει τόν ἑαυτό του ὑπογραμμίζοντας τίς «καλές» πράξεις στήν προσευχή του. Ὁ Κύριος ὅμως δέν δικαίωνει τό Φαρισαῖο, ἐπειδὴ ὁ ἐγωισμός του τόν ἀποχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί ἐπομένως καί ἀπό τό Θεό. Ἀντίθετα ὁ Κύριος ἀποδέχεται τή μετάνοια τοῦ ἁμαρτωλοῦ Τελώνη, γιατί ἀπαρνεῖται τόν ἐγωισμό του καί ἔτσι εἶναι ἐλεῦθέρος πιά νά ἀγαπᾷ τό Θεό καί ὅλους ἀνεξαίρετα τούς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Διά τήν ἀλήθειάν ἐστίν ἡ ἀρετή, ἀλλ' οὐ διὰ τήν ἀρετήν ἡ ἀλήθεια» (*Ἀγ. Μάξιμος Ὁμολογητής. P.G. 90, 369 A*).
2. «Τοῦτο γάρ ἐστι φιλία, μηκέτι εἶναι τόν φιλοῦντα καί τόν φιλούμενον διηρημένους, ἀλλ' ἓνα τινα ἄνθρωπον· ὅπερ οὐδαμόθεν, ἀλλ' ἢ ἀπό τῆς ἀγάπης γίνεται· Μή τοίνυν ζῆτει τό σόν, ἵνα εὖρῃς τό σόν. Ὁ γάρ ζητῶν τό ἑαυτοῦ, οὐχ εὕρισκει τό ἑαυτοῦ... Τό γάρ οἰκεῖον συμφέρον ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι κεῖται, καί τό ἐκείνου ἐν τούτῳ» (*Ἰω. Χρυσόστομος P.G. 61, 280*).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποῦ βρίσκεται τό ἀληθινό περιεχόμενο τῆς ἠθικῆς πράξεως; 2) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τήν ἠθική πράξη; 3) Ποιά γνωρίσματα ἔχει μιᾶ «καλή» πράξη, ὅταν προέρχεται ἀπό ἐγωισμό; 4) Πῶς μπορεῖ κανεὶς νά ἀνακαλύψει τά βαθύτερα κίνητρα μιᾶς πράξεως;

2. Τό χριστιανικό ἦθος.

Ἔννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἠθους. Ἦθος εἶναι ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἐνέργειες καί διαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου πού φανερῶνουν αὐτό πού εἶναι στό βάθος τῆς υπάρξεώς του. Μέ τό ἦθος ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τόν ἰδιαίτερο χῶρο, μέσα στόν ὁποῖο ζῇ, κινεῖται καί ἀναπτύσσεται. Μέ τό

ἦθος ὁ ἄνθρωπος διαμορφώνει τό περιβάλλον του (ἀτομικό, οἰκογενειακό, κοινωνικό), ὅπως ἐπίσης καί τό περιβάλλον, μ' ὅλες τίς μορφωτικές καί πολιτιστικές του εὐκαιρίες, καλλιεργεῖ ἠθικά τόν ἄνθρωπο. Τό ἦθος βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀνακαλύψει τή θεία δύναμη πού κρύβει στόν ἐσωτερικό του κόσμο. Μέ τήν ἠθική ἀνάπτυξη ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τήν ἀξία τῆς υπάρξεώς του, πού τελικά τή διασώζει μέ τήν ἠθική του καλλιέργεια.

Ἡ ἐτυμολογική σημασία τῆς λέξεως «ἦθος» ἐντοπίζει τό πραγματικό περιεχόμενό της. Πρῶτος ὁ Ὅμηρος χρησιμοποιεῖ τίς ἐκφράσεις «ἦθεα καί νομός ἵππων» (Ἰλιάς Ζ 511) καί «κατά ἦθεα κοιμηθῆναι» (Ὀδύσεια Ζ 411). Ἡθος ἐδῶ σημαίνει τό χῶρο, ὅπου τρώγουν καί κοιμοῦνται τά ἄλογα. Καί ὁ Ἡράκλειτος λέγει: «ἦθος ἀνθρώπων δαίμων». Ὁ χῶρος πού διαμένει ὁ ἄνθρωπος (= ἦθος) εἶναι ὁ Θεός. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ζῇ σέ μία περιοχή, πού τή γεμίζει μέ τήν παρουσία του ὁ Θεός.

Τό χριστιανικό ἦθος. Εἶναι τό ἦθος τοῦ Χριστοῦ πού καλεῖται ὁ πιστός ἄνθρωπος νά τό ἀποδεχθεῖ καί νά τό ἐφαρμόσει στή ζωή του. Τό ἦθος τοῦ Κυρίου εἶναι ὁ τρόπος πού ὑπάρχει καί ζῇ ἐνωμένος μέ τόν Πατέρα, τό Ἅγιο Πνεῦμα καί μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους κατά χάρη, πού ὅμως τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς Του. Ὁ Χριστός δέν κρατεῖ ἀπό τήν παρουσία Του τίποτε ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό Του. Μοιράζει τή ζωή Του σέ ὅλους, ὅταν τή θυσιάζει «ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Ἐτσι ἡ ἀγάπη τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει τό πραγματικό περιεχόμενο τοῦ ἦθους. «Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστὶ» λέγει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης. Ἡ ἀγάπη δέν εἶναι μιά ἠθική ιδιότητα τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ἡ ἴδια ἡ Ὑπαρξὴ Του, πού τή φανερώνει στό πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου.

Ὁ χριστιανός λοιπόν γίνεται ἠθικός, ὅταν ἀποδέχεται μέσα του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τήν ξαναπροσφέρει στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ζωή τοῦ Χριστοῦ γίνεται τό ὑπόδειγμα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. «Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπέρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε'). Ὅπως ὁ Κύριος περιλαμβάνει στόν ἑαυτό Του ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι καί ὁ χριστιανός μέ τήν κοινωνία τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης του διευρύνει τόσο πολύ τήν καρδιά του, ὥστε νά χωρεῖ μέσα της τοὺς πάντες καί τά πάντα.

Τό ἦθος τοῦ χριστιανοῦ κορυφώνεται στήν ἀγάπη γιά τοὺς ἐχθροὺς του. Ὅποιος καί ἂν εἶναι ὁ συνάνθρωπός του, ὁ χριστιανός βλέπει στό πρόσωπό του τή ζωντανή «εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Ἐτσι τό ἦθος τῆς ἀγάπης

ένώνει τούς ανθρώπους καί τούς ανυψώνει ἠθικά καί πνευματικά.

ἦθος καί Δόγμα. Γιά νά γίνει ὁ ἄνθρωπος ἠθικός πρέπει νά ξεκινήσει ἀπό τήν πηγή τῆς Ἀλήθειας. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ἡ Ἀλήθεια, γιατί προσφέρει σέ ὅλους τή ζωή, ὅταν ἀναλαμβάνει τήν ἀνθρώπινη φύση στόν ἑαυτό Του. Αὐτό ὅμως γίνεται μέ συγκεκριμένο τρόπο καί σέ ὁρισμένο ἱστορικό χρόνο. Εἶναι τό μυστήριο τῆς θείας Σαρκώσεως, τὰ Χριστούγεννα, ὅπου «ἄνθρωπος γίνεται Θεός, ἵνα τόν ἄνθρωπον θεόν ἀπεργάσται».

Στή δογματική ἀλήθεια τῆς Σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ βρίσκεται τό ὕψιστο ἀγαθό. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός πού γίνεται ἄνθρωπος γιά νά προσφέρει τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του, ὥστε νά ζήσει ὁ κόσμος. «Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν ὅτι τόν Υἱόν αὐτοῦ τόν Μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεός εἰς τόν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ» (Α' Ἰω. δ' 9). Ἔτσι καταλαβαίνουμε, γιατί ἡ ἠθική μόρφωση πρέπει νά ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στή ζωή, πού ὅμως συνδέεται ἀναπόσπαστα μέ τίς δογματικές ἀλήθειες τῆς πίστεώς μας.

Ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας μας δέν εἶναι ὁρισμένες θεωρητικές καί ὑπέρλογες γνώσεις, ἀλλά εἶναι Αὐτός πού μετέχει «πρό πάντων τῶν αἰώνων» στήν κοινωνία τῆς φύσεως-τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί εἶναι ἑνωμένος διὰ τῆς Ἐνανθρωπήσεως μέ ὅλους τούς ἀνθρώπους. Αὕτη ἡ ἑνωση τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό φανερώνεται στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ἔχουν κληθεῖ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά ἑνωματωθοῦν. Ὁ Κύριος εἶναι ἡ κεφαλή τοῦ Σώματος καί οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὰ μέλη Του. Ἐξω ἀπό αὐτή τή βασική Ἀλήθεια δέν μπορεῖ νά βρεθεῖ ἡ ζωή καί ἐπομένως τό ἀληθινό ἦθος καί ἡ σωστή μόρφωση.

Ὁ σκοπός καί οἱ πηγές τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Ὁ σκοπός τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς εἶναι νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά καταλάβει ὅτι ἡ ἀξία του εἶναι «οὐχ ὁ ἔξωθεν κόσμος (= στολισμός), ἀλλ' ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέος καί ἡσυχίου πνεύματος» (Α' Πέτρ. γ' 4), ὅπως λέγει χαρακτηριστικά ὁ Ἀπόστολος Πέτρος. Ὁ σκοπός αὐτός πραγματοποιεῖται στήν κατά Χριστόν μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, «ἵνα ἄρτιος ἦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν ἐξηρτισμένος» (Β' Τιμ. γ' 17). Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσει μιὰ τέτοια ἀρτιότητα, τήν ἐκφράζει στή συνέχεια μέ ἀγαθές καί ἠθικές πράξεις πού φανερώνουν τή γνήσια ἠθικότητά του καί προάγουν τήν ἀνθρώπινη

κοινωνία. Οί πηγές τῆς χριστιανικῆς Ἠθικῆς βρίσκονται στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία προσφέρει καί ἐρμηνεύει τήν Ἀγία Γραφή καί τήν Ἱερά Παράδοση. Ἡ Ἀγία Γραφή (Παλαιά καί Καινή Διαθήκη) δέν εἶναι μιά θεωρητική καί συστηματική ἔκθεση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἡ Παλαιά Διαθήκη μᾶς παραπέμπει στόν ἐρχομό τοῦ Μεσσία καί τό Εὐαγγέλιο μᾶς δίνει βασικά σημεῖα ἀπό τή θεανθρώπινη ζωή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στή ζωή τοῦ Κυρίου μετέχουμε κι ἐμεῖς, ὡς μέλη τοῦ Σώματος Του, τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί τό Εὐαγγέλιο μόνο στήν Ἐκκλησία τό γνωρίζουμε ἀληθινά. Ἡ Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖ τό Εὐαγγέλιο καί τό τοποθετεῖ πάνω στήν Ἀγία Τράπεζα. Ἐδῶ τελεῖται τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, δηλαδή τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων στή θεία ζωή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αὐτό τό μυστήριο τῆς Θείας Κοινωνίας παραδίνει διαρκῶς ἡ Ἐκκλησία στούς ἀνθρώπους. Ἡ Παράδοση λοιπόν τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ μόνιμη παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους. Ἡ Ἐκκλησία μᾶς προτρέπει νά μορφωθοῦμε ἠθικά, ὅταν μᾶς καλεῖ νά κοινωνήσουμε στή ζωή τοῦ Χριστοῦ μέ τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Μέ τό χριστιανικό ἦθος ὁ ἀνθρώπος ἐκφράζει τή ζωή τοῦ Κυρίου. Ἔτσι ἀγκαλιάζει μέ ἀγάπη καί σεβασμό ὅλο τόν κόσμο καί ὅλους ἀνεξάρτητα τούς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Εἰ γάρ τό ζῆν ἡμῖν Χριστός, ἀκολούθως καί ὁ λόγος ἡμῶν περί Χριστοῦ ὀφείλει εἶναι, καί ἡ ἔννοια καί πᾶσα πρᾶξις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἡρτῆσθαι καί ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατ' αὐτόν μεμορφῶσθαι» (Μ. Βασίλειος, Ρ.Γ. 32, 620 Β).
2. «... Ὡστε ἐν ἐκάστῳ γεννᾶσθαι τόν Χριστόν νοητῶς. Καί διά τοῦτο ἡ Ἐκκλησία παρῶ καί ὠδίνει μέχρι περ ἂν ὁ Χριστός ἐν ἡμῖν μορφωθῇ γεννηθείς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἁγίων τῷ μετέχειν Χριστοῦ Χριστός γεννηθῇ... οἰονεῖ Χριστῶν γεγονότων τῶν κατὰ μετουσίαν τοῦ Πνεύματος εἰς Χριστόν βεβαπτισμένων» (Μεθόδιος Ὁλύμπου, Β.Ε.Π.Ε.Σ. 18, 62-63).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός εἶναι ὁ σκοπός τῆς χριστιανικῆς Ἠθικῆς; 2) Γιατί τό χριστιανικό ἦθος συνδέεται μέ τό ὀρθόδοξο δόγμα; 3) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ χριστιανικοῦ ἦθους; 4) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κειμένου σου;

3. Ἡ ἀξία τῆς Ἠθικῆς.

Ἡ διαμόρφωση τῶν ἠθικῶν συστημάτων. Τά ἠθικά συστήματα δημιουργήθηκαν ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων γιά τά ἠθικά προβλήματα. Τά ἠθικά συστήματα διαφέρουν στόν τρόπο τῆς θεωρήσεως τῶν προβλημάτων (κοσμοθεωρία, φιλοσοφία, κοινωνιολογία, κ.ἄ) καί στή μέθοδο τῆς ἐργασίας των. Τά διάφορα στάδια στήν ἱστορική πορεία τῶν ἠθικῶν συστημάτων εἶναι περίπου τά ἑξῆς:

1. Οἱ προσωκρατικοί φιλόσοφοι καί ποιητές (Ὁμηρος, Ἡσίοδος, Ἀναξίμανδρος, Ἡράκλειτος, κ.ἄ.) δέν ἀσχολήθηκαν συστηματικά μέ τήν ἠθική. Προσπαθοῦσαν μέ τή βοήθεια τῆς φύσεως νά ἀνακαλύψουν τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτό καί ἦσαν προσκολλημένοι στίς ὑπερφυσικές καί μαγικές δυνάμεις τοῦ κόσμου. Στίς κοινωνικές ὁμως σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀντιμετώπιζαν ποικίλες συγκρούσεις. Προέρχονταν ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων γιά τήν ἠθική ζωή καί συμπεριφορά. Ὡς μόνιμο διαιτητή δέχονταν τή θεά Δίκη, πού ἀπέδιδε στούς ἀνθρώπους πάντα τό σωστό καί τό δίκαιο¹.

2. Ὁ Σωκράτης τοποθέτησε τόν ἄνθρωπο στό κέντρο τῆς φιλοσοφικῆς ἔρευνας. Ἐξύψωσε τήν ἀρετή καί τήν ἠθική σέ ἐπιστήμη. Περίφημα εἶναι τά ἀποφθέγματά του: «οὐδεὶς ἐκὼν κακός», «γνώθι σαυτόν», «ἐν οἷδα ὅτι οὐδέν οἷδα»².

3. Ὁ Πλάτων ἀσχολήθηκε μέ τή φιλοσοφική καί ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει σκοπό νά μοιάσει μέ τοὺς θεοὺς. «Ὅσον δυνατόν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι θεῷ». Γιά νά γίνει ὁμως αὐτό πρέπει νά ἀπορρίψει τόν ὑλικό κόσμο (αἰσθήσεις), γιατί ἀποτελεῖ ἐσφαλμένη μορφή τοῦ ἰδεατοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν βρίσκεται μακριά ἀπό τό σῶμα (αἰσθήσεις) πού ἀποτελεῖ τή φυλακή τῆς ψυχῆς. Ὁ ὑλικός κόσμος εἶναι ἡ κοιλιάδα τοῦ κλαυθμῶνος γιά τό βασανιζόμενο ἄνθρωπο. Ὁ φιλόσοφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού ἐλευθερώθηκε ἀπό ὅλες αὐτές τίς δεσμεύσεις καί ἔτσι ὁλοκληρώθηκε ἠθικά³.

4. Ὁ Ἀριστοτέλης χρησιμοποίησε ὡς ἀποκλειστικό κριτήριο τῆς ἠθικότητας τὸ λογικὸ τοῦ ἀνθρώπου. Θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς λογικῆς

1. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» ΟΕΔΒ 1976, σελ. 161-169.

2. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 172-174

3. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 175-181

“Όλη ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου κατευθύνεται ἀπό τούς λογικούς συλλογισμούς, τά ἐπιχειρήματα καί τίς ἀποδεικτικές προτάσεις⁴.

5. Οἱ Στωϊκοί φιλόσοφοι δέχονταν τήν ἀρετή ὡς τό ὕψιστο ἀγαθό, πού φέρνει γαλήνη καί ἀταραξία στίς ἀνήσυχες ψυχές τῶν ἀνθρώπων. Ἐγίναν οἱ αὐστηρότεροι ἠθικολόγοι τῆς ἐποχῆς τους καί μέ τήν ἠθική ἀρετή ἐπιζητοῦσαν τή λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου⁵.

6. Ὁ ἐβραϊκῆς καταγωγῆς Βαρούχ Σπινόζα (1632-1677 μ.Χ.) ἀκολούθησε τίς θεωρίες τῶν Στωϊκῶν καί συστηματοποίησε τίς πανθεϊστικές δοξασίες τους. (Πανθεϊσμός = ἡ θεωρία πῶς ὁ θεός καί ὁ κόσμος εἶναι ἓνα καί τό αὐτό).

7. Ἡ ἠθική τοῦ Κάντ στηρίχθηκε στήν ὠφελιμότητα τοῦ πρακτικοῦ λόγου στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου⁶.

8. Τά διάφορα συστήματα πού μέ τίς θεωρίες τους ἐπέδρασαν θετικά ἢ ἀρνητικά στήν ἠθική ζωή τῶν ἀνθρώπων (δουϊσμός, ἡδονισμός, ὕλισμός, βιολογισμός, ὑπαρξισμός, κ.ἄ.). Γι' αὐτά θά γίνεи λόγος σέ ἐπόμενα κεφάλαια τοῦ βιβλίου.

Σχέσεις τῆς Ἠθικῆς μέ τή Θρησκεία. Ὁ ὅρος «Θρησκεία» χρησιμοποιεῖται σήμερα πρὸς δήλωση τῶν διαφόρων θρησκευμάτων καί διάκρισή τους ἀπό τή βιβλική ἀποκάλυψη. Στά θρησκευματα αὐτά ὁ Θεός ἀνιχνεύεται καί βιώνεται σύμφωνα μέ τόν τρόπο πού τόν καταλαβαίνει ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτό καί οἱ παραστάσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι βασικά ἀνθρωποκεντρικές καί ἀνθρωπομορφικές. Σέ μιά τέτοια ἀντίληψη γιά τή θρησκεία, οἱ θεοί εἶναι συχνά ἀπλῶς προσωποποιήσεις ἀνθρωπίνων ἀρετῶν καί παθῶν.

Ἄν χρησιμοποιήσουμε ὁμως ἐδῶ τόν ὅρο «θρησκεία» γενικά καί χωρίς τήν παραπάνω διάκριση μποροῦμε νά ἐπισημάνουμε τό ἀκόλουθο πρόβλημα:

Πολλοί ἐκπρόσωποι τῆς ἠθικῆς ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἠθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ καλυτέρευση τῆς κοινωνίας μπορεῖ νά κατορθωθοῦν καί χωρίς θρησκευτικό προσανατολισμό. Στήν περίπτωση αὐτή ἡ θρησκεία ἀπορροφᾶται ἀπό τήν ἠθικότητα, πού βασικά ἐνδιαφέρεται νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ θρησκεία ὁμως ἀναγνωρίζει ὡς ἠθικές ἀξίες μόνον ἐκεῖνες πού

4. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 181-188

5. " " " " σελ. 189-193

6. " " " " σελ. 47 ἐξ.

ἐκπηγάζουν από τό Θεό. "Αν ἡ ἠθική ἐπιμένει νά θεωρεῖται ἀνεξάρτητα ἀπό τή θρησκεία, τότε ἔχουμε πλήρη διάσταση ἀνάμεσα στή θρησκεία καί τήν ἠθική. Μιά ἠθική αὐτονομημένη ἀπό τή θρησκεία στηρίζεται στή σχετικότητα καί δέν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπό τήν ἀνθρώπινη αὐθαιρεσία καί ἀδυναμία. Ἡ θρησκεία ἀντίθετα, προσφέρει ἀπόλυτα καί αἰώνια μέτρα πρὸς τὰ ὁποῖα μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά κατευθύνει μέ ἀσφάλεια τή ζωή του.

Σχέσεις τῆς Ἠθικῆς μέ τήν Ἐπιστήμη. "Ὅλες οἱ ἐπιστήμες ξεπήδησαν ἀπό τήν περιοχὴ τῆς φιλοσοφίας. Ἀργότερα ὁμως ἀποχωρίστηκαν ἀπὸ αὐτήν. Ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μέ τήν ἀνακάλυψη καί προσφορά τῆς γνώσεως (Μαθηματικά, Φυσική, κ.ἄ.). Ἀπευθύνεται βασικά στό λογικό καί ὄχι στό σύνολο τῶν ψυχικῶν καί πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. "Εἶσι ἔχουμε ἐπιστήμονες μέ θαυμάσιο μυαλό, ἀλλὰ μέ χαμηλό ἢ ἀπαράδεκτο ἦθος. Ἡ Ἠθική ἐργάζεται μέ ἐπιστημονικὴ μέθοδο, ἀλλὰ σύγχρονα πρέπει νά βρίσκεται πιὸ πάνω ἀπὸ τήν ἐπιστήμη. Ἡ ἠθική δέν παρουσιάζει τίς διάφορες ἀρετές καί ἀξίες, μόνον ὡς γνώσεις, ἀλλὰ προσπαθεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά τίς ζήσει στή ζωή του.

Ἡ ἠθική σχετίζεται μέ τήν κοινωνιολογία, γιατί καί οἱ δυὸ ἀσχολοῦνται μέ τίς πράξεις καί τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ὁμως ἡ κοινωνιολογία ἀσχολεῖται βασικά μέ τήν περιγραφή καί τήν στατιστικὴ τῶν πράξεων, ἡ ἠθική ἐξετάζει καί τὰ βαθύτερα κίνητρα τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς. Ἡ Ἠθική σχετίζεται καί μέ τήν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου. Ἡ νομικὴ ἐπιστήμη δέν ἐξετάζει τὴν ἔννοια τοῦ δικαίου, γιατί τὴ θεωρεῖ ὅτι ὑπάρχει ὅπως ὁποῖτε. Ἡ ἠθικὴ ὁμως ἐξετάζει τὸ δίκαιο στὴ βάση του, στὰ θεμέλιά του. Δέν περιορίζεται στό δίκαιο πού ἐπικρατεῖ στίς διάφορες κοινωνίες, ἀλλὰ παρουσιάζει τὸ δίκαιο στὴν ἰδανικὴ του μορφή (ιδεῶδες τοῦ δικαίου). Ἐνῶ τὸ δίκαιο χρησιμοποιεῖ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ του τόν ἐξαναγκασμό, ἡ ἠθικὴ στηρίζεται ἀποκλειστικά στὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου.

Σχέσεις τῆς φιλοσοφικῆς μέ τὴ χριστιανικὴ Ἠθικῆ¹. Ἡ φιλοσοφικὴ ἠθικὴ ἐπιδίδωκει νά θεμελιώσῃ τὴν πράξη τῆς ζωῆς πάνω στίς διάφορες ἀξίες. Μελετᾷ τὴν πράξη ὡς πρὸς τὴ σημασία καί τὴν ἀξία της καί ἔχει ὡς ἀντικείμενο διάφορα αἰτήματα ἢ ἀξίες. Δέν περιορίζει τίς ἀξίες στὴ θρησκευτικὴ συμπεριφορά, τὴ νομιμότητα, τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμα. Δείχνει στὸν ἄνθρωπο τὸ νόημα καί τὸ μέγεθος τῆς ἐσωτερικῆς αὐτονομίας του

1. Βλ. Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, σελ. 84 ἔξ

καί παρουσιάζει τήν ἠθικότητα ὡς αἴτημα τῆς ἴδιας τῆς συννιδήσεώς του. Ἀπό αὐτά ἐξάγεται ὅτι ἡ φιλοσοφική Ἠθική θεωρεῖ ὡς ἀποκλειστική πηγή τῆς ἠθικότητας τόν ἄνθρωπο, πού τόν βοηθεῖ μέ τήν ἀνθρώπινη νόηση, τό συναίσθημα καί τή βούληση. Βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀποκτήσει περισσότερη σαφήνεια γιά τήν οὐσία τῆς ἠθικότητάς του, πού τελικά ὁμως περιορίζεται στήν ἐξωτερική ἀλλαγὴ τοῦ χαρακτήρα καί ἀπευθύνεται τόσο στό ἄτομο ὅσο καί στήν κοινωνία ὁλόκληρη.

Εὐκόλα γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ ἠθική τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων παρουσιάζει μιὰ οὐσιαστική διαφοροποίηση ἀπό τή χριστιανική Ἠθική. Ἡ ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου θεμελιώνεται στό Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό, πού μέ τή ζωὴ Του μεταμορφώνει τόν ἄνθρωπο στήν οὐσία του καί ὄχι μόνο στά ἐξωτερικά χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Ἡ ἠθική τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μετοχῆς του στή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτό βοηθεῖται ὄχι μόνο μέ ἀνθρώπινα διδακτικά μέσα, ἀλλά μέ τό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτό τελικά τό χριστιανικό ἦθος ἐκφράζεται μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού ἀγκαλιάζει ὅλους τούς ἀνθρώπους ἀνεξάρτητα καί τόν καθένα προσωπικά. (Γιά περισσότερα βλ. τό κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μας «Ἡ ἠθική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου»).

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Τοῦτο δέ (ἐννοεῖ ὅτι τέλος τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας εἶναι τό γινώσκειν τήν ἀρετήν) ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν... τῶν δέ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τό τέλος τῆς ἐπιστήμης τῆς γνώσεως, ὡς ὅσον ὑγεία μὲν ἰατρικῆς, ἐννομία δέ ἢ τι τοιοῦθ' ἕτερον τῆς πολιτικῆς. Καλόν μὲν οὖν καί τό γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν· οὐ μὴν ἀλλὰ γε περὶ ἀρετῆς οὐ τό εἰδέναι τιμωτάτον τι ἐστίν, ἀλλὰ τό γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν. Οὐ γάρ εἰδέναι βουλόμεθ' αὐτό ἐστίν ἀνδρεία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρεῖοι, οὐδέ τι ἐστὶ δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι, καθάπερ καί ὑγιαίνειν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστὶ τό ὑγιαίνειν... (Ἠθικά Εὐδῆμεια Ἀριστοτέλους)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σχέση ἔχει ἡ ἠθική μέ τή θρησκεία; 2) Μπορεῖ νά εἶναι κανεὶς ἠθικός καί νά μὴν πιστεῦει στό Θεό ἢ νά εἶναι θρησκευτικός χωρὶς νά παρουσιάζει στή ζωὴ του ἠθικὰ πράξεις; 3) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στή φιλοσοφική καί τή χριστιανική Ἠθική; 4) Ποιὲς εἶναι οἱ σχέσεις τῆς ἠθικῆς μέ τήν ἐπιστήμη;

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Ι. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

(Ὁρθόδοξη χριστιανική θεώρηση).

Α' Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. Ὁ ἐν Χριστῷ καινός ἄνθρωπος.

Ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου. Γιά νά προσεγγίσουμε τήν πραγματική φύση τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά ξεκαθαρίσουμε δυό βασικές ἀλήθειες: Ἡ πρώτη ἀναφέρεται στήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά βρίσκεται σέ τέτοιες ρίζες, πού νά εἶναι κοινές γιά ὅλες τίς υπάρξεις. Ὄταν ἓνας ἄνθρωπος βλέπει τόν ἄλλο, νά μπορεῖ νά ἀναγνωρίζει τήν κοινή «περιουσία» καί τήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης συγγένειας. Αὐτό ὅμως πού εἶναι ἐνιαῖο καί κοινό δέν μπορεῖ κανεῖς νά τό σφετερίζεται καί νά τό θεωρεῖ ἀποκλειστική περιουσία τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ δεύτερη ἀναφέρεται στήν ἰσορροπία πού πρέπει νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στό «κοινό» καί στό «ἐπί μέρους». Τό «κοινό» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση καί τό «ἐπί μέρους» εἶναι ἡ διάκριση πολλῶν ἀνθρώπων σέ προσωπικές υπάρξεις. Ἡ διάκριση δέ σημαίνει ὅπωςδήποτε καί διαχωρισμό, γιατί ὁ ἄνθρωπος γίνεται προσωπική ὑπαρξη μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης του, ἐνῶ ὁ διαχωρισμός σημαίνει τή διακοπή τῶν σχέσεων καί τήν ἀποκλειστική διεκδίκηση τοῦ ἀτομικοῦ καί ἐγωιστικοῦ συμφέροντος.

Προβάλλεται ὅμως τό ἐρώτημα: Ἐπικρατοῦν οἱ βασικές αὐτές ἀλήθειες στήν προσωπική ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί γενικότερα τῆς ἀνθρώπι-

Ἡ πλάσις τοῦ Ἀδάμ. Μικρογραφία τοῦ ἀγιογράφου Πέτρου Βαμπούλη.

νης κοινωνίας; Ὅλοι διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση ἔχει κομμα-
 τιαστεῖ μ' ἓνα φοβερό καί ἀπαράδεκτο τρόπο. Αὐτό δέν τό βλέπουμε
 μόνο στίς κοινωνικές ἢ φυλετικές διακρίσεις. Τό συναντᾶμε στήν καθη-
 μερινή ζωή καί διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Πολύ δύσκολα ὁ ἄνθρωπος
 παραδέχεται ὅτι οἱ ἄλλοι ἀποτελοῦν ἓνα κομμάτι ἀπό τόν ἑαυτό του.
 Τούς ἄλλους τούς θεωροῦμε συνήθως ξένους πρὸς τή φύση μας καί γι'
 αὐτό συχνά μιλάμε γιά ὑπανάπτυκτους ἢ ὑπανθρώπους ἢ κτηνανθρώ-
 πους. Τό κομματίασμα αὐτό δημιουργεῖ στὸν ἄνθρωπο μιά φοβερή ἀνα-
 σφάλεια γιά τό ἄτομό του. Τό ξεχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους καί ἐπιζητεῖ
 τήν ἱκανοποίησή του μέ τίς διάφορες μορφές τοῦ ἐγωισμοῦ. Ἀπό ἐδῶ
 ξεπηδοῦν οἱ ποικίλες συγκρούσεις τοῦ ἀτόμου μέ τό σύνολο (ἀτο-
 μοκρατία-καπιταλισμός) καί τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου μέ τά ἀποκλει-
 στικά δικαιώματα τοῦ ἀτόμου (ὀλοκρατία-ὀλοκληρωτικά καθεστῶτα-
 μαρξισμός, κ.ἄ.)

Ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν Παράδεισο. Μωσαϊκὸ στὸ Μονρεάλε τῆς Σικελίας (12ος αἰ.).

Ἡ ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου. Πολλοὶ ἄνθρωποι δέν παραδέχονται τὴν ἁμαρτία ὡς ἀστοχία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὁλοκληρώσει τὴν ὑπαρξή του ἀποκλειστικά μέ τίς δικές του δυνάμεις. Αὐτό ὀφείλεται στὴν ἐγωιστικὴ συναίσθηση τῆς «ἰσοθείας» πού κατακυριεύει τὸν ἄνθρωπο. Θέλει νὰ

βλέπει τόν ἑαυτό του αὐτόνομο, δηλαδή νά ὑπάρχει μόνος του καί νά φροντίζει μόνο γιά τό ἄτομό του. Ὁ ἄνθρωπος συνήθως ἀρνεῖται τό Θεό, γιατί ἐπιζητεῖ τή δική του ἀποθέωση. Ὁ ἐγωισμός τοῦ ἀνθρώπου φανερώνει τόν οὐσιαστικό πυρήνα τῆς ἁμαρτίας. Ἡ ἁμαρτία διχάζει τή φύση καί παραμορφώνει τήν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος παύει νά εἶναι ἕνα πρόσωπο, γιατί δέν ἐπικοινωνεῖ πιά μέ τό Θεό οὔτε σχετίζεται μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἀξία τοῦ προσώπου βρίσκεται στό ὅτι ὁ ἄνθρωπος προσφέρει τόν ἑαυτό του στούς ἄλλους. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀρνιέται κάτι τέτοιο, τότε γίνεται ἄτομο, δηλαδή ἕνα κομμάτι ἀπό ὁλόκληρη τήν ἀνθρώπινη φύση πού γαντζώνεται στό ἐγώ του. Προσπαθεῖ νά τό διασώσει μέ τόν ἐγωισμό ἀρνούμενος τό Θεό καί παραμερίζοντας τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ἡ διαστροφή τῆς ἁμαρτίας συμπαρασύρει καί τή φύση (ἄνθρωπος-δημιουργία) στήν ἀκαταστασία, ἀνισορροπία καί τή φθορά. *Τά διάφορα ἀγαθά ἀντί νά διατηροῦν τόν ἄνθρωπο στή ζωή, ὅλο καί τόν πλησιάζουν στό θάνατο, γιατί στό τέλος τοῦ ἀνθρώπινου βίου παραμονεύει ὁ θάνατος. Εἶναι ὁ ἐσχάτος ἐχθρός τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον ἐπιφέρει τόν ὀριστικό χωρισμό τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό Θεό.*

Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου γίνεται μέ τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ στό πρόσωπο τοῦ ἱησοῦ Χριστοῦ, πού ἐνώνει στόν ἑαυτό Του τό Θεό καί τόν ἄνθρωπο (Θεάνθρωπος) καί μάλιστα κατά τρόπο ἀσύγχυτο, ἀδιαίρετο, ἄτρεπτο καί ἀναλλοίωτο. Ἔτσι πραγματοποιεῖται ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀνυψώνεται στό χώρο τοῦ Θεοῦ καί ἀποκτᾷ τήν ὑπέρτατη ἀξία του.

Ὁ Χριστός δείχνει τό ὑπόδειγμα τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου, γιατί ἀρνεῖται νά ὑπάρχει μόνο γιά τόν ἑαυτό Του. Ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό καί τούς ἀνθρώπους καί προσφέρει ἀδιάκοπα τήν ὑπαρξή Του. Βλέπει τόν ἑαυτό Του στά πρόσωπα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Θυσιάζεται καί προσφέρει τή ζωή Του «ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Αὐτή ἡ εἰκόνα τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ εὐκόλα νά γίνει ἀποδεκτή ἀπό τόν ἄνθρωπο ἐκεῖνο, πού βλέπει καί ἀξιολογεῖ τό καθετί παρακινούμενος ἀπό τόν ἐγωισμό καί τό ἀτομικό συμφέρον. Ὁ Κύριος δείχνει ἀκριβῶς τήν ἀντίθετη διαγωγή ἀπό ἐκείνη πού παρουσιάζει ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας.

Ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος ὁλοκληρώνει τό θεῖο

προορισμό του, όταν ένταχθει θεληματικά στή μεγάλη οικόγένεια του Θεού, τήν Ἐκκλησία. Ἐδῶ ἀνήκουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, γιατί ἔχουν συμπεριληφθεῖ στό Σῶμα του Χριστοῦ, πού φανερώνεται μέ τόν ἐρχομό Του στή γῆ. Ἀπό τόν ἴδιο φυσικά τόν ἄνθρωπο θά ἐξαρτηθεῖ, ἂν θά ἀποδεχθεῖ ἢ ὄχι τήν καινούργια καί ἀναγεννημένη ζωή του, πού βρίσκεται στό μυστήριο τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐνότητας, ὅπως τό προσφέρει ὁ Θεός σ' ὁλόκληρο τόν κόσμο.

Ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης εἶναι ὁ καινούργιος καί μοναδικός τρόπος γιά νά ζῇ ἀληθινά ὁ ἄνθρωπος. Ἄν ὁ ἄνθρωπος δεχθεῖ τήν ἀγάπη του Χριστοῦ, θά ἀρχίσει νά βλέπει τά πάντα μέ διαφορετικά ἀξιολογικά κριτήρια. Δέν μπορεῖ νά βλέπει τόν κόσμο σάν ἓνα μέσο γιά νά συντηρήσει τό ἀτομικό ἐγώ του μέ τή βρώση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ὁ κόσμος ἀντικατοπτρίζει τή δόξα του Δημιουργοῦ καί βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά συμμετέχει στήν προσφερόμενη ἀγάπη του Θεοῦ. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι δέν εἶναι οἱ ἀνταγωνιστές καί οἱ ἐχθροί του, ὅπως συνήθως τούς βλέπει ὁ ἐγωισμός καί τό ἀτομικό συμφέρον. Ἡ ἀγάπη βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά βλέπει ὅλους τούς ἄλλους ὡς εἰκόνες του Θεοῦ, παρ' ὅλες τίς ἐλλείψεις καί τίς ἀδυναμίες τους. Ὁ Θεός δέν εἶναι ἀπλῶς μία ἐξωτερική αὐθεντία, πού ἐπιβάλλεται στόν ἄνθρωπο δυναμικά καί ἀναγκαστικά, ἀλλά χορηγεῖ τό ἐσώτατο μεγαλεῖο στήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος φτάσει στό σημεῖο νά βλέπει ἔτσι τό Θεό, τόν κόσμο καί τούς ἀνθρώπους, τότε ἔχει ἀρχίσει νά πραγματοποιεῖ καί νά ὁλοκληρώνει τόν προορισμό του. Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία μεταμορφώνει τόν ἄνθρωπο μέ τήν ὑποδειγματική ζωή του Χριστοῦ. Ἡ ὁλοκλήρωση του ἀνθρώπου βρίσκεται στή δυνατότητα πού ἔχει νά ἀνυψωθεῖ στό χῶρο του Θεοῦ καί νά μετάσχει στή ζωή Του. Αὐτό ὅμως κατορθώνεται μέ τή θυσία του ἐγωισμοῦ καί τήν προσφορά του ἑαυτοῦ του στό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «... Καί γάρ διά τόν καινόν ἄνθρωπον ἀνθρώπου φύσις συνέστη τό ἐξ ἀρχῆς· καί νοῦς καί ἐπιθυμία πρὸς ἐκεῖνον κατεσκευάσθη· καί λογισμὸν ἐλάβομεν, ἵνα τόν Χριστόν γινώσκωμεν, ἐπιθυμίαν, ἵνα πρὸς ἐκεῖνον τρέχωμεν, μνήμην ἔσχωμεν, ἵν' ἐκεῖνον φέρωμεν, ἐπεὶ καί δημιουργημένοις αὐτὸς ἀρχέτυπος ἦν· Οὐ γάρ ὁ παλαιὸς τοῦ καινοῦ, ἀλλ' ὁ νέος Ἀδάμ τοῦ παλαιοῦ παράδειγμα» (Ν. Καβάσιλας, Ρ.Γ. 150, 680).

2. «Καί διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία σπαργᾷ καί ὠδίνει μέχρι περ ἂν ὁ Χριστός ἐν ἡμῖν μορφωθῇ γεννηθείς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἁγίων τῷ μετέχειν Χριστοῦ, Χριστός γεννηθῇ» (Μεθόδιος Ὁλύμπου, P.G. 18, 149).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός εἶναι ὁ πυρήνας τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου; 3) Τί πρέπει νά γνωρίζουμε γιά νά ἀναζητήσουμε τόν ἀληθινὸ ἄνθρωπο; 4) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἠθικὴ τελειότητα. Ὅπως εἶδαμε, τὸ ἦθος τοῦ Χριστοῦ βρίσκεται στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐνότητος, ὅπως ἀποκαλύπτεται στὸ μυστήριον τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ἡ πρωταρχικὴ καὶ πραγματικὴ ἐρμηνεῖα τῆς ἀγάπης φανερώνεται στὴν ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Κυρίου (Ἰω. ιζ' 1-26). Εἶναι τὸ πρῶτο εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα, πού διαβάζεται τὸ βράδυ τῆς Μεγάλης Εὐμπτης στὴν Ἀκολουθία τῶν Παθῶν. Ὁ Χριστὸς ἀπὸ ἀγάπῃ προσφέρει τὴ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ Του γιά νά ἐνώσει τόν κόσμον μέ τόν οὐράνιον Πατέρα Του. Ἀπὸ Αὐτόν ζητεῖ νά εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐνωμένοι, «καθὼς ἡμεῖς ἐν ἑσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σύ ἐν ἐμοί, ἵνα ὡσι τετελειωμένοι εἰς ἓν» (Ἰω. ιζ' 23). Ἡ ἠθικὴ τελειότητα τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει ὅτι εἶναι οὐσιαστικά καὶ ἀδιάσπαστα ὡς Θεὸς ἐνωμένος μέ τόν οὐράνιον Πατέρα. Ἐνώνει ὁμως τὴ θεία ζωὴ Του μέ τὴν ἀνθρώπινη φύσιν καὶ ἔτσι ἀναγνωρίζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὡς πραγματικά ἀδελφία Του. Γιά νά ζήσουν τὰ ἀδελφία Του, πεθαίνει Αὐτός. Ἡ σταυρικὴ θυσία ἀποτελεῖ τὴν ἀποκορύφωση τῆς ἀγάπης Του, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει ἡ ἀληθινὴ καὶ τέλεια ἠθικότητα.

Ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ βασικὲς ἀρχές τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὸ ἦθος τοῦ Χριστοῦ. Συνοψίζονται δὲ ὡς ἑξῆς:

1. Ἡ εὐαγγελικὴ ἠθικὴ προσφέρει τὸ νέο τρόπο τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως. Μέ τὴν ἀγάπην καὶ τὴ θυσία ὁ Κύριος ἀπαρνιέται τόν ἑαυτό Του καὶ φροντίζει μόνον γιά τὴν προκοπὴ καὶ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐκεῖνος πού ἀκολουθεῖ αὐτὴ τὴν ἠθικὴ ἐργάζεται πάντοτε

γιά τήν πρόοδο τῶν συνανθρώπων του θυσιάζοντας ὅταν χρειάζεται τό ἐγώ καί τά συμφέροντά του καί προσφέροντας τήν ἔμπρακτη ἀγάπη του.

2. Ἡ εὐαγγελική ἠθική ζητεῖ τή μετάνοια καί τήν ταπείνωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θυσία τοῦ ἐγώ εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ἄσκηση τῆς ἀγάπης. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά φωτιστεῖ ἀπό τό Θεό γιά νά καταλάβει ὅτι μόνος του εἶναι ἀνεπαρκής καί ἐλλιπής, ὅσοδῆποτε πετυχημένος καί εὐτυχής καί ἂν εἶναι. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός ζητοῦσε πάντοτε τή μετάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτός πού μετανοεῖ ἀρνιέται τούς περιορισμούς τῆς ἀτομικῆς φύσεώς του καί εἶναι πιά ἐλεύθερος νά ἀγαπᾷ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Ἡ εὐαγγελική ἠθική χαρίζει τήν ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅποιος μετανοεῖ ἀναγεννᾶται πραγματικά, γιατί ὁδηγεῖται στό μυστήριο τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος καί τοῦ Χρίσματος, ὅπου τό Ἅγιο Πνεῦμα ξαναसुन्देरी τόν ἄνθρωπο μέ τήν πηγὴ τῆς ζωῆς, τό Θεό. Ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου μεταμορφώνει ριζικά τήν ὑπαρξη καί ἔτσι τὰ ἠθικά ἔργα ἔχουν ὡς σκοπὸ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καί τὴ σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου.

4. Ἡ εὐαγγελική ἠθική ἔχει ἐκκλησιαστικό καί λειτουργικό χαρακτήρα. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου πραγματοποιεῖται μέ τήν κοινωνία του στήν ἐνότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἄν ἓνας ἄνθρωπος χαρακτηρίζε τόν ἑαυτὸ του «ἠθικό», ἀλλὰ τόν ξεχωρίζει ἀπὸ ἓναν ἄλλο ἁμαρτωλὸ ἢ διεφθαρμένο, σημαίνει ὅτι μέ τήν «ἀρετὴ» του συνεχίζει τόν τεμαχισμό τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ διάσπαση ὅμως ξέρουμε, πὼς εἶναι ἔργο τοῦ σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας. Ἡ πραγματικὴ ἀρετὴ φανερῶνεται στό χωρὸ ἐκεῖνο, ὅπου ἐνώνονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὁ λειτουργικὸς χώρος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀρετὴ ἐδῶ εἶναι πραγματικὴ λειτουργικὴ, γιατί παρουσιάζεται ὡς ἔργο τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πού ἔχει συναχθεῖ γιά νά φανερώσει μιὰ καινούργια πραγματικότητα: ὅτι δηλαδὴ ὁ Χριστὸς κατέλυσε μέ τὴ θυσία Του τίς δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας, πού κρατοῦσαν τούς ἀνθρώπους χωρισμένους καί ἀπομονωμένους. Τώρα οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἠθικοί, γιατί ἀπολαμβάνουν τήν ἀγάπη καί τήν ἐνότητα πού ὑπάρχει ἀνάμεσά τους.

Σχέσεις τῆς εὐαγγελικῆς μέ τὴν κατὰ κόσμον ἠθική. Οἱ ἠθικὲς ἀρχές

του Εὐαγγελίου παραξενεύουν συνήθως τόν ἄνθρωπο, γιατί δέ βλέπει νά ἐφαρμόζονται εὐκολα στήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Παρουσιάζονται μπροστά του δύσκολα ἐμπόδια, πού προέρχονται ἀπό τόν ἑαυτό του καί τό κοινωνικό περιβάλλον. Πολλές φορές μάλιστα πιστεύει ὅτι ἡ εὐαγγελική ἠθική δέν μπορεῖ νά ἐφαρμοστεῖ στήν ἀνθρώπινη ζωή. Συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά προβάλλει μιάν ἠθικότητα, ὅπως τῇ χρειάζεται καί τῇ ζητεῖ ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία. Εἶναι αὐτό πού ὀνομάζουμε «κατά κόσμον» ἠθική.

Ἡ εὐαγγελική ἠθική σχετίζεται σωστά μέ τήν κατά κόσμον ἠθική, ὅταν παρουσιάζει τήν ἀνεπάρκειά της καί ὄχι, ὅταν προσαρμόζεται ἤ συνθηκολογεῖ μέ τίς διαφορές μορφές τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς. Οἱ ὑποδείξεις τοῦ Εὐαγγελίου δέν ἔχουν σκοπό τήν ἀπόρριψη ἢ τήν ἐξουθένωση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά τήν προσφορά τῆς αὐθεντικῆς Ἀλήθειας, ἀπ' ὅπου πρέπει νά τροφοδοτεῖται ἡ εὐεργετική καί δημιουργική ἠθικότητα.

Στά ἐξῆς βασικά σημεῖα τό Εὐαγγέλιο βοηθεῖ τήν κατά κόσμον ἠθική νά βρεῖ τήν πληρότητα καί δημιουργικότητά της:

1. Ἡ ἠθικότητα περιλαμβάνει ὁλόκληρη τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη καί ὄχι μόνο τήν ἐξωτερική καί ἐπιφανειακή πράξη τοῦ ἀνθρώπου. Μιά ἠθική, πού περιορίζεται στά συμβατικά ὅρια τῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων καί καθηκόντων δέν μπορεῖ νά φτάσει στά βαθύτερα κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά φαίνεται ἐξωτερικά ὡς «ἠθικός», ἐνῶ στό ἐσωτερικό του ἴσως νά εἶναι γεμάτος ἀπό κάθε εἶδους ἁμαρτία.

2. Ἡ ἠθικότητα δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ αὐτόνομος ἄνθρωπος ἐμπιστεύεται μόνο στόν ἑαυτό του καί σέ κανέναν ἄλλον. Ἡ ἀνθρωπιά ὅμως εἶναι ἐκφραση τῆς ἀγάπης καί τῆς προσωπικῆς σχέσεως τοῦ καθενός μέ τό Θεό καί τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Ἡ ἠθικότητα τελικά εἶναι ἡ μόνιμη κατάσταση τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀνιδιοτελείας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δέ γίνεται ἠθικός μ' ἓναν ἄμεσο ἢ ἔμμεσο καταναγκασμό. Ἡ ἠθικότητα δέν μπορεῖ νά ρυθμίζεται ἀποκλειστικά ἀπό ὀρισμένους κανόνες, πού ἔχουν μάλιστα νομικό (δικανικό) χαρακτήρα. Ἡ συμβατικότητα στήν κοινωνική ἠθική δέ βοηθεῖ στήν ἐσωτερική καί ψυχική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος γίνεται πραγματιστής, γιατί ἀποβλέπει στά πρακτικά καί ὠφέλιμα ἀποτελέσματα τῶν ἠθικῶν πράξεων. Ὁ ἄνθρωπος ὑπολογίζει τήν ἠθικότητα, ἐπειδὴ ἱκανοποιεῖ τίς ἰδιοτελεῖς ἐπιθυμίες του. Ἡ ἐλευ-

θερία ὅμως τοῦ Εὐαγγελίου ἀποδεσμεύει τόν ἄνθρωπο ἀπ' ὅλα τὰ συμ-
φέροντα καί τίς ἐπιδιώξεις καί τόν τροφοδοτεῖ μέ τήν ἀλήθεια καί τήν
ἀγάπη, πού ζωντανεύουν καί ὁλοκληρώνουν τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

*«Οὐκ ἐν σχήματι καί τύποις ἐξωτέροις ἢ ἀλλοίωσις τῶν χριστιανῶν
ὑπάρχει... ἐν γάρ τῇ τοῦ νοός ἀνακαινώσει καί τῇ τῶν λογισμῶν εἰρήνῃ καί τῇ
τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ καί οὐρανίῳ ἔρωτι ἡ καινὴ κτίσις τῶν χριστιανῶν πάντων
ἀνθρώπων τοῦ κόσμου διαφέρει. Διό καί ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου γέγονε» (Ἀγ.
Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ἀπαρίθμησε τίς βασικές ἀρχές τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς. 2) Γιατί ἡ ἠθική
τοῦ Εὐαγγελίου ἔχει λειτουργικό χαρακτήρα; 3) Σέ ποιά σημεία βοηθεῖ τό Εὐα-
γέλιο τήν κατά κόσμον ἠθική; 4) Πῶς φανερώνεται ἡ ἠθική τελειότητα τοῦ Χρι-
στοῦ;

3. Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ.

Τί εἶναι γενικά ὁ νόμος. Ἡ ἔννοια τοῦ νόμου εἶναι εὐρύτατη καί
περιλαμβάνει ὅλους τούς κανόνες, πού ρυθμίζουν τήν πορεία τῆς φυσι-
κῆς δημιουργίας καί τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἔτσι ἔχουμε τό φυσικό
καί ἠθικό νόμο. Φυσικός νόμος εἶναι ἐκεῖνος, πού ρυθμίζει τήν πορεία
τῶν φυσικῶν δυνάμεων καί λειτουργεῖ στό χῶρο τῆς φυσικῆς νομοτέ-
λειας. Ὁ φυσικός νόμος χρησιμεύει καί ὡς μέσο, πού παραπέμπει τόν
ἄνθρωπο στό Θεό Δημιουργό. Σ' αὐτή τήν περίπτωση ὁ φυσικός νόμος
συνδέεται καί μέ τόν ἠθικό νόμο, πού διακρίνεται: α) στόν ἔμφυτο ἢ
ἀγραφο ἠθικό νόμο, β) στό γραπτό ἀνθρώπινο νόμο καί γ) στό θεῖο νόμο
τῆς Ἀποκαλύψεως. Ὁ ἔμφυτος ἠθικός νόμος ἔχει δοθεῖ στήν ἀνθρώ-
πινη φύση ὡς νόμος τῆς συνειδήσεως καί ἐλευθερίας, πού προτρέπει
στό ἀγαθό καί ἀποτρέπει ἀπό τό κακό. Ὁ γραπτός ἀνθρώπινος νόμος
εἶναι ὁλόκληρη νομοθεσία, πού ἐκπηγάζει ἀπό τήν πολιτιστική ἐμπειρία,
τά ἦθη καί τά ἔθιμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ θεῖος νόμος εἶναι ἐκεῖνος, πού

φανερώνει ο Θεός με την αποκάλυψή Του στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη.

Φυσικός και ανθρώπινος ήθικός νόμος. Ο φυσικός νόμος βεβαιώνεται και από την Άγία Γραφή, όταν λέγει ο Άπ. Παῦλος ότι ο νόμος είναι γραμμένος στις καρδιές των ειδωλολατρών (Ρωμ. β' 14-16).

Ἡ Ἐκκλησία δέχεται τὸ φυσικὸ νόμο, γιατί βλέπει τὸν ἄνθρωπο καί μετὰ τὴν ἁμαρτία του ὡς δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, πού φέρει μέσα του «τά σπέρματα τοῦ θείου Λόγου». Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ αὐτὴ ἡ διαπίστωση σ' ἓνα τροπάριο ἀπὸ τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία πού λέγει: «Εἰκὼν εἰμι τῆς ἀρρήτου δόξης Σου, εἰ καὶ στίγματα φέρω πταισμάτων...».

Ὁ ἀνθρώπινος ἡθικὸς νόμος εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ τὴ στοιχειώδη ὀργάνωση τῆς κοινωνίας. Προσπαθεῖ νὰ ρυθμίσει δίκαια καί ἁρμονικά τὴν τάξη καί τὴν κοινωνικὴ διαβίωση τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἀνθρώπινοι ὁμως νόμοι δέν μποροῦν νὰ διεκδικήσουν ἀπόλυτο κύρος καί ἀμετάθετη σταθερότητα. Ὅσο πιὸ σύνθετη γίνεται ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τόσο πιὸ δύσκολη παρουσιάζεται ἡ ρύθμιση τῆς τάξεως μέ τοὺς νόμους. Παρ' ὅλες τὶς δυσκολίες ἀποβλέπει στό καλὸ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Διατηρεῖ τὴν ἡθικὴ τάξη στὴν κοινωνία. Ἀποδίδει δικαιοσύνη σέ περιπτώσεις ἀδικίας, ἐγκληματικότητας, ἀνηθικότητας, κ.ἄ. Περιορίζει τὸ κακὸ καί ἐπαγρυπνεῖ γιὰ τὴν διάπραξη τοῦ καλοῦ. Ἀποδίδει τὴν ἰσότητα καί τὴ δικαιοσύνη χωρὶς διακρίσεις (φυλετικές, ταξικές) καί μεροληψία.

Τὸ κακὸ καί ὁ νόμος. Μέ τὴν εἴσοδο τῆς ἁμαρτίας στὸν κόσμο ἔχουμε τὶς διαφορὲς συγκρούσεις ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἀκαταστασία αὐτὴ φαίνεται καί στὴν ποικιλία τῶν νόμων, πού σ' ὀρισμένες περιπτώσεις ὁ ἓνας ἀναιρεῖ τὸν ἄλλο ἢ ἓνας μεταγενέστερος συμπληρώνει τὸν προηγούμενο. Οἱ συγκρούσεις αὐτές προέρχονται ἀπὸ τὸ διαχωρισμὸ τῶν ἀνθρώπων, πού ἀντιλαμβάνονται τὸν κόσμον καί τὰ προβλήματά του πολὺ διαφορετικά.

Ὅταν ὁ Ἀπ. Παῦλος ὁμιλεῖ γιὰ τὸ νόμον, ὑπενθυμίζει τὸ γεγονὸς τῆς παρακοῆς καί τῆς ἁμαρτίας. Ὁ νόμος εἶναι ὁ καθρέφτης τῆς ἡθικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ρίχνει φῶς στὶς παραβάσεις καί τὶς παράνομες πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ καί ὁ Ἀπ. Παῦλος ὑπογραμμίζει

ΟΤΙ ΟΝΟΜΟΣ ΜΑΙΝ ΕΛΘΘΗ ΗΧΑΡΙΣ

Ο
Π
Φ
Η
ΜΩΥ
Ε
Η
Ε

ΚΑΙ Η ΜΟΡΦΗ ΜΑΙΝ ΧΥΕΤΟ:

Ο Μωυσής παραλαμβάνει τὸ Νόμο. Μικρογραφία ἀπὸ Τετραευάγγελο
τῆς 'Ι. Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἀγίου Ὁρους (13ος αἰ.).

ὅτι ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος δέν χρειάζεται στή ζωή του τὸ νόμο.

Ὁ ἀνθρώπινος ἠθικός νόμος φροντίζει νά ἐπιβληθεῖ μέ ἐξωτερικά

μέσα, γι' αυτό καί δέν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐσωτερική συγκατάθεση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁργανώνει καί διαμορφώνει τή ζωή μέ βάση τά λογικά ἐπιχειρήματα καί τά οἰκονομικά συμφέροντα. Ἡ σκέψη τοῦ νομοθέτη προσφέρεται συνήθως ἀφηρημένα καί θεωρητικά καί λείπει ἡ ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τό πρόσωπο τοῦ νομοθέτη.

Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Νόμου στήν Παλαιά Διαθήκη. Ὁ Θεός ἐκφράζει στό Δεκάλογο τήν προσωπική φροντίδα Του γιά τή ζωή καί τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Πρίν ὁ Θεός ζητήσει τή συμμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου στήν ἀγάπη Του, τόν διαβεβαιώνει ὅτι πρῶτα Αὐτός τόν ἔχει ἀγαπήσει καί τόν ἔχει κάνει πραγματικό παιδί Του. Ὁ Θεός προσφέρει στόν κόσμο τό Μονογενῆ Υἱό Του γιά τή σωτηρία ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτό καί ζητεῖ ἀπό τόν καθέ «α ἀπόλυτη ἀγάπη, ἐμπιστοσύνη καί ὑπακοή.

Ἡ ἐξοδος τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπό τήν Αἴγυπτο προεικονίζει τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν ἁμαρτία καί τό θάνατο, ὅπως προσφέρεται ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό. Ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ στό ὄρος Σινᾶ παραπέμπει στό μυστήριο τῆς Σαρκώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ συμφωνία τοῦ Θεοῦ μέ τούς Ἰσραηλίτες ἔκλεισε μέ μιά συμβολική πράξη. Ὁ Μωυσῆς ράντισε τό θυσιαστήριο μέ αἷμα ἀπό θυσία μόσχων. Τό αἷμα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προεικονίζει τήν Καινή Διαθήκη, πού προσφέρεται καί ἐπισφραγίζεται μέ τό Αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ τήρηση τοῦ Νόμου ἀπό τούς Ἰσραηλίτες ἔπρεπε νά φανερώνει τή ζωντανή παρουσία τοῦ Θεοῦ ἀνάμεσά τους. Ἡ ἐφαρμογή τοῦ νόμου δέν μπορούσε νά εἶναι μιά ἐξωτερική συμμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου σέ ὀρισμένους κανόνες, πού ἀπέβλεπαν μόνο στήν κοινωνική εὐταξία ἢ τήν ἀπόκτηση ὀρισμένων ἠθικῶν ἀρετῶν. Ἡ συναίσθηση τοῦ Ἰσραηλίτη ὅτι ὁ Θεός τόν φροντίζει, τόν προετοίμαζε γιά τήν ὑποδοχή τοῦ Μεσσία. Ἡ ὁλοκλήρωση τῆς προσωπικῆς κοινωνίας τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο πραγματοποιεῖται στήν Καινή Διαθήκη. «Ὡστε ὁ νόμος παιδαγωγός ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν» (Γαλ. γ' 24).

Ὁ νόμος τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ ὑπέρτατη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο φανερώνεται στό Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό. Δείχνει τήν ἀπειρη θεία ἀγάπη Του, ὅταν πεθαίνει γιά νά προσφέρει στούς ἀνθρώπους τήν ἀληθινή καί αἰώνια ζωή Του. Γι' αὐτό καί ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ τό Α καί τό Ω τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου. Στήν ἐντολή τῆς ἀγάπης «ὅλος ὁ νόμος καί οἱ προφῆται κρέμανται» (Ματθ' κβ' 40), γιατί «ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ

Θεοῦ ἐστι καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεός ἐν αὐτῷ» (Α΄ Ἰω. δ΄ 7.16). Ὁ νόμος τοῦ Εὐαγγελίου ὁλοκληρώνεται, ὅταν ὁ Κύριος προσφέρει τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα Του στοὺς ἀνθρώπους. «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ Αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ» (Ἰω. στ΄ 56). Ὅποιος κοινωνεῖ στο μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐκφράζει τὴν ἀγάπην του στο Θεὸ καὶ παίρνει τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ μέσα του. Μ’ αὐτὸ τὸν τρόπο πραγματοποιεῖ τὸ θεῖο προορισμὸ του καὶ ὁλοκληρώνει στο ἀκέραιο τὸ νόμο τοῦ Εὐαγγελίου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη μου, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, φησὶ Κύριος· ὁ διδούς δώσω νόμους εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ ταῖς καρδίαις αὐτῶν γράψω αὐτούς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν» (Ἰερ. λη΄ 33).
2. «Ὅταν γάρ ἔθῃ τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἐαυτοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογιμένων ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ Θεός τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ. β΄ 14-16).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ φυσικὸς ἀνθρώπινος νόμος εἶναι ἀπαραίτητος; 2) Ποιὰ εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἀνθρώπινου ἡθικοῦ νόμου; 3) Ποιό εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ νόμου στὴν Παλαιὰ Διαθήκη; 4) Τί προσφέρει ὁ νόμος τῆς Καινῆς Διαθήκης στὸν ἄνθρωπο;

Β' Η ΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ

1. Ἡ συνείδηση.

Ἔννοια καί εἶδη τῆς συνειδήσεως. Συνείδηση ὀνομάζουμε τήν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀποκτᾷ ἐπίγνωση τῆς ὑπάρξεώς του καί νά ἀξιολογεῖ θετικά ἢ ἀρνητικά τίς διάφορες πράξεις του μέ βάση τά πνευματικά καί ἠθικά του κριτήρια.

Διακρίνονται τά ἑξῆς εἶδη:

1. Ἡ συνείδηση στήν ψυχολογία: Εἶναι οἱ διάφορες ψυχικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου σέ μιάν ὀρισμένη στιγμή καί ἡ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά γνωρίζει τίς ποικίλες ψυχικές ἐκδηλώσεις καί ἀντιδράσεις. Στίς ψυχικές λειτουργίες ὑπάγονται οἱ γνωστικές, συναισθηματικές καί βουλευτικές ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου.

2. Ἡ συνείδηση στήν ἠθική. Μέ τήν ἠθική συνείδηση ὁ ἄνθρωπος εἶναι σέ θέση μέ τή βοήθεια τῶν ἠθικῶν κριτηρίων του νά ἐλέγχει καί νά ἀξιολογεῖ θετικά ἢ ἀρνητικά τίς διάφορες πράξεις του.

3. Ἡ συνείδηση στή θρησκεία. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται μέ ὅλες τίς δυνάμεις του (νοῦς, φρόνημα, βούληση) τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ταυτίζεται μέ τή φωνή τῆς συνειδήσεως. «Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνειδήσις θεός» (Μένανδρος).

Ἐμφάνιση καί λειτουργία τῆς συνειδήσεως. Ἡ συνείδηση ἐμφανίζεται πρὶν ἀπό τή συγκεκριμένη πράξη καί μετὰ ἀπό αὐτήν. Συνήθως γίνεται λόγος γιά τήν προτρεπτική ἢ ἀποτρεπτική συνείδηση. Δηλαδή ἡ συνείδηση κατευθύνει τόν ἀγῶνα πού γίνεται στό ἐσωτερικό τοῦ ἀν-

θρώπου. Μέ βάση τόν ήθικό νόμο ξεετάζει τήν πράξη πού πρόκειται νά γίνει. "Αν τήν κρίνει θετικά, τότε προτρέπει τόν άνθρωπο νά τήν πραγματοποιήσει. "Αν όμως είναι άρνητική, τότε τόν αποτρέπει από τή διάπραξη της.

Έκει όμως πού έμφανίζεται ή συνείδηση σ' όλη της τήν πληρότητα είναι ή στιγμή πού έλέγχει τόν άνθρωπο μετά τήν τέλεση της πράξεως. Είναι ή έπιδοκιμαστική ή αποδοκιμαστική μορφή της συνειδήσεως. "Αν ή πράξη ήταν ήθική καί θεάρεστη, τότε ή έπιδοκιμάζουσα καί βραβεύουσα συνείδηση χαρίζει στόν άνθρωπο ψυχική γαλήνη καί ίκανοποίηση. "Αν ή πράξη ήταν άρνητική καί αντίθετη μέ τό νόμο του Θεού, τότε έχουμε τό βαρύτατο έλεγχο καί τίς φοβερές τύψεις της συνειδήσεως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνειδήσεως βρίσκουμε στην περίπτωση του Κάιν (Γέν. δ' 9 έξ). "Ο έλεγχος της συνειδήσεως έμφανίζεται σ' όλη τήν ισχύ του μετά τό φόνο καί δέν μπορεί νά εξαλειφθεί μέ τή μεγαλύτερη τιμωρία. Γι' αυτό καί ό Θεός δέν έπιτρέπει τό θάνατο του Κάιν, παρ' όλο πού ό ίδιος τό ζήτησε. Τόν βοηθεί μέ τό διαρκή έλεγχο νά φτάσει στην άφύπνιση της συνειδήσεως. Νά καταλάβει δηλαδή τήν άπουσία του "Αβελ καί νά αισθανθεί τήν άπαίσια πράξη του φόνου.

Γνωρίσματα της ήθικής συνειδήσεως.

1. Αυτός πού μιλεί καί έλέγχει μέ τή συνείδηση παραμένει συνήθως άγνωστος στόν άνθρωπο. Στη θρησκευτική συνείδηση αυτός πού μιλεί είναι ό Θεός.

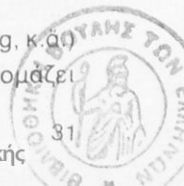
2. "Ο έλεγχος της συνειδήσεως δέν εξαφανίζεται όριστικά παρ' όλες τίς προσπάθειες του ανθρώπου νά απαλλαγεί από αυτόν.

3. "Ο έλεγχος γίνεται περισσότερο ένοχλητικός καί άπειλητικός, όταν ό άνθρωπος βρίσκεται μόνος του. Μετά από μιά κακή πράξη έπιζητεί νά βρίσκεται μέ άλλους ανθρώπους καί αποφεύγει νά συζητεί μέ τόν έαυτό του.

4. "Ο άδυσώπητος έλεγχος της συνειδήσεως δείχνει ότι ό άνθρωπος φέρει άκέραια τήν ευθύνη, γιατί μόνος του καθορίζει τίς πράξεις του.

5. "Ο έλεγχος της συνειδήσεως φανερώνει τό αίσθημα της ένοχής του ανθρώπου.

Τό ύποσυνείδητο. "Η ψυχολογία του βάθους (Freud-Adler-Jung, κ.ά) παρουσιάζει καί μιάν άλλη περιοχή του ανθρώπου, πού τήν όνομάζει

άσυνειδητο ή ύποσυνειδητο. Στό ύποσυνειδητο τοῦ ἀνθρώπου βρίσκονται συνήθως διάφορες ἐπιθυμίες του καί μάλιστα ἀπό τή βρεφική καί παιδική ήλικία πού δέν μπόρεσαν νά πραγματοποιηθοῦν. Ἐδῶ μαζεύονται διάφορες ψυχικές πικρίες τοῦ ἀνθρώπου πού προκλήθηκαν ἀπό παρεξηγήσεις καί παραγνώσεις. Ὅλα αὐτά δημιουργοῦν τά λεγόμενα νευρωτικά συμπλέγματα (Komplex), πού ἀρνοῦνται νά συμμορφωθοῦν μέ τίς ἐπιταγές τῆς ήθικῆς συνειδήσεως.

Ἐχουμε συνεπῶς μιά σύγκρουση ἀνάμεσα στή συνείδηση καί τό ύποσυνειδητο. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δέ θέλει νά ἔχει συνείδηση γιά ἓνα πράγμα λυπηρό ή γιά μιά πράξη πού τοῦ προξενεῖ ὀδύνη καί πόνο, τότε σπρώχνει ὅλα τά βιώματά του στό ύποσυνειδητο (= ἀπόθεση βιωμάτων).

Ἡ λειτουργία τοῦ ύποσυνειδήτου. Ὅταν τό ύποσυνειδητο γεμίσει ἀπό ὅλα τά ἀπωθημένα, τότε ἀρχίζουν οἱ διάφορες ἐνοχλήσεις καί ὁ ἄνθρωπος πολιορκεῖται ἀπό φοβερές ψυχικές καταστάσεις, πού εἶναι:

1. Ἡ δυσαρμονία. Ὁ ἄνθρωπος δοκιμάζει μιά φοβερή ἐμπλοκή στίς ψυχικές του δυνάμεις καί λειτουργίες. Γιά νά πετύχει ἓνα συγκεκριμένο στόχο, χρησιμοποιεῖ ὑπερβολικά τό λογικό (ἐμπόριο, ἐπιχειρήσεις), πού μέ τή σειρά του ἐπενεργεῖ σέ βάρος τοῦ συναισθήματος καί τῆς βουλήσεως. Γιά νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος πολλά χρήματα διαστρέφει τά αἰσθήματα τῆς συμπάθειας καί τῆς καλωσύνης. Αὐτή ὅμως ή ἐκλογή ταράζει ὁλόκληρο τόν ψυχικό του κόσμο.

2. Ὁ φόβος. Ὁ ἄνθρωπος φοβᾶται ἀπό μιά συγκεκριμένη ἀπειλή ἐνός προσώπου ή ἀντικειμένου. Χάνει τήν εὐδιαθεσία του καί βρίσκεται σέ μιά διαρκή ἀνησυχία. Ὁ ἄνθρωπος φοβᾶται, γιατί δέ θέλει νά τοῦ πάρουν οἱ ἄλλοι αὐτά πού ἔχει (περιουσία) καί αὐτό πού εἶναι (προσωπική ὕπαρξη).

3. Ἡ ἀγωνία. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τό αἶσθημα ὅτι ή ὕπαρξή του ἀπειλεῖται καί ἐπομένως ὅτι κινδυνεύει νά ἀπωλεσθεῖ. Ἡ ἀγωνία εἶναι μιά ἀόριστη καί ἀσύλληπτη ἀπειλή, πού προέρχεται ἀπό μίαν ἀόριστη αἰτία καί ἀφορμή. Αὐτή ή ψυχική ἀκαταστασία τοῦ ἀνθρώπου γεμίζει τή ζωή του μέ ἀνησυχία, ἀγχος, σοβαρές νευρωτικές καταστάσεις, πού δημιουργοῦν δυσάρεστες ἐπιπλοκές στήν ὑγεία του.

4. Ἡ ἐνοχή. Ὁ ἄνθρωπος δοκιμάζει τό αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς, ὅταν

παραβαίνει μιά έντολή ή μιά νομική διατάξη. Τό περίεργο όμως είναι ότι ή ένοχή δέν είναι μιά έπιφανειακή αλλοίωση του ανθρώπου, αλλά φτάνει μέχρι τό βάθος τής ανθρωπίνης ούσίας. 'Ο ένοχος αναγνωρίζει ότι κάτι έχει αλλάξει στή φύση του καί όχι μόνο στή συμπεριφορά του. 'Η ένοχή τελικά οδηγεί τόν άνθρωπο σέ αδιέξοδο καί απελπισία.

Μορφές άσθενοϋς συνειδήσεως.

1. 'Η ύποκριτική συνείδηση. Προσπαθεί ό άνθρωπος μέ όρισμένες «καλές» καί «ώφέλιμες» πράξεις νά κρύψει τίς διαστροφές του ψυχικού κόσμου του. 'Εδω υπάγεται ή περίπτωση τών Γραμματέων καί Φαρισαίων.

2. 'Η άληθοφανής συνείδηση. 'Ο άνθρωπος έπιζητεί νά παρουσιάσει μιά κακή πράξη ως ήθικη καί έπωφελή. Θέτει έναν ήθικό σκοπό καί προσπαθεί νά τόν πραγματοποιήσει μέ όχι σωστά μέτρα. Μπορεί π.χ. νά κλέψει, αλλά τά χρήματα νά τά δώσει για έλεημοσύνη στους φτωχούς.

3. 'Η ύποκειμενική καί αυθαίρετη συνείδηση. 'Ο άνθρωπος κάνει εκείνες τίς πράξεις πού του υπαγορεύει ή συνείδησή του. Συχνά όμως ένεργεί αντίθετα πρός όσα του υπαγορεύει ή συνείδηση. Δηλαδή κάνει αυτό πού θέλει ό ίδιος. 'Αργότερα δικαιολογείται μέ τό επιχείρημα ότι ή συνείδησή του είναι έλεύθερη.

4. 'Η περιδεής καί έλαστική συνείδηση. 'Ο άνθρωπος βλέπει τήν παράβαση καί τήν ένοχή, εκεί πού δέν υπάρχει. Είναι οι τύποι τών ανθρώπων, πού, όπως λέμε, «φοβούνται τή σκιά τους». Κατηγορούν πολύ εύκολα τόν έαυτό τους, για νά προβάλλουν όμως τόν έγωισμό τους. 'Αντίθετα υπάρχουν άλλοι άνθρωποι, πού παρ' όλα τά κραυγαλέα άμαρτήματα δέν αναγνωρίζουν τήν ένοχή τους.

5. 'Η άκατάστατη καί συμπλεγματική συνείδηση. 'Εδω υπάγεται ό άνθρωπος εκείνος, πού αισθάνεται τόν έαυτό του ψυχικά άκατάστατο καί κουρασμένο. 'Ο άνθρωπος ζή καί κινείται σ' ένα φαύλο κύκλο, πού τόν δημιουργεί ό ίδιος. Σημαντική βοήθεια μπορεί νά προσφέρει εκείνος ό εξομολόγος πού έχει γνώσεις από τήν όρθόδοξη πνευματικότητα. Μέ τήν προσφορά της θά αποκαλυφθεί όλος ό ψυχικός κόσμος καί θά οδηγηθεί στήν πραγματική ψυχοθεραπεία καί σωτηρία.

6. Ἡ σκληρόκαρδη καὶ ἀνάληπτη συνείδηση. Εἶναι ἀπὸ τίς πιό βαριές μορφές τῆς ἀσθενοῦς συνειδήσεως. Ὅταν ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου γίνεῃ σκληρή σάν τὴν πέτρα, τότε ὁ πνευματικὸς ὁργανισμὸς δὲ λειτουργεῖ ὁμαλά καὶ φυσιολογικά. Ἡ συνείδηση ὁδηγεῖται σὲ ἀναισθησία, γιατί ἔχει πάψει νά πιστεύει στὸ Θεό καὶ τὸν ἠθικὸ νόμο. Ἡ ἀνάληπτη συνείδηση βρίσκεται σὲ μιά κατάσταση πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀχρειώσεως, πού μπορεῖ τελικά νά φέρεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴ φοβερή καὶ καταστρεπτικὴ ἀμετανοησία. Ἡ θεραπεία τῆς εἶναι πολὺ δύσκολη, ἀλλὰ ὄχι ὅμως καὶ ἀκατόρθωτη. Σ' ἓνα τέτοιο ἄνθρωπο πρέπει νά προσφέρεται ἀδιάρκοπα ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Νά ἀπολαμβάνει ὁ ἀνάληπτος, αὐτὸ πού ἀρνιέται στοὺς ἄλλους, δηλαδὴ τὴν ἀγάπην καὶ τὴ συμπόνοια. Ἡ ἀνιδιοτελὴς καὶ θεϊκὴ ἀγάπη ἔχει τὴ δύναμιν τελικά νά θεραπεύει τὴ σκληροκαρδιά καὶ ἀναληψία τοῦ ἀνθρώπου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Κάϊν· πού ἐστιν ὁ ἀδελφός σου; καὶ εἶπεν· οὐ γινώσκω· μή φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμί ἐγώ; καὶ εἶπε Κύριος· τί πεποίηκας; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς... στένων καὶ τρέμων ἔσθ' ἐπὶ τῆς γῆς... Καὶ εἶπε Κάϊν πρὸς Κύριον τὸν Θεόν· μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναι με.. Καὶ ἔθετο Κύριος ὁ Θεὸς σημεῖον τῷ Κάϊν τοῦ μή ἀνελεῖν αὐτόν πάντα τὸν εὐρίσκοντα αὐτόν» (Γέν. δ' 9 ἐξ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ψυχολογικὴ καὶ ἠθικὴ συνείδηση; 2) Τί εἶναι τὸ ὑποσυνείδητο; 3) Ποιὰ εἶναι τὰ εἶδη τῆς διεστραμμένης συνειδήσεως; 4) Ποιές καταστάσεις δημιουργοῦνται στὸ ὑποσυνείδητο τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεως.

Ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ. Γιά νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος πραγματικὴ συνείδηση τῆς ψυχικῆς καταστάσεώς του πρέπει νά ἀποδεχτεῖ τὴν κλήση, πού ὁ Θεὸς ἀπευθύνει σ' αὐτόν. Στὴν περίπτωσιν τοῦ ἀσώτου γιοῦ τῆς παραβολῆς (Βλ. Λουκ. ιε' 11-32) ὁ Θεὸς τὸν προσκαλεῖ στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του μέ τούς ἐξῆς τρόπους:

α) Μέ τις στερήσεις. Για να ικανοποιήσει την πείνα, πού ήλθε ισχυρή στη χώρα πού βρισκόταν, «έκολλήθη ἐνί τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης... βόσκειν χοίρους» (Λουκ. ιε' 15). Ἀρχίζει τώρα να αφυπνίζεται ή συνείδησή του καί να τοῦ ὑποδεικνύει ὅτι γιά να ζήσει δέν μπορεῖ να στηρίζεται ἀποκλειστικά καί μόνο στόν ἑαυτό του ἢ στήν περιουσία του. Πρέπει να κοινωνεῖ μέ κάποιον ἄλλον. Μέ τήν ἁμαρτία ἀρνήθηκε τήν κηδεμονία τοῦ Θεοῦ-Πατέρα καί τώρα ἐμπιστεύεται τόν ἑαυτό του στόν πρώτο τυχόντα ἄνθρωπο τῆς ξενιτειᾶς.

β) Μέ τή συναίσθηση τῆς μοναξιᾶς. Ὃταν ἄρχισε ἡ πείνα ὅλοι οἱ φίλοι τόν ἐγκατέλειψαν. Καί ὅταν ἀκόμα ἐργαζόταν ὡς χοιροβοσκός κανείς δέν τοῦ πρόσφερε συντροφιά, οὔτε καί τοῦ ἔδινε σημασία, ἀφοῦ οὔτε καί τά ξυλοκέρατα δέν τόν ἄφηναν να φάγει, ὥστε να χορτάσει τήν πείνα του.

γ) Μέ τήν ὑπενθύμιση τοῦ πατρικοῦ σπιτιοῦ. Ἡ ἀποξένωσή του ἀπό τούς ἄλλους τόν βοηθεῖ να θυμηθεῖ τήν εἰκόνα τοῦ πατρικοῦ σπιτιοῦ. Ξαναζωντανεύει μέσα στή συνείδησή του τό παρελθόν. Ὅλα προσφέρονταν πλούσια, ἐλεύθερα καί γεμάτα ἀπό ἀγάπη. Ἡ συνείδηση ξυπνά μέσα του τήν ἀπόφαση να ἐπιστρέψει στήν κοινωνία τοῦ πατέρα του.

δ) Μέ τήν ἀγάπη καί τήν ἐπιείκεια. Ἡ ἀγάπη τοῦ Πατέρα τόν συν-οδεύει καί στήν ξενιτειά. Γεμίζει τήν καρδιά του μέ τή βεβαιότητα ὅτι θά τόν δεχτεῖ ὅπωςδήποτε, ὅταν ξαναγυρίσει μεταννημένος. Ἡ ἀγάπη τοῦ Πατέρα δέν ἄλλαξε, ἀλλ' αὐτός τώρα, πού αφυπνίζεται ἡ συνείδησή του, ξαναβλέπει τή σεβάσμια καί γεμάτη ἀπό ἐπιείκεια καί καλωσύνη μορφή τοῦ Πατέρα του.

Ἔτσι καλεῖ ὁ Θεός καί τόν κάθε ἄνθρωπο. Ἡ ὀλοκλήρωση αὐτῆς τῆς κλήσεως γίνεται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὃταν ὁ ἄνθρωπος ζήσει τήν ἀγάπη τοῦ Κυρίου στήν καρδιά του, τότε καταλαβαίνει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεώς του. Δοκιμάζει πραγματικά τήν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεώς του, γιατί ἀπορρίπτει τή μοναξιά καί τόν ἐγκλωβισμό τῆς ἁμαρτίας καί ἐνώνεται ὀριστικά μέ τό Θεό, ἐφ' ὅσον ἀποδέχεται τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του.

Ἡ νοσταλγία τοῦ ἀνθρώπου να ἐπιστρέψει στό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος μακριά ἀπό τόν ἀληθινό Θεό δοκιμάζει ἕνα φοβερό ἀδιέξοδο καί μιᾶ ἀφόρητη ψυχική ἀκαταστασία.

Ὁ ἄνθρωπος πουζεῖ στίς σύγχρονες μεγαλοπόλεις δέν ἀπολαμβάνει μόνο τίς ἀνέσεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλά τοῦ παρέχεται καί ἡ εὐκαιρία νά ζῇ στό ἴδιο σπίτι μαζί μέ πολλούς ἀνθρώπους (πολυκατοικία). Εἶναι ὅμως χαρακτηριστική ἡ ἀποξένωση τοῦ ἀνθρώπου τῶν πολυκατοικιῶν. Ὁ ἕνας δέ γνωρίζει τόν ἄλλο, οὔτε ἐνδιαφέρεται γιά τό συγκάτοικο τοῦ διπλανοῦ διαμερίσματος. Αὐτή ἡ ἀνυπόφορη ἀπομόνωση δημιουργεῖ τή νοσταλγία νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Παρ' ὅλες τίς ἀνέσεις καί τὰ κοινωνικά ἐπιτεύγματα αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἀνασφαλῆς καί ἀνελεύθερος. Δέν μπορεῖ νά ἀντιδράσῃ στίς ἀντίξοες καταστάσεις, γιατί δέν ἔχει τήν ἀνάλογη ψυχική ἀντοχή. Εὐκολα ὑποδουλώνεται στό μηχανισμό τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Προσπαθεῖ μέ κάθε τρόπο νά ἱκανοποιεῖ τίς ἀτέλειωτες ἀνάγκες του, πού τόν μετατρέπουν σέ μιά οἰκονομική μονάδα γιά νά ἐξυπηρετεῖ τελικά τὰ «κοινωνικά καί πολιτιστικά» συμφέροντα τῆς χρηματαγοράς.

Ἡ ἀντίδρασή του ἐκφράζεται μέ τήν ὑποκριτική συμπεριφορά. Στίς κοινωνικές σχέσεις του καλύπτει συνήθως τόν ἀληθινὸ ἐαυτό του, γιατί δέ θέλει νά ἀποκαλύψῃ τήν τραγικότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Ὅλα ὅμως αὐτά τόν ὁδηγοῦν σέ μιά τελικὴ ἀπόφαση: νά ἐπιστρέψῃ στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί νά διασώσῃ τήν ὑπαρξή του μέ τήν ἀγάπη καί τήν ἐμπιστοσύνη.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς ἀφύπνισεως. Γιά νά φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρέπει νά ἀναγνωρίσῃ τό ψυχικὸ του ἀδιέξοδο καί νά ξεπεράσῃ ὅλες τίς καταστάσεις, πού τόν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τή γνησιότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Αὐτή ἡ ὑπέρβαση γίνεται μέ τό γεγονός τῆς μετάνοιας.

Μέ τή μετάνοια ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει οὐσιαστικά τήν πορεία τῆς ὑπάρξεώς του. Ζητεῖ νά ξαναγυρίσῃ στὴ φυσικότητα τῆς ὑπάρξεως καί τήν αὐθεντικότητα τῆς προσωπικότητάς του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὁδηγεῖται τελικά στήν ἀφύπνιση τῆς ὑπαρξιακῆς του συνειδήσεως, πού εἶναι ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ἐμπιστοσύνης στό Θεό καί σ' ὁλόκληρο τόν κόσμο (Βλ. γιά τὴ μετάνοια καί τό κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μας: «Ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου»).

Τὰ γνωρίσματα τῆς ὑγιοῦς συνειδήσεως.

1. Νά εἶναι ὀρθή. Πρέπει νά κρίνει ὀρθά τήν πνευματικὴ πορεία καί

ανάπτυξη του ανθρώπου. Τό κριτήριο της όρθότηας βρίσκεται στην επίγνωση της Ἀλήθειας, πού τροφοδοτεῖ μέ νόημα τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἐδῶ ὑπάγεται ἡ ἐκκλησιαστικότητα τῆς συνειδήσεως, πού πρέπει νά ἀνακαλύψει στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «τήν ὁδόν, τήν ἀλήθειαν καί τήν ζωήν» (Ἰω. ιδ' 6).

2. Νά εἶναι βέβαιη καί ἀκλόνητη. Ἡ βεβαιότητα τῆς συνειδήσεως δέ στηρίζεται στην ικανότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά στην παρουσία τῆς θείας Χάριτος, πού ζωντανεύει τόν ἐσωτερικό κόσμο τοῦ ἀνθρώπου, γιατί τόν συνδέει μέ τό Θεό. Εἶναι αὐτό πού λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Καλόν γάρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τήν καρδίαν» (Ἐβρ. ιγ' 9). Ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ βέβαιη γνώση τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ, ὅπως φανερώνεται στό νόμο τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει βέβαιη γνώση τῆς ἐν Χριστῷ ἀλήθειας, γι' αὐτό καί γνωρίζει κάθε στιγμή τό δρόμο πού θά πρέπει νά βαδίζει γιά νά ἐπιτύχει τήν πνευματική καί ἠθική του ἀνάπτυξη.

3. Νά εἶναι ζῶσα καί ἐναργής. Ἡ ζωντάνια τῆς συνειδήσεως πρέπει νά εἶναι οὐσιαστική καί ὄχι ἐπιφανειακή. Τό μυστήριο ὅμως τῆς ζωῆς κρύβεται «σύν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ. γ' 4). Ἡ φανέρωση τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ στην ἀνθρώπινη συνείδηση ζωντανεύει τήν ὑπαρξη, πού ἔτσι γίνεται δυναμική καί δημιουργική ὁδηγός τοῦ ἀνθρώπου.

4. Νά εἶναι εἰρηνική καί ἄγρυπνη. Ἡ συνείδηση πρέπει νά χαρίζει στόν ἄνθρωπο γαλήνη καί ἡρεμία. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη τῆς εἰρήνης, γιατί ἡ ὑπαρξη του δημιουργήθηκε νά ἀγαπᾷ καί ὄχι νά ἐχθρεύεται τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ συνείδηση εἶναι ἄγρυπνη, ὅταν φροντίζει νά δέχεται ἀδιάκοπα τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί νά τήν ξαναπροσφέρει στούς ἄλλους ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

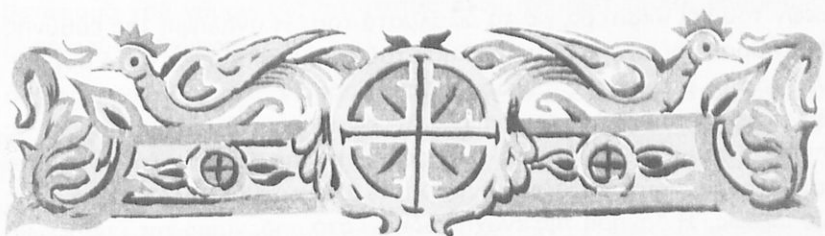
1. «Καί τοῦτο, εἰδότες τόν καιρόν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγεροθῆναι· νῦν γάρ ἐγγύτερον ἡμῖν ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεῦσαμεν. Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δέ ἡμέρα ἤγγικεν. Ἀποθώμεθα οὖν τά ἔργα τοῦ σκότους καί ἐνδυσώμεθα τά ὄπλα τοῦ φωτός» (Ρωμ. ιγ' 11-12).
2. «Μετάνοιά ἐστιν ἡ χάρις ἡ δευτέρα καί τίκεται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκ τῆς πίστεως καί τοῦ φόβου. Ὁ φόβος δέ ἐστι ῥάβδος πατρική ἡ κυβερνώσα

ἡμᾶς ἕως ἄν φθάσωμεν εἰς τὸν παράδεισον τῶν ἀγαθῶν τὸν πνευματικόν»
(᾿Αγ. Ἰσαάκ ὁ Σύρος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς καλεῖ ὁ Θεός τὸν ἄσωτο γιό στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του; 2) Μὲ ποιοὺς τρόπους ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος τὴ νοσταλγία του νά γυρίσει στό Θεό; 3) Ποιά εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς ὑγιοῦς συνειδήσεως; 4) Γιατί ἡ μετάνοια βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο στήν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεώς του;

Γ' ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Τό φιλοσοφικό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ διάφορες ἀντιλήψεις γιά τό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας ἔχουν διατυπωθεῖ: α) στή θεωρία γιά τήν αὐταρχία ἢ τήν ἐλευθερία τῆς βουλήσεως (Indeterminismus) καί β) στή θεωρία γιά τήν ἐτεραρχία ἢ τόν ἀπόλυτο προορισμό (Determinismus).

Α' Αὐταρχία ἢ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως (Indeterminismus). Ἡ θεωρία αὕτη λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος παρ' ὅλους τοὺς φυσικοὺς, κοινωνικοὺς καί θρησκευτικοὺς περιορισμούς του παραμένει στό βάθος τῆς υπάρξεώς του ἐλεύθερος. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά διαλέξει ἀνάμεσα στίς πραγματικότητες καί τίς ἀξίες ἐκεῖνες, πού προάγουν ἠθικά ἢ καταστρέφουν τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Ἀπό τήν ἐποχή τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος οἱ φιλόσοφοι δέχτηκαν τήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἀκολούθησαν τήν ὑλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου (Ἀναξίμανδρος, Δημόκριτος, Σοφιστές, κ.ἄ.). Ἀπό τοὺς νεώτερους φιλόσοφους ὁ Ἑμμ. Κάντ θεμελίωσε τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου στή θεωρία τῆς αὐτονομίας του (ἐλευθερία).

Ἡ αὐταρχία χρησιμοποιεῖ τὰ ἐξῆς ἐπιχειρήματα γιά νά ἀποδείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πραγματικά ἐλεύθερος. Ὁ ἄνθρωπος, λέγει, ἔχει τήν ἰκανότητα νά καθορίζει ὁ ἴδιος τίς πράξεις του. Ὅποιος ἀποκρούει τὰ σφάλματά του, ἀρνεῖται βασιικά τόν ἑαυτό του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι στό βάθος του ἐλεύθερος καί καθορίζει μόνος τήν πορεία του. Ὁ ἄνθρωπος ἀναλαμβάνει τήν εὐθύνη γιά τίς συνέπειες τῶν πρά-

ξεών του καί ιδιαίτερα γιά τά σφάλματά του. Ἡ ἀνάληψη τῆς εὐθύνης δέν παρουσιάζεται χωρίς τή θέληση τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτό συμβαίνει μέ τόν ἔλεγχο τῆς συνειδήσεως. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά δικαιολογεῖ τόν ἑαυτό του δείχνει ὅτι εἶναι ἀληθινά ὑπεύθυνος γιά τίς πράξεις του καί ἐπομένως ἐλεύθερος στήν ὑπαρξή του. Τά αἰσθήματα τῆς ἐνοχῆς, πού δοκιμάζει ὁ ἄνθρωπος, βεβαιώνουν τήν ἐλευθερία τῆς ὑπάρξεως. Ἡ ἄρνηση τῆς ἐνοχῆς ὁδηγεῖ στό μηδενισμό τῆς ὑπάρξεως, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ἀποδοχή τῆς ἐνοχῆς δέ σημαίνει συμφιλίωση ἢ ὑποταγή στό κακό, ἀλλά αὐτοβεβαίωση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Τελικά ὁ ἄνθρωπος, λέγει ἡ θεωρία τῆς αὐταρχίας, πρίν ἀπό κάθε πράξη παλεῦει μέ τά αἰσθήματα τῆς ἀμφιβολίας καί ἀνησυχίας, πού δοκιμάζει μέσα του. Ἡ ποικιλία στίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου δείχνει τή δυνατότητα τῆς ἐκλογῆς του.

Β' Ἑτεραρχία ἢ ἀπόλυτος προορισμός (Determinismus). Ἡ θεωρία αὕτη λέγει ὅτι ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου καθορίζεται ὀριστικά καί ἀμετάκλητα. Οἱ ἐξωτερικές ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος καί οἱ ἐσωτερικές προδιαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπό τούς ἀτεγκτους νόμους τῆς βιολογίας καί ὄχι τοῦ ἀνύπαρκτου ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἡ ὕλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου προβάλλει τούς νόμους τῆς αἰτιοκρατίας πού προσδιορίζουν ἀπόλυτα τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκτός ἀπό τόν Κάρλ Μάρξ καί ὁ Σ. Φρόυντ ἄρνήθηκε τήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ὑποστήριξε ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπό τίς βιολογικές ὁρμές του καί ὄχι ἀπό τήν ψυχική του κατάσταση.

Ἡ θεωρία τῆς ἑτεραρχίας παραθέτει ὀρισμένα ἐπιχειρήματα γιά νά ἀποδείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὀλοκληρωτικά ἀνελεύθερος. Ἡ ἐλευθερία, λέγει, εἶναι ψευδαίσθηση καί αὐταπάτη. Κάθε ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτει διάφορα αἷτια, πού καθορίζουν τήν πορεία του. Ἡ ἐνοχή καί ἡ εὐθύνη εἶναι βασικά ἀνύπαρκτες. Ἡ παρουσία τους ὀφείλεται συνήθως σέ ἀνθρώπους πού φοβοῦνται τήν τιμωρία τους καί δέν ἔχουν ἐμπιστοσύνη στίς δυνάμεις τους. Ἡ ἐσωτερική πάλη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἓνας πόλεμος ἀνάμεσα στά διάφορα κίνητρα. Ἡ βούλησή του δέν ἔχει καμιά θέση καί μετοχή. Γι' αὐτό καί ἐπικρατεῖ πάντα τό ἰσχυρότερο κίνητρο ἀπέναντι στά ἀσθενέστερα. Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη τελικά εἶναι ὑποταγμένη στό νόμο τῆς αἰτιοκρατίας, πού δυστυχῶς ἐξακολουθεῖ νά ἰσχύει γιά τή θεωρία τῆς ἑτεραρχίας. Ἡ θεωρία τῆς ἀτομικῆς καί ἠλεκτρονικῆς φυσικῆς λέγει ὅτι πρέπει νά εἴμεθα ἐπιφυλακτικοί στή

μεταφορά του νόμου της αιτιότητας στον πνευματικό και υπαρξιακό χώρο του ανθρώπου¹.

Οι περιορισμοί της ελευθερίας. Υπάρχουν όρισμένες καταστάσεις, πού ἅμα ἐπιβληθοῦν ἢ ἐπικρατήσουν στὸν ἄνθρωπο, περιορίζουν καὶ τελικὰ διαστρέφουν τὴν ἐλευθερία του. Συνήθως ὁ ἄνθρωπος δὲ γνωρίζει τὸ βαθύτερο περιεχόμενο τῆς υπάρξεώς του, γιατί ἀσχολεῖται ἐντονα μὲ τὰ προβλήματα τοῦ βιοπορισμοῦ. Μὲ μεγάλη εὐκολία ἱκανοποιεῖ κάθε ἐπιθυμία του καὶ δικαιολογεῖται ὅτι αἰσθάνεται ἀνελεύθερος μπροστὰ στίς ἀπαιτήσεις, πού προβάλλουν οἱ «φυσικὲς ἀνάγκες» του. Ὁ ἰσχυρὸς περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τῶν διαφόρων παθῶν, πού ἐμφωλεύουν στὸν ἐσωτερικὸ κόσμο του. Ἡ ὁλοκληρωτικὴ ὑποδούλωση καὶ ἀνελευθερία τοῦ ἀνθρώπου φανερώνονται στὴν ἐπικίνδυνη διάδοση τοῦ πανσεξουαλισμοῦ, τοῦ ἀλκοολισμοῦ καὶ τῆς ἀπαραδέκτου καὶ ἀπανθρώπου χρήσεως τῶν ναρκωτικῶν («λευκὸς θάνατος»). Τελικὰ οἱ διάφορες νευρωτικὲς καταστάσεις καὶ οἱ ψυχικὲς ἐμπλοκὲς κάνουν τὴν ὑπαρξὴ ἀνελεύθερη, πού καθημερινὰ καταφεύγει στοὺς ψυχιάτρους καὶ τοὺς ψυχοθεραπευτὲς γιὰ νὰ βρεῖ τὴν ἰσορροπία καὶ τὴν ἐλευθερία.

Ἡ σημασία τῆς ἐλευθερίας. Τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας χαρακτηρίζεται στὴ φιλοσοφία ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλυτα προβλήματα. Καὶ αὐτὸ εἶναι σωστό, γιατί ἀποδείχθηκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνήμερος νὰ ἐλευθερώσει τὴν ὑπαρξὴ του ἀποκλειστικά μὲ τίς δικές του δυνάμεις. Ἡ ἐλευθερία παρουσιάζεται ἐντελῶς ἐσφαλμένα σάν μιὰ ἐκλογή τοῦ ἀνθρώπου ἀνάμεσα σὲ διαφορετικὲς καταστάσεις ἢ πραγματικότητες. Πρόκειται

1. Ὑπάρχει ὁμως καὶ ἡ υπαρξιακὴ θεώρηση τῆς ἐλευθερίας. Ἡ υπαρξιακὴ φιλοσοφία στηρίζεται στὴν ικανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀναπτύσσει τὴν ὑπαρξὴ του ὑπεύθυνα καὶ ἐνσυνείδητα. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν δύναμη νὰ ξεπερνᾷ ὅλες ἐκεῖνες τίς καταστάσεις πού τὸν περιορίζουν. Τέτοιες καταστάσεις εἶναι ὁ πόνος ἢ θλίψη, ἡ ἀγωνία, ἡ μέριμνα, ὁ θάνατος, κ.ἄ. Οἱ δυναμικὲς καὶ δημιουργικὲς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὴν ἐλευθερία του πού συνοδεύει τὴ ζωὴ σ' ὅλη τὴν ἐπίγεια διάρκειά της. Ὅλες οἱ κατευθύνσεις τοῦ ὑπαρξισμοῦ ἀποδέχονται τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, γιατί χωρὶς αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος γιὰ ὑπαρξὴ. Βέβαια ὑπάρχουν ὁρισμένοι υπαρξιστὲς πού βρίσκονται σὲ ἀδιέξοδο, ὅταν ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναγκάζονται τελικὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ μιλοῦν γιὰ τὸ μηδενισμὸ τῆς υπάρξεως (Ι. Σάρτρ).

γιά την ξεχωριστή ύπαρξη του καλού και του κακού, της ἀρετῆς καί τῆς κακίας. Εἶναι ἡ θεωρία τοῦ δυϊσμοῦ, πού παραδέχεται ὅτι στὸν κόσμο υπάρχουν δυὸ ἀρχές καί δυνάμεις ἀντίθετες. Σέ μιά τέτοια ἐσφαλμένη θεώρηση τοῦ κόσμου δέν μπορεῖ πράγματι ὁ ἄνθρωπος νά βρεῖ τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία του. Πρέπει νά φανερωθεῖ ἡ σωστὴ θεώρηση τοῦ κόσμου καί νά παρουσιαστοῦν οἱ ἀληθινές ἀνθρωπολογικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐλευθερίας. Σέ μιά τέτοια θεώρηση χρειάζομεθα τὴ μαρτυρία τῆς χριστιανικῆς ἀπόψεως γιὰ τὴν ἐλευθερία.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ζεύς δ' αὐτὸς νέμει ὄλβον Ὀλύμπιος ἀνθρώποισιν, ἐσθλοῖς ἡδὲ κακοῖσιν ὅπως ἐθέλησεν ἑκάστω» (Ὀδ. Ζ 188).
2. «Μόνόν τε ἐλεύθερον (τό σοφό), τοὺς δέ φαύλους δούλους. Εἶναι γάρ τὴν ἐλευθερίαν ἐξουσίαν αὐτοπραγίας, τὴν δέ δουλείαν στέρησιν αὐτοπραγίας. Εἶναι δέ καί ἄλλην δουλείαν τὴν ἐν ὑποτάξει καί τρίτην τὴν ἐν κτήσει καί ὑποτάξει, ἣ ἀντιτίθεται ἡ δεσποτεία, φαύλη οὖσα καί αὐτή» (Διογένης ὁ Κυνικός στίς ἐπιστολές του).

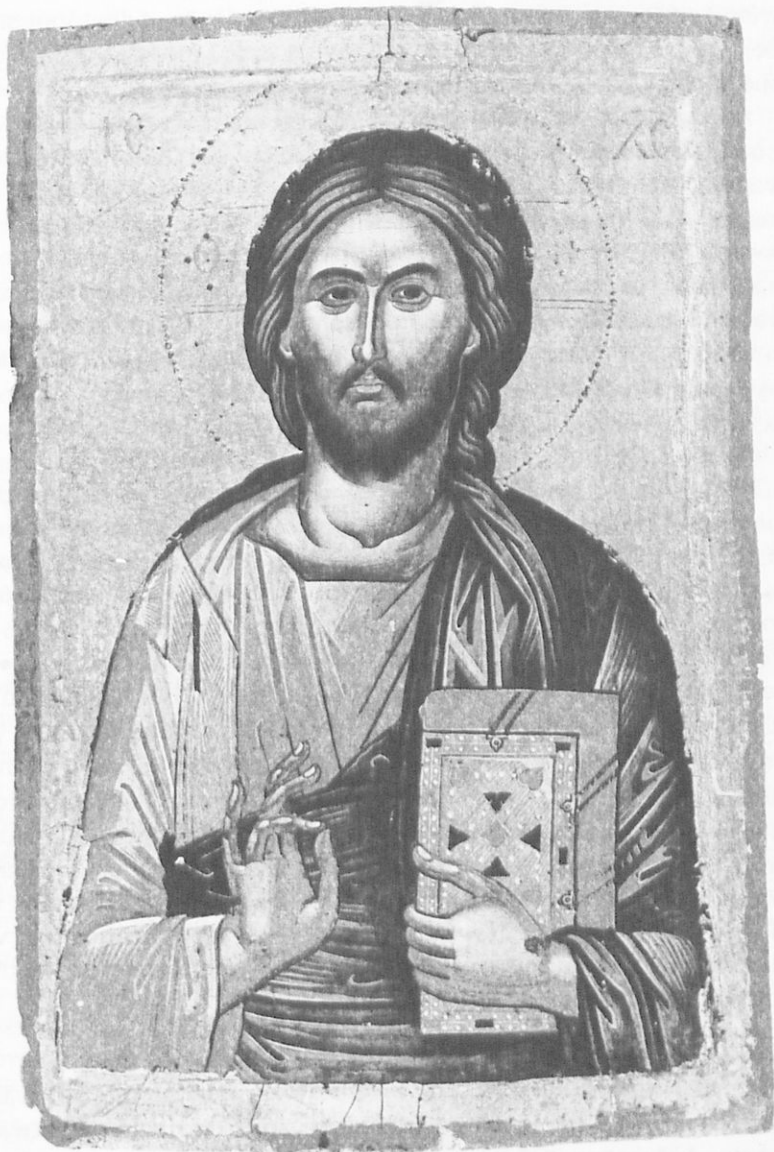
ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς θεμελιώνουν τὴ θεωρία τους οἱ ὁπαδοὶ τῆς αὐτᾶρχίας; 2) Γιατί ἀπορρίπτουν τὴν ἐλευθερία οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐτεραρχίας; 3) Πῶς βλέπει ὁ ὑπαρξισμός τὴν ἐλευθερία στὸν ἄνθρωπο; 4) Ποιά εἶναι ἡ βασικὴ σημασία τῆς ἐλευθερίας γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ εἰκόνα τῆς ἐλευθερίας στό Θεό. Ὅπως ξέρομε, ὁ Θεός «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. β' 4). Ἡ βούληση λοιπόν τοῦ Θεοῦ βρίσκεται στήν ἀγάπη Του γιὰ τὰ δημιουργήματα καί στήν προσφορά τῆς ζωῆς Του σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. «Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱόν αὐτοῦ τὸν Μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεός εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ» (Α' Ἰω. δ' 9).

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται στήν κοινωνία τῶν προσώπων τῆς

Ὁ Χριστός. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους
(16ος αἰ.)

Ἁγίας Τριάδος, πού εἶναι ὁ τρόπος τῆς θείας Ὑπάρξεως (Ἰω. Δαμασκη- νός), ὅπου ὁμως ἡ θεία φύση παραμένει μία καί ἀδιαίρετη. Ἐδῶ συναν- τᾶμε τό ἀληθινό καί οὐσιαστικό νόημα τῆς ἐλευθερίας.

Αὐτήν τήν ἐλευθερία κλήθηκε νά ἀποκτήσει καί ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ὁ Θεός ἔδωσε στούς Πρωτόπλαστους τήν ἐντολή: «ἀπό δέ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν, οὐ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ» (Γεν. β' 17). Ἐπρεπε νά δεῖξει μέ μία συγκεκριμένη πράξη, ἂν ἀποδέχεται ἢ ὄχι τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πού ἦταν ἀφθονα σκορπισμένη στόν Παράδεισο. Αὐτό ἄλλωστε ἦταν καί τό νόημα τῆς ὑπακοῆς, πού ζήτησε ὁ Θεός ἀπό τόν ἄνθρωπο. Ὁ Θεός προσκάλεσε τόν ἄνθρωπο νά ἐφαρμό- σει τό θέλημά Του, σάν νά ἦταν δικό του θέλημα. Στήν κοινωνία λοιπόν τῆς ἀγάπης καί τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ του θά ἀνακάλυπτε ὁ ἄνθρω- πος τήν ἀληθινή ἐλευθερία.

Ἡ ἁμαρτία ὡς στέρηση τῆς ἐλευθερίας. Μέ τήν ἁμαρτία καί τήν ἀνυπακοή ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται νά ξαναπροσφέρει στό Θεό τήν ἀγάπη καί τόν ἑαυτό του. Αὐτό γίνεται, γιατί τώρα ἀγαπᾶ μόνο τό ἐγώ του. Φοβᾶται ὅτι ἅμα προσφέρει τήν ὑπαρξή του στό Θεό θά τήν στερηθεῖ ὀλοκληρωτικά. Ὁ ἐγωιστής γίνεται δοῦλος στίς ἀτομικές ἐπιθυμίες του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε στίς ἀτομικές ἐπιθυμίες καί ἀνάγκες καί μ' αὐτό τόν τρόπο στερήθηκε τήν ἐλευθερία του. Ὁ ἀνελεύθερος ἄν- θρωπος φαίνεται ἀπό τό ὅτι δέν μπορεῖ νά ξεπεράσει τόν ἑαυτό του, γι' αὐτό, καί εἶναι ὑποταγμένος στίς βιολογικές ἀνάγκες καί τούς ὑλιστι- κούς περιορισμούς. Ὁ ἄνθρωπος νομίζει ὅτι γίνεται ἐλεύθερος, ὅταν ἱκανοποιεῖ δουλικά τίς φυσικές ἀνάγκες του, πού ὁμως ποτέ δέν τελει- ῶνουν. Ὁ ἄνθρωπος τῶν ὑλιστικῶν ἀπολαύσεων καί τῆς αἰσθησιακῆς ζωῆς μετατρέπεται σέ θλιβερό δοῦλο, γιατί ἀγωνίζεται νά ἱκανοποιεῖ τά διάφορα πάθη του. Δέν ἔχει πιά τήν ἐλευθερία νά ἀντισταθεῖ καί νά ἀνυψώσει τήν ὑπαρξή του στό χώρο τῆς θεληματικῆς στερήσεως καί τῆς ἐκούσιας προσφορᾶς.

Τό υπόδειγμα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀληθινή ἐλευθερία φανερώνεται στόν Ἰησοῦ Χριστό. Γι' αὐτό καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συνιστᾷ: «Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστός ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε καί μή πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε» (Γάλ. ε' 1). Ὁ Χριστός εἶναι ἐλεύθερος, γιατί εἶναι ἐνωμένος ἀδιάσπαστα μέ τόν Οὐράνιο Πατέρα Του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ξέρει νά ὑποτάσσει τό ἀνθρώπινο θέλημά Του, στό θέλημα τοῦ Θεοῦ-

Πατέρα, πού είναι τελικά και τό θέλημα τῆς δικῆς Του θείας φύσεως: «Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» (Ματθ' κατ' 39). Τό θέλημα τοῦ Οὐράνιου Πατέρα γίνεται δικό Του θέλημα, γιατί ἀγαπᾷ τό Θεό και στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του προσφέρει τά πάντα, ἀκόμα και τή ζωή Του. Αὐτό θά πεί ἐλευθερία. Νά ἀπαρνιέται, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του, νά ἐλευθερώνεται ἀπό τόν ἀτομισμό και τά ἐγωιστικά πάθη και νά προσφέρει τήν ἀγάπη του στό Θεό και σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Χριστοῦ λυτρώνει πραγματικά τόν ἄνθρωπο, γιατί φανερώνει τόν καινούργιο και μοναδικό τρόπο τῆς ἀληθινῆς ὑπάρξεως. Ἡ πραγματική ζωή και ἐλευθερία βγαίνει ἀπό τήν ἀγάπη και τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ. Γι' αὐτό και ὁ Κύριος καλεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του και νά σηκώσει τό σταυρό του. Γιά νά γίνει αὐτό, πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά παύσει νά εἶναι δοῦλος τοῦ ἐγωισμοῦ και νά ἀγαπᾷ ὅλους τούς ἀνθρώπους, ἀκόμα και ἐκείνους πού τόν ἐχθρεύονται και τόν μισοῦν. Ἡ ἀγάπη πρὸς τούς ἐχθρούς ἀποτελεῖ τήν ὀλοκλήρωση τῆς ἐλευθερίας. Εἶναι τό μοναδικό σημεῖο, πού δείχνει τόν ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο.

Ἀγώνας και ἀσκήση γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἐλευθερία εἶναι μιά πραγματικότητα, πού συνοδεύει ἀδιάκοπα και δυναμικά τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη στήν ἐπίγεια πορεία και ἀνάπτυξή της. Γι' αὐτό και πρέπει ὁ ἄνθρωπος ἀπό τή μικρή ἡλικία του νά ἀσκεῖται ἔντονα και νά ἀγωνίζεται δημιουργικά, ὥστε νά ἀποκτήσει τή σωστή ἐλευθερία. Πάντοτε ἐπικρατοῦσε σύγχυση στό καυτό θέμα τῆς ἐλευθερίας, πού ταυτίσθηκε πολλές φορές μέ τήν αὐθαιρεσία και τήν ἀσυνδοσία. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά διαπαιδαγωγηθεῖ κατάλληλα γιά νά μάθει ὅτι ἡ πραγματική ἐλευθερία βρίσκεται πάντα στό (σύν)-δεσμό και τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης. Ἡ ἐλευθερία δέν ὑπάρχει ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει, ὑποτιμᾷ ἢ υποδουλώνει τούς ἄλλους γιά νά ἱκανοποιήσει τίς δικές του ἐπιθυμίες.

Ἡ ἐλευθερία ἀρχίζει ἀπό τή στιγμή, πού ὁ ἄνθρωπος ἀποδεσμεύεται ἀπό τό ἐγώ του. Μιά τέτοια ἐπιδίωξη δέν εἶναι καθόλου εὐκόλη. Χρειάζεται ἀδιάκοπο ἀγώνα και ὑπεράνθρωπη δύναμη. Γιά νά ξεπερνάει κα νεῖς τόν ἑαυτό του πρέπει νά ἀναζητεῖ μιά δύναμη, πού δέν ἐκπηγάξε ἀπό αὐτόν τόν ἴδιο, ἀλλά χορηγεῖται ἀπό τή Χάρη τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ δύναμη ἐκείνη, πού «τελειοῦται ἐν ἀσθενείᾳ» (Β' Κορ. ια' 9) και «θερα-

πεύει τὰ ἀσθενῇ καὶ ἀναπληροῖ τὰ ἐλλείποντα» (Εὐχή τῆς Ἐκκλησίας). Γι' αὐτό καί ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία κατακτᾶται στὴν Ἐκκλησίᾳ, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται ἐν Χριστῷ ἀπὸ τὰ διάφορα πάθη του καὶ ἀπορρίπτει κάθε μορφή δουλικῆς ὑποταγῆς. Ὁ σεβασμὸς τοῦ ἀνθρώπου στοῦ Θεοῦ καὶ τὸ συνάνθρωπό του εἶναι πράξη ἐλευθερίας καὶ μάλιστα δυναμικῆς, γιατί προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ποὺ ἀπομακρύνει κάθε φόβο καὶ ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὕπαρξη. Ὅταν τὸ παιδί ὑπακούει στοὺς γονεῖς του, πρέπει νὰ παρακινεῖται ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὸ σεβασμὸ καὶ ὄχι ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἐξωτερικὸ ἐξαναγκασμὸ ἢ ὑπολογισμὸ.

Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι τόσο εὐκόλα καὶ παραδεκτὰ πάνω στὴν πράξη. Γι' αὐτό καί ἡ ἀγωγή καὶ ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας πρέπει νὰ ἐκπηγάξει ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Εἶναι ἡ ἀλήθεια, ποὺ ἀδιάκοπα ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε στήκετε καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε (= μὴ θελήσετε νὰ ὑποταχθεῖτε) (Γαλ. ε' 1).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε στήκετε, καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε... Ὑμεῖς γάρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί... μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύεται ἀλλήλοις» (Γαλ. ε' 1-13).
2. «Οὕτω μοι δοκεῖ διπλὴν φέρειν ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὰ ἐναντία τὴν ὁμοιότητα τῷ μὲν θεοειδεῖ τῆς διανοίας πρὸς τὸ θεῖον κάλλος μεμορφωμένος, ταῖς δὲ κατὰ τὸ πάθος ἐγγινομέναις ὁρμαῖς πρὸς τὸ κτηνώδες φέρον τὴν οἰκειότητα» (Ἀγ. Γρηγόριος Νύσσης, P.G. 44, 192).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ Ἁγία Τριάδα ἀποτελεῖ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας μας; 2) Γιατί ἡ ἁμαρτία ἀποτελεῖ τὴ στέρξη τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου; 3) Πῶς φανερώνει ὁ Χριστὸς στὸν ἑαυτό Του τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία; 4) Πῶς μπορεῖ νὰ μορφωθεῖ ὁ νέος ἄνθρωπος, ὥστε νὰ ἀρχίσει νὰ ἀποκτᾷ τὴν πραγματικὴ ἐλευθερία;

Δ' Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

1. Τὰ κίνητρα καὶ ἡ ἠθικὴ ζωή.

Τί εἶναι τὰ κίνητρα. Κίνητρο εἶναι μιά βασική δύναμη τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου, πού προσπαθεῖ νά κινήσει τό ἐγώ του στή λήψη μιᾶς ὀρισμένης ἀποφάσεως καί στή συνέχεια νά ἐπιβλέπει γιά τήν πραγματοποίησή της. Ἡ πηγή τῶν κινήτρων βρίσκεται στίς διάφορες ἀξίες τῶν ὑλικῶν ἢ πνευματικῶν ἀγαθῶν, πού κατευθύνουν τίς βουλευτικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι τό κίνητρο, πού προέρχεται ἀπό τήν ἀξιολογική συνείδηση, διαφέρει ἀπό τίς ὁρμές τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ζωτικές αἰτίες τῆς κινήσεως. Ἐπίσης τό κίνητρο διαφέρει καί ἀπό τὰ ἐλατήρια, πού ἀποτελοῦν τὰ βουλευτικά αἷτια τοῦ χαρακτήρα ἐνός συγκεκριμένου τύπου ἀνθρώπου.

Τά κίνητρα στήν ἠθική πρέπει νά ἐκφράζουν τήν ἀξιολογική ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νά φανερώσει σέ μιά συγκεκριμένη πράξη τόν ἀληθινό ἑαυτό του. Τό ἔσχατο κίνητρο στή χριστιανική Ἠθική εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως ἐκπηγάζει ἀπό τό Θεό καί προσφέρεται στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἠθική ἀξία τῆς ἐλεημοσύνης π.χ. βρίσκεται βασικά στό κίνητρο τῆς ἀγάπης καί ὄχι τόσο στό χρηματικό ποσό πού προσφέρεται. Ὁ Κύριος φανεώνει τό κίνητρο τῆς φτωχῆς ἐκείνης χήρας, πού ἔρριξε στό γαζοφυλάκιο τὰ δυό λεπτά. Ἐκάλεσε τούς μαθητές Του καί τούς εἶπε: «Σᾶς βεβαιῶνῶ ἀληθινά ὅτι αὐτή ἡ φτωχή χήρα ἔρριξε περισσότερα ἀπό ὅλους ὅσοι ρίχνουν στό θησαυροφυλάκιο, γιατί ὅλοι ἔρριξαν ἀπό τό περίσσευμά τους, ἐνῶ αὐτή ἀπό τό ὑστέρημά της. Ὅλα ὅσα εἶχε τὰ ἔρριξε, ὁλόκληρο τό βίό της» (Μάρκ. ιβ' 41-44). Τό κίνητρο λοιπόν τῆς χήρας ἦταν ἡ ἀγάπη της, πού τήν ἐσπρωξε νά δώσει ἐλεημοσύνη ὅσα λεφτά εἶχε.

Ἡ σημασία τῶν κινήτρων. Ἡ ἠθική ἀξία μιᾶς πράξεως βρίσκεται στήν ἐσωτερική διάθεση τοῦ ἀνθρώπου. Σέ μιᾶ ἠθική πράξη πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαθέσει ὁλοκληρωτικά τήν ἀγάπη του, πού ἐκπηγάζει ἀπό τήν καρδιά του. Ἡ καρδιά ἀποτελεῖ κατά τήν Ἀγία Γραφή καί τήν ὀρθόδοξη Παράδοση τήν ἀποκλειστική πηγή τῶν κινήτρων καί τό κέντρο τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καί ἠθικῶν ἐνεργειῶν του. Ὁ Κύριος λέγει: «ἐκ γάρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τό στόμα» (Λουκ. στί' 45). Γι' αὐτό καί ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀγωνίζεται γιά νά καθαρίζει τήν καρδιά του ἀπό τά διάφορα πάθη. Ἔτσι θά τήν διατηρεῖ ἀνοικτή γιά νά δέχεται τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού τήν ἐνσταλάζει στίς ἀνθρώπινες καρδιές τό **Ἅγιο Πνεῦμα** (Ρωμ. ε' 5).

Κάθε πράξη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀληθινά ἠθική, ὅταν βγαίνει ἀπό τήν καρδιά του καί προσφέρει στούς ἄλλους τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ-Πατέρα. Στήν ἐπί τοῦ ὅρους Ὁμιλία ὁ Κύριος λέγει ὅτι τά κριτήρια μιᾶς πράξεως περιέχονται στήν ἐσωτερική διάθεση τοῦ ἀνθρώπου (κίνητρα), δηλαδή στήν καρδιά του. Ὅταν ἡ καρδιά εἶναι ἄδεια ἀπό ἀγάπη, τότε γεμίζει ἀπό ὀργή, θυμό, ζήλεια, φθόνο καί μίσος γιά τόν ἄλλο ἄνθρωπο. Ὁ Κύριος χαρακτηρίζει κάθε πράξη ὡς ἀνομία, ἂν δέν προέρχεται ἀπό ἀγάπη (Βλ. Ματθ.'ζ' 23). Καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος θεωρεῖ ἀποκλειστικά τήν ἀγάπη ὡς γνήσια διάθεση μιᾶς ἠθικῆς πράξεως. Γι' αὐτό καί γράφει: «Ἐάν ψωμίσω (= μοιράσω σέ ἐλεημοσύνες) πάντα τά ὑπάρχοντά μου, καί ἐάν παραδῶ τό σῶμά μου, ἵνα καυθήσωμαι (= γιά νά καεῖ) ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν ὠφελοῦμαι» (Α' Κορ. ιγ' 3). Ἔτσι λοιπόν ὅλα τά κίνητρα πού ἀξιολογοῦν ἠθικά μιᾶ πράξη προέρχονται ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Αὕτη τήν ἀγάπη διοχετεύει ὁ ἄνθρωπος στούς ἄλλους μέ συγκεκριμένες ἐνέργειες καί πράξεις.

Ἡ διαστροφή τῶν κινήτρων ἀπό τήν ἁμαρτία. Ὁ ἁμαρτωλός ἄνθρωπος ἀντί νά ἀγαπᾷ τούς ἄλλους, ἀπαιτεῖ νά τόν ἀγαποῦν καί νά τόν φροντίζουν. Χρησιμοποιεῖ τούς ἄλλους ὡς μέσο γιά νά ὠφελήσει τό ἄτομό του καί νά ἱκανοποιήσει τίς ἐγωιστικές ἀνάγκες του. Τό μοναδικό κίνητρο τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἐγωισμός καί ἡ ἰδιοτέλεια.

Ὁ ἐγωισμός ὁμως φανερώνει μιᾶ φοβερή ἐμπλοκή στά κίνητρα. Ὁ ἐγωιστής προσπαθεῖ νά διασώσει τήν «ἀξία» του μέ τίς κολακεῖες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐνῶ ἀπό τή μιᾶ μεριά περιφρονεῖ τούς ἄλλους, ὁμως ἀπό τήν ἄλλη ἐπιζητεῖ καί δέχεται τούς ἐπαίνους καί τίς φιλοφρονήσεις τους. Γίνεται λοιπόν φανερό ὅτι ὁ ἁμαρτωλός βρίσκεται σέ φοβερό ἀδι

έξοδο, γιατί όλες οι πράξεις του προέρχονται από τό κίνητρο του έγωισμού.

Η θεραπεία του έγωιστή βρίσκεται στην ανακάλυψη της αγάπης. Για να παύσει ένας άνθρωπος να είναι έγωιστής, πρέπει οι άλλοι να του προσφέρουν αδιάκοπα την αγάπη τους. Μόνον έτσι θα μπορέσει και ο ίδιος να βρεθεί στο χώρο του μυστηρίου της μετάνοιας. Τό ίδιο έγινε και μέ τόν άσωτο γιό της γνωστής παραβολής. Όταν θυμόταν τό σπιτικό του και ζούσε μέσα του την αγάπη του πατέρα του, αυτό τόν βοήθησε τελικά να πάρει την απόφαση της μετάνοιας και της επιστροφής.

Οι Πατέρες της Έκκλησίας μας λέγουν ότι ή μετάνοια είναι δώρο του Θεού στον άνθρωπο. Αυτό όμως προσφέρεται μέ τή βοήθεια εκείνων, πού έχουν πιά ανακαλύψει την αξία της αγάπης του Θεού και της μετάνοιας. "Αν ό άνθρωπος εξακολουθεί να απορρίπτει την προσφερόμενη αγάπη και τή μετάνοια, τότε είναι αναγκασμένος να άπωθήσει τά διάφορα κινήτρά του στην ύποσυνείδητη περιοχή. "Έτσι εξηγείται, γιατί δέν ξέρουμε πολλές φορές τό κίνητρο, πού μās ώθησε στη συγκεκριμένη πράξη.

Τά ύποσυνείδητα κίνητρα. Είναι τά βαθύτατα εκείνα κίνητρα, πού όμως δέν έχουν πραγματοποιηθεί, γιατί συναντούν μπροστά τους διάφορα δύσκολα και άνυπέρβλητα έμπόδια. Ό άνθρωπος, π.χ. επιθυμεί να τόν αγαπούν και να τόν αναγνωρίζουν οι άλλοι. Η επιθυμία όμως αυτή παραμένει άνικανοποίητη, γιατί ό καθένας προτιμά να αγαπά τόν έαυτό του και να περιφρονεί ή να ύποτιμά τούς άλλους. "Έτσι ό άνθρωπος συγκρούεται μέ τό άμεσο περιβάλλον του. Όταν ό άνθρωπος δέν μπορεί να ξεπεράσει την έχθρότητα του περιβάλλοντος, οδηγείται στην απομόνωση και πιστεύει ότι μ' αυτό τόν τρόπο υπερασπίζει την ύπαρξή του, πού κινδυνεύει να άφανιστεί από τούς άλλους. Η απομόνωση ενός παιδιού, π.χ. φανερώνει ένα βαθύτατο κίνητρο και εκφράζει τό παράπονό του ότι οι άλλοι δέν τό αγαπούν και δέν τό αναγνωρίζουν. Έδώ πρέπει να έντοπιστούν και να έρμηνευτούν σωστά τά ύποσυνείδητα κίνητρα του ανθρώπου. Μέ τή στοργή και την αγάπη, τό σεβασμό και την ένθάρρυνση, την αναγνώριση και τή συγχώρηση θα βοηθηθεί να ανακαλύψει τά ύποσυνείδητα κίνητρα και να τά θεραπεύσει. "Αν όλα αυτά φωτιστούν μέ την παρουσία του Χριστού, τότε άνοίγεται ό δρόμος πού οδηγεί τόν άνθρωπο στην πνευματική και ήθική ανάπτυξη της υπάρξεώς του.

Ἡθικά ἀδιάφορες πράξεις. Στὴν ἐπὶ τοῦ ὅρους Ὁμιλία ὁ Κύριος ὑπογράμμισε ὅτι ὅλες οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν ἔκφραση μιᾶς ἐσωτερικῆς ὀφειλῆς καὶ ἐπιταγῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει τὴν ὑπαρξή του στό Θεό, γι' αὐτό καὶ καλεῖται νά τὴν προσφέρει μέ ἀγάπη καὶ ὑπακοή. Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ μοναδικό κριτήριο γιὰ τὴ γνησιότητα καὶ ἠθικότητα μιᾶς πράξεως.

Τό κριτήριο τῆς ἀγάπης δέν ἐπιτρέπει στόν ἄνθρωπο νά πιστεύει ὅτι μπορεῖ νά ὑπάρχουν ὀρισμένες πράξεις χωρίς ἠθικό νόημα καὶ πνευματικά ἀξιολογημένο περιεχόμενο. Σέ παλιότερη ἐποχὴ μερικές πράξεις χαρακτηρίζονταν ὡς ἠθικά ἀδιάφορες. Τέτοιες θεωροῦσαν τὸ κάπνισμα, τὰ «καλά» θεάματα, τίς ἰδιαιτέρες ἐνασχολήσεις (χόμπυ) στόν ἐλεύθερο χρόνο, τὴν ἀκηδία, κ.ἄ.

Σήμερα ὁ ἄνθρωπος ξέρεи ὅτι ἡ ἠθικότητα ἔχει ἄμεση σχέση μέ τὴν ὑπαρξή καὶ δέν εἶναι μόνο μιὰ μηχανικὴ ἐξωτερικὴ ἐνέργεια. Ἐχει διαπιστωθεῖ π.χ. ὅτι τὸ κάπνισμα φθεῖρει τὴν ὑγεία (καρκίνος), δημιουργεῖ νευρώσεις καὶ ἀποτελεῖ κίνδυνο ὄχι μόνο γιὰ τοὺς καπνιστές, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὑπόλοιπο περιβάλλον. Καὶ τὰ πιό ἀκίνδυνα θεάματα μπορεῖ νά ὀδηγήσουν τόν ἄνθρωπο σέ μιὰ πνευματικὴ χαλάρωση καὶ ἀδιαφορία γιὰ τὴν ὑπαρξή του, ἂν τὰ παρακολουθεῖ πολὺ συχνά. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἰδιαιτέρα τὸ παιδί παρακολουθεῖ ἀδιάκοπα τίς τηλεοπτικές ἐκπομπές, ἀποκτᾷ μιὰ παθητικότητα, πού ἀπονευρώνει τόν ἄνθρωπο καὶ ἀφαιρεῖ τὴ ζωτικότητα καὶ δραστηριότητά του. Γιὰ τόν ἄνθρωπο πού παίρνει στά σοβαρά τὴν ὑπαρξή του δέν ὑπάρχουν ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις, γιατί ὅλα τὰ ἀξιολογεῖ μέ τὸ κίνητρο τῆς ἀγάπης.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κρίθητε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κρίθησεσθε, καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε μετρηθήσεται ὑμῖν» (Ματθ ζ' 1-2).
2. «Διό ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων· ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τόν ἕτερον σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων» (Ρωμ. β' 1).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος μέ τὰ ὑποσυνειδητά κίνητρα; 2) Ποιὰ εἶναι σημασία τῶν κινήτρων γιὰ τὴν ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; 3) Ὑπάρχουν γιὰ χριστιανὸ ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις; Νά δικαιολογήσεις τὴν ἀπάντησή σου. Πῶς διαστρέφει ἡ ἁμαρτία τὰ κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ πνευματική ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Τί εἶναι ἡ πνευματική ζωή. Εἶναι ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, πού δέχεται τό φωτισμό τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ὡπως κατά τή δημιουργία ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπό τό Θεό «πνοήν ζωῆς καί ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β' 7), ἔτσι καί στήν Ἐκκλησία λαμβάνει τό Ἅγιο Πνεῦμα γιά νά ἐνωθεῖ κατά χάρη μέ τό Χριστό καί νά γίνει ἀληθινή καί πραγματική ὑπαρξη.

Ἡ πνευματική ζωή εἶναι τό ὕψιστο καί μοναδικό δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο καί ἀποτελεῖ τό Α καί τό Ω στήν ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πνευματικός ἄνθρωπος ἀγωνίζεται σ' ὅλη τή ζωή του γιά νά ἀποκτήσει τό Ἅγιο Πνεῦμα. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας λέγουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός βρίσκεται στό δρόμο γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ θείου προορισμοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος πού δέχεται τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐλευθερώνεται καί ἀποκτᾷ μία ρωμαλεότητα γεμάτη ἀπό αἰσιοδοξία καί πεποίθηση γιά τίς πνευματικές καί ἠθικές νίκες του.

Οἱ βαθμίδες τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Γιά νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος τήν πνευματική ζωή πρέπει νά περάσει ὀρισμένες βαθμίδες. Μέ τήν ἀσκησι καί τόν προσωπικό ἀγῶνα θά μπορέσει νά ἀποκτήσει τό δῶρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

1. Ὁ δρόμος τῆς μετάνοιας. Εἶναι τό πρῶτο βῆμα τοῦ ἀνθρώπου πού γνῶρισε ὅτι μέ τήν ἁμαρτία χωρίστηκε ἀπό τό Θεό. Ζῇ μέσα του τήν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ καί τή στέρση τῆς πατρικῆς ἀγάπης. Βλέπει ὁμως ὅτι πρέπει νά εἶναι κάπου προσκολλημένος. Καί ὁ ἄσωτος γιός τῆς παραβολῆς ἔφυγε μέν ἀπό τόν Πατέρα του, ἀλλ' ὅταν ἄρχισαν οἱ στερήσεις «ἐκολλήθη ἐνί τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης καί ἐπεμψεν αὐτόν... βόσκειν χοίρους» (Λουκ. ιε' 15). Ἡ ρωμαλεότητα τῆς μετάνοιας βρίσκεται στήν ἀπόφασή του νά ἐπιστρέψει στό Θεό-Πατέρα. Νά ξαναζήσει στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του καί νά ἐνδυθεῖ «τήν στολήν τήν πρῶτην» πού φανερώνει τήν ὑπέρτατη ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται παιδί τοῦ Θεοῦ στό μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἀναγνωρίζει τήν πατρότητα τοῦ Θεοῦ καί τήν ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό καί ἡ μετάνοια εἶναι μυστήριο καί πραγματοποιεῖται, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται στό πνευματικό γιά νά ἐξομολογηθεῖ καί νά ἐκφράσει τήν βαθύτατη ἐπιθυμία του νά εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό καί ὅλους τούς ἀνθρώπους.

2. Ἡ πορεία τῆς ταπεινοφροσύνης. Μὲ τὴν ταπείνωση ὁ ἄνθρωπος ἀπορρίπτει τὸν ἐγωισμό καὶ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ παραδίνει τὸν ἑαυτό του στὴν πρόνοια καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὴν ταπείνωση ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει τίς ἀτομικές καὶ ἰδιοτελεῖς ἀνάγκες του καὶ ὑπηρετεῖ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος μιμεῖται τὴν ταπείνωση ποὺ ὁ Χριστὸς ἔδειξε, ὅταν ἦλθε στὸν κόσμο. Εἶναι τὸ μοναδικὸ ὑπόδειγμα τῆς ταπεινοφροσύνης: «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ καὶ εὕρησете ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (Ματθ 1α' 29). Ἡ ταπείνωση εἶναι ἡ ρίζα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, γιατί ὁ ἄνθρωπος ὁμολογεῖ ὅτι ὅλα τὰ χαρίσματα καὶ τὰ κατορθώματά του ὀφείλονται στό Θεό.

3. Ἡ πίστη καὶ ἡ ἐλπίδα στό Θεό. Ἡ πίστη ἀποτελεῖ βασικό αἶτημα τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος γεννιέται ἐμπιστεύεται τὴν ὑπαρξή του στοὺς γονεῖς; γιατί τοὺς ἀγαπᾷ καὶ συνδέεται μαζί τους. Ἔτσι κάνει καὶ ὁ πιστός ἄνθρωπος. Ἐμπιστεύεται ὁλόκληρη τὴ ζωὴ του στά χέρια τοῦ Θεοῦ, χωρίς μάλιστα νά ζητεῖ γι' αὐτὴ του τὴν ἐνέργεια μιᾶ λογικῆς ἐξηγήσεως ἢ μιᾶ ἀνθρώπινης ἐξασφάλισης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ὁλοκληρωτικῆς πίστεως εἶναι ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ. Ἀγαπᾷ τόσο πολὺ τὸ Θεό, ὥστε παραδίνει τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ μονάκριβο παιδί του στὴν ἀνεξχνίαστη βουλή τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὴν πίστη ὁ Ἀβραάμ φανέρωσε τὸ ἀληθινὸ ἦθος καὶ τὴν ὁλοκληρωμένη πνευματικότητά του.

Ἀπὸ τὴν πίστη στό Θεό ἐκπηγάζει τὸ δῶρο τῆς ἐλπίδας. Ἡ ἐλπίδα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, γιατί «ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε» (Ρωμ. ε' 8). Ἡ ἐλπίδα δίνει ἓνα νέο νόημα στὴ ζωὴ καὶ βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο νά ξεπερνᾷ κάθε θλίψη καὶ δοκιμασία ποὺ τὸν περιτριγυρίζει καὶ τὸν ἀπειλεῖ. Ἐχει τὴν ἀκλόνητη βεβαιότητα ὅτι ἡ ἐλπίδα ποτὲ δέν τὸν ντροπιάζει, γιατί ζῇ στὴν καριδιά του τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

4. Ἡ ἀγάπη στό Θεό. Οἱ διάφορες ἀρετές τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ποὺ ζῇ μέσα του. Οἱ ἀρετές αὐτές εἶναι κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο ὁ καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδή «ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. ε' 22). Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο, ποὺ πρέπει νά τὸ ἀποδεχθεῖ γιὰ νά τὸ ξαναπροσφέρει ὁλοκληρωτικά στό Θεό καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἀγάπη στό Θεό προσφέρεται μέσα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ποὺ εἶναι ὁ

Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Εἰκόνα στήν 'Ι. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἀγίου
 Ὁρους (16ος αἰ.)

πλησίον, ὁ ἀδελφός. Γι' αὐτό πολύ χαρακτηριστικά λέγει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης: «Ἐάν τις εἴπῃ ὅτι ἀγαπῶ τόν Θεόν καί τόν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῇ ψεύστης ἐστίν· ὁ γάρ μή ἀγαπῶν τόν ἀδελφόν, ὃν ἑώρακε, τόν Θεόν ὃν οὐχ ἑώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν; » (Α' Ἰω. δ' 20).

5. Ἡ μετοχή στή θεία Κοινωνία. Ἡ θεία Κοινωνία εἶναι συνέπεια τῆς μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στό μυστήριο τῆς μετάνοιας. Ὁ ἄνθρωπος πού κοινωνεῖ τὸ Σῶμα καί τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ κάνει μέσα του μιάν ἀνταλλαγή ζωῆς. Παίρνει τήν ὀλοκληρωμένη καί αὐθεντική ζωή τοῦ Κυρίου καί προσφέρει μέ τή σειρά του στό Χριστό τή δική του τραυματισμένη ἀπό τήν ἁμαρτία ὑπαρξη. Ἔτσι τὸ μυστήριο τῆς θείας ζωῆς γίνεται μιὰ κοινή περιουσία γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γιατί ὅλοι ἀνήκουν καί μετέχουν σ' αὐτήν. Μόνον ἔτσι μποροῦμε νά καταλάβουμε, γιατί ἡ θεία Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί εἶναι συνάμα ἡ ἀποκορύφωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς του.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Γιά νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος τήν πνευματική ζωή πρέπει νά καταβάλλει ἀδιάκοπες προσπάθειες. Εἶναι ὁ πνευματικός ἀγώνας καί ἡ ἄσκηση τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐπιζητεῖ νά ἐλευθερωθεῖ ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ Σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας καί νά ἀπαλλάξει τόν ἑαυτό του ἀπό τή δουλεία τῶν παθῶν. Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ ἀπαραίτητη τήν ἄσκηση γιά τήν πνευματική ζωή. Ἡ ἄσκηση δέν εἶναι μιὰ ἡθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε πολύ περισσότερο μιὰ τυπική ἐκτέλεση ὀρισμένων κανόνων καί διατάξεων. Μέ τήν ἄσκηση ὁ ἄνθρωπος ἐπικαλεῖται τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὄχι ἀπό μόνος του καί ἀποκλειστικά γιά τὸ ἄτομό του, ἀλλά ἐνωμένος μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Καθαρίζει τόν ἑαυτό του ἀπό τὰ πάθη καί τίς ἁμαρτίες ὄχι γιά νά τόν ξεχωρίζει σάν καλύτερο ἀπό τοὺς ἄλλους, ἀλλά γιά νά ζητήσει στήν κοινωνία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος τή Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἐκείνη πού θεραπεύει τὴν ἀσθενή (τίς ἀδυναμίες), ἀναπληρώνει τίς ἐλλείψεις καί μεταμορφώνει ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἕνας τέτοιος πνευματικός ἄνθρωπος φανερώνει μέ τή ζωή του τὸ Θεό καί δέν προβάλλει ποτέ τίς ἀρετές του ὡς δικά του κατορθώματα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Οὐκ ἐν σχήματι καί τύποις ἐξωτέροις ἢ ἀλλοιώσεσι τῶν χριστιανῶν ὑπάρ-

χει... Ἐν γάρ τῇ τοῦ νοός ἀνακαινώσει καί τῇ τῶν λογισμῶν εἰρήνῃ καί τῇ τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ καί οὐρανίῳ ἔρωτι ἡ καινὴ κτίσις τῶν χριστιανῶν, πάντων ἀνθρώπων τοῦ κόσμου διαφέρει. Διό καί ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου γέγονε» (Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος).

2. «Μετανοία ἔστι ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τό κατά φύσιν καί ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς τόν Θεόν ἐπάνοδος δι' ἀσκήσεως καί πόνων» (Ἰω. Δαμασκηνός).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς πνευματικῆς ζωῆς; 2) Πῶς μπορεῖ μιά ἀρετὴ νά ἐκφράζει τό ἀληθινὸ ἦθος ἐνός ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἀγάπη μας στό Θεό πρέπει νά περάσει ἀπό τόν πλησίον μας; 4) Μέ ποιό τρόπο πραγματοποιεῖται ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου;

3. Ἡ συμβολὴ τῆς προσευχῆς στή μόρφωση τοῦ χριστιανικοῦ ἠθους.

Τί εἶναι ἡ προσευχή. Ἡ προσευχή εἶναι ἡ ἀδιάκοπη προσωπικὴ σχέση καί κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀποδεχτεῖ τήν ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ, τότε ἀρχίζει νά διαλέγεται μέ τό Θεό στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά ἀπαντᾷ στό λόγο τοῦ Θεοῦ, πού πάντα ἀπευθύνει στά λογικά δημιουργήματά Του. Στήν προσευχή ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τήν πραγματικὴ θέσῃ καί συμμετοχὴ του στό ἔργο τῆς θείας δημιουργίας. Ἡ προσευχή λοιπόν εἶναι ἓνας προσωπικός διάλογος τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό καί μάλιστα γεμάτος ἀπό ἀγάπῃ, γιατί ἡ ἀγάπῃ ἀποτελεῖ τό βασικὸ καρπὸ τῆς προσευχῆς.

Ἡ προσευχή, μόνιμη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ προσευχή εἶναι ἡ κινητήρια δύναμη σ' ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου καί ἡ ἀσάλευτη βάση γιὰ τήν πνευματικὴ καί ἠθικὴ ζωὴ του. Ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος ἔχει βαθύτατη συναισθήση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὄταν κάποτε ρώτησαν ἓνα προσευχόμενο, τί λέγει, ὅταν προσεύχεται, ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Μέ κοιτάζει καί Τόν κοιτάζω». Εἶχε ἀκλόνητη βεβαιότητα ὅτι ὁ Χριστός τόν κοιτάζει καί ἐπομένως τόν ἀγαπᾷ, τόν προσέχει καί τόν φροντίζει. Ἡ βεβαιότητα αὐτὴ φανερώνει τόν προσωπικὸ χαρα-

κτήρα της προσευχής, πού αποτελεί βασική ανάγκη της ανθρωπίνης ύπαρξης. Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος υπογραμμίζει την αξία της προσευχής για τη ζωή του ανθρώπου, όταν λέγει: «Μνημονευτέον μάλλον του Θεού ή αναπνευστέον». Δηλαδή ή ύπαρξή μας χρειάζεται να αναφέρει πολύ περισσότερο τό Όνομα του Θεού καί έπομένως την παρουσία Του παρά να αναπνέει. Καί ο Άπόστολος Παύλος τονίζει την ανάγκη του «άδιαλείπτως προσεύχεσθε» (Α΄ Θεσ. ε΄ 17). Μιά τέτοια προσευχή γίνεται ή μόνιμη κατάσταση του ανθρώπου, πού κατευθύνει σωστά, αναπτύσσει πνευματικά καί καλλιεργεί ήθικά τη ζωή του.

Εἶδη προσευχής. Μπορούμε να διακρίνουμε τά είδη της προσευχής:

α) από τό περιεχόμενο της προσευχής. Συνήθως ή προσευχή αρχίζει μέ τίς αιτήσεις του ανθρώπου, πού παρακαλεί τό Θεό να του συμπαρασταθεί στίς τόσες μέριμνες, ανάγκες καί αγωνίες της ζωής. Είναι ή *ικετήρια προσευχή του ανθρώπου*. Αποτελεί την πρώτη βαθμίδα, πού προετοιμάζει τόν άνθρωπο να αναζητήσει τό Θεό καί να επικοινωνήσει μαζί Του προσωπικά. Άν γίνει αυτό, τότε ο άνθρωπος παραμερίζει σιγά σιγά τίς αιτήσεις καί αρχίζει μιάν αδιάκοπη εύχαριστία στό Θεό «*ύπέρ πάντων ών ἴσμεν καί ών οὐκ ἴσμεν, τών φανερών καί ἀφανών εύεργεσιών, τών εἰς ἡμᾶς γεγεννημένων*» (Άπό τη θεία Λειτουργία του άγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου). Είναι ή *εύχαριστήρια προσευχή του ανθρώπου*. Η τρίτη βαθμίδα είναι ή μόνιμη κατάσταση του ανθρώπου, πού ζή μέ την προσευχή την παρουσία του Θεού στην ύπαρξή του. Η ψυχή του ανθρώπου δοκιμάζει θαυμασμό, έκπληξη καί αγαλλίαση, γιατί έχει παραδοθεῖ ολοκληρωτικά στό Θεό καί Τόν δοξολογεί αδιάκοπα. Είναι ή *δοξολογική προσευχή του ανθρώπου*.

β) από τό πρόσωπο του προσευχόμενου. I. Η προσωπική προσευχή. Συνήθως ονομάζεται άτομική προσευχή, αλλά πρέπει να ξέρουμε ότι ο άνθρωπος δέν έχει τό δικαίωμα να προσεύχεται στό Θεό αποκλειστικά για τόν έαυτό του, παραμερίζοντας καί ξεχνώντας όλους τούς άλλους. Η προσευχή του ανθρώπου γίνεται στό όνομα του Χριστού καί μέ υπόδειγμα την «Κυριακή προσευχή». Είναι ή *προσωπική προσευχή* σέ πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. Αυτό δείχνει ότι ο προσ-

ευχόμενος αισθάνεται ένωμένος μέ όλους καί γι' αυτό προσεύχεται στό Θεό καί παρακαλεῖ γιά τήν προκοπή καί τή σωτηρία όλων τῶν ἀνθρώπων.

Όταν ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται στό «ταμιεῖόν» του, δηλαδή στό δωμάτιό του, προσεύχεται προσωπικά καί νιώθει τήν ένότητα καί ἀδελφότητα τῶν ἀνθρώπων, πού χάρισε ὁ Χριστός. Ἄν ὁ ἄνθρωπος νιώθει χωρισμένος ἀπό τούς ἄλλους, ἐπειδή τόν στενοχώρησαν ἢ τούς πίκρανε ἢ φιλονίκησαν μαζί του, τότε βλέπει πώς εἶναι ἀδύνατο νά προσευχηθεῖ ἀληθινά στό Θεό. Πρέπει νά προηγηθεῖ ἡ συγχώρηση καί ἡ συμφιλίωση μέ τούς ἄλλους γιά νά μπορεῖ καί πάλι ένωμένος μ' αὐτούς νά λέγει χωρίς κατάκριση τό «Πάτερ ἡμῶν...».

II. Ἡ λειτουργική προσευχή. Εἶναι ἡ προσευχή τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, πού ἀποδέχονται μέ πίστη καί ἀγάπη τήν καινή ζωή τοῦ Θεανθρώπου. Γιά νά προσευχηθεῖ λειτουργικά ὁ πιστός, πρέπει πρῶτα ἀπ' ὅλα νά πάει στήν ἐκκλησία (ναό). ὅπου ένωμένος μέ όλους τούς ἄλλους στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, μετέχει ἐνεργά στό μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι διακηρύσσουν οἱ πιστοί, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι πιά ἀπομονωμένος καί χωρισμένος ἀπό τούς ἄλλους, ἀλλά στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ φανερώνεται ἡ ἀληθινή φύση καί ζωή τῶν ἀνθρώπων.

Αὕτη τήν ένότητα ζοῦν οἱ χριστιανοί μέ συγκεκριμένο τρόπο στήν ἐνορία τους, πού ἀποτελεῖ τό κέντρο τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων μέ τό Θεό καί μεταξύ τους. Στή λειτουργική προσευχή τῆς Ἐκκλησίας μετέχουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, πού μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τους, «έν ἐνί στόματι καί μιᾷ καρδίᾳ» προτρέπονται νά εὐχαριστήσουν καί νά δοξολογήσουν τό Θεό καί νά ὑποδεχτοῦν τή ζωή τοῦ Χριστοῦ μέ τό μυστήριό τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Αὕτη ἡ ὀργανική καί ζωσα ἐν Χριστῷ ένότητα τῶν ἀνθρώπων φανερώνει τήν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας (κατά + ὅλον), δηλαδή ὅτι ὅλοι μαζί (ὅλον-σύνολον) ἀποτελοῦν τό ἕνα καί ὁ καθένας μπορεῖ μέσα του νά χωρέση ὅλους καί ὅλα.

Αὕτη ἡ σωτήρια κοινωνία καί ένότητα παρουσιάζεται σέ ὅλους τούς τύπους τῶν ἐκφράσεων, πού ὑπηρετοῦν τή λειτουργική προσευχή. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος συνδέεται μέ τό Θεό καί ὅλους τούς ἄλλους, τούς ζῶντες καί κοιμηθέντες. Εἰκονίζει μυστικά τόν ἀγγελικό κόσμο («Οἱ τά Χερουβὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες...») καί συμφιλιώνεται μέ ὁλόκληρη τή φύση καί τή δημιουργία. Ἡ ένότητα στήν ὕμνολογία δίνει τή βαθιά συναί-

σθηση της παρουσίας όλων εκείνων, πού ἀπάγγειλλαν τίς ἴδιες εὐχές καί ἔψαλλαν τὰ ἴδια τροπάρια μέ τά δικά μας. Στήν εἰκονογραφία εἶναι χαρακτηριστική ἡ ἐνότητα τῶν πατριαρχῶν, προφητῶν, Ἀποστόλων, μαρτύρων, ἱεραρχῶν, ἀγίων ἀνδρῶν καί γυναικῶν, πού περιστοιχίζουν τόν Παντοκράτορα Χριστό καί περιτριγυρίζουν στοργικά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ λειτουργική προσευχή, ὅπου ἐντάσσονται καί μετέχουν οἱ πιστοί, δέν εἶναι ἓνα τμήμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ καθολικότητα τῆς ζωῆς, ὅπως ἐκπηγάζει ἀπό τό Θεό καί ἀναφέρεται πάλι σ' Αὐτόν μέ τήν ἀδιάκοπη εὐχαριστία καί δοξολογία τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Τό ἦθος τοῦ προσευχόμενου ἀνθρώπου. Ἡ προσευχή ζωντανεῦει τίς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου καί διαποτίζει μέ δημιουργικότητα ὅλες τίς ἐνέργειές του. Ἡ προσευχή εἶναι τό πιό δύσκολο πνευματικό ἔργο τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὅμως γίνεται σωστά, τότε ἀποτελεῖ μιάν οὐσιαστική πράξη, πού ἐκφράζει μέ τόν καλύτερο τρόπο τό ἦθος του. Ὁ μοναχός, πού τόσο εὐκολα παρεξηγεῖται ἀπό τόν πολύ κόσμο, ἔχει ὡς κύριο ἔργο του τήν προσευχή στό Θεό. Προσεύχεται γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καί παρακαλεῖ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί ἡ προσευχή ἀποτελεῖ τό ἐπίκεντρο ἰδίως στή ζωή τοῦ μοναχοῦ.

Οἱ πράξεις τοῦ προσευχόμενου ἀνθρώπου ἔχουν σκοπό νά φανερώσουν τή δόξα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ὅταν ὁ κόσμος ἐντοπίσει τέτοιες καλές πράξεις, τότε ὁδηγεῖται στή δοξολογία τοῦ Θεοῦ. «Ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλά ἔργα καί δοξάσωσι τόν πατέρα ἡμῶν τόν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. ε' 16). Ἡ προσευχή λοιπόν προάγει ἀληθινά τό ἦθος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνα τέτοιο ἦθος, ὅπου καί νά βρίσκει-ται φανερώνει τόν προσευχόμενο ἄνθρωπο. Ἡ διαπαιδαγώγηση τοῦ ἀνθρώπου στήν προσευχή πρέπει νά ἀρχίζει ἀπό τήν παιδική ἡλικία του. Εἶναι ἡ μόνη δυνατότητα νά τόν ὁδηγήσει στήν ἀληθινή ἀνθρωπιά καί τή σωστή ἠθικότητα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Νά μελετήσεις προσεκτικά τό κείμενο τῆς Κυριακῆς προσευχῆς καί νά ὑπογραμμίσαι μέ λίγα λόγια τίς βασικές ἀλήθειες πού περιέχει.*
2. *«Ἡ δέ τῆς εὐχῆς δύναμις αὐτή ἱερουργεῖ, καί τελεσιουργεῖ τήν τοῦ ἀνθρώπου» πρὸς τόν Θεόν ἀνάτασίν τε καί ἔνωσιν, σύνδεσμος οὖσα τῶν*

λογικῶν πρὸς τὸν κτίσαντα κτισμάτων» (Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς, Ρ.Γ. 150, 1117).

3. «Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον ὄπλον» (Ἅγιος Ἰωάννης Κλίμακος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς μπορεῖ ἡ προσευχή νά μορφώσει τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου; 2) Τί εἶναι ἡ προσωπική προσευχή; 3) Ποιό εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς λειτουργικῆς προσευχῆς; 4) Γιατί ἡ προσευχή ἀποτελεῖ μόνιμη ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως;

4. Ὁ ὄρκος, ἡ βλασφημία καὶ ἡ μαγεία.

Ὁ ὄρκος καὶ τὰ εἶδη του. Ὁρκος εἶναι ἡ ἀπὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ γιὰ νά ἐπιβεβαιώσῃ μὲ τὴ θεία αὐθεντία Του τὴν ἀλήθεια στὰ λόγια του. Μὲ τὰ λόγια του ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά ἀναφέρεται σέ γεγονότα τοῦ παρελθόντος ἢ ἀκόμα καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἔτσι ἔχουμε: α) τὸν ὄρκον τῆς ἀλήθειας, πού συνδέεται μ' ἓνα γεγονός τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ παρόντος καὶ β) τὸν ὄρκον τῆς ὑποσχέσεως, πού ἀναφέρεται σέ μιά μελλοντική συμπεριφορά.

Ψευδορκία εἶναι ἡ παράβαση τοῦ ὅρκου τῆς ἀλήθειας καὶ ὁ ἄνθρωπος πού τὴν χρησιμοποιεῖ λέγεται ψευδορκος. Ἐπιορκία εἶναι ἡ ἀθέτηση τοῦ ὅρκου τῆς ὑποσχέσεως καὶ ὁ ἄνθρωπος ὀνομάζεται ἐπιορκος. Μορφὴ ἐπιορκίας εἶναι καὶ τὰ διάφορα «τάματα», πού ὁ ἄνθρωπος ὑποσχέθηκε στὸ Θεό, τὴν Παναγία καὶ τοὺς Ἁγίους, ἀλλὰ ποτέ δὲν πραγματοποιίῃσε. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις ὁ ἄνθρωπος κάνει μεγάλη ἁμαρτία, γιατί προσκαλεῖ τὸ Θεό μὲ σκοπὸ νά συγκαλύψῃ τὰ ψέματα καὶ τίς ἀπάτες του.

Ὁ ἄνθρωπος πού ὀρκίζεται ἀναγνωρίζει ὅτι οἱ ἄλλοι δὲν ἐμπιστεύονται στὰ λόγια του. Πρέπει ὅμως νά τοὺς πείσῃ μὲ ἀντικειμενικά κριτήρια ὅτι λέγει τὴν ἀλήθεια. Σάν τέτοιο κριτήριο βρίσκει τὸ Θεό. Προϋπόθεση λοιπὸν τοῦ ὅρκου εἶναι ἡ πίστη τοῦ ἀνθρώπου στὸ Θεό. Ἄν ὁ ἄνθρωπος πιστεῦει στὸ Θεό, δὲ χρειάζεται τὸν ὄρκον, γιατί ἡ πίστη τὸν βεβαιώνει γιὰ τὴν ἀλήθεια ἢ τὸ ψέμα. Ἄν ὅμως δὲν πιστεῦει στὸ Θεό, τότε καὶ πάλι ὁ ὄρκος εἶναι ἄχρηστος, γιατί ἡ ἀπιστία δὲν πείθεται στὴν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ. Τελικὰ ὁ ὄρκος εἶναι μεγάλη ἁμαρτία. Χρησιμοποιεῖ κανεὶς χωρὶς σοβαρὸ λόγο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πού Τὸν καλεῖ πολλές φορές νά βεβαιώσῃ τὴν ἀλήθεια, ἐνῶ αὐτὸς λέει ψέματα.

Ὁ ὄρκος στήν Ἁγία Γραφή. Ὁ Δεκάλογος ἀπαγορεύει στούς Ἰσραηλίτες νά χρησιμοποιοῦν τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ «ἐπί ματαίῳ». Στήν Ἁγία Γραφή τό ὄνομα φανερώνει τό ἴδιο τό πρόσωπο ἢ τό πράγμα. Ὅταν κανεῖς προφέρει τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ, σημαίνει ὅτι ἐπικαλεῖται τή θεία φύση Του. Ἀπό σεβασμό οἱ Ἰσραηλίτες δέν ὀνόμαζαν τό Θεό μέ τό ὀνομά Του, ἀλλά τόν ἀποκαλοῦσαν Ἐ λ ο χ ῖ μ , δηλαδή Παντοδύναμο.

Ἡ Παλαιά Διαθήκη ἀπαγορεύει ἀπόλυτα τήν ψευδορκία. «Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατά τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ». Ὁ Θεός τιμωρεῖ τούς ἀνθρώπους ἐκείνους, πού ὀρκίζονται ψεύτικα. Στήν Καινή Διαθήκη ἀποκλείεται ἡ ὅποιαδήποτε χρήση τοῦ ὄρκου. «Ἐγώ δέ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὅλως... ἔστω δέ ὁ λόγος ὑμῶν ναί ναί, οὐ οὐ· τό δέ περισσόν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν» (Ματθ. ε' 33-37).

Ἐχουμε ὅμως καί μερικές ἐξαιρέσεις, πού προέρχονται ἀπό τίς κοινωνικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχει νομική διάταξη καί κληθεῖ ὁ χριστιανός νά ὀρκιστεῖ, ὀφείλει νά τό πράξει, ἀλλά μέ μεγάλο σεβασμό καί βαθιά συναίσθηση γιά τήν ἀγιότητα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἐπίσης ὁ χριστιανός ἀναλαμβάνει μιᾷ δημόσια ὑπηρεσία, ὅταν ὑπηρετεῖ στό στρατό, ὅταν παίρνει τό πτυχίο μιᾶς Ἀνώτατης Σχολῆς, κ.ἄ. εἶναι ὑποχρεωμένος νά ὀρκίζεται, ἀλλά μέ εὐλάβεια καί προσωπική εὐθύνη γιά τίς ὑποχρεώσεις πού ἀναλαμβάνει. Ὁ χριστιανός καλεῖται νά ἀποφεύγει τήν προσφυγή στό δικαστήριο, ἔστω καί ἂν οἱ ἄλλοι τόν ἀδικοῦν. Ὑπάρχουν ὅμως καί ἐξαιρέσεις, ὅπως π.χ. ὁ διασυρμός τοῦ ἀνθρώπου στήν κοινωνία, ὅποτε ἡ συκοφαντία ἢ τό ψέμα πρέπει νά ἀποκαλυφθοῦν μέ τή δικαστική διαδικασία.

Ἡ βλασφημία καί τά εἶδη τῆς. Ἡ βλασφημία εἶναι μιᾷ σοβαρή ἀσέβεια στό Θεό καί τούς ἀνθρώπους, πού ἐκφράζει ὁ βλάσφημος μέ λόγια, μέ πράξεις ἢ καί μέ χειρονομίες ἀκόμα. Ὁ ἄνθρωπος πού βλασφημεῖ δείχνει ἔλλειψη πίστεως στό Θεό. Ἄν δέν πιστεύει στό Θεό δέν μπορεῖ νά Τόν χρησιμοποιεῖ στά λόγια του. Ἐπίσης δείχνει καί ἔλλειψη ἀξιοπρέπειας καί ἀνθρωπιάς, γιατί ὁ βλάσφημος ξεσπάει σ' ἓνα ὄνομα πού δέν παραδέχεται τήν ὑπαρξή Του. Τελικά ὁ βλάσφημος φανερώνει ἔλλειψη πνευματικῆς καί πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ βλάσφημος θίγει πρόσωπα πού δέ βρίσκονται μπροστά του καί ὑποτιμᾷ μέ λόγια ἢ καί μέ χειρονομίες ἱερά πρόσωπα, ὅπως τῆς μητέρας, τοῦ πατέρα, τῆς ἀδελφῆς, κ.ἄ.

Τά εἶδη τῆς βλασφημίας εἶναι:

1. Ἀσέβεια στό Θεό. Ὁ βλάσφημος μέ τά λόγια του ἐκφράζει τήν ἀσέβειά του στό Θεό, τό Χριστό, τήν Παναγία καί τούς Ἁγίους. Ἐδῶ ὑπάγεται καί ἡ βλασφημία ἐναντίον κάθε ἀνθρώπου καί ὅταν μάλιστα ὁ ἄνθρωπος παραδίνεται στήν κυριαρχία τοῦ σατανᾶ. Πρόκειται δυστυχῶς γιά μιά συνηθισμένη βλασφημία σέ πολλούς ἀνθρώπους, πού ἀγνοοῦν τό φοβερό περιεχόμενό της.

2. Περιφρόνηση τῶν ἀνθρώπων. Μέ τά λόγια του ὁ βλάσφημος περιφρονεῖ ἢ ἐξουθενώνει διάφορα πρόσωπα καί ἔτσι ἀρνεῖται τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι ἡ ζωντανή εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

3. Ἀρνηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἡ φοβερή ἐκείνη βλασφημία, πού κατά τή διαβεβαίωση τοῦ Κυρίου δέν πρόκειται νά συγχωρεθεῖ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος «βλασφημεῖ» τό Ἅγιο Πνεῦμα, ἀρνεῖται τήν παρουσία καί ἀπορρίπτει τή βοήθειά Του. Πρόκειται γιά τόν ἀμετανόητο ἄνθρωπο, πού τελικά μένει ἀσυγχώρητος ὅχι γιατί τό θέλει ὁ Θεός, ἀλλά ἐπειδὴ τό ἐπιζητεῖ ὁ ἴδιος.

Ἡ μαγεία καί τά εἶδη της. Ἡ μαγεία εἶναι ἓνα φαινόμενο, πού ἐκμεταλλεύεται μέ ἀρνητικό τρόπο τίς μεταφυσικές ἀνάγκες καί ἀνησυχίες τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μιά ἀνθρώπινη ἐπινόηση καί ἐκφράζει τήν τυφλή καί ἀπρόσωπη σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τίς δαιμονικές δυνάμεις. Ἡ τεχνική τῆς μαγείας χαρακτηρίζεται γιά τόν τελετουργικό χαρακτήρα της. Στή μαγεία παραδίνεται ὁ ἄνθρωπος πού δέ θέλει νά πιστεύσει στόν ἀληθινό Θεό καί προσεγγίζει τίς ἀπόκρυφες δυνάμεις τοῦ κόσμου, πού ἐνεργοῦν πέρα ἀπό τίς αἰσθήσεις.

Σέ μιά τέτοια δαιμονική διαδικασία ὑπάγονται: ἡ μαύρη μαγεία, πού ἐπιδιώκει κάτι τό βλαβερό καί καταστρεπτικό γιά τόν ἄνθρωπο, ἡ λευκή μαγεία, πού ἐπιδιώκει τήν ικανοποίηση ὀρισμένων ἀποκρύφων φυσικῶν καί ὑπερφυσικῶν γνώσεων. Ἄλλα εἶδη μαγείας εἶναι: οἱ διάφορες μορφές τοῦ ὑπνωτισμοῦ, ὁ πνευματισμός (Medium), ἡ ἀστρολογία, ἡ ὄνειρομαντία, ἡ χειρομαντία, ἡ χαρτομαντία (ρίξιμο χαρτιῶν), ἡ νεκρομαντία, κ.ἄ. Τό φαινόμενο τῆς μαγείας καταδυναστεύει δυστυχῶς σήμερα πολλούς ἀνθρώπους τόσο στήν Ἀμερική, ὅσο καί στήν Εὐρώπη. Στή διάδοση τῆς μαγείας βοήθησαν ἀνάμεσα σ' ἄλλα καί οἱ ἐξῆς λόγοι:

1. Ἡ Τεχνολογία καί ἡ ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς διέσπασαν τόν ἄνθρωπο καί τοῦ προκάλεσαν πνευματική ἀσφυξία. Ἡ φιλοσοφία τῆς Δύσεως καί ἡ ἱλιγγιώδης ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης βοήθησαν τόν ἄνθρωπο νά ἀποκτήσει συνείδηση τῶν δυνάμεων τοῦ ἐναντι τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Συνάμα ὁμως κλόνισαν τήν πίστη τοῦ στίς μεταφυσικές δυνάμεις καί ἰδιαίτερα ἀρνήθηκαν τήν ὑπαρξη τοῦ σατανᾶ ὡς προσώπου. Μιλοῦσαν γενικά καί ἀόριστα γιά τήν ὑπαρξη τοῦ κακοῦ, ἐνῶ διακήρυτταν τήν ἀνυπαρξία τοῦ σατανᾶ. Τελικά δημιουργήθηκε ὁ τύπος τοῦ σύγχρονου τεχνοκρατούμενου ἀνθρώπου, πού γιά νά στηρίξει τόν ἑαυτό του ἀρνήθηκε καί τό Θεό ἀκόμα. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε εὐκόλα καί σέ ἀνησυχητική ἔκταση στίς δαιμονικές δυνάμεις τῆς μαγείας.

2. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νά ἀντισταθεῖ μέ λογικά ἐπιχειρήματα στίς ποικίλες μεταφυσικές δυνάμεις καί τά πνευματιστικά φαινόμενα τόν ἐσπρωξαν στό νά ἀσχοληθεῖ μέ τό περιεχόμενο τῶν διαφόρων ἀνατολικῶν θρησκειῶν καί ἰδιαίτερα τῆς Ἰνδικῆς φιλοσοφίας (Μαχαρίσι, Γιόγκι, κ.ἄ.). Μέ τίς τελετουργίες τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν ἄνοιξε ὁ δρόμος γιά τή διάδοση καί ἐπικράτηση τῆς μαγείας. Ἀπό πολύ παλιά οἱ θρησκεῖες τῶν Περσῶν καί τῶν Αἰγυπτίων καλλιέργησαν τίς μαγικές ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου καί ὀργάνωσαν τό τυπικό τῆς τελετουργικῆς μαγείας, πού ἐπικαλεῖται τά κακά πνεύματα τοῦ ἀόρατου κόσμου γιά νά προκαλέσει κακὸ σέ συγκεκριμένο ἄνθρωπο ἢ καί σέ πολλούς μαζί.

3. Ἡ δυνατότητα γιά τήν ὑπερπήδηση καί τόν παραμερισμό τῆς μαγείας βρίσκεται στόν ὀλοκληρωμένο ἄνθρωπο τῆς πίστεως, ὅπως τόν φανέρωσε στόν κόσμο ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Γιά νά ἱκανοποιήσει ὁ ἄνθρωπος καί τίς πιό βαθιές ἀνάγκες τῆς ὑπάρξεώς του πρέπει νά ἐπικοινωνήσει προσωπικά μέ τό Θεό. Ὁ πιστός πού ἐπικοινωνεῖ καί συνδέεται μέ τό Χριστό ἐλευθερώνεται ἀπό τίς δαιμονικές δυνάμεις τοῦ κόσμου. Ὁ ἀληθινός χριστιανός γίνεται πραγματικά ἐλεύθερος, ὅταν ἀγαπᾷ τό Θεό καί αἰσθάνεται μέσα του τήν προσωπική φροντίδα καί στοργή Του γι' αὐτόν. Ἡ δύναμη τοῦ πιστοῦ βρίσκεται στή δυνατότητα, πού ὁ Θεός τοῦ δίνει νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τή θεία ζωή καί ὄχι νά ὑποταχθεῖ στίς τυφλές καί μυστηριώδεις δυνάμεις τῆς μαγείας, πού ἐτοιμάζουν τήν ἐξουθένωση καί τήν τελική καταστροφή του.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ο ὄρκος είναι ἁμαρτία γιὰ τόν ἀληθινό χριστιανό; 2) Τί εἶναι ἡ βλασφημία; 3) Γιατί ἀπορρίπτονται οἱ διάφορες μορφές τῆς μαγείας; 4) Πῶς μπορεῖ νά λευθερωθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπό τήν κυριαρχία τῆς μαγείας;

II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

1. Ἡ οὐμανιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Μὲ τὴ λέξη «ἀνθρωπισμός» μεταφράζεται ὁ λατινικός ὅρος *Humanismus*. Τὸν ἐπινόησε ὁ Βαυαρὸς φιλόσοφος καὶ παιδαγωγὸς Ἑμμάνουελ Νίτχαμερ (1776-1848). Ἡ λέξη *Humanismus* δὲ βρίσκεται οὔτε στὴ λατινικὴ οὔτε στὴ μεσαιωνικὴ παράδοση. Στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ παράδοση ἡ λέξη «ἀνθρωπισμός» ἀναφέρεται μιὰ καὶ μόνη φορά. Τὴ συναντᾶμε σ' ἓνα ἀπόφθεγμα τοῦ φιλόσοφου Ἀρίστιππου (4ος αἰ. π.Χ.) ποὺ ὅμως τό διέσωσε ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (2ος αἰ. μ.Χ.) Μὲ βάση αὐτό τό κείμενο (βλ. στό *χῶρο τῶν κειμένων*) ὁ ἀνθρωπισμός ἐδῶ μᾶς φανερώνει τὴν παιδεία ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο ὁλοκληρωμένο. Ἀρχικὰ λοιπὸν ὁ ἀνθρωπισμός δὴλωνε τὴν παιδεία καὶ τὴ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ πρέπει νὰ στηρίζονται στὰ κλασσικὰ γράμματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀργότερα ὅμως φανέρωνε τὴν ἱστορικὴ ἐποχὴ ποὺ συμπίπτει χρονολογικὰ μὲ τὴν Ἀναγέννηση (*Renaissance*).

Οἱ ἐλληνικὲς πηγὲς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Οἱ πρῶτες ἀνθρωπιστικὲς ἀντιλήψεις ἐκφράζονται στὸν Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους (Θουκυδίδης), στὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος καὶ στὶς κωμωδίες τοῦ Μενάνδρου. Στὸν Ἐπιτάφιο προσφέρεται ἡ ἰδέα γιὰ τὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ μπορεῖ μὲ τὴν παιδεία νὰ μορφωθεῖ σὲ μιὰν ὁλοκληρωμένη προσωπικότητα. Ὁ Πλάτων μᾶς λέγει ὅτι ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ βγεῖ ἀπὸ τό σκοτάδι τῆς ἀπαιδευσίας καὶ νὰ στρέψει τὴν ψυχὴ του στὴν ἰδέα

του αγαθού. Κατά τον 4ον π.Χ. αἰ. ὁ Μένανδρος υπογράμμιζε τὴν ἀξία τῆς μορφώσεως, ὅταν ἔλεγε χαρακτηριστικά: «'Ὡς χαρίεν ἔστ' ἄνθρωπος, ἂν ἄνθρωπος ᾗ».

Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς ἐλληνικῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας εἶναι ὅτι τό περιεχόμενό της τροφοδοτεῖται ὄχι μόνον ἀπό τίς πνευματικές ἐπιστήμες καί τή λογοτεχνία, ἀλλά καί ἀπό τίς ἐπιστημονικές καί τεχνολογικές γνώσεις. Δευτερεύουσα πηγή τῶν ἀνθρωπιστικῶν κινήματων εἶναι ὁ ρωμαϊκός ἀνθρωπισμός τοῦ α' π.Χ. αἰ. πού τόν ἐκπροσωπεῖ ὁ Κικέρων (106-43 π.Χ.). Καί ἐδῶ ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται μέ τά πνευματικά ἀγαθὰ τοῦ κλασσικοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μέ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἐλληνικὴ παιδεία ἐμφανίζεται μέ ἐντελῶς καινούργια μορφή. Εἶναι ἡ χριστιανικὴ μόρφωση καί παιδεία, ὅπως μᾶς τὴν ἔδωσαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καί ὁ Γρηγόριος Νύσσης. Ὁ ἱερός Αὐγουστίνος μετέδωσε στή Δύση τὴν ἰδέα τῆς χριστιανικῆς παιδεύσεως (354-430 μ.Χ.).

Οἱ ἱστορικές φάσεις τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

1. Ἡ πρώτη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἄρχισε μέ τόν Ἰταλό ποιητὴ Πετράρχη (1304-1377) καί τέλειωσε μέ τόν Ὁλλανδό φιλόλογο Ἐρασμο (1464-1536). Τὸ ἀνθρωπιστικό αὐτό κίνημα συνδέεται μέ τόν τερματισμό τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς. Μορφωτικό ἰδεῶδες δέν εἶναι πιά ὁ ἅγιος, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι ἐγκόσμια προσανατολισμένος. Τό ἰδεῶδες αὐτό ἀναπτύχθηκε στήν Ἰταλία καί εἶχε ὡς βασικό γνώρισμα τὴν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ἔχει μέσα του τίς ἱκανότητες νά ἀναπτύσσεται μόνος καί χωρὶς νά χρειάζεται τὴ βοήθεια τῶν ἄλλων. Ὁ Ἐρασμος ἔδωσε στὸν ἀνθρωπισμό χριστιανικὴ καί ἠθικὴ κατεύθυνση. Γι' αὐτόν τό μοναδικό ὑπόδειγμα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

2. Ἡ δευτέρη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀρχίζει τά μέσα τοῦ 18ου αἰ. μ.Χ. καί ἀναπτύσσεται μέ τὴ βοήθεια τῶν φιλολογικῶν καί ἱστορικῶν ἐπιστημῶν. Κύριος ἐκπρόσωπος αὐτῆς τῆς φάσεως ὑπῆρξε ὁ Βίλελμ Χούμπολτ (*Humboldt*: 1767-1835). Ὑποστήριξε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα πρέπει νά καλλιεργηθεῖ μέ βάση τὴν ἀτομικότητα, τὴν καθολικότητα καί τὴν ὁλότητα τῆς υπάρξεως. Οἱ ἀτομικές, δηλαδή, κλίσεις καί ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου θά ἀναπτυχθοῦν μέσα στοῦ σύνολο τῶν πολιτιστικῶν κλάδων. Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος θά ἀντιμετωπίσει τίς πολλαπλές ἀνάγκες καί ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς του.

3. Ἡ τρίτη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀρχίζει μέ τό τέλος τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου. Οἱ μεγάλες περιπέτειες πού δοκίμασε ἡ ἀνθρωπότητα μέ τά δεινά τῶν δύο παγκόσμιων πολέμων ἔφεραν καί πάλι στό προσκήνιο τό αἰώνιο πρόβλημα τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Γερμανός φιλόλογος Βέρνερ Γαϊγκερ (Werner Jaeger: 1888-1961) θεωρεῖται ὁ ἀρχηγέτης τοῦ λεγόμενου «τρίτου ἀνθρωπισμοῦ». Ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἀνθρωπος πρέπει νά μορφώνεται μέ ὅλα ἐκεῖνα τά ὑπερχρονικά στοιχεῖα (= κλασσικές ἀξίες) πού ὑπάρχουν στά ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀντιτίθεται στήν ὕλιστική καί μηχανοκρατική κοσμοθεωρία καί ἀπορρίπτει τά ὀλοκληρωτικά συστήματα. Ἐνδιαφέρεται γιά τίς χριστιανικές πηγές τῶν πρώτων αἰώνων, ἐπειδή παραδέχεται ὅτι ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά θεμελιώνεται στίς χριστιανικές ἀλήθειες.

Κριτική θεώρηση τῶν ἀνθρωπιστικῶν κινήματων. Τά διάφορα ἀνθρωπιστικά κινήματα προσπάθησαν νά προβάλουν τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου καί νά διασώσουν τήν ὑπαρξή του. Ὁ ἀπόλυτος νοούμενος ἀνθρωπισμός προβάλλει τήν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή ὑπογραμμίζει τήν ἰκανότητα πού ἔχει ὁ ἀνθρωπος νά ρυθμίζει μόνος του τόν ἑαυτό του. Ἐνας τέτοιος ἀνθρωπισμός βρίσκεται σέ φανερά καί ἀπόλυτη διάσταση μέ τό Χριστιανισμό. Ἐδῶ ἀνοίγεται ὁ δρόμος ὥστε ὁ ἀνθρωπος νά φτάνει στήν εἰδωλοποίηση καί τήν ἀποθέωσή του (Βλ. Φρ. Νίτσε καί τό κήρυγμα τοῦ ὑπερανθρώπου).

Τήν ἴδια κατεύθυνση ἀκολούθησε καί ὁ λεγόμενος ἀνθρωπισμός τῶν οἰκονομικῶν συστημάτων (Κ. Μάρξ). Γιά νά ἐπικρατήσῃ ὁ πραγματικός ἀνθρωπισμός, λέγει ὁ Μάρξ, πρέπει νά ἐπιβληθῇ ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Ἔτσι ὅμως καταπνίγεται ἡ ἐλευθερία καί αὐτοτέλεια τῆς προσωπικότητος καί ἐπικρατεῖ ἡ ἀπανθρωπία. Σέ ἐλάχιστες περιπτώσεις ὁ ἀνθρωπισμός ζήτησε τή συμπάρασταση τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός μᾶς λέγει: «Χωρίς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ἰω. ιε' 5). Ὁ ἀνθρωπος γίνεται σωστός καί πραγματικός ὅταν εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό. Αὕτη τήν ἀδιάσπαστη καί ἀσύγχυτη ἔνωση μᾶς παρουσιάζει ὁ Κύριος στόν ἑαυτό Του. Γίνεται ἀληθινός καί ὑποδειγματικός ἀνθρωπος, γιατί ἐνώνει τή θεία μέ τήν ἀνθρώπινη φύση (Θεάνθρωπος).

Ὁ ἀνθρωπισμός δέν ἀποδέχεται τό οὐσιαστικό περιεχόμενο τῆς ἁμαρτίας, πού μέ τήν τέλεσή της ἀπομακρύνει τόν ἀνθρώπο ἀπό τό Θεό. Ὁ ἀνθρωπος ὅμως δέν μπορεῖ νά εἶναι καί νά ὑπάρχει μακριά ἀπό τό Θεό. Ὁ ἀνθρωπισμός δέχεται τήν ἁμαρτία σάν ἐλλειψη καί ἀδυναμία

του ανθρώπου. Γι' αυτό και προσπαθεῖ νά τήν ἐπανορθώσει μέ τήν καλwsύνη, τήν ἠθική τελείωση καί τά διάφορα «καλά ἔργα» τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διαφοροποίηση ἀνάμεσα στόν ἀνθρωπισμό καί τό Χριστιανισμό βρίσκεται σέ τοῦτα τά λόγια τοῦ Κυρίου: «Ὅποιος δέν εἶναι μαζί μου εἶναι ἐναντίον μου καί ὅποιος δέ μαζεύει μαζί μου σκορπίζει» (Ματθ ιβ' 30).

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Μπορεῖς νά μελετήσεις βοηθητικά: Λουκ. ιη' 9-14, Ρωμ. θ' 11-21, ζ' 22-25.
2. «Ἄμεινον, ἔφη, ἐπαίτην ἢ ἀπαίδεντον εἶναι· οἱ μὲν γάρ χορημάτων, οἱ δ' ἀνθρωπισμοῦ δέονται» (Διογένης Λαέρτιος, βιβλ. 2, 70).
3. «Ὡς χαρίεν ἔστ' ἄνθρωπος, ἂν ἄνθρωπος ᾗ» (Μένανδρος).
4. «Λύχρον μεθ' ἡμέραν ἄσπας περιῆει (Διογένης) λέγων: ἄνθρωπον ζητῶ» (Διογ. Λαέρτιος, 9, 41).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σήμαινε ἀρχικά ἡ λέξη ἀνθρωπισμός; 2) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3 κειμένου σου; 3) Ποιό εἶναι τό βασικό γνῶρισμα τῆς πρώτης φάσεως τοῦ ἀνθρωπισμοῦ; 4) Τί ὑποστηρίζει ὁ λεγόμενος τρίτος ἀνθρωπισμός; 5) Ποιά κοινά σημεῖα βρίσκεις ἀνάμεσα στόν ἀνθρωπισμό καί τό Χριστιανισμό;

2. Ὁ αὐτόνομος ἄνθρωπος τοῦ Ἐμμ. Κάντ.

Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Ἐρμάνουελ Κάντ (1724-1804)¹. Ὁ Κάντ θεωρεῖ τόν ἀνθρωπο ὡς ἀπόλυτα αὐτόνομο. Ὅλα ἐκπηγάζουν ἀπό τόν ἴδιο τόν ἀνθρωπο. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στήν ἐλευθερία του. Ὁ ἄνθρωπος μόνος του καί μέ τήν ἀποκλειστική βοήθεια τῶν δυνάμεών του μπορεῖ νά καθορίζει καί νά κατευθύνει τόν ἑαυτό του.

Ἡ θεώρηση αὐτή τοῦ Κάντ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιλήψεως πού ἔχει γιά τή γνῶση τοῦ ἀνθρώπου. Γιά τόν Κάντ ἡ γνῶση εἶναι μόνον ἐμπειρική. Μέ τήν ἐμπειρική γνῶση ὁ ἄνθρωπος συλλαμβάνει τά διάφορα φαινόμενα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Δηλαδή ἀνακαλύπτει τήν

1. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 47-51, 90-92, 103-104

έξωτερική ὄψη τῶν πραγμάτων, χωρίς ὅμως καί νά καθορίζει τή βαθύτερη οὐσία τους. Πίσω ἀπό τά φαινόμενα κρύβονται τά νοούμενα, πού εἶναι ἡ πραγματικότητα τοῦ υπεραισθητοῦ καί υπερφυσικοῦ κόσμου. Πέρα ἀπό τόν αἰσθητό κόσμο ἀρχίζει ἡ θεωρία τοῦ συλλογισμοῦ. Ὁ Κάντ στό ἔργο του «Κριτική τοῦ καθαροῦ λόγου» κλόνισε τήν ἀποδεικτική δύναμη, πού εἶχαν ὡς τήν ἐποχή του τά λογικά συμπεράσματα καί οἱ συλλογισμοί τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ λογικότητα δέν μπορεῖ νά φανερώσει αὐτό πού κρύβεται πίσω ἀπό τά φαινόμενα. Καί ὁ Θεός γιά τόν Κάντ εἶναι μιά ὑπερφυσική πραγματικότητα. Ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἀποδείξει τό Θεό μέ τόν καθαρό λόγο καί τούς διάφορους συλλογισμούς του. Ὁ Κάντ δέχεται τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, γιατί τόν συνδέει μέ τήν ἠθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀξία τοῦ Θεοῦ γιά τόν Κάντ δέ βρίσκεται τόσο στή θεία Ὑπαρξη Του, ὅσο στή δύναμη πού ἔχει νά κάνει τούς ἀνθρώπους καλοῦς καί ἠθικούς.

Ἡ ἠθική τοῦ Κάντ. Ὁ Κάντ στό ἔργο του «Κριτική τοῦ πρακτικοῦ λόγου» μιλεῖ γιά τίς ἠθικές πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει νά ἐκτελοῦνται μακριά ἀπό αἰσθησιακά καί συναισθηματικά κίνητρα. Οἱ πράξεις πού γίνονται ἀπό συμφέρον καί σκοπιμότητα δέν ἔχουν καμιάν ἠθική ἀξία γιά τόν Κάντ. Ὑπάρχει ἓνας γενικός κανόνας, πού μπορεῖ νά ἀξιολογεῖ κάθε πράξη τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ περιφημη «κατηγορική προσταγή», πού λέγει: «Νά ἐνεργεῖς κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε οἱ ἀρχές τῆς πράξεώς σου νά μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν καί νά ἰσχύουν γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους ὡς μιά καθολική νομοθεσία.»

Ἡ προσταγή λέγεται *κατηγορική*, γιατί εἶναι ἀντίθετη μέ τήν ὑποθετική, πού θά ἔλεγε: «Νά κάνεις τό καλό, ἂν νομίζεις πώς σέ ὠφελεῖ ἢ ὅ,τι ἀνταποκρίνεται στίς ἐπιθυμίες σου ἢ σέ βοηθεῖ νά πραγματοποιήσεις ὀρισμένους σκοπούς τῆς ζωῆς σου». Ἐνας τέτοιος κανόνας ἀπορρίπτεται ἀπό τόν Κάντ, γιατί στηρίζεται σέ ἰδιοτελή ἐλατήρια ἢ ἀποβλέπει σέ συγκεκριμένα ἀποτελέσματα.

Ἡ ἀληθινή ἠθικότητα προέρχεται μόνον ἀπό τό καθῆκον, πού τό παράγει ἡ αὐτόνομη λογική φύση τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ φύση πού δέν δέχεται καμιάν ἐπίδραση ἀπό τίς αἰσθήσεις καί τά διάφορα φαινόμενα τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου. Τό καλό καί τό ἠθικό γίνεται, γιατί τό ἀπαιτεῖ τό καθῆκον. Καθῆκον δέν εἶναι νά θεωρεῖς μιά πράξη ἀναγκαῖα ἀπό σεβασμό πρὸς τό Νόμο. Ἡ ἠθική ἀξία μιᾶς πράξεως δέ βρίσκεται στήν πρό-

θεση ή τὰ κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ στή βουλευτική ἀρχή, ὅπου ὑπακούει ἡ βούληση, ὅταν ἀποφασίζει τήν πράξη ἀνεξάρτητα ἀπό τοῦ ἂν τό ἀντικείμενο τῆς πράξεως εἶναι ἐπιθυμητό ἢ ὄχι. Ὁ Κάντ ἀπορρίπτει κάθε ἐλατήριο (κίνητρο) στήν τέλεση μιᾶς ἠθικῆς πράξεως. Τό περίεργο εἶναι ὅτι μαζί μέ τὰ ἀτομικά καί ἐγωιστικά κίνητρα ἀπορρίπτει καί τό ἀνιδιοτελές κίνητρο τῆς ἀγάπης.

Ὁ Κάντ τοποθετεῖ στό χωρο τῆς ἠθικῆς καί τῆ θρησκείας. Ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νά ἀποκτήσει τό ὕψιστο ἀγαθό πού εἶναι ὁ Θεός. Ὅταν γίνει κάτι τέτοιο, τότε ὁ ἄνθρωπος νιώθει μέσα του τήν ἀληθινή εὐτυχία καί κερδίζει τήν ἀπόλυτη μακαριότητα. Ἡ μακαριότητα δέν ἀποτελεῖ κίνητρο, γιατί δέ σχετίζεται μέ τή ζωή τοῦ αἰσθητοῦ αὐτοῦ κόσμου, ἀλλά μέ τήν αἰωνιότητα.

Ἡ χριστιανική θεώρηση γιά τόν Κάντ. Γιά νά κρίνουμε τόν Κάντ χρειάζομαστε μεγάλη δύναμη, διάκριση καί προσοχή. Ὁ Κάντ ἀνήκει στούς μεγάλους ἐκπροσώπους τῆς φιλοσοφίας καί τῆς ἠθικῆς. Μέ τή διδασκαλία του θέλει νά ἐλευθερώσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν τυραννία τῶν αἰσθήσεων καί τήν κυριαρχία τοῦ λογικοῦ. Ὁ εὐδαιμονισμός καί ἡ χρησιμοθηρία πολύ κλονίστηκαν ἀπό τήν πνευματική ἐπίθεση τοῦ Κάντ.

Στά ἐξῆς ὅμως σημεία ἡ χριστιανική θεώρηση ἔχει βασικές ἀντιρρήσεις γιά τήν ἠθική φιλοσοφία τοῦ Κάντ.

1. Ἡ θεωρία τῆς αὐτονομίας. Βρίσκεται σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τήν ἀληθινή φύση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐξέταση τοῦ ἀνθρώπου «καθ' ἑαυτόν», δηλαδή ὡς ὕπαρξη ἀνεξάρτητη ἀπό τόν ἐμπειρικό κόσμο καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους, σήμερα δέ γίνεται ἀποδεκτή ἀπό κανένα. Ἡ σύγχρονη ἀνθρωπολογία, ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους, ἡ ψυχοθεραπευτική, ὁ ὑπαρξισμός, ἐξετάζουν τόν ἄνθρωπο πάντα στήν ἀναφορά του (= Relatio) μέ τούς ἄλλους καί τόν κόσμο πού τόν περιβάλλει. Ἡ ὀρθόδοξη θεώρηση βλέπει τή σωστή ὕπαρξη ἐν σχέσει μέ τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, χωρίς αὐτό νά σημαίνει παραθεώρηση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τήν ἀξία του στό Χριστό, γιατί τοῦ προσφέρεται ἡ δυνατότητα νά ἀνυψωθεῖ καί αὐτός στήν περιοχή τοῦ Θεοανθρώπου.

2. Τά κίνητρα καί ἡ ἠθική πράξη. Πολύ σωστά ὁ Κάντ ξεχώρισε τὰ ἀτομικά καί ἐγωιστικά κίνητρα ἀπό τήν ἠθική. Δυστυχῶς ὅμως ἀπόρριψε

μαζί και τό κίνητρο της αγάπης, γιατί τή συνδέει μέ τό συμφέρον και τόν ωφελιμισμό. Δέν είδε τήν αγάπη, ὅπως τή φανέρωσε ὁ Χριστός, πού δέ ζήτησε τίποτε γιά τόν ἑαυτό Του, ἀλλά ὅλα τά πρόσφερε ἀπό αγάπη γιά τό ἄνθρωπο. «Μερίζονα ταύτης αγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ίω. ιε' 13). Καί ὁ Ἀπ. Παῦλος λέγει ὅτι «ἡ αγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς» (Α' Κορ. ιγ' 5), ἀλλά ἀπό τήν ἴδια της τή φύση ἐπικοινωνεῖ μέ τόν πλησίον, χωρίς κανένα ὑπολογισμό (Βλ. παραβολή καλοῦ Σαμαρείτη: Λουκ. ι' 29-37). Κάτι τέτοιο ἔχει διαπιστώσει καί ἡ Ἀξιολογία, πού ἀντιτίθεται στό φορμαλισμό τοῦ Κάντ (Forma = ἐξωτερική μορφή, τύπος). Ἡ ἠθική τῶν ἀξιῶν μᾶς δείχνει πῶς ὁ ἄνθρωπος εἶναι στενά συνδεδεμένος μέ τίς διάφορες ἀξίες, πού τό περιεχόμενό τους τόν ἐλκύει στήν ἐφαρμογή τους.

3. Ἡ κατηγορική προσταγή καί τό καθῆκον. Γιά νά στηρίξει ὁ Κάντ τήν κατηγορική προσταγή χρειάστηκε νά διατυπώσει στό ψηλότερο σημείο της τήν ἀνθρωπιστική ἰδέα. «Πράττε ἔτσι ὥστε τήν ἀνθρωπότητα, τόσο στό πρόσωπό σου ὅσο καί στό πρόσωπο τοῦ κάθε ἀνθρώπου, νά τή μεταχειρίζεσαι, πάντα σάν αὐτοσκοπό καί ποτέ σάν μέσο». Εἶναι πραγματικά ἓνα ἐξοχο παράγγελμα ἀρετῆς. Γι' αὐτό καί ἀγωνίστηκε ὁ Κάντ νά πείσει τόν ἄνθρωπο ὅτι ἡ καλλιέργεια καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν χαρισμάτων του, δέ γίνεται ἀπό ἰδιοτέλεια ἢ ἀτομική ὠφέλεια, ἀλλά γιά νά φτάσει ἡ ἀνθρωπότητα σέ μεγαλύτερη ἠθική τελειότητα. Ἐδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται καί ἡ ὑπεραυστηρότητα τοῦ Κάντ ὡς πρὸς τήν πλήρη ἐφαρμογή τῆς κατηγορικῆς προσταγῆς. Αὐτή ἡ ἀπολυτότητα τοῦ καθήκοντος τόν ὁδήγησε στό νά θυσιάζει τόν παρεκτρεπόμενο ἠθικά ἄνθρωπο γιά νά περισώσει τόν τύπο τῆς ἠθικῆς καί κατηγορικῆς προσταγῆς.

4. Ἡ θρησκεία καί ἡ ἠθική της. Ὁ Κάντ, ὅπως εἶδαμε, παραδέχεται τό Θεό μόνο κάτω ἀπό τό πρίσμα τῆς πρακτικῆς ἠθικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁμως ὁ Θεός κατεβαίνει ἀπό τό χῶρο τῆς ἀπρόσιτης Ὑπάρξεώς Του καί γίνεται ἓνα «ἀντικείμενο» ὠφελιτισμοῦ. Γι' αὐτό καί ὁ Κάντ δέν ὁμιλεῖ γιά ὑπερφυσική ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ἐρευνᾷ τήν ἠθική ἐμπειρία. Εἶναι ἡ μόνη πού μπορεῖ νά μᾶς βεβαιώσει γιά τήν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ. (Ὁ Κάντ εἶναι ὁ εἰσηγητής τῆς ἠθικῆς ἀποδείξεως γιά τήν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ).

Ὁ Κάντ ἐπίσης βλέπει τήν ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου ὡς συναλλαγή καί ἀντιμισθία. Διαπίστωσε ὅτι ἀρκετοὶ χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς του ἐφάρμο-

ζαν τό Εὐαγγέλιο ἀπό ὑπολογισμό στίς διάφορες ἀμοιβές. Ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἀπαράδεκτη αὐτή διαγωγή τῶν χριστιανῶν, εἶναι μεγάλο λάθος νά χαρακτηρίζεται ἡ ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου ὡς συναλλαγή. Ὁ ἄνθρωπος πού συνδέεται μέ τό Χριστό στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐμπιστοσύνης δέν περιμένει ἀντιμισθία. Ἔχει μέσα του τόν ἴδιο τό Θεό, πού τόν γεμίζει μέ χαρά, εἰρήνη, ἱκανοποίηση καί ἀπέραντη εὐτυχία.

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Ἡ μόνη ἀληθινή θρησκεία δέν περιέχει νόμους, πού μπορούμε μέ τόν καθαρό λόγο νά ἀνακαλύψουμε... Ἔχουμε μονάχα ἠθικά καί πολιτειακά καθήκοντα ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους καί δέν ἀποδεχόμαστε ὅποιαδήποτε ὑπηρεσία, στήν ἀνακτορική αὐλή τοῦ Θεοῦ. Καθετί ἔξω ἀπό τό χῶρο τῆς ὑπαρξιακῆς πορείας του, πού προσπαθεῖ νά ἐφαρμόσει ὁ ἄνθρωπος γιά νά εὐαρεστήσει μπροστά στό Θεό, εἶναι πραγματική θρησκευτική μωρία καί σφαλερή ὑπηρεσία στό Θεό» (Κάντ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς κρίνεται ἡ θεωρία τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς κρίνεται ἡ ἀντίληψη τοῦ Κάντ γιά τό Θεό; 3) Εἶναι δυνατόν νά ἐφαρμοσθεῖ ἡ κατηγορική προσταγή; 4) Γιατί ἡ ἀγάπη τοῦ Εὐαγγελίου δέν ἀποτελεῖ κίνητρο ὠφελιμιστικό;

3. Ὁ ὑπεράνθρωπος τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε.

Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Νίτσε (1844-1900). Ὁ Νίτσε διατύπωσε τή θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμου. Λέγει ὅτι κάθε εἶδος, ἄνθρωπος ἢ ζῶο, γιά νά διατηρηθεῖ στή ζωὴ πρέπει νά ἐπιβληθεῖ καί νά ἐπικρατήσῃ πάνω σ' ὅλα τά ἄλλα. Γιά νά ἐπιβληθεῖ ὁμως πρέπει νά ἔχει μεγάλη δύναμη. Τότε συντρίβει τοὺς ἄλλους καί τοὺς ὑποτάσσει στίς διάφορες ἀτομικές ἐπιθυμίες του.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν γιά τό Νίτσε πρέπει νά ἀποκτήσῃ δύναμη στή ζωὴ του. Ἡ δίψα γιά ἀπόκτηση δυνάμεως ἀποτελεῖ ἓνα βασικό στοιχεῖο στήν ἀνθρωπολογία τοῦ Νίτσε. Γιά νά ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος δύναμη πρέπει νά ἀσκεῖ τόν ἑαυτό του στήν πειθαρχία καί τοὺς ποικίλους περιορισμούς. Γι' αὐτό ὁ Νίτσε εἶναι ἀντί-

θετος στην εὐτυχία, τήν ἄνεση, καί τίς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, πού προσπαθεῖ συνήθως ὁ ἄνθρωπος νά ἀποκτήσει μέ τή βοήθεια τῶν ἐνστίκτων καί τῶν αἰσθήσεων του.

Ἡ θεωρία τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὃταν ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τίς ἀρχές τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ φτάνει σ' ἓνα σημεῖο, ὅπου ὑπερβαίνει τή φύση του. *Εἶναι τό σημεῖο τοῦ ὑπερανθρώπου.* Ὁ ὑπεράνθρωπος εἶναι ἡ πετυχημένη εἰκόνα τοῦ ἰσχυροῦ καί δυναμικοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῖ χωρίς διάκριση ὅλα τά μέσα (καλά ἢ ἄσχημα) ἀρκεῖ νά τόν βοηθοῦν στήν πραγματοποίηση τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὁ Νίτσε δέν παραδέχεται στόν ὑπεράνθρωπο καμιάν ἐνοχή (ἁμαρτία-κακό) καί δέν ἀναγνωρίζει τίς διαφορές ἀρετές πού ἔχουν ἐπικρατήσῃ στήν ἀνθρώπινη κοινωνία.

Ὁ κόσμος γιά τό Νίτσε εἶναι τοποθετημένος σέ μίαν ἀδιάκοπη κίνηση καί ἀλλαγῇ. Ἡ ζωῇ βρίσκεται σέ μίαν αἰώνια ἀνακύκληση. Πολλά πράγματα πού τώρα καταστρέφονται, ὕστερα ξανάρχονται στή ζωῇ καί στήν ὕπαρξη. Αὐτό πού τώρα προκαλεῖ τό φόβο καί τόν τρόμο, ὕστερα φέρνει τή χαρά καί τήν εὐτυχία. *Αὐτή εἶναι ἡ θεωρία τῆς αἰώνιας ἐπιστροφῆς καί ἐπανόδου τῶν πραγμάτων.* Οἱ ρίζες αὐτῆς τῆς θεωρίας βρίσκονται στήν ἐλληνική μυθολογία. Τά «Ἀνθεστήρια» ἦταν γιορτή ἀφιερωμένη στό θεό Διόνυσο καί τούς νεκρούς. Ὁ Διόνυσος συμβόλιζε τή γονιμότητα τῆς φύσεως πού πεθαίνει τό χειμῶνα, ἀνασταίνεται τήν ἀνοιξη καί καρποφορεῖ τό καλοκαίρι. Γι' αὐτό ὁ Νίτσε δέν παραδέχεται ἀναλλοίωτες ἀλήθειες καί σταθεροῦς ἠθικούς νόμους, πού νά ἰσχύουν στήν ἀνθρώπινη ζωῇ.

Ἡ ἠθική τοῦ Νίτσε. *Γιά τό Νίτσε ἠθικός εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος πού διαθέτει στή ζωῇ του ἀπέραντη δύναμη καί ἐπιβολή στούς ἄλλους.* Τό καλό βρίσκεται ἐκεῖ, ὅπου φανερώνεται ἡ δύναμη καί ἰσχύς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα τό κακό προέρχεται ἀπό τήν ἀδυναμία καί τήν ἀσθένεια τοῦ ἀνθρώπου καί καταλήγει σ' αὐτή. Γιά τόν ὑπεράνθρωπο συνεπῶς δέν ὑπάρχει καλό καί κακό. Ἡ ζωῇ του στηρίζεται πάνω σέ νέες «ἠθικές ἀξίες». Γι' αὐτό καί ὁ Νίτσε ζήτησε μέ τή φιλοσοφία του τήν ἀνατροπῇ ὅλων τῶν ἀξιῶν πού ἰσχύουν μέχρι σήμερα. Ἡ ἠθική πού ἐπικρατεῖ σήμερα ὀφείλεται στήν ἀδυναμία τῶν μικρῶν νά ἐπιβληθοῦν στούς μεγάλους καί ἰσχυρούς καί στήν ἀνικανότητα τῶν λίγων νά καθυποτάξουν τούς πολλούς. Ὁ Νίτσε φέρνει γιά παράδειγμα τούς Ἰουδαίους. Δέν μπόρεσαν νά ἐπιβληθοῦν στούς Αἰγυπτίους καί τούς Βαβυλω-

νίους καί ἔτσι ἀναγκάστηκαν νά ὀνομάσουν ἀρετές καί ἠθικά προσόντα ὅλες τίς ἀδυναμίες καί τίς μειονεξίες τους.

Ὁ Νίτσε καταδικάζει τό Χριστιανισμό, γιατί ὑποστηρίζει τούς φτωχοὺς καί τούς ἀδύνατους, ἐνῶ ἀπορρίπτει τούς ἰσχυροὺς καί τούς πλούσιους σέ ἀξιώματα, δύναμη καί χρήματα.

Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν τραγικῶν βιωμάτων του ὁ Νίτσε, ἐρμηνεύοντας τό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, κήρυξε «τό θάνατο τοῦ Θεοῦ». Ἐνίσχυσε μέσα του τὴν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ. Καί ἔτσι νόμισε, πῶς ὁ Θεός «πέθανε». Ἐδῶ βρίσκεται τό τραγικὸ ἀδιέξοδο τοῦ Νίτσε, πού νόμισε ὅτι μπορεῖ νά στηρίξει τὸν ὑπεράνθρωπο παραμερίζοντας καί θυσιάζοντας ὅλους τούς ἄλλους, ἀκόμα καί αὐτό τό Θεό. Γιά νά περισώσει τὰ ἐγωιστικά καί ἀστικά του συμφέροντα καταφεύγει σέ τέτοιες πράξεις ἀπιστίας, πού νομίζει πῶς ἐξαφανίζει καί «θανατώνει» τό Θεό ἀπὸ τὴ ζωὴ του. Δέν μπόρεσε ὁ Νίτσε καί οἱ ὁπαδοί του νά καταλάβουν ὅτι στό μυστήριο τοῦ Θείου Πάθους, ὁ Θεός δέχεται τό θάνατο τοῦ Υἱοῦ Του πάνω στό Σταυρό ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο καί «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Πραγματοποιεῖται ἐκεῖνο, πού σημειώνει πολὺ χαρακτηριστικά ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ὅτι: «ἐδεήθημεν Θεοῦ σαρκουμένου καί νεκρουμένου, ἵνα ζήσωμεν» (P.G. 36, 661 C).

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Νίτσε.

1. Ἡ θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ. Εἶναι προϊόν τῶν φυσιοκρατικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς τοῦ Νίτσε. Ὁ ἴδιος τὴν ἀποδέχεται καί τὴν προβάλλει δυναμικά, ἐπηρεασμένος καί ἀπὸ τὴν καταπίεση, πού δέχτηκε ἀπὸ τό οἰκογενειακὸ περιβάλλον του στὴ διάρκεια τῆς παιδικῆς ἡλικίας του. Πάντα ἤθελε νά ἐπιβληθεῖ στοὺς ἄλλους. Νόμιζε πῶς μ' αὐτό τὸν τρόπο κερδίζει καί προάγει τὸν ἑαυτό του. Ὁ Νίτσε εἶδε τὴ ζωὴ μόνον ὡς βιολογία. Δέν μπόρεσε νά ἀνακαλύψει τό μυστήριο πού κρύβει μέσα τῆς ἡ ζωῆς. Ἄν τὴν πλησίαζε βαθύτερα θά ἦταν σέ θέση νά καταλάβει ὅτι ἡ ζωὴ: α) δέν ἐπιβάλλεται μέ τὴν ἐξωτερικὴ δύναμη καί κυριαρχία, β) δέν κερδίζεται μέ τὴ σκληρότητα καί τὴ βαναυσότητα. Ἀντίθετα ἡ ζωὴ: α) φανερώνεται μέ τὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης, β) προσφέρεται μέ τὴ διακονία καί τὴ φιλανθρωπία καί γ) κερδίζεται μέ τὴν ταπείνωση καί τὴ θυσία.

2. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὁ Νίτσε παραδέχεται σωστά ὅτι ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στό ξεπέρασμα τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ὑπερβαίνει τόν ἑαυτό του, ὅταν ἐλευθερώνεται ἀπό τοὺς ἀτομικούς περιορισμούς τῆς φύσεώς του. Ὅταν δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος δέν ἱκανοποιεῖ ἀμέσως τίς «φυσικές ἀνάγκες» του δείχνει ὅτι εἶναι ἐλεύθερος ἀπό τὰ δεσμά τῆς ἀνάγκης, πού δυστυχῶς θεοποιεῖται σέ κάθε ἐποχή. Ἡ θεωρία λοιπόν τοῦ ὑπερανθρώπου εἶναι ἀπό τή φύση τῆς ἀπαράδεκτη καί καταδικασμένη, γιατί: α) ὑποδουλώνει τόν ἄνθρωπο στόν ἄκρατο ἐγωισμό του, β) θεοποιεῖ τόν ἄνθρωπο καί παραμερίζει τὸ Θεό, γ) ἀπορρίπτει τὴν ἀγάπη, τὴν εὐσπλαγχνία καί τὴ φιλανθρωπία καί δ) ἐπιβάλλει τὴ βία καί τόν ἐξαναγκασμό.

3. Ἡ θεωρία τῶν νέων «ἡθικῶν ἀξιῶν». Μὲ τὴ «νέα ἡθική» προκάλεσε ἀνατροπὴ σ' ὅλα τὰ πράγματα. Θεμελίωσε τὴν ἀσυδοσία καί τὴν αὐθαιρεσία στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτές οἱ «ἀρχές» ἐφαρμόστηκαν στὴ Γερμανία κατὰ τὸ Β' παγκόσμιο πόλεμο (βλ. τὰ φοβερά ἐγκλήματα τοῦ Χίτλερ καί τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων). Δυστυχῶς ὁ περισσότερος κόσμος, ἐνῶ στὴ θεωρία ἀπορρίπτει τὴν «ἡθική» τοῦ Νίτσε, στήν πράξη προβάλλει διαρκῶς τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἐγώ. Ἐπιδιώκει τόν παραμερισμό τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἀτομικῆς ἢ ὁμαδικῆς βίας καί καταπιέσεως. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά μάθει ὅτι ὁ ἀτομισμός τῆς φύσεως ξεπερνιέται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Κύριος ὁλοκληρώνει τόν ἄνθρωπο στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί τῆς θουσίας Του γιὰ τὴν ὑπερύψωση καί τὴ διάσωση τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Τί εἶναι ἀγαθό; Αὐτό πού διεγείρει στόν ἄνθρωπο τὴ δύναμι τῆς δυνάμεως καί τόν κάνει ἰσχυρό στὴ θέληση γιὰ νὰ ἀποκτήσει ἰδική του δύναμη. Τί εἶναι κακό; Αὐτό πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμία. Γι' αὐτό οἱ ἀδύνατοι καί οἱ δυστυχισμένοι πρέπει νὰ ἐξαφανίζονται... Μονάχα ἔτσι ἀννιψώνεται ὁ ἄνθρωπος σὲ ὑπεράνθρωπο, πού ἔχει προορισμό νὰ ἐξαφανίσει ὅλους τοὺς ἀδύνατους καί μάλιστα χωρὶς οἶκτο καί ἔλεος». Ὁ Νίτσε»).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Ποιὰ εἶναι ἡ θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ; 2) Τί εἶναι ὁ ὑπεράνθρωπος; 3)

Γιατί ό Νίτσε άπορρίπτει τό Χριστιανισμό; 4) Ποϋ όφείλεται ό «θάνατος τοϋ Θεοϋ» από τούς ανθρώπους; 5) Ποιές είναι οι νέες «ήθικές άξίες» τοϋ Νίτσε;

4. 'Η άπαισιόδοξη καί μηδενιστική θεώρηση τοϋ ανθρώπου.

'Η θεωρία τής άπαισιόδοξίας (Pessimismus). *'Απαισιόδοξία είναι τό σύστημα έκείνο ποϋ βλέπει τόν κόσμο καί τόν άνθρωπο νά παραδίνονται στην καταστροφή καί τό θάνατο, χωρίς νά μπορεί νά άντισταθεϊ, ώστε νά επικρατήσει ή εϋδαιμονία καί ή εϋτυχία πάνω στη γή. 'Η άπαισιόδοξία είναι άποτέλεσμα τής φιλοσοφικής θεωρήσεως τοϋ κόσμου, όπως προσφέρθηκε στην 'Ανατολή. 'Εκεί επικράτησε ή θεωρία τοϋ Δυϊσμοϋ (Dualismus), όπου οι δύο άρχές, ή άρχή τοϋ καλοϋ καί τοϋ κακοϋ, ή άρετή καί ή κακία συγκρούονται μεταξύ τους σ' ένα τιτάνιο καί αιώνιο άγώνα. Τό πνεϋμα τής καταστροφής ύπερισχύει καί έτσι ό βίος τοϋ ανθρώπου συνοδεϋεται από τή θλίψη, τή δυστυχία καί τό θάνατο. Γι' αυτό καί οι ίνδικές θρησκείες είναι γεμάτες άπαισιόδοξία. 'Η μόνη διέξοδος τοϋ ανθρώπου είναι νά μηδενίσει τό εγώ του, νά νεκρώσει τίς επιθυμίες του, νά ένωθει μέ τό παγκόσμιο καί άπρόσωπο πνεϋμα καί νά άπολαύσει τήν ψυχική ήρεμία καί μακαριότητα. Είναι ή κατάσταση Nirbána, ποϋ άποτελεί τό ήθικό ιδεώδες τοϋ Βουδδισμού.*

Οι διάφορες επίσης θεωρίες τοϋ αισθησιασμοϋ καί τής φιληδονίας (βλ. επόμενο κεφάλαιο) γέμισαν τόν άνθρωπο μέ αισθήματα κορεσμοϋ, άηδίας καί κενότητας. 'Ως λύτρωση τοϋ ανθρώπου θεωρήθηκε ή έκζήτηση τοϋ θανάτου. 'Ο Κυρηνάιος 'Ηγησίας όνομάστηκε «Πεισιθάνατος», γιατί πρότεινε τήν αϋτοκτονία, ως τή μόνη λυτρωτική πράξη τοϋ ανθρώπου.

'Από τούς νεώτερους φιλοσόφους ό Σοπενχάουερ (1788-1860) διαμόρφωσε σέ σύστημα τήν άπαισιόδοξη θεώρηση τοϋ κόσμου καί τοϋ ανθρώπου. 'Η βούληση τοϋ ανθρώπου είναι ολοκληρωτικά άνελεύθερη καί τυφλή. Γι' αυτό καί δέν μπορεί νά εξασφαλίσει στόν άνθρωπο καμιάν ίκανοποίηση, χαρά καί άνάπαυση. 'Ο Σοπενχάουερ άπορρίπτει τόν άνθρώπινο πολιτισμό, ποϋ μόνο δεινά καί καταστροφή προσφέρει στίς άνθρώπινες κοινωνίες. Οι περισσότεροι άνθρωποι μάταια άγωνίζονται για τή ζωή, ποϋ τελικά θά τή χάσουν όπωσδήποτε.

'Η ζωή τών κατωτέρων κοινωνικων τάξεων είναι μιá άδιάκοπη πάλη

ενάντια στην καταπίεση και τή στέρηση. Ἀντίθετα οἱ ἀνώτερες τάξεις δέν ξέρουν πῶς νά ἀπομακρύνουν ἀπό πάνω τους τήν πλήξη καί τήν ἀηδία πού κυριαρχοῦν στή ζωή τους. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως δέν ἀξίζει νά ζῇ μέ ἓνα τέτοιο ἀπαράδεκτο τρόπο. Ἄν καταδέχεται ἀκόμα νά ζῇ, αὐτό ὀφείλεται στή δειλία του νά τερματίσει τή ζωή του. Ὁ Σοπενχάουερ ἐπηρεάστηκε πολύ ἀπό τή διδασκαλία τοῦ Βούδδα. Συνιστοῦσε στόν ἄνθρωπο νά θανατώνει τή βούλησή του μέ τήν αὐστηρή ἀσκησι καί τήν ὀλοκληρωτική ἀπαλλαγή του ἀπό κάθε ἐπιθυμία καί φιληδονία.

Ἡ θεωρία τοῦ μηδενισμοῦ. Μηδενισμός εἶναι τό σύστημα ἐκεῖνο πού ἀπορρίπτει τήν ὑπαρξη τῆς ἀλήθειας καί τήν ἰσχὺ κάθε ἀξίας. Ὁ μηδενισμός παρουσιάστηκε μέ τὰ ἐξῆς εἴδη (μορφές): α) στή φιλοσοφία ὡς ἀπόλυτος ἀγνωστικισμός. Αὐτό σημαίνει ὅτι καμιὰ γνώση στόν ἄνθρωπο δέν εἶναι δυνατή, γιατί ἡ ἀλήθεια δέν ὑπάρχει ἢ καί ἂν ὑπάρχει εἶναι ἀπρόσιτη καί ἀκατάληπτη στόν ἄνθρωπο, β) στήν ἀξιολογία καί τήν ἠθική ὡς ἀρνηση κάθε ἀξίας (= ἀμοραλισμός), γ) στή θρησκεία, ὡς ὀλοκληρωτική ἀρνηση τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἀποκαλύψεώς Του καί δ) στήν κοινωνία ὡς ἀπόρριψη ὅλων τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καί ἐγκαθίδρυση τῆς ὀλοκληρωτικῆς κοσμοθεωρίας.

Τὰ αἷτια πού προκάλεσαν τό μηδενισμό εἶναι:

1. Τὰ περιορισμένα ὅρια τοῦ λογικοῦ καί τῆς ὑπάρξεως. Ἔτσι ἔχουμε τό γνωσιολογικό μηδενισμό μέ ἀντιπρόσωπο τό σοφιστὴ Γοργία, τό σκεπτικιστὴ Πύρρωνα τόν Ἡλεῖο κ.ἄ.

2. Ἡ ἀρνηση τοῦ ἀνθρώπου νά ἀναγνωρίσει τό Θεό. Μέ αὐτὴ τήν ἀρνηση δημιούργησε μέσα του ἓνα δυσαναπλήρωτο κενό, πού τόν ἀνάγκασε νά πιστεῦει στό μηδενισμό τῶν πάντων.

3. Οἱ φοβερές καταστροφές τῶν παγκόσμιων πολέμων. Ὁ ἄνθρωπος ζῇ μέ τήν ἀπειλή τῆς ἐξαφανίσεώς του. Ἔτσι δέ βρίσκει πιά νόημα στή ζωὴ καί νομίζει πῶς λυτρώνεται μέ τήν ἐκμηδένιση ὅλων τῶν πραγμάτων.

4. Ἡ τεχνολογική καί μηχανική πρόοδος τοῦ ἀνθρώπου. Ἀφαίρεσε ἀπό τόν ἄνθρωπο τήν ἀξία τῆς προσωπικότητος καί τόν μετέτρεψε σέ μιὰ ἀνεύθυνη μάζα.

5. Ἡ κοινωνική καί πολιτική μορφή τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων.

“Αν ἡ ζωὴ ἔχει κάποιο νόημα, αὐτό δὲν θά ἐκφρασθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἀπὸ τίς κατευθυνόμενες ἀπόψεις τῆς ὁλοκληρωτικῆς κοσμοθεωρίας.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὴν ἀπαισιοδοξία καὶ τὸ μηδενισμό.

1. Ἡ ἀπαισιοδοξία κυριεύει ἐκεῖνο τὸ ἄτομο πού συγκρούεται μὲ ὅλες τίς κοινωνικὲς καὶ κοσμικὲς δυνάμεις. Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐπικρατήσῃ πρέπει νὰ ἐξαφανίσει τίς ἀντίπαλες δυνάμεις. “Αν ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ τίς παραμερίσῃ ἢ νὰ τίς ὑπερπηδῇ, τότε πέφτει σὲ κατὰστασὴ ἀπαισιοδοξίας. Μέσα του δημιουργεῖται τὸ ἄγχος καὶ ἡ ἀγωνία, ὁ μαρasmus καὶ ἡ μανία τῆς αὐτοκαταλύσεως. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως πού πιστεύει στὸ Χριστὸ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τοῦ ἀτομικοῦ ἐγώ. Τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δὲν τοὺς βλέπει ὡς ἐχθροὺς καὶ ἀνταγωνιστές. Τοὺς βλέπει ὡς πραγματικὲς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, πού «εἰ καὶ στίγματα φέρουν πταισμάτων», ὅμως ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ πραγματοποιήσουν τὸ θεῖο προορισμὸ τους. Ὁ πιστὸς ἄνθρωπος ποτὲ δὲ χάνει τὸ θάρρος καὶ τὴν αἰσιοδοξία του, ὅσο καὶ ἂν βλέπει τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἐξαθλίωσιν τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ἡ ρωμαλεότητα τοῦ χριστιανοῦ θεμελιώνεται στὴν ἐλπίδα πού ὁ Χριστὸς χαρίζει στὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἐλπίδα ζωντανεύει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν βοηθεῖ νὰ ξεπερνᾷ καὶ τίς πιὸ ἀντίξοες περιστάσεις, πού τὸν συνθλίβουν καὶ τὸν πιέζουν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μὲ τὴ θυσία καὶ τὴν Ἀνάστασή Του «ἐξῆλθε νικῶν καὶ ἵνα νικήσῃ» (Ἀποκ. στ’ 2). «Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον ὅλον, ἡ πίστις ἡμῶν. Τίς ἐστὶν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;» (Α’ Ἰω. ε’ 4-5).

2. Ὁ μηδενισμὸς ἐρμηνεύεται κυρίως ψυχολογικά, ὡς συνέπεια τῶν φυσιολογικῶν διαταράξεων τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ὁ ἄνθρωπος καταλήγει στὸ μηδενισμό, πού εἶναι ἡ ἄμεση συνέπεια τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπὸ τὸ Θεό. Ἀρνιέται τὴν ὑπαρξή του, γιατί δὲν μπόρεσε νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ βαθύτατο νόημα καὶ τὴν ἀνυπολόγιστὴ ἀξία τῆς ζωῆς. Σ’ αὐτὴ τὴ φανέρωσιν δὲν τὸν βοήθησε τὸ περιβάλλον του (οἰκογενειακὸ, κοινωνικὸ, ἠθικὸ, θρησκευτικὸ, κ.ἄ.). Γι’ αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος πού διακατέχεται ἀπὸ μηδενιστικὰς τάσεις ἀπορρίπτει τὸ «κατεστημένο» καὶ ἐργάζεται γιὰ τὴν ἀνατροπὴ καὶ τὴν καταστροφὴ ὅλων τῶν ἀξιών.

Τελικὰ ἐπιδίδωκει καὶ τὸ δικό του θάνατο καὶ ἐπιθυμεῖ βαθύτατα τὴν ἐκμηδένισή του. Τὸ τραγικὸ ὅμως λάθος τοῦ μηδενιστῆ βρίσκεται στὸ

ὅτι ὁ Θεὸς ποτέ δέν ἐγκαταλείπει τό πλάσμα Του, γιατί «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α΄ Τιμ. β΄ 4) καί ὅτι «οὐ βούλεται τόν θάνατον τοῦ ἀσεβοῦς ὡς τό ἀποστρέψαι τόν ἀσεβῆ ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καί ζῆν αὐτόν» (Ἰεζεκιήλ λγ΄ 11).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μή ταρσασέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά μηδέ δειλιάτω... Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μείνῃ καί ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ... Καί ὑμεῖς οὖν λύπην μέν νῦν ἔχετε· πάλιν δέ ὄψομαι ὑμᾶς καί χαρῇσεται ὑμῶν ἡ καρδιά καί τήν χαράν ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει ἀφ' ὑμῶν». (Ἰω. ιδ΄ 27, ιστ΄ 1-2, 22 ιε΄ 11).
2. «Ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καί σκηνώσει μετ' αὐτῶν καί αὐτοὶ λαὸς αὐτοῦ ἔσονται καί αὐτός ὁ Θεός μετ' αὐτῶν ἔσται. Καί ἐξαλείψει ἀπ' αὐτῶν ὁ Θεός πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν καί ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος, οὔτε κρηνή, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τά πρῶτα ἀπῆλθον» (Ἀποκ. κα΄ 3-4).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς ἀπαισιοδοξίας; 2) Ποιά εἶναι τά εἶδη τοῦ μηδενισμοῦ; 3) Ποιά αἰτία προκάλεσαν τό μηδενισμό; 4) Γιατί ὁ χριστιανός εἶναι πάντα αἰσιόδοξος; 5) Γιατί ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τό μηδενισμό του;

5. Ἡ ἡδονικὴ θεωρία γιὰ τόν ἄνθρωπο.

Ἡ θεωρία τοῦ ἡδονισμοῦ. Ὁ ἡδονισμός συνιστᾷ στόν ἄνθρωπο νά θηρεύει στή ζωὴ του μόνο τήν ἡδονή καί τήν εὐχαρίστηση. Εἰσηγητὴς αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως ἦταν ὁ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος καί ἀργότερα ὁ Ἐπίκουρος (τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.), ὁ ἀρχηγέτης τῆς σχολῆς τῶν ἐπικουρείων φιλοσόφων.

Ὁ Ἀρίστιππος δίδασκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁλοκληρώνει τόν ἑαυτό του, ὅταν ἀναζητεῖ καί ἀπολαμβάνει τήν ἡδονή. Ἡ ἡδονὴ εἶναι μιὰ ἐσωτερικὴ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ κάθε αἰσθησιακὴ (σωματικὴ) ἀπόλαυση. Ὁ Ἀρίστιππος ἀναγνωρίζει καί τίς ἡδονές τῆς ψυχῆς, πού τίς τοποθετεῖ

ὅμως σέ δεύτερη μοίρα, ἐνῶ δίνει προτεραιότητα στίς σωματικές ἡδονές.

Ὁ Ἐπίκουρος θεμελιώνει τή θεωρία του στήν ὑλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τήν ἀπόρριψη τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Δίνει προτεραιότητα στίς ψυχικές ἡδονές καί ὄχι στίς σωματικές, ὅπως ἔκανε ὁ Ἀρίστιππος. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά κυριαρχεῖ στίς πράξεις του. Γι' αὐτό πρέπει νά προτιμᾷ ἐκεῖνες τίς ἡδονές πού τόν ὁδηγοῦν στήν εὐδαιμονία.

Κριτική θεώρηση. Ὁ ἡδονισμός εὐκόλα ἀνασκευάζεται ὡς θεωρία. Στήν καθημερινή ὅμως πράξη οἱ ἄνθρωποι συνήθως ἀκολουθοῦν τίς συνταγές της, γιατί ἐπιζητοῦν γιά τή ζωή τους τήν εὐχαρίστηση καί τήν ἀπόλαυση. Πρέπει νά ἐξετασθεῖ ἀνθρωπολογικά, δηλαδή ἀπό πλευρᾶς δομῆς μέ τίς ἄλλες ψυχοσωματικές λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου. Συνήθως ἡ ἡδονή παραμερίζει ἐκεῖνες τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀπαιτοῦν κόπο, ἀγώνα καί πολλή προσπάθεια. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως, γιά νά ἀναπτυχθεῖ, πρέπει νά καταβάλει πολλές προσπάθειες πού δέν θά τοῦ εἶναι ἀσφαλῶς εὐχάριστες. Ἄν τίς παραμερίσει γιά νά θηρεύσει μόνο τήν ἡδονή, τότε βρίσκεται σέ ἐσφαλμένο δρόμο. Ἄλλωστε ξέρουμε πῶς οἱ ἀπολαύσεις ἔχουν προσωρινή διάρκεια. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως θέλει μόνιμα νά εὐχαριστεῖται καί νά ἀπολαμβάνει. Ἐτσι γίνεται ὀπαδός τῆς ἄκρατης ἡδονῆς ἢ εὐτυχίας. Τό περίεργο ὅμως εἶναι πῶς καταλήγει στήν τελική ἄρνηση καί ἀπόρριψη τῆς ζωῆς του. Παράδειγμα ὁ Ἥγησιος ὁ Πεισιθάνατος (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο). Τό ἴδιο σχεδόν ἰσχύει καί γιά τίς ψυχικές ἡδονές τοῦ Ἐπικούρου. Ἴσως εἶναι λιγώτερο ἀποκρουστικές, ἀλλά πάντα στρέφονται γύρω ἀπό τήν προαγωγή τοῦ ατομικοῦ ἐγώ. Γιά νά ἀπολαύσει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀπόλυτη εὐχαρίστηση πρέπει νά παραμερίσει ὅλα τά ἐμπόδια πού τοῦ προξενοῦν θλίψη καί ὀδύνη.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ἢ τῆς χρησιμοθηρίας. Διακρίνεται σέ τρεῖς μορφές:

1. Ὁ ατομικός εὐδαιμονισμός ἢ ἐγωισμός. Συνιστᾷ ὡς ὑψιστο ἀγαθό καθετί πού ἐξυπηρετεῖ τήν ατομική εὐδαιμονία (ἡδονή-συμφέρον) τοῦ ἀνθρώπου. Εἰσηγητές αὐτῆς τῆς θεωρίας εἶναι ὁ Ἐπίκουρος, ὁ Δημόκριτος καί ἀπό τούς νεώτερους οἱ: Hobbes, Holbach, Lamettrie, κ.ἄ. Ὁ

ὁπαδός αὐτῆς τῆς θεωρίας χρησιμοποιοῖ ἀκόμη καί ἀπαράδεκτα μέσα γιά νά ἐξυψώσει τό ἐγώ του καί νά διασώσει τό συμφέρον του.

2. Ὁ κοινωνικός εὐδαιμονισμός. Συνιστᾷ ὡς εὐδαιμονία τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά πραγματοποιεῖ τήν εὐημερία ὅχι τήν ἀτομική, ἀλλά τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ὑψιστο ἀγαθό εἶναι κάθε πράξη πού ὠφελεῖ τό σύνολο τῶν ἀνθρώπων καί χαρίζει τήν εὐτυχία σ' ὅλη τήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Στή νεώτερη ἐποχή ἀκολούθησαν τόν κοινωνικό εὐδαιμονισμό τόσο ὁ μαρξισμός (βλ. ἐπόμενο κεφάλαιο), ὅσο καί ὁ πραγματισμός, πού τόν εἰσήγαγε στήν Ἀμερική ὁ John Dewey. Πραγματισμός εἶναι τό σύστημα ἐκεῖνο πού θέλει νά προσφέρει στόν ἄνθρωπο μιά ζωή γεμάτη ἀπό εὐχαρίστηση καί ἀπόλαυση. Ἀγαθό εἶναι καθετί πού ὠφελεῖ πρακτικά τόν ἄνθρωπο. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔφτασε στό σημεῖο νά ἐπιζητεῖ τίς εὐκολίες καί τίς ἀνέσεις του καί νά ἀποφεύγει κάθε προσπάθεια καί καταβολή τῶν δυνάμεών του.

3. Ὁ πνευματικός εὐδαιμονισμός ἢ ἡ ἠθική τελείωση. Ἡ εὐδαιμονία ἐδῶ παρουσιάζεται ὡς τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου νά ὁλοκληρωθεῖ ἠθικά μέ τίς διάφορες ἀρετές του. Ἔτσι βλέπουν τήν εὐδαιμονία ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων καί ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ Σωκράτης παρουσιάζει ὡς εὐδαιμονία τήν ἠθική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Πλάτων βλέπει τήν ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου στό «ὅσον τό δυνατόν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι θεῷ». Ὁ Ἀριστοτέλης δέχεται ὡς ὑψιστή εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου τήν ἐνεργοποίηση τοῦ πνεύματός του (λογικές δυνάμεις).

Κριτική θεώρηση. Ὅλες οἱ μορφές τοῦ εὐδαιμονισμοῦ εἶναι ἐγωκεντρικές. Εἶναι ἀπαράδεκτο ἀπό χριστιανική πλευρά νά θυσιάζονται οἱ ἄλλοι ἢ νά παραμερίζονται ἢ νά χρησιμοποιοῦνται ὡς μέσο γιά τήν προαγωγή τῆς ἀτομικῆς προόδου καί εὐτυχίας. Τό Εὐαγγέλιο μᾶς δίνει ἀκριβῶς τήν ἀντίθετη εἰκόνα. Ὁ Χριστός θυσιάζει ὅλες τίς ἀτομικές ἐπιθυμίες Του καί ἀποδέχεται τόν ἐπώδυνο θάνατο γιά νά σώσει τοὺς ἄλλους, τόν κόσμο. Στήν περίπτωση τοῦ κοινωνικοῦ εὐδαιμονισμοῦ τό Εὐαγγέλιο ὅχι μόνο δέν ἔχει ἀντίρρηση γιά τήν εὐτυχία καί τήν χαρά τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά ἀντίθετα τήν προσφέρει στό μήνυμά του. Ἡ ἀληθινή μας εὐτυχία δέ βρίσκεται μόνο στήν καλοπέραση τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά στήν ἀνακάλυψη καί διάσωση τῆς υπάρξεως μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης

καί τῆς ἀδελφότητος ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μιά τέτοια εὐτυχία, πού ἐπικρατεῖ στίς ἀνθρώπινες κοινωνίες προσφέρει ὑπέρτατη καί ἀναντικατάστατη χαρά στόν κάθε ἄνθρωπο. Γι' αὐτό καί τό Εὐαγγέλιο εἶναι τό μοναδικό κριτήριο τῆς χαρᾶς, πού δίνει πραγματικό νόημα στή ζωή, καί τῆς εὐτυχίας, πού χαρίζει στόν ἄνθρωπο τήν παντοτινή σωτηρία του.

Πιό σύμφωνη στήν ἀνθρώπινη φύση εἶναι ἡ θεωρία γιά τήν ἡθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Τò πρόβλημα ὅμως πού δημιουργεῖται ἐδῶ εἶναι: Ποιό εἶναι τό πρότυπο αὐτῆς τῆς τελειώσεως; Μέ ποιό κριτήριο θά διαπιστώνουμε ὅτι σωστά ἔχει πραγματοποιηθεῖ ἡ ἡθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου; Ἡ χριστιανική ἡθική ἀμφισβητεῖ στόν αὐτόνομο ἄνθρωπο τή δυνατότητα νά διεκδικεῖ τό πρότυπο καί τό κριτήριο τῆς ἡθικῆς τελειώσεως. Μόνον ὁ Χριστός ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό αὐτόν τόν περιορισμό καί τόν ἀνυψώνει στό ψηλότερο σημεῖο τῆς ὁλοκληρώσεώς του. Εἶναι ἡ ὄντολογική σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ κατά χάρη θέωσή του στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί ὄχι μόνο ἡ ἡθική τελείωσή του.

Ἡ φιληδονική θεωρία τοῦ Σίγμουντ Φρόυντ. Ἐπιχείρησε νά μᾶς δείξει μέ τή βοήθεια τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσεται ὄχι μόνο μέ τή βοήθεια τῆς λογικῆς ἀλλά καί μέ τή συμμετοχή τοῦ συναισθήματος. Τό συναίσθημα τροφοδοτεῖται ἀπό τίς διάφορες ἡδονές. Ἡ ὁλοκληρωτική ἀπόλαυση τῆς ἡδονῆς μᾶς δίνει τήν εἰκόνα τοῦ φυσιολογικοῦ ἀνθρώπου. Ἄν τά διάφορα περιστατικά δέν ἐπιτρέπουν στόν ἄνθρωπο ὅλων τῶν ἡλικιῶν (βρεφική, παιδική, ἐφηβική, ὠριμη) τήν ἀπόλαυση τῶν βιολογικῶν ἡδονῶν, τότε μέσα του δημιουργοῦνται φοβερὰ νευρωτικά συμπλέγματα (Complex). Ἡ θεωρία αὕτη διαδόθηκε σέ πολλά στρώματα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ὁ ἄνθρωπος προσπάθησε μέσα σέ μία αὐθαίρετη ἐλευθερία νά ἱκανοποιεῖ χωρίς κανένα ἔλεγχο τίς βιολογικές ὁρμές του. Ἐτσι φτάσαμε στήν ἀποθέωση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας, πού ἀπειλεῖ νά ὁδηγήσει τήν κοινωνία μας σέ μίαν ἀπαράδεκτη ἀποκτήνωση.

Κριτική θεώρηση. Ὁ Φρόυντ πρόβαλε τήν ἀξία καί τή σημασία τοῦ συναισθήματος γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Μᾶς μίλησε πολύ σωστά γιά τήν περιοχή τοῦ ὑποσυνειδήτου. Μᾶς ἐρμήνευσε τίς διάφορες νευρώσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως εἶδε μέ μεγάλη μονομέρεια τίς πηγές τῶν συναισθημάτων, πού τίς ἐντόπισε στίς διάφορες βιολογικές ὁρμές τοῦ ἀνθρώπου. Εἶδε τόν ἄνθρωπο μόνον βιολογικά καί γι' αὐτό τό σύ-

στημά του τό ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ μεταγενέστεροι καί ὁδήγησαν τόν ἄνθρωπο στήν ἀποθέωση τῆς σάρκας (πανσεξουαλισμός). Τό ἀδιέξοδο καί ἡ διαφθορά τοῦ ἀνθρώπου σέ μιά τέτοια θεωρία εἶναι φανερή ἀπό μόνη της. Ὁ Φρόυντ ἐπηρεάστηκε ἀπό τό κοινωνικό περιβάλλον καί τή θρησκευτική του προέλευση, γι' αὐτό καί δέ δέχτηκε τίς ἀλήθειες τοῦ Εὐαγγελίου πάνω στά θέματα αὐτά. Φρόντισε νά ἀπορρίψει τίς ἐπικρατοῦσες χριστιανικές ἀντιλήψεις καί ἐκείνους τοὺς τρόπους ἀπό τή συμπεριφορά τοῦ ἀνθρώπου, πού ὁδηγοῦσαν τή ζωή του σέ φοβερό ἀδιέξοδο καί καταστρεπτικό διχασμό.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τό εὐδαιμον ἐλεύθερον, τό δέ ἐλεύθερον τό εὐψυχον» (Θουκυδίδης).
2. «Τό μήτ' ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. Ὅρος δέ τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντός τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις» (Ἐπίκουρος στό Διογένη Λαέρτιο X, 131).
3. «Εὐδαίμων τε καί ὀλβιος.. ἀναίτιος ἀθανάτοιςιν» (Ἡσίοδος, Ἔργα καί ἡμέραι) (= Εὐδαίμων καί εὐτυχισμένος εἶναι ἐκεῖνος πού δέ στενοχωρεῖ τοὺς ἀθάνατους θεοὺς).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί λέγει ἡ θεωρία τοῦ ἡδονισμοῦ καί πῶς ἐλέγχεται; 2) Τί διαφορά βρίσκεις νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στόν ἀτομικό καί κοινωνικό εὐδαιμονισμό; 3) Γιατί δέν ἀρκεῖ στόν ἄνθρωπο μόνον ἡ ἠθική τελείωσή του; 4) Γιατί ἡ θεωρία τοῦ Φρόυντ μᾶς ὁδήγησε στήν ἀποθέωση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας;

6. Ἡ ὕλιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου

Τά διάφορα ὕλιστικά συστήματα. Ὁ ὕλισμός εἶναι ἓνα φιλοσοφικό σύστημα, πού διδάσκει ὅτι ἡ ὕλη ἀποτελεῖ τή μοναδική οὐσία τόσο στή φύση, ὅσο καί στήν ψυχροσωματική σύσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁ ὕλισμός ἀντιτάσσεται στόν ἰδεαλισμό καί στήν πνευματοκρατία, πού ὑποστηρίζουν ὅτι τό πνεῦμα ἔχει πρωταρχική καί οὐσιώδη θέση στόν ἄνθρωπο.

Ὁ ὕλισμός στήν ἀρχαιότητα διακρίνεται στόν ἀτομιστικό ἢ κοσμογονικό καί τόν πνευματολογικό ἢ ἠθικό ὕλισμό. Ὁ ἀτομιστικός ὕλισμός ἐκπροσωπεῖται ἀπό τή σχολή τοῦ Δημόκριτου (Ε΄ - Δ΄ π.Χ. αἰ.) καί τοῦ Ἐπικούρου (Β΄ π.Χ. - Β΄ μ.Χ. αἰ.). Ἡ θεωρία τῶν ἁτόμων ὑποστηρίζει τήν ποικιλία καί τή μεταβλητότητα (κίνηση) τῶν αἰσθητῶν ὄντων. Ὁ κόσμος ἀποτελεῖται ἀπό ἄπειρα ἅτομα ἢ ἀδιαίρετα σωματίδια, πού εἶναι ἀναρχα, ἄφθαρτα καί αἰώνια. Ἀπό τέτοια ἅτομα ἀποτελοῦνται τά ὑλικά σώματα καί ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μηχανοκρατική αὐτή ἀντίληψη τῆς φύσεως ἐπεκτείνεται σέ ὅλα τά φαινόμενα τῆς ζωῆς, πού ἐξηγοῦνται ὕλιστικά καί τεχνοκρατικά.

Ὁ πνευματολογικός ὕλισμός ἐκπροσωπεῖται ἀπό τοὺς στωικούς φιλόσοφους (Γ΄ π.Χ. - Β΄ μ.Χ. αἰ.). Παραδέχονται τήν ἰδέα μιᾶς ἀρχέγονης καί μοναδικῆς ὕλης, τό «πύρινο πνεῦμα», πού ἀποτελεῖ τή θεία ἀρχή. Αὐτή δημιουργεῖ, διαποτίζει καί διατηρεῖ τά ὄντα καί τή ζωή. Ἀπό αὐτή ἐκπηγάξει ἡ τάξη στόν κόσμο, οἱ ἠθικές ἀρχές καί οἱ νόμοι τῆς δικαιοσύνης. Οἱ στωικοί παραδέχτηκαν τήν ταύτιση ἀνάμεσα στήν ὕλη καί τή μορφή, στήν ἀνάγκη καί τήν ἐλευθερία, στήν ἐμπειρία καί τό λογικό. Δέν μπόρεσαν ὅμως νά ἀποφύγουν ἀπό τή διδασκαλία τους τό δῦϊσμός (Dualismus), δηλαδή ὅτι προϋπάρχουν μαζί ἡ ὕλη καί τό πνεῦμα, τό καλό καί τό κακό.

Ὁ ὕλισμός στή νεώτερη ἐποχή (ΙΖ΄ μ.Χ. αἰ.) καί ὕστερα ξανά ἐμφανίζεται μέ τή πυρηνική θεώρηση τῆς ὕλης, πού ὅμως συμβαδίζει μέ τή μηχανιστική θεώρηση τῆς φύσεως. Στά μέσα τοῦ ΙΗ΄ μ.Χ. αἰ. καταβάλλεται προσπάθεια νά ἐνωθοῦν τά ὕλιστικά καί τά ἀθεϊστικά συστήματα. Στά μέσα ἐπίσης τοῦ ΙΘ΄ μ.Χ. αἰ. ἀνανεώθηκε ἡ ὕλιστική φιλοσοφική κίνηση, ὡς ἀντίδραση στόν ἀπόλυτο ἰδεαλισμό τοῦ Ἐγέλου. Τή σύζευξη τῶν δύο αὐτῶν κατευθύνσεων ἀναλαμβάνει στήν ἀρχή ὁ διαλεκτικός ὕλισμός καί στή συνέχεια ὁ ἱστορικός ὕλισμός.

Ὁ διαλεκτικός ὕλισμός. Εἶναι τό φιλοσοφικό σύστημα, πού προσπάθησε νά συνδέσει τίς ὕλιστικές δοξασίες μέ τή διαλεκτική μέθοδο.

Ὁ διαλεκτικός ὕλισμός δανεῖζεται τή διαλεκτική μέθοδο ἀπό τό σύστημα τοῦ γερμανοῦ φιλοσόφου Ἑγελου (1770-1831 μ.Χ.). Τό πρῶτο στάδιο τῆς διαλεκτικῆς στόν Ἑγέλο εἶναι ἡ θέση, δηλαδή ἡ σταθερή κατάσταση, πού βρίσκεται μιά ἰδέα ἢ τό ὄν (π.χ. τό ἀνθρώπινο ἐγώ). Γιά νά ὁλοκληρωθεῖ ὅμως ἡ διαρκῶς ἐξελλισσόμενη ἰδέα πρέπει νά ἐξέλθει

από τόν έαυτό της. Συναντᾷ διάφορα ἀντικείμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, πού ὅμως τήν ἀλλοιώνουν καί τή φέρνουν σέ μιᾶ ἀντίθεση μέ αὐτά. Εἶναι τό δεύτερο στάδιο τῆς μεθόδου, πού τό ὀνομάζει ἀ ν τ ί θ ε σ η . Τό τρίτο στάδιο εἶναι ἡ σ ὑ ν θ ε σ η , δηλαδή ἡ ἰδέα ξαναγυρίζει στόν έαυτό της, ὡς ὑποκειμενικό, ἀντικειμενικό καί ἀπόλυτο πνεῦμα. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τό ἐ γ ὡ , ὅταν ἐξέρχεται ἀπό τόν έαυτό του καί συναντᾷ τά ἄλλα ἐγῶ. Ζητεῖ ἀπό αὐτά τήν ἀναγνώριση τῆς αὐτοτέλειάς του. Τήν ἴδια ὅμως αὐτοτέλεια ζητοῦν καί τά ἄλλα ἐγῶ ἀπό αὐτό. Οἱ διαφορετικές ἀπαιτήσεις γιά ἀναγνώριση προκαλοῦν ἕνα τιτάνιο ἀγῶνα ἀνάμεσα στά ποικίλα ἐγῶ. Τό κάθε ἐγῶ ἀγωνίζεται νά ἐκμηδενίσει τά ἄλλα καί ἅμα τό κατορθώσει, τότε βγαίνει νικητής καί γίνεται ὁ κύριος. "Ὅλα τά ἄλλα ὑποτάσσονται στό νικητή καί γίνονται οἱ δοῦλοι. 'Ὁ δοῦλος ἐργάζεται γιά νά ἀπολαμβάνει ὁ κύριος τήν ὠφελιμότητα τῶν διαφόρων πραγμάτων. 'Ἡ στάση τοῦ δούλου μέ τήν ἐργασία του εἶναι ἐνεργητική, ἐνῶ τοῦ κυρίου γίνεται παθητική. 'Αρχίζει μιᾶ ἀ ν τ ί θ ε σ η στίς σχέσεις τους. 'Ἡ αὐτοτέλεια τοῦ κυρίου ἐξαρτᾶται τώρα ἀπό τήν ἐργασία καί τή συμπεριφορά τοῦ δούλου. 'Ἡ σ ὑ ν θ ε σ η , δηλαδή ἡ ἄρση τῆς ἀντιθέσεως, βρίσκεται στήν ἀπελευθέρωση τοῦ δούλου, ὅπου στήν ἐλευθερία καί τήν ἀγάπη ὁλοκληρώνεται τό ἀνθρώπινο ἐγῶ.

Τό ἄλλο στοιχεῖο τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ εἶναι ὁ μονομερής τονισμός τῆς ὕλικότητος, τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. 'Ὁ κόσμος ἀποτελεῖται μόνον ἀπό ὕλη, πού βρίσκεται σέ μιάν ἀδιάκοπη κίνηση. 'Ὁ ὕλικός κόσμος εἶναι τό θέατρο τῶν μεταβολῶν στίς διάφορες μορφές, στίς ὁποῖες συμμετέχει καί ὁ ἄνθρωπος, πού εἶναι καθαρά προϊόν αὐτῆς τῆς ὕλικῆς φύσεως. 'Ἡ ἀνθρώπινη συνειδηση εἶναι καί αὕτη ἕνα ἀπό τά ἀνώτερα προϊόντα τῆς ὕλης καί παίζει δευτερεύοντα ρόλο στή διαμόρφωση τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. 'Ἡ γνώση δημιουργεῖται ἀπό τήν ὕλη, πού ἐρεθίζει τά αἰσθητήρια ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου. Τά διάφορα αἰσθήματα τοῦ ἀνθρώπου ἀντικατοπτρίζουν τά ὕλικά ἀντικείμενα τοῦ κόσμου, πού ὑπάρχουν ἀνεξάρτητα ἀπό τό ὑποκείμενο, δηλαδή τόν ἄνθρωπο. Οἱ κυριότεροι ἐκπρόσωποι τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ εἶναι: ὁ Κάρολος Μάρξ, ὁ Λουδοβίκος Φόϋερμπαχ, ὁ Φρεϊδερίκος Ἐνγκελς καί ὁ Βλαδίμηρος Λένιν.

Ὁ ἱστορικός ὕλισμός. Εἶναι τό φιλοσοφικό σύστημα, πού προσπαθεῖ νά ἐφαρμόσει τή θεωρία τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ καί μάλιστα στίς οἰκονομικές συνθήκες γιά τήν παραγωγή καί τήν ἀπόλαυση τῶν ὕλικῶν ἀγα-

θών. Οί οικονομικές συνθήκες αποτελούν την ύποδομή της ανθρώπινης κοινωνίας. Πάνω σ' αυτούς οικοδομούνται όλοι οί νομικοί καί πολιτικοί θεσμοί, όπως επίσης καί τό περιεχόμενο τών πολιτιστικών, φιλοσοφικών, θρησκευτικών καί καλλιτεχνικών έκδηλώσεων του ανθρώπου.

Ο ιστορικός υλισμός αναγνωρίζει τή δυσαρμονία ανάμεσα στον άνθρωπο καί τή φύση, όπως επίσης καί τίς αντιθέσεις στίς κοινωνικές τάξεις τών ανθρώπων. Η δυσαρμονία στην απόλαυση τών υλικών αγαθών δημιουργεί τίς ταξικές διακρίσεις καί τούς ταξικούς αγώνες, πού τελικά διχάζουν τόν άνθρωπο καί αναστατώνουν τήν κοινωνία. Γιά τόν ιστορικό υλισμό ή υλική ζωή αποτελεί τό πρωταρχικό δεδομένο, ενώ ό πνευματικός βίος είναι κάτι τό δευτερεύον καί παράγωγο. Ο άνθρωπος πρέπει νά αναζητήσει τίς πηγές του πνευματικού βίου στή βελτίωση τών υλικών αγαθών από τήν ανθρώπινη κοινωνία. Σ' αυτό τό σημείο ό ιστορικός υλισμός μοιάζει μέ τή θεωρία του πραγματισμού, πού δέχεται τήν αλήθεια μόνον ως πρακτική ωφέλεια καί πού προσφέρεται γιά νά διευκολύνει τήν ανθρώπινη ζωή.

Βασικά σημεία του ιστορικού υλισμού. Κατά τόν ιστορικό υλισμό δέν μπορεί νά υπάρξει ή φιλοσοφία, ως αντικειμενικός καί αμερόληπτος στοχασμός· υπάρχει μόνον ως δικαίωση τών συμφερόντων μιάς όρισμένης τάξεως. Γι' αυτό καί ό ιστορικός υλισμός, ως φιλοσοφικό σύστημα δικαιώνει τόν αγώνα του προλεταριάτου, πού αποβλέπει στην πραγμάτωση καί επικράτηση της αταξικής κοινωνίας. Η ψυχολογία, ως έπιστήμη, πού εξετάζει τά ψυχικά φαινόμενα, δέν μπορεί νά σταθεί, γιατί τά ψυχικά φαινόμενα αποτελούν γιά τόν ιστορικό υλισμό, αντιδράσεις του νευρικού συστήματος στον ανθρώπινο οργανισμό. Οί θρησκευτικές καί ήθικές αξίες αποτελούν υποκειμενική έφεύρεση του ανθρώπου καί εξυπηρετούν τά συμφέροντα τών κυρίαρχων τάξεων. Η θρησκευτική αγάπη απορρίπτεται, γιατί αποτρέπει τόν άνθρωπο από τούς ταξικούς αγώνες. Οί ήθικές αξίες κάθε έποχής εξαρτώνται από τό βαθμό της οικονομικής ανάπτυξεως. Ηθικό είναι ό,τι διευκολύνει καί προάγει τόν άνθρωπο στους τομείς της οικονομίας καί τών υλικών αγαθών. Οί αισθητικές καί καλλιτεχνικές αξίες αναγνωρίζονται, έφ' όσον εξυπηρετούν τήν πάλη τών τάξεων. Η πραγματοποίηση της αταξικής κοινωνίας θά αποτελέσει τήν τελική φάση της ιστορικής εξέλιξεως. Έδώ θά έκλείψουν οί κοινωνικές τάξεις καί ή ανθρωπότητα θά φτάσει

από την αναγκαιότητα στην ελευθερία, όπου δέ θά χρειάζεται φροντίδα και συμπαράσταση. Έτσι δέ θά υπάρχει ανάγκη κρατικής οργάνωσης. Τό κράτος θά γίνει αυτόματα περιττό καί άχρηστο.

Κριτική θεώρηση του ιστορικού υλισμού.

1. Ένῳ τό οικοδόμημα του ιστορικού υλισμού στηρίζεται στον οικονομικό παράγοντα, ὅμως πάνω στην πράξη παραδέχεται καί την επίδραση, πού ἔχουν στην ιστορική εξέλιξη οί διάφορες θεωρίες καί ιδέες. Έτσι ἐξηγείται καί τό ὅτι ἡ προπαγάνδα του συστήματος στηρίζεται στην αποκλειστική αποδοχή τῶν ιδεῶν καί στην ιδεολογική διαφώτιση τῶν ἀνθρώπων μέ ὅλα τά μέσα του ιστορικού υλισμού.

2. Υπάρχει μία βασική διαφορά καί ἀντινομία ἀνάμεσα στή διαλεκτική μέθοδο του Έγέλου καί του ιστορικού υλισμού. Στόν Έγελο ἡ ἀντίθεση παρουσιάζεται μεταξύ τῶν ἀνθρωπίνων ἐγῶ καί συνειδησεων. Ὁ Κ. Μάρξ ὅμως, ἐκλαμβάνει τήν ἀνθρώπινη συνείδηση ὡς ἀντανά κλαση τῆς φυσικῆς πραγματικότητας. Πῶς μπορεῖ ὅμως νά γίνεται αὐτό, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ φύση ἀποτελεῖ τήν ἀρχική πραγματικότητα του ἀνθρώπου; Στήν συνέχεια ὁ ιστορικός υλισμός παραδέχεται ὅτι ἀπό τήν πάλη του ἀνθρώπου μέ τή φύση, δημιουργεῖται ὁ κόσμος τῶν υλικῶν ἀγαθῶν, πού φανερώνει τήν ἀνθρώπινη οὐσία. Τό περίεργο ὅμως εἶναι ὅτι τά υλικά ἀγαθά, δηλαδή τό κεφάλαιο, πού πρέπει νά εἶναι τό παράγωγο τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας, ὑποδουλώνει τόν ἀνθρωπο στά πράγματα, του ἀφαιρεῖ τήν ἀξία καί τόν κάνει ἀντικείμενο ἐκμεταλλεύσεως καί φοβερῆς ἀδικίας.

3. Ὁ ιστορικός υλισμός δέν μπορεῖ ὡς φιλοσοφικό σύστημα, νά συμβιάσει τόν υλισμό μέ τόν πραγματισμό. Ὁ υλισμός καθορίζει τή γνώση, ὡς ἀπεικόνιση τῆς προϋπάρχουσας ὕλης, πού ὅμως δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τό ὑποκείμενο, δηλαδή τόν ἀνθρωπο. Ὁ πραγματισμός λέγει ὅτι ἡ ἀλήθεια διαπιστώνεται ἀπό τόν ἀνθρωπο στίς μεταβλητές συνθήκες τῆς ζωῆς του καί ὅταν μάλιστα ὠφελεῖται πραγματικά στήν ἀνάπτυξη καί διατήρηση τῆς ζωῆς του.

4. Ὁ ιστορικός υλισμός χαρακτηρίζει τό οικονομικό φαινόμενο ὡς υλιστικό, ἐνῳ στήν πραγματικότητα πρόκειται γιά ἕνα ψυχολογικό φαινόμενο. Τό αἶσθημα τῆς πείνας καί τῆς φτώχειας πιέζει ψυχολογικά τόν ἀνθρωπο καί τόν ἀναγκάζει νά προβεῖ σέ ἐνέργειες οικονομικῆς φύσεως. Δηλαδή νά ἐργασθεῖ μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά ἀποκτήσει γιά τόν

ἐαυτό του καί τούς ἄλλους μίαν οἰκονομική ἐπάρκεια. Γιά νά ἀναπτυχθεῖ ὁμως ἡ οἰκονομία, ὡς κοινωνικό καί ἀνθρωπολογικό σύστημα, χρειάζεται καί τήν πνευματική ὥθηση καί ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διανομή, π.χ. τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, πού προέρχονται ἀπό τήν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νά στηρίζεται στή θεμελιώδη ιδέα τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων. Ὅλα ὁμως αὐτά δέν μπορεῖ νά ἐξηγηθοῦν ἐπαρκῶς μέ τή μονομερῆ ὑλιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων.

5. Ἡ ἀπόλυτη ὑπερτίμηση τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντα στόν ἱστορικό ὑλισμό ὀφείλεται καί στή νοοτροπία τῆς ἐποχῆς, πού συντέλεσε στή δημιουργία καί τήν ἀνάπτυξή του. Στά μέσα τοῦ παρελθόντα αἰῶνα ὑπῆρχε μεγάλο καί ζωηρό ἐνδιαφέρον γιά τά οἰκονομικά προβλήματα. Σ' αὐτό εἶχε ὠθήσει καί ἡ διάδοση τῆς θεωρίας τοῦ ὑλισμοῦ, μέ τίς ἐπιπτώσεις στήν πρακτική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καί ἰδιαίτερα τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί ἡ εὐκόλη ἐξάπλωση τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ ἀνάμεσα στίς μάζες τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ ὑλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα; 2) Πῶς παρουσιάζεται ὁ ὑλισμός στήν ἀρχαιότητα; 3) Τί εἶναι ὁ διαλεκτικός ὑλισμός; 4) Ποιά εἶναι τά βασικά σημεῖα τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ; 5) Πῶς κρίνεται ὁ ἱστορικός ὑλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα;

7. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπαρξισμοῦ γιά τόν ἀνθρώπο.

Τί εἶναι ὁ ὑπαρξισμός. Εἶναι ἓνα φιλοσοφικό κίνημα πού διαδόθηκε στούς νεώτερους χρόνους καί ἐνδιαφέρεται κυρίως γιά τά ἐξῆς ἐρωτήματα: Τί εἶναι ὁ ἀνθρώπος; Ἐχει νόημα ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ; Μπορεῖ ὁ ἀνθρώπος νά βρεῖ καί νά ζήσει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς του; Τί εἶναι ὁ κόσμος καί οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι; Ὁ ὑπαρξισμός ξεκινᾷ ἀπό τή διαπίστωση ὅτι ὁρισμένα γεγονότα χαρακτηρίζουν καί κατευθύνουν τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἡ ζωὴ εἶναι γεμάτη ἀπό ἀνασφάλεια καί ἀγωνία. Γι' αὐτό καί ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται μόνος καί ἔρημος στόν κόσμο. Κάθε στιγμή ἀντιμετωπίζει μπροστά του τήν καταστροφή καί τό θάνατο. Ἡ ζωὴ του εἶναι

ζυμωμένη με τό φόβο και τόν ἴλιγγο, πού τοῦ δημιουργοῦν ἀφόρητες νευρωτικές καταστάσεις.

Σ' ὅλα αὐτά τά προβλήματα προσπαθεῖ νά ἀπαντήσῃ ὁ ὑπαρξισμός. Ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐλευθερή θέλησή του μπορεῖ νά ξεπεράσῃ ὅλα τά βασανιστικά του προβλήματα. Ἡ ἐλευθερία εἶναι κάτι τό πρωταρχικό στόν ἄνθρωπο. Τόν βοηθεῖ νά ἐγκαταλείπῃ τή στατικότητα καί νά βρῖσκεται σέ μιάν ἀδιάκοπη κίνηση καί ἐνέργεια. Μέ τήν πράξη ὁ ἄνθρωπος διαλέγει αὐτό πού πρέπει νά γίνῃ. Ἔτσι ξεπερνάει αὐτό πού εἶναι, δηλαδή τόν ἑαυτό του, καί γίνεται ἀληθινή ὑπαρξη.

Ὁ ὑπαρξισμός εἶναι μιά μεγάλη καί δύσκολη περιοχή τῆς φιλοσοφίας. Ἐμεῖς θά ἐξετάσουμε μερικά βασικά σημεῖα του, πού τά συναντᾶμε κυρίως σέ τρεῖς ἐκπροσώπους του: α) στόν Σ έ ρ ε ν Κ ί ρ κ ε γ κ ω ρ (Søren Kierkegaard), πού θεωρεῖται ὁ ἰδρυτής τοῦ ὑπαρξισμού, β) στόν Γκαμπριέλ Μαρσέλ (Gabriel Marcel), πού ἐκπροσωπεῖ τό χριστιανικό ὑπαρξισμό καί γ) στόν Ἰωάννη Παῦλο Σάρτρ (Jean Paul Sartre), πού ἀντιπροσωπεύει τόν ἄθεο ὑπαρξισμό.

Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη στόν Kierkegaard (1813-1855). Ἦταν Δανός θεολόγος καί φιλόσοφος. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς του ἐγιναν ἀφορμή νά ἀντιληφθεῖ, ὅτι ἀκολουθοῦν τή χριστιανική θρησκεία μόνο γιά νά σταδιοδρομήσουν πετυχημένα καί λαμπρά στήν κοινωνία. Ἐνας τέτοιος ἄνθρωπος δέν καταλαβαίνει τίποτε ἀπό τόν ἑαυτό του καί τό Θεό, γιατί στηρίζεται στίς ὑλικές ἀξίες (χρήματα, ἀπολαύσεις) καί σέ παροδικές καταστάσεις (ἀξιώματα, κοινωνική ἀναγνώριση). Ὄταν ὁ ἄνθρωπος βρεθεῖ στή μοναξιά καί τήν ἐγκατάλειψη, τότε ἀνοίγει τόν ἑαυτό του γιά νά συναντήσῃ ἄλλα πρόσωπα. Ἔτσι ὑπερβαίνει τό ἐγώ του καί φτάνει στό χῶρο τῆς ἀληθινῆς ὑπάρξεως. Σέ μιά τέτοια συνάντηση μπορεῖ νά ἱνακαλύψῃ καί τό Θεό καί ἔτσι νά πιστεύσῃ ἀληθινά στήν ὑπαρξή Του.

Ὁ Κίρκεγκωρ διακρίνει τρεῖς περιοχές, ὅπου κινεῖται ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη:

1. Ἡ περιοχή τῶν αἰσθήσεων. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νά ἀπολαύσῃ κάθε στιγμή τῆς ζωῆς του. Χρησιμοποιεῖ τούς ἄλλους ὡς μέσο γιά τή δική του ἱκανοποίηση. Ἔτσι παραμένει μακριά ἀπό τό αὐθεντικό νόημα τῆς ζωῆς καί τῆς ὑπάρξεως. Ὁ κόσμος καί οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι γι' αὐτόν μόνον ἀντικείμενα ἀπολαύσεως καί ὄχι πρόσωπα μέ τά ὁποῖα νά ἐπικοινωνεῖ προσωπικά.

2. Ἡ περιοχή τῆς ἠθικῆς. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος ἀσχολεῖται μέ τήν ἀπόκτηση ὀρισμένων ἀρετῶν, πού εὐκολα ἀναγνωρίζονται ἀπό τήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Μέ εὐχέρεια προσαρμόζεται στίς ἠθικές καί κοινωνικές ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς. Οἱ καλές πράξεις του εἶναι ἐξωτερικές καί ἐπιφανειακές. Ἔτσι δέ φτάνουν τό βαθύτερο στρώμα τῆς υπάρξεως, πού τελικά παραμένει ἀγνωστο καί ἀκαλλιέργητο.

3. Ἡ περιοχή τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ὁ Χριστιανισμός εἶναι μιά θρησκεία παράδοξη. Στηρίζεται στό μυστήριο τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ, τοῦ παραμένει ἀκατανόητο στό ἀνθρώπινο λογικό. Ὁ ἄνθρωπος σκανδαλίζεται, ὅταν βλέπει τό Θεό στό πρόσωπο τοῦ ταπεινοῦ Χριστοῦ, πού τελικά ὑποφέρει τό σταυρικό θάνατο σάν κακοῦργος. Μέ τήν πίστη στό Χριστό ὁ ἄνθρωπος ξεπερνᾷ αὐτή τήν παραδοξότητα καί πιστεύοντας στό Θεό, ἀνακαλύπτει τήν ἀληθινή ὕπαρξη.

Ὁ χριστιανικός ὑπαρξισμός τοῦ G. Marcel (1889-1973). Ὁ Μαρσέλ κατά τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο ὑπηρετοῦσε στόν Ἐρυθρό Σταυρό. Ἔτσι ἐζησε ἔντονα τήν τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἀντιμετωπίζει τό θάνατο. Ὁ Μαρσέλ βλέπει τή ζωή ὡς μυστήριο, γιατί ἀλλοιῶτικα θά ἦταν ἀφόρητη καί ἄχρηστη. Ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀνακαλύψει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς χρειάζεται μιά πνευματική κάθαρση: τήν ταπείνωση.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ταπεινός, προσφέρει στούς ἄλλους ἐπικοινωνία καί προσωπική ἀγάπη, χωρίς νά ὑπολογίζει στή δική τους ἀναπόκριση. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος δείχνει πῶς εἶναι ἐλεύθερος καί ζη ἀληθινά τήν ὕπαρξή του. Ὅταν ὅμως κανεῖς λαμβάνει διαρκῶς ἀπό τούς ἄλλους, χωρίς νά προσφέρει τίποτε, τότε ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη βρίσκεται σέ ἀνησυχία, ἀγωνία καί ἀπόγνωση.

Ὁ Μαρσέλ εἶναι στοχαστής καί σκέπτεται μέ τή βοήθεια τῆς πίστεως στό Θεό. Μόνον ὁ πιστός ἄνθρωπος μπορεῖ νά ἀνακαλύψει τήν ἀληθινή ὕπαρξη. Ἡ πίστη εἶναι μιά δημιουργική ἐπικοινωνία καί ἀνταλλαγή ζωῆς μέ τούς ἄλλους. Ὁ Θεός ἐμπιστεύεται τόν ἄνθρωπο, γιατί τόν ἀγαπᾷ. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός, ὅταν θαυματουργοῦσε, ἔλεγε: «ἡ πίστις σου σέσωκέ σε». Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δεχθεῖ μέσα του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θά Τόν πιστεύσει ὑπαρξιακά. Θά παραδώσει τόν ἑαυτό του στά χέρια τοῦ Θεοῦ καί θά ἀπολαύσει τό μυστήριο τῆς υπάρξεως πού εἶναι βασικά δῶρο τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ὑπαρξιακή φιλοσοφία τοῦ Σάρτρ (1905-). Ὁ Σάρτρ ἐμφανίζεται στή Γαλλία ὡς φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος καί θεατρικός συγγραφέας. Τό βασικό του ἔργο ἔχει τόν τίτλο: «Τό Εἶναι καί τό Μηδέν». Ὁ Σάρτρ ἀνέπτυξε τίς πιο ἀκραίες θέσεις τοῦ ὑπαρξισμοῦ καί ὁμολόγησε ἀπερίφραστα τήν ἀθεΐα του. Γιά τόν Σάρτρ ὁ ἄνθρωπος γίνεται πραγματική ὑπαρξή ἀπό τή στιγμή πού μπορεῖ νά διαλέγει ἀνάμεσα σέ πολλά πράγματα. Αὐτό δείχνει πῶς εἶναι ἐλεῦθερος. Ἡ ἐλευθερία του ὅμως φτάνει μέχρι τό ὅριο τοῦ θανάτου, πού ἀσχημίζει τή ζωή καί τήν κάνει ἀσκοπη καί ἀνώφελη. *Γιά νά στηρίξει ὁ Σάρτρ αὐτή τήν ἀδυναμία τῆς ἐλευθερίας τή μετατρέπει σέ αὐθαιρεσία.* Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά κάνει ὅ,τι φαντάζεται καί ἐπιθυμεῖ. Αὐτή ἡ αὐθαίρετη ἐλευθερία ὁδηγεῖ ὅμως τήν ἀνθρώπινη ζωή σέ ὁλοκληρωτικό ναυάγιο. Ὁ ἄνθρωπος γεμίζει τήν ὑπαρξή του μέ ἀγωνία καί ἀηδία. *Ὁ Σάρτρ ὀμιλεῖ διαρκῶς γιά τήν ἀδιέκοπη ναυτία καί τήν ἀποπνικτική πλήξη τοῦ ἀνθρώπου.* Βλέπει πῶς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τόν χρησιμοποιοῦν σάν ἀντικείμενο καί σάν μέσο γιά νά ικανοποιοῦν τόν ἐγωισμό τους. *Ἔτσι ὁ ἄλλος κόσμος, ὁλοκληρῆ ἡ κοινωνία εἶναι ὁ ἀσπονδος ἐχθρός του.* «Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι ἡ κόλασή μου» λέγει χαρακτηριστικά ὁ Σάρτρ.

Τελικά ὁ Σάρτρ ἀρνεῖται τό Θεό, γιατί πιστεύει στήν αυτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Πάνω στήν πράξη ὅμως δοκιμάζει τό κενό τοῦ ἄθεου ἀνθρώπου καί νιώθει τήν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπό τόν ἀνθρώπινο χῶρο. Τό περίεργο εἶναι ὅτι πολλοί ἄνθρωποι καί μάλιστα νέοι ἀκολούθησαν τίς παράλογες ιδέες τοῦ Σάρτρ. Προσπάθησαν νά ικανοποιήσουν τόν ἐγωισμό τους μέ τήν ἀχαλίνωτη ἀπόλαυση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας. Ἡ λύση ὅμως αὐτή ἀντί νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο, τοῦ πρόσθεσε ἀθλιότητα καί ἀνυπόφορη ἀηδία.

Ἡ κίνηση τοῦ ἄθεου ὑπαρξισμοῦ δημιούργησε καί τά διάφορα ἀναρχικά κινήματα (πνευματικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.ἄ.) Σ' αὐτά συμμετέχουν καί νέοι ἄνθρωποι, πού ὁραματίζονται μία καινούργια ζωή καί πιστεύουν ὅτι μποροῦν νά τήν πραγματοποιήσουν καί νά τήν κερδίσουν καταστρέφοντας κάθε τι τό κατεστημένο πού τοὺς ἐνοχλεῖ καί τοὺς ἀπειλεῖ. Γιά νά δείξουν τήν ἀξία τους, ἀρνοῦνται ὅλες τίς ἄλλες ἀξίες, πού δέν παραδέχονται. Γιά νά διεκδικήσουν τήν ἐλευθερία τους, ὑποτιμοῦν καί περιφρονοῦν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἔτσι φτάσαμε στήν τραγικότητα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού χρειάζεται οὐσιαστική βοήθεια γιά νά περισώσει τήν παραπαίουσα ὑπαρξή του.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τό ιστορικό γεγονός είναι πώς ό Θεός, ό αιώνιος, εμφανίστηκε σέ όρισμένο χρονικό σημείο, μέ τή μορφή ενός ανθρώπου... Ό ισχυρισμός πώς ό Θεός ήπρωξε μέ ανθρώπινη μορφή... είναι άκριβώς τό παράδοξο μέ τήν ανστηρότερη έννοια του όρου, τό απόλυτα παράδοξο» (Κίρκεγκωρ).
2. «Βλέπεις αυτό τό κενό ποι είναι πάνω από τά κεφάλια μας; Είναι ό Θεός. Βλέπεις αυτή τή ρωγή στην πόρτα; Είναι ό Θεός. Βλέπεις αυτή τήν τρύπα στη γή; Είναι επίσης ό Θεός. Ή σιωπή είναι ό Θεός. Ή άπουσία είναι ό Θεός (Ί. Σάρτρ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς άπαντά ό ύπαρξισμός στά προβλήματα του ανθρώπου; 2) Σέ ποιές περιοχές κινείται ή ανθρώπινη ύπαρξη κατά τόν Κίρκεγκωρ; 3) Μέ ποιό τρόπο βοηθεϊ ό Μαρσέλ τόν άνθρωπο νά ανακαλύψει τήν ύπαρξη του; 4) Ποιές άρχές δέχεται ό Σάρτρ στη φιλοσοφία του; 5) Γιατί ό άνθρωπος κάνει λαθεμένη χρήση στην έλευθερία του;

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

Α΄ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

1. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου.

Ὁ **ὕλικός κόσμος**. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου ἀπό τό Θεό ἀποτελεῖ τό πρῶτο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. «Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν... ποιητήν οὐρανοῦ καί γῆς ὁρατῶν τε πάντων καί ἀοράτων». Ἡ πίστη αὕτη εἶναι ἀπαραίτητη, γιατί ὅλα τά κτίσματα ἀποκοτῶν τήν ἀξία τους, ὄχι ἀπό μόνα τους, ἀλλά ὅταν παραπέμπουν τόν ἄνθρωπο στήν αἰτία τῆς δημιουργίας τους. Ἡ Ἁγία Γραφή λέγει ὅτι «οἱ οὐρανοί διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποιήσιν δέ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τό στερέωμα» (Ψαλμ. 18, 1). Ἔτσι ἡ κτίση ἀπεικονίζει τήν παρουσία καί τή δόξα τοῦ Θεοῦ - Δημιουργοῦ.

Ὅταν ὁ πιστός θεᾶται τή φύση, ὁδηγεῖται στή λατρεία καί τή δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Αὕτη τήν ἀλήθεια ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν γράφει: «Τά γάρ ἀόρατα αὐτοῦ (Θεοῦ) ἀπό κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοράται, ἥ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καί θεϊότης» (Ρωμ. α΄ 20). Οἱ ἀόρατες ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ αἰώνια δύναμη καί ἡ θεοότητά Του, βλέπονται καθαρά ἀπό τότε πού δημιουργήθηκε ὁ κόσμος. Γίνονται νοητές μέσα ἀπό τά δημιουργήματα, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νά εἶναι ἀναπολόγητοι, γιατί ἐνῶ γνώρισαν τό Θεό, δέν Τόν τίμησαν ὡς Θεό, οὔτε Τόν εὐχαρίστησαν. Ἔτσι τά ὑλικά ἀγαθά τῆς δημιουργίας ἀποκοτῶν ἀληθινή ἀξία, ὅταν βοηθοῦν τόν ἄνθρωπο νά ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό.

‘Ο άνθρωπος καὶ ὁ φυσικὸς κόσμος. ‘Ο ὑλικὸς κόσμος εἶναι ἡ προϋπόθεση γιὰ νὰ ὑπάρξει ὁ ἄνθρωπος, ποὺ δημιουργεῖται τὴν τελευταία ἡμέρα τῆς δημιουργίας. ‘Ο ἄνθρωπος παίρνει ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴν ἐντολὴ νὰ ἐξουσιάζει κυριαρχικὰ πάνω στὴ φυσικὴ δημιουργία. «...πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς, καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς...». (Γεν. α’ 28). ‘Ο Θεὸς ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο τὴν ἱκανότητα καὶ συνάμα τὴ δυνατότητα νὰ καλλιεργεῖ καὶ νὰ προάγει τὴ ζωὴ τῆς φύσεως, δημιουργώντας ἐκεῖνο, ποὺ ὀνομάζουμε π ο λ ι τ ι σ μ ὸ. ‘Όταν ὁ ἄνθρωπος φροντίζει τὴ φυσικὴ δημιουργία καὶ ἀξιοποιεῖ τίς ἀνυπολόγιστες δυνατότητες, ποὺ κρύβει μέσα του ὁ ὑλικὸς κόσμος, διασφαλίζει καὶ τὴ δική του ὑπαρξη.

‘Ο κόσμος δημιουργήθηκε ὡς «ὕλικό», ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ χρησιμοποῖσει ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ ἀνακαλύψει τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ζωῆς του. ‘Όσο πιὸ συνειδητὰ ἀναστρέφεται μὲ τὴν ὑλικὴ κτίση ὁ ἄνθρωπος καὶ τὴν διακονεῖ μὲ ἀγάπη καὶ ἐκτίμηση, τόσο περισσότερο ἀνακαλύπτει μπροστὰ του τὴν πρόνοια καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ.

‘Ο ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἀποδέχεται μὲν τὸν κόσμο, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀναγνωρίζει τὸ Δημιουργό. Σ’ αὐτὴ τὴν περίπτωσιν τὰ ὑλικά ἀγαθὰ ἐξυπηρετοῦν μόνο τίς ἀτομικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. ‘Η ζωὴ του γίνεται β ι ο λ ο γ ι κ ῆ , γιατί ἐκτός ἀπὸ τὴν ὕλη δὲν ἀναγνωρίζει τίποτε ἄλλο. ‘Ο ἄνθρωπος ποὺ ἀπορρίπτει τὸ Θεὸ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ δεχτεῖ τὴν ὑλικὴ κτίση ὡς α ὐ τ ο σ κ ο π ὸ. ‘Ετσι λατρεῖ τὰ δημιουργήματα καὶ γιὰ νὰ τὰ ἀποκτήσει γίνεται δοῦλος καὶ ὑποτάσσεται στὴ δύναμή τους. Γιὰ νὰ «ζῇσει» τρέφεται μὲ περισσότερα ὑλικά ἀγαθὰ. Μὲ τὴν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου διαπιστώνει ὅτι ἡ τροφὴ εἶναι ζωὴ ἀπονεκρωμένη, ὅταν τὴν ἀποκόψει ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς, ποὺ εἶναι ὁ Θεός.

‘Η φθορὰ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Μὲ τὴν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος ἔδειξε πὼς δὲν θέλει νὰ βλέπει τὸν κόσμο νὰ διαποτίζεται ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ. ‘Ο ἄνθρωπος τὴν ὥρᾳ θέλει τὸν κόσμο νὰ εἶναι ἐντελῶς δικός του καὶ νὰ τὸν χρησιμοποιεῖ, ὅπως αὐτὸς θέλει. ‘Ο ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλαυτία τοῦ ἀνθρώπου ἄλλαξαν τὴ φυσικὴ πορεία τῶν δημιουργημάτων. ‘Αντὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ διακονεῖ τὸν κόσμο μὲ τὴν ἐργασία του, τώρα θέλει νὰ ὑπηρετεῖται ἀπὸ τὰ ὑλικά κτίσματα. Σκοπὸς του εἶναι ἡ ἐγωιστικὴ ἀπόλαυση καὶ ὄχι ἡ προσφορά τῆς ἀγάπης του. ‘Η ἁμαρτία ἔκανε τὸν ἄνθρωπο δοῦλο τῶν παθῶν, γιατί ἔξαρτὰ τὸν

ἐαυτό του ἀποκλειστικά ἀπό τόν ὑλικό κόσμο, πού ἀποκόπηκε ἀπό τό Θεό καί καταδικάστηκε στήν πτώση, τή φθορά καί τό θάνατο. Εἶναι αὐτό πού λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Διά τῆς ἁμαρτίας εἰσῆλθε εἰς τόν κόσμον ὁ θάνατος» (Ρωμ. ε' 12). Ὁ ἄνθρωπος τώρα εἶναι τόσο πολὺ δεμένος μέ τήν κτίση, ὥστε ἡ ἁμαρτία του συμπαρέσυρε ὁλόκληρο τόν κόσμο στήν πτώση καί τή φθορά. «Ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καί συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» (Ρωμ. η' 22). Μέ τήν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος διέλεξε μιά ζωὴ πού εἶναι καταδικασμένη σέ θάνατο, γιατί ἀποξενώθηκε καί ἀπομονώθηκε ἀπό τή ζωὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀνακαίνιση τοῦ κόσμου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀνακαινίζει τόν κόσμο καί λυτρώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τή φθορά καί τό θάνατο. Αὐτό ἐγίνε στόν ἐαυτό Του, ὅταν ἔνωσε ἀδιάσπαστα τό ἀνθρώπινο γένος μέ τή ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Κύριος ὑπηρετεῖ μέ ἀγάπη ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καί ἔτσι φανερώνει ποῖο εἶναι τό πραγματικό νόημα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς.

Μέ τό Χριστό ἡ ὑλική κτίση παίρνει ἓνα καινούργιο νόημα, πού ἐκπηγάζει ἀπό τό μυστήριό τῆς ἐνότητος τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό. Εἶναι ἡ Ἐκκλησία, μέσα στήν ὁποία ὁ ὑλικός κόσμος ξαναπαίρνει τήν πραγματική του θέση. Τό ὕψιστο σημεῖο αὐτῆς τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στή ζωὴ τοῦ Κυρίου μέ τό μυστήριό τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει μέσα του τή γεμάτη ἀπό φῶς ζωὴ τοῦ Χριστοῦ καί μεταμορφώνει τήν ὑπαρξή του, ὅπως ἀκριβῶς ἐγίνε καί μέ τόν Πέτρο, τόν Ἰάκωβο καί τόν Ἰωάννη στό Θαβώρειο ὄρος, ὅπου ἔλαβαν μέρος στή μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου.

Μέ τήν ἀληθινὴ του μορφή ὁ κόσμος προσφέρεται ὡς εὐχαριστία τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό καί τελικά διασώζεται τό βαθύτατο νόημα καί ὁ σκοπὸς τῆς ὅλης δημιουργίας. Ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στή διατήρηση τῆς ἀληθινῆς μορφῆς τοῦ κόσμου εἶναι πολὺ μεγάλη. Αὐτό ὑπογραμμίζεται ἔντονα, γιατί στήν ἐποχὴ τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, τό φυσικὸ περιβάλλον παραμορφώνεται καί ἀλλοτριώνεται κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά προκαλεῖ μέ τή δική του φθορά καί αὐτό τόν πρόωρο θάνατο τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ συνήθης εἰκόνα τῶν βιομηχανικῶν περιοχῶν, ὅπου ὁ οὐρανὸς καλύπτεται μέ τὰ σύννεφα τῶν ὑψηκαμίνων, ὁ ἀέρας καί ὁ ἥλιος περιορίζεται ἀπὸ τό ὕψος τῶν οὐρανοξυστῶν καί τελικά ὁ ἄνθρωπος χάνει τήν ἐπαφή του μέ τή φυσικὴ δημιουργία, πού ἔχει ἀντικατασταθεῖ μέ τὰ μπετόν-ἀρμέ καί τίς

ἀπομιμήσεις μέ συνθετική ὕλη τῶν λουλουδιῶν καί τῶν δέντρων.

Ὁ πιστός ἔχει φοβερή εὐθύνη. ὥστε μέ τίς συγκεκριμένες ἐνέργειες του νά βοηθήσει τό περιβάλλον τῆς δημιουργίας νά ἐπιστρέψει στήν ἀληθινή του φυσικότητα. Αὐτό πρέπει νά γίνει, γιατί μόνον ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει τήν ὑλική κτίση καί μέσα ἀπό αὐτή ἀνακαλύπτει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ζωντανεῦει καί διασώζει τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

« Ἡ γάρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως (= ἡ κτίση ἀναμένει μέ λαχτάρα) τήν ἀποκάλυψιν τῶν νύων τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γάρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἑκούσα, ἀλλά διά τόν ὑποτάξοντα, ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καί αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπό τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τήν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ » (Ρωμ. η' 19-21).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί πρέπει νά πιστεῦει ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀναγνωρίσει τή δημιουργία ὡς ἔργο τοῦ Θεοῦ; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς βιολογικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἁμαρτία ὁδήγησε τόν κόσμο στή φθορά; 4) Πῶς ἀνακαινίζεται καί διασώζεται ὁ κόσμος;

2. Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Τό μυστήριο τῆς ζωῆς. Γιά νά ἀξιολογήσει ὁ ἄνθρωπος τό νόημα τῆς ζωῆς, πρέπει νά ἐπιστρέψει στίς ρίζες τῆς ὑπάρξεως, δηλαδή στό Θεό. « Ἐν αὐτῷ γάρ ζῶμεν καί κινούμεθα καί ἐσμέν » (Πράξ. ιζ' 28), λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί τοῦτο, γιατί εἴμαστε γένος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀληθινή ζωή τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στόν Ἰησοῦ Χριστό, πού λέγει: « Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή » (Ἰω. ιδ' 6). Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τήν ὑπάρξη τοῦ Κυρίου εἶναι ὅτι προσφέρεται διαρκῶς στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος πού μιμεῖται τό παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ καί τό ἐφαρμόζει στή ζωή του, αὐτός γνωρίζει τελικά τό πραγματικό μυστήριο τῆς ζωῆς.

Ἡ προσφορά τῆς ζωῆς στοὺς ἄλλους εἶναι μιά πράξη, πού ἅμα τὴν κρίνει κανεὶς μόνον ἀνθρώπινα, θά τὴ θεωρήσει παράδοξη καὶ ἀκατανόητη. Τό μυστήριό τῆς ζωῆς προσεγγίζεται μέ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου ἀνάμεσά μας. Ὁ Θεός ἀπὸ ἀγάπη δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ χαρίζει στὰ ὄντα τὴ δυνατότητα νά μετέχουν στὴ ζωὴ Του. Τὰ δημιουργήματα λοιπὸν ζοῦν, ἐπειδὴ τό θέλει ὁ Θεός καὶ ἔχουν τὴ δυνατότητα νά μετέχουν στὴ ζωὴ Του. Ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυρας λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῇ, ὄχι γιατί στηρίζεται στὶς δικές του δυνάμεις, ἀλλὰ γιατί μετέχει στὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ βιολογικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἁμαρτία στέρησε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἐν Θεῷ ζωὴ καὶ ἔτσι τὸν ὡδήγησε στό βιολογικὸ ἐπίπεδο. Ἐγινε δηλαδή ἡ ζωὴ του μιά μηχανικὴ λειτουργία, χωρὶς νά ἐκφράζει ἓνα οὐσιαστικὸ νόημα καὶ περιεχόμενο. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό ἐγινε βίος, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τὰ ζῶα. Γι' αὐτό καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικά: «Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς» (Ψαλμ. 48,13). Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει πιά τὴν ἰκανότητα νά ἐλέγχει προσωπικά τὴ ζωὴ του. Ὅσο περισσότερο φροντίζει γιὰ τὸ ἐγὼ του, τόσο πιο σίγουρα ὡδηγεῖται στὴ φθορά καὶ τὸ θάνατο.

Ἡ ἀξία τῆς ζωῆς. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κρυμμένη μέ τὸ Χριστό στό Θεό. «Ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ. γ' 3). Αὐτό εἶναι μιά μεγάλη καὶ βασικὴ ἀλήθεια καὶ σημαίνει ὅτι ὁ Χριστός φανέρωσε τὸν ἄνθρωπο τὴν ἀληθινὴν ζωὴ του. Ἐδειξε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι πιά μόνος του. Εἶναι ἐνωμένος μέ τὸ Θεό καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ κοινωνία αὕτῃ τῆς ἀγάπης δείχνει τὴν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Γιὰ νά προσφέρει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀγάπην του στοὺς ἄλλους πρέπει νά θανατώσει τὸν ἐγωισμό του. Αὐτό ἀκριβῶς ζητεῖ ὁ Χριστός ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ὅταν τὸν καλεῖ νά ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του. «Ὁ κόκκος τοῦ σταριοῦ, λέγει, γιὰ νά φέρει πολὺ καρπὸ πρέπει νά πέσει στὴ γῆ καὶ νά σαπίσει (δηλαδή νά πεθάνει). Ἄν δέν πεθάνει, θά μείνει μόνος του» (Ἰω. ιβ' 24). Τό ἴδιο γίνεται καὶ μέ τὸν ἄνθρωπο. Ἄν δέ νεκρώσει τὸ ἐγὼ του δέν μπορεῖ νά ζῇ ἀληθινὰ καὶ ἐπομένως νά καρποφορεῖ μέ τὰ διάφορα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἔργα του.

Ὁ Χριστός καλεῖ τὸν ἄνθρωπο νά ὑπηρετεῖ μέ τὴν ἀγάπην τοὺς συνανθρώπους του. Ἡ διακονία τῆς ἀγάπης θά παρουσιάσει τὴν πραγμα-

τική αξία της ζωής και θά υπερυψώσει τόν άνθρωπο στό χώρο της δόξας τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὴ διακονία ὁ ἄνθρωπος θά ὁδηγήσει τοὺς ἄλλους στὴ σωτηρία τους, δηλαδή στό Χριστό. Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος κοινωνεῖ μὲ τόν Κύριο, τότε ἀνακαλύπτει τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς, πού εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ στούς ἄλλους. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ ἠθικῆς. Σὲ μιά τέτοια διακονία φανερώνεται ἡ αξία τῆς ζωῆς, γιατί ὁ ἄνθρωπος πού ἀνακαλύπτει τὴ ζωὴ του στό Χριστό, εἶναι ἐκεῖνος πού ἐπιτελεῖ σωστό κοινωνικὸ καὶ φιλανθρωπικὸ ἔργο. Οἱ ὑπηρεσίες του δὲν ἔχουν τὸ χαρακτήρα ἐνὸς καθήκοντος, πού ἐκτελεῖται ἐπιφανειακά καὶ ἐξωτερικά. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας γίνεται οὐσιαστική, γιατί τροφοδοτεῖται ὁλόκληρος ὁ κόσμος μὲ τὴ θεανθρώπινη ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως προσφέρεται στό μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας, πού ἐνώνει μὲ τὸ Θεὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἐδῶ βρίσκεται καὶ χαρίζεται σ' ὅλους ἡ ἀγάπη τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, πού ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ γιὰ τὴν ἀληθινὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅτι δέ ζῇ ψυχὴ, οὐδεὶς ἀντεῖποι. Εἰ δέ ζῇ, οὐ ζωὴ οὐσα ζῇ, ἀλλὰ μεταλαμβάνουσα τῆς ζωῆς, ἕτερον δέ τι τὸ μετέχον τινὸς ἐκείνου οὐ μετέχει· ζωῆς δέ ψυχὴ μετέχει, ἐπεὶ ζῇν αὐτὴν ὁ Θεὸς βούλεται... Οὐ γάρ ἴδιον αὐτῆς ἐστὶ τὸ ζῇν ὡς τοῦ Θεοῦ...» (Ἰουστίνος φιλόσοφος καὶ μάρτυρας, ἀπὸ τὸ διάλογό του πρὸς τὸν Τρύφωνα, κεφ. 6).
2. «Ὅταν γάρ πυκνῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθε, καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ, καὶ λύεται ὁ ὀλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμονοίᾳ ὑμῶν τῆς πίστεως... Ὁ οὖν μὴ ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ αὐτό, οὗτος ἤδη ὑπερηφανεῖ καὶ ἑαυτὸν διέκρινεν» (Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, πρὸς Ἐφεσίους, κεφ. 13 παράγρ. 5).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ ζωὴ χαρακτηρίζεται ὡς μυστήριο; 2) Πῶς συνδέεις τὸ περιεχόμενο τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κειμένου μὲ τὴ σημερινὴ διδακτικὴ ἐνότητα; 3) Τί διαφορά βρίσκεις ὅτι ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ ζωὴ καὶ τὸ βίο; 4) Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ κάνει πραγματικὸ κοινωνικὸ καὶ φιλανθρωπικὸ ἔργο;

3. Τό ανθρώπινο σῶμα.

Ἡ θεωρία τῆς διαρχίας (Dualismus). Ἡ διαρχία παραδέχεται ὅτι στὸν κόσμον ὑπάρχουν δυὸ ἀρχές ἢ δυὸ θεότητες. Ἡ μιά δημιουργεῖ ὅ,τι καλὸ ὑπάρχει στὸν κόσμον καὶ ἡ ἄλλη ὅ,τι κακὸ ἐπικρατεῖ σ' αὐτόν. Ἔτσι δημιουργεῖται μιά ἀντίθεση ἀνάμεσα στὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ πράγματα, στὴν ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα. Ἡ ἀντίληψη αὐτῇ, ποῦ ἔχει τίς ρίζες τῆς σέ ὀρισμένους ἀνατολικὲς θρησκείες, ἔγινε δεκτὴ καὶ ἀπὸ πολλοὺς Ἑλληνες φιλοσόφους, ἀλλὰ συστηματικὰ τὴν ἔχει διατυπώσει ὁ Πλάτων. Οἱ Νεοπλατωνικοὶ προχώρησαν πιο πέρα καὶ θεώρησαν τὸ σῶμα ὡς ἔνδυμα καὶ δεσμοτῆριον τῆς ψυχῆς. Τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι κακὸ καὶ ἀρνητικὸ στοιχεῖο. Ἡ ψυχὴ κατάγεται ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀμάρτησε καταδικάστηκε καὶ προσδέθηκε στὸ σῶμα. Γιὰ νὰ ἐπιστρέψει ἡ ψυχὴ στὴν ἀρχικὴ κατάστασίν της, πρέπει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ὕλικά πράγματα καὶ τὸ σῶμα.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὸ σῶμα. Μερικοὶ χριστιανοὶ ἐπηρεάστηκαν δυστυχῶς ἀπὸ τὴ θεωρίαν τῆς διαρχίας. Μάλιστα νόμισαν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὑποτιμᾷ τὸ σῶμα ἢ ὅτι τοῦ δίνει περιορισμένη καὶ προσωρινή ἀξία, γιατί θά ἔρθει ὁ θάνατος ποῦ θά τὸ καταστρέψει καὶ θά τὸ ἐξαφανίσει.

Αὐτὰ ὅμως εἶναι ἀπαράδεκτα γιὰ τὴ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας, ποῦ διδάσκει τὰ ἑξῆς, γιὰ τὸ σῶμα: Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ἁρμονικὸ σύνολο, ποῦ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Δὲν ἔχει τίποτε τὸ αὐτόνομο μέσα του, εἴτε σῶμα εἴτε ψυχὴ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σῶμα καὶ ψυχὴ ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ ἀναφέρεται καὶ κοινωνεῖ μέ τὸ Θεό. Ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Λουγδούνου ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικὰ τὴν ψυχοσωματικὴ ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν λέγει: «Τόσον ἡ ψυχὴ, ὅσον καὶ τὸ πνεῦμα ἀποτελοῦν μέρη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅχι τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτόν. Διότι ὁ πλήρης ἄνθρωπος εἶναι ἓνα κρᾶμα καὶ ἔνωσις τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκός» (P.G. 7,1137 A).

Ἡ φθορὰ τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ἡ ἔδρα τῆς ἁμαρτίας δὲ βρίσκεται στὸ σῶμα, ἀλλὰ στὸ πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε στὴν ἁμαρτίαν, γιατί τὸ πνεῦμα του τὸ θέλησε καὶ ἔδωσε τὴν ἐσωτερικὴν συγκατάθεσίν του. Μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τὸ σῶμα ξέπεσε ἀπὸ τὴ φυσικὴ του κατάσταση καὶ βρέθηκε ἀντιμέτωπο μέ τὴ φύσιν καὶ τὴ δημιουργίαν. Τό

σῶμα ἄρχισε νά φθείρεται, ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία ἀλλοίωσε τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔκανε ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ φύση. Ἡ τελικὴ φθορὰ τοῦ σώματος ἐμφανίζεται μὲ τὸ θάνατο. Ἀπὸ βιολογικὴ πλευρὰ μπορεῖ ἔτσι νά εἶναι τὸ πράγμα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ ὅμως τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά υπογραμμιστεῖ ὅτι ὁ θάνατος εἰσῆλθε στὸν κόσμον μὲ τὴν ἁμαρτία, δηλαδὴ ἀπὸ τότε ποῦ ὁ ἄνθρωπος χωρίστηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Μιά τέτοια φθαρμένη καὶ γεμάτη ἀπὸ τὰ στίγματα τῶν πταισμάτων ζωὴ δημιουργεῖ τὴν τελικὴ φθορὰ καὶ τὴ διάλυση τοῦ σώματος στὰ «ἐξ ὧν συνετέθη». Ὁ Κύριος φανερῶνει στὸν ἄνθρωπο τὸ χάος τῆς ἁμαρτίας καὶ συνάμα τὴν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς ψυχῆς του, ὅταν λέγει: «Τί γάρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐάν τὸν κόσμον ὅλον κερδίῃ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;» (Ματθ' ιστ' 26).

Ἡ μεταμόρφωση τοῦ σώματος στὴν Ἐκκλησία. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποκάλυψε στὸν ἑαυτὸ Του τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἐπομένως καὶ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ὁ Κύριος στὸ γεγονὸς τῆς Μεταμορφώσεως φανέρωσε ὅτι ὄχι μόνον ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα εἶναι προορισμένο νά ἀκτινοβολήσῃ ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ναὸς, ὅπου κατοικεῖ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει λάβῃ τὸ σῶμα του ἀπὸ τὸ Θεό, ὡς δῶρο καὶ ἐπομένως δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὸν ἑαυτὸ του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νά δοξάζῃ τὸ Θεό καὶ μὲ τὸ σῶμα του. «Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν» λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α' Κορ. στ' 20).

Στὴν καινούργια ζωὴ τοῦ Χριστοῦ συμμετέχει ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος. Τὰ σώματα τῶν πιστῶν εἶναι μέλη τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὄχι συμβολικὰ καὶ ἀλληγορικὰ, ἀλλὰ ὀργανικὰ καὶ πραγματικά. Στὸ Ἅγιο Βάπτισμα ντύνεται ὁ ἄνθρωπος τὴν καινούργια φύση, ποῦ ὁ Χριστὸς προσφέρει. Καὶ τὸ θνητὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ζωοποιεῖται, γιατί γίνεται κατοικία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Στὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας συμμετέχει ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνο μὲ τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ σῶμα καὶ μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις του. Γι' αὐτό, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται στὰ φρικτὰ μυστήρια, διαβάζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία τῆς Θείας Μεταλήψεως καὶ παρακαλεῖ τὸ Σωτῆρα νά ἀγιάσῃ τὸ νοῦ, τὴν ψυχὴ, τὴν καρδιά καὶ τὸ σῶμα του, γιὰ νά ἀξιωθεῖ ἔτσι χωρὶς κατάκριση νά κοινωνήσῃ.

Ἡ Ἐκκλησία τελικὰ υπογραμμίζει τὴν ὑπερύψωση τοῦ σώματος,

ὅταν θά ἀναστηθεῖ κατὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία. Ἡ Ἐκκλησία διαβάζει τὴ Μεγάλη Παρασκευὴ καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου τὸ θαυμάσιο ὄραμα τοῦ προφήτη Ἰεζεκιήλ γιὰ τὰ ξερά ὅστά. Προεικονίζει τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ὅπου παίρνουν μέρος καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Μεταμόρφωση ἐπίσης τοῦ Κυρίου παραπέμπει στοῦ γεγονότος τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ παρουσιάζει τὰ σώματα τῶν Ἁγίων νὰ ἀντινοβολοῦν μέ τὸ θαβώριο φῶς τοῦ Χριστοῦ. Τὸ σῶμα τελικὰ συμμετέχει στὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ γίνεται ἄφθαρτο, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἀναστημένος Κύριος. Οἱ βυζαντινὲς εἰκόνες εἶναι ἓνα συγκεκριμένο παράδειγμα τῆς ὕλης (= τὰ σώματα τῶν εἰκονιζομένων), ποῦ ἔχει ἀποκατασταθεῖ στὴν ἀρχικὴ μορφή της, γιατί ἔχει γίνει τὸ δοχεῖο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ ἀξιολόγηση τοῦ φύλου στὸν ἄνθρωπο. Ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα συμμετέχει στὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἰκόνα τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ἀξιολογεῖται θετικὰ ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ φύλου τὸ σῶμα, ὅταν συντελεῖ στοῦ ὕψηλό λειτουργημα γιὰ τὴ διαιώνισιν τῆς ζωῆς. Ἡ γενετήσια ὁρμὴ ἀναφέρεται σ' ὁλόκληρη τὴν προσωπικὴ ὑπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς καὶ μόνο ἓνα βιολογικὸ στοιχεῖο. Τὸ ἐρωτικὸ στοιχεῖο εἶναι ἀποφασιστικὸς συντελεστής στὴν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τὸν ἄνθρωπο, ὅταν ὁλοκληρώνεται τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος λευθερώνεται ἀπὸ τὸν κλοιὸ τῆς ἀτομικότητος, διασπᾷ τὸν ἐγκλωβισμό του στὴ φυλακὴ τοῦ ἐγῶ καὶ συμφιλιώνεται μέ τὴν ὑπαρξιν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ γενετήσια ὁρμὴ παρέχει στὸν ἔφηβο (τὴν ἔφηβο) νέες εὐαισθησίες καὶ ἄγνωστα μέχρι σήμερα αἰσθήματα. Νιώθει ὅμως τὴν ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ προσανατολιστεῖ γιὰ τὴν ὀρθὴ ἀντιμετώπιση καὶ χρῆσιν τῆς μεγάλης αὐτῆς δημιουργικῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. Τὸ περιβάλλον συνήθως δὲ βοηθεῖ θετικὰ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν προκαλεῖ μέ τίς διαφορὰς μορφές ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κατωτέρων ὁρμῶν τοῦ ἀνθρώπου: ἐμπορικὸς κινηματογράφος, ποικίλες καὶ ἀπαράδεκτες διαφημίσεις, εἰκονογραφημένα περιοδικὰ, τηλεοπτικὲς ἐκπομπές, ἡ ἀρνητικὴ συμπεριφορὰ καὶ διαγωγὴ πολλῶν ἀνθρώπων ἔχουν συχνὰ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἄμβλυνσιν τῆς ντροπῆς καὶ γενικὰ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Ὁ νέος καὶ ἡ νέα δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν ἑαυτοὺς ἀβοήθητο πάνω στοῦ σοβαρὸ αὐτὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεώς τους. Νὰ

προσέχουν τά πρόσωπα πού συνήθως σπεύδουν νά τά διαφωτίσουν. Τά περισσότερα εἶναι ἐντελῶς ἀναρμόδια καί μπορεῖ νά προξενήσουν μεγάλο κακό μέ τά λόγια καί τή διαγωγή τους. Οἱ νέοι πρέπει νά τοποθετήσουν τό πρόβλημα στήν πραγματική βάση του καί νά συζητήσουν μέ σοβαρότητα καί ὠριμότητα. Νά προμηθευτοῦν κατάλληλα βιβλία, πού βοηθοῦν θετικά στήν ὀρθή ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Νά μήν ἀναστρέφονται εὐκολα μέ παρέες, πού βλέπουν αὐτά τά προβλήματα γιά ψυχαγωγία καί ἀστεϊσμό.

Ἡ ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου ὁδηγεῖ τούς νέους στή σωστή ἀντιμετώπιση τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μὴν ἂν ψυχὴν μόνην, μήτε σῶμα μόνον λέγεσθαι ἄνθρωπον, ἀλλὰ τό συναμφοτέρον, ὃν δὴ κατ' εἰκόνα πεποιηκέναι Θεός λέγεται» (Ἱ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς).
2. «Καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσω-μεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν... ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τόν πατέρα αὐτοῦ καί τήν μητέρα καί προσκολληθήσεται πρὸς τήν γυναῖκα αὐτοῦ καί ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Γεν. β' 18-24).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς βλέπει ἡ Ἐκκλησία τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου; 2) Γιατί ἡ ἁμαρτία φθείρει τό ἀνθρώπινο σῶμα; 3) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ μεταμόρφωση τοῦ σώματος στήν Ἐκκλησία; 4) Ποιά εἶναι ἡ σημασία τοῦ φύλου στόν ἄνθρωπο; 5) Σέ τί βιοθεῖ τόν ἄνθρωπο τό ἐρωτικό στοιχεῖο;

4. Ἡ φυσική ζωή τοῦ ἀνθρώπινου σώματος.

Ὑγεία-Ἀσθένεια. Ἀπό τήν ὑπέρτατη ἀξία τοῦ σώματος ἐξάγεται ἡ μεγάλη ὑποχρέωση τοῦ ἀνθρώπου νά φροντίζει γιά τήν ὑγεία του. Ἡ ὑγεία εἶναι μιά πραγματικότητα πού δείχνει τήν ἁρμονία καί τήν ἰσορροπία στήν ψυχοσωματική ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τό δικαίωμα νά ἀπομονώνει τίς σωματικές ἀπό τίς πνευματικές λειτουργίες. Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ σέ μιά φοβερή ὑπερέν-

ταση τής σωματικές δυνάμεις του καί μάλιστα γιά νά εξασφαλίσει ὅσο
μπορεῖ περισσότερα ὑλικά ἀγαθά γιά τό ἄτομό του. Ὁ ἄνθρωπος δέν
ἔχει τό δικαίωμα νά ἐκθέτει σέ κίνδυνο τήν ὑγεία του, γιατί εἶναι ὑπεύ-
θυνος στόν ἑαυτό του, στούς ἀνθρώπους (οἰκογένεια, συγγενεῖς, κ.ἄ.),
καί στό Θεό.

Παρ' ὅλη τήν πρόοδο τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης καί τή βελτίωση τῶν
ὄρων τῆς ζωῆς, ἡ ὑγεία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου καί μάλιστα τῶν με-
γαλοπόλεων ἀπειλεῖται ἔντονα ἀπό τίς συνθηκες τῆς τεχνοκρατικῆς
κοινωνίας καί τό ρυθμό τῆς ἐργασίας καί τῆς διαβίωσης. Ὁ κάθε ἄν-
θρωπος ἔχει καθῆκον νά αὐξήσῃ τό ἐνδιαφέρον του γιά νά προφυλάξῃ
τήν ὑγεία του ἀπό τούς τόσους κινδύνους, πού τήν ἀπειλοῦν καί νά
φροντίσῃ νά βελτιώσῃ τίς συνθηκες, πού θά διαφυλάξουν καί τήν ὑγεία
τῶν συνανθρώπων του.

Τό γεγονός τῆς ἀρρώστιας καί ἡ ἐπέκτασή της πρέπει νά προβλημα-
τίσουν τό σύγχρονο ἄνθρωπο. Καί ἡ ἱατρική ἐπιστήμη φροντίζει σήμε-
ρα καί μάλιστα μέ πολύ ἐπιμέλεια, νά ἀνακαλύψῃ ὄχι μόνο τά αἷτια, ἀλλά
καί τίς ρίζες τῆς ἀρρώστιας. Ἡ ἀρρώστια δέν ἐξηγεῖται μόνον ὡς βιολο-
γικό γεγονός. Πολύ συχνά οἱ ρίζες της βρίσκονται στίς ψυχικές ἐνοχλή-
σεις καί τίς δυσαρμονίες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ψυχοσω-
ματικῆς ἰσορροπίας τοῦ ἀνθρώπου θά βοηθήσῃ πολύ στόν περιορισμό ἢ
τήν ὑπερπήδηση τῶν ποικίλων ἀσθενειῶν.

Ὁ ἄνθρωπος δέν πρέπει νά ἀγωνιᾷ καί νά ἀπελπίζεται, ὅταν δοκιμά-
ζεται ἀπό τήν ἀρρώστια. Τό δῶρο τῆς πίστεως καί ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης
τοῦ Θεοῦ τόν βοηθοῦν νά βαστάζῃ χωρίς γογγυσμό τόν πόνο καί τήν
ἀρρώστια, νά διαπαιδαγωγεῖται σέ μιά βαθύτερη κατανόηση τῶν θλί-
ψεων τῆς ζωῆς καί νά ἀσκεῖται στήν ἐμπιστοσύνη του πρός τό Θεό. Εἶναι
ἀπαραίτητο ἐπίσης νά γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος ὅτι μέ τή δική του ἀρρώστια
δοκιμάζεται πολλές φορές καί τό ἄμεσο περιβάλλον του (οἰκογένεια,
συγγενεῖς, φίλοι). Πρέπει νά ἀσκήσῃ τόν ἑαυτό του, ὥστε νά μὴ γίνε-
ται μέ τήν ἀρρώστια του φοβερά ἀπαιτητικός καί τυραννικός στούς γύρω
ἀνθρώπους, πού μέ τόση ἀγάπη καί ὑπομονή τόν ὑπηρετοῦν.

Ἀθληση καί σωματικές ἀσκήσεις. Στήν σωματική ἀγωγή καί τόν
ἀθλητισμό δέν πρέπει νά χωρίζεται τό σῶμα ἀπό τήν ψυχή τοῦ ἀνθρώ-
που. Ἄν γίνῃ καί τέτοιο, τότε ἡ σωματική γυμνασία ἀντιμετωπίζει τόν
κίνδυνο νά μετατραπῇ σέ εἰδωλολατρία. Στίς διάφορες σωματικές κινή-
σεις πρέπει νά φανερώνεται ἡ ἐσωτερική ἀρμονία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ

άρμονία στις κινήσεις μιᾶς ἀθλητικῆς ομάδας (τάξη, σχολεῖο, ἀθλητικό σωματεῖο) ἐκφράζει τὴν ἀλήθεια ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη προάγεται, ὅταν ὑπακούει καὶ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες της γιὰ τὸ καλὸ τοῦ συνόλου. Ἔτσι ἡ ἄθληση βοηθεῖ στὴν ἐναρμόνιση τῶν ποικίλων δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, πού τελικὰ ὁδηγεῖται στὴν πειθαρχία, τὴν αὐτοσυγκέντρωση, τὴν εἰλικρίνεια, τὴν ἐντιμότητα καὶ τὴ συνεργασία. Ὁ ἀθλητικὸς στίβος, πού ἀποδέχεται αὐτές τίς ἐπιδιώξεις, βοηθεῖ τὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξη νὰ ἀνακαλύψει τίς ρίζες της καὶ νὰ προάγεται μέ εὐγενῆ καὶ ἠθικὰ ἰδανικά. Ὄταν ὁ ἀθλητισμὸς διαποτίζεται ἀπὸ τέτοια ἰδανικά, τότε ὑποχωρεῖ ὁ ἐπαγγελματισμὸς, πού μαστίζει γενικὰ τὴν ἄθληση. Ἐπίσης ἐξαφανίζεται ἡ σκοπιμότητα, ὑποχωροῦν τὰ οἰκονομικὰ ἐλατήρια καὶ περιορίζεται ἡ βαρβαρότητα στοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες. Μιά τέτοια ἀλλαγὴ στὴν κατεύθυνση θὰ βοηθεῖ π.χ. τὸ ποδόσφαιρο νὰ πλησιάζει τὴν πραγματικὴ ἀθλητικὴ περιοχὴ. Δέν θὰ δίνει ἀφορμές γιὰ δικαιολογημένες ἐπικρίσεις μέ τίς ἀπαράδεκτες εἰκόνες βαρβαρότητας, πού συχνὰ παρουσιάζει.

Ἐγκράτεια καὶ νηστεία. Ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει ὡς ἀπαραίτητη τὴν ἄσκησι τοῦ ἀνθρώπου στοὺς τομεῖς τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς νηστείας. Μὲ τὴ νηστεία ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὴν ἀληθινὴ φύση του, πού δημιουργήθηκε γιὰ νὰ ὑπερβαίνει τὴν ὕλική κτίσι καὶ νὰ μὴν ὑποδουλώνεται σ' αὐτή. Ἡ νηστεία φανερώνει τὴν ἀλήθεια, «ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντί ρήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ» (Ματθ' δ' 4). Ὄταν ἡ νηστεία γίνεται στό ὄνομα τοῦ Θεοῦ δέν ἐκφράζει καμιά περιφρόνησι ἢ ὑποτίμησι στὰ ὕλικά ἀγαθὰ, ἀλλὰ φανερώνει τὴν πίστι τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἀναφέρονται σ' Αὐτόν. Ἐδῶ μπορούμε νὰ διακρίνουμε τὴ νηστεία ἀπὸ τὴ δίαιτα ἢ τὸν περιορισμὸ τῆς τροφῆς γιὰ λόγους ἀσθένειας. Ἡ νηστεία πού γίνεται ἀπὸ πίστι στό Θεὸ δέν εἶναι καμιά δέσμευσι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τόσο δυνατός, ὥστε ὑπερβαίνει τίς ἀνάγκες τῆς φύσεώς του καὶ ἐξορίζει ἀπὸ τὴν καρδιά του κάθε κακία καὶ ὑποδούλωσι στὰ ὕλικά ἀγαθὰ.

Ἡ ἐγκράτεια ἀποτελεῖ κανόνα πού συντελεῖ στὴ ρύθμισι τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος κρατεῖ τὸν ἑαυτὸ του στοὺς ὅρους τῆς δημιουργίας του. Γίνεται κύριος καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς κτίσεως. Ἡ ἐγκράτεια ἀναφέρεται σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴν ἠθικὴ ἐγκράτεια ὁ ἄνθρω-

Ἡ Ἀνάστασις. (Ἡ εἰς Ἄβου Κάθοδος). Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους (16ος αἰ.).

πος εκφράζει σεβασμό και αγάπη στο συνάνθρωπό του, πού ουδέποτε θά χρησιμοποιήσει ως μέσο για νά ικανοποιήσει τίς εγωιστικές απαιτήσεις και βιολογικές του ανάγκες. Συνάμα φανερώνει την έσωτερική πνευματική του δύναμη, πού κατευθύνει την πορεία του σέ μιά ζωή εύχαριστίας και δοξολογίας του Θεού και αδελφικής αγάπης για τούς συνανθρώπους του.

Η ανάγκη της ένδυμασίας-περιβολής. Μέ την ένδυμασία ο άνθρωπος θέλει νά προστατεύσει τό σώμα του από τίς διάφορες κλιματολογικές συνθήκες όλων των εποχών του έτους. Θέλει επίσης νά αποφύγει τό αίσθημα της ντροπής, πού δημιουργεί ή θέα του γυμνού σώματος. Μέ τόν έξωτερικό στολισμό του σώματος επιζητεί ο άνθρωπος νά ικανοποιησει τό αίσθημα της όμορφιάς, νά εκφράσει την κοινωνική τάξη και αξία του και τελικά νά δείξει την οικονομική και πνευματική του κατάσταση.

Η ένδυμασία εκφράζει μιά βαθύτατη ανθρωπολογική ανάγκη της ύπαρξεως. Ο άνθρωπος αισθάνεται ένσυνείδητα ή ύποσυνείδητα ότι ή ύπαρξή του είναι φορέας μιάς ανυπολόγιστης αξίας. Πολλές φορές ανακαλύπτει μέσα του ένα κενό, πού όμως, δέ θέλει νά τό γνωρίζουν οί άλλοι άνθρωποι, όπως επίσης δέν άνέχεται οί άλλοι νά τόν ύποτιμούν και νά τόν παραμερίζουν. Χρησιμοποιεί λοιπόν τό ντύσιμό του, πού είναι συχνά έξεζητημένο, για νά προσελκύσει την προσοχή των άλλων και νά τούς δηλώσει την παρουσία και την αξία του. Αύτή ή ύπαρξιακή ανάγκη διαπιστώνεται πολύ συχνά σέ ανθρώπους, πού τά οικονομικά τους είναι περιορισμένα. Έχουμε συνήθως νέους και νέες, πού στερούνται και την τροφή τους ακόμα, αρκεί νά ντυθούν άνετα και μέ πολυτέλεια για νά άνταποκριθούν στις τελευταίες απαιτήσεις της μόδας.

Για νά δείξουν τά μικρά παιδιά ότι έχουν πιά μεγαλώσει, έχουν τη μανία νά ντύνωνται σάν τούς μεγάλους. Άρκετοί ηλικιωμένοι άνθρωποι για νά δείξουν ότι δέ γέρασαν, ντύνονται νεανικά. Ο πιστός άνθρωπος, πού άντλεί την αξίαν του από τό Θεό, δέ γίνεται έρμαιο στις έξωφρενικές άντιλήψεις της κοινωνίας για την περιβολή και τη μόδα. Τό ντύσιμό του γίνεται μέ αξιοπρέπεια και προσωπική εύθύνη. Δέν αποκρούει τίς λογικές απαιτήσεις πού έχει ή κάθε εποχή στό θέμα της περιβολής. Ούτε όμως και έξουθενώνει τούς ανθρώπους εκείνους, πού μέ την περίεργη περιβολή τους εκφράζουν πολύ συχνά τίς πνευματικές και ήθικες ανάγκες της ύπαρξεώς τους.

1. «Γύμναζε δέ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν· ἡ γάρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος, ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν ἐπαγγελίας ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης» (Α΄ Τιμ. δ΄ 8).
2. «Ἡ νηστεία ἀρχὴ μετανοίας. Δέν εἶναι ἀρκετὴ μόνη ἡ ἀποχή ἀπὸ τροφῆς γιὰ νὰ κάνει τὴ νηστεία ἐπαινετὴ· ἀλλὰ νὰ νηστεύσουμε νηστεία δεκτὴ, εὐάρεστη στό Θεό. Ἀληθινὴ νηστεία εἶναι ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τό κακό, ἡ ἐγκράτεια τῆς γλώσσας, ἡ ἀποχή ἀπὸ τό θυμό, ἀπὸ τὴν καταλαλιά, ἀπὸ τό ψέμα, τὴν ἐπιτορκία. Ἡ στέρηση ὅλων αὐτῶν εἶναι ἀληθινὴ νηστεία» (Μέγας Βασίλειος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει συνήθως ὁ ἄνθρωπος μέ τὴν περιβολή του; 2) Ποιὸ εἶναι τό νόημα καὶ ὁ σκοπὸς τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων; 3) Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος σήμερα νὰ περιφρουρήσει τὴν ὑγεία του, πού ἀπειλεῖται σοβαρά; 4) Ποιὸ εἶναι τό βαθύτερο νόημα τῆς νηστείας;

5. Ἡ ἀξία τῆς προσωπικῆς ζωῆς.

Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστιανοῦ γιὰ τὴ ζωὴ. Ὁ χριστιανὸς ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ζωὴ ἀνήκει στό Θεό, γιατί ἐκπηγάζει ἀπὸ Αὐτόν, πού τὴ δωρίζει καὶ τὴν προσφέρει στόν ἄνθρωπο μέ τό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ἡ ζωὴ εἶναι ἀληθινὸ μυστήριό πού προσφέρεται ἀπὸ τό Θεό μέ τὴν ἀδιάκοπη κοινωμία τῆς ἀγάπης. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται καὶ ἡ ἀξία τῆς ζωῆς, ὅπου καλοῦνται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ μετέχουν. Ἐπομένως ἡ ζωὴ ἀνήκει σ' ὅλους καὶ δέν μπορεῖ κανεὶς, νὰ τὴ διεκδικεῖ μόνο γιὰ τόν ἑαυτό του καὶ νὰ ἀποκλείει τοὺς ἄλλους ἀπὸ αὐτή. Δέν ἐπιτρέπεται σέ κανένα νὰ μὴν ἀναγνωρίζει στοὺς ἄλλους τό δικαίωμα τῆς ζωῆς. Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστιανοῦ γιὰ τὴ δημιουργία καὶ γενικά τὴν προαγωγή τῆς ζωῆς εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ οὐσιαστικὴ. Ὁ χριστιανὸς δέν περιορίζεται μόνο στό νὰ ἀποφεύγει ὀρισμένες ἀρνητικὲς καὶ ἀπαράδεκτες ἐκδηλώσεις, πού ἔχουν στόχο τὴν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς. Ὁφείλει νὰ ἐνδιαφέρεται συνειδητά γιὰ καθετὶ πού συνδέεται μέ τὴν συντήρηση καὶ τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς, τῆς δικῆς του καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ὁ φόνος καί τά εἶδη του. Φόνος εἶναι ἡ ἀποκρουστική ἐκείνη πράξη, πού ἀφαιρεῖ ἀπό τόν ἄλλο ἄνθρωπο τή ζωή του. Πολλές ἄμεσες ἢ ἔμμεσες ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά ὀδηγήσουν στήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς. Γι' αὐτό καί ἔχουμε πολλά εἶδη φόνου καί πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαφωτιστεῖ κατάλληλα, ὥστε νά παίρνει ὑπεύθυνη θέση μπροστά στό μεγάλο αὐτό προσωπικό καί κοινωνικό πρόβλημα.

1. Ὁ ἄμεσος φόνος ἢ δολοφονία. Ὁ φονέας καταλύει αὐθαίρετα τή ζωή ενός ἀνθρώπου χωρίς νά ἔχει κανένα δικαίωμα γι' αὐτό, γιατί οὔτε κύριος τῆς ζωῆς εἶναι, οὔτε ἡ ζωή ἀνήκει σ' αὐτόν. Πρόκειται γιά μιὰ φοβερή ἁμαρτία. Μιά τέτοια εἰσβολή στό χῶρο τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ σατανική ἐνέργεια καί ἐπομένως πράξη γεμάτη ἀπό ἐγωισμό καί μίσος. «Ἐκεῖνος (ὁ σατανᾶς) ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς» (Ἰω' η' 44) καί «πᾶς ὁ μισῶν τόν ἀδελφόν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστί» (Α' Ἰω. γ' 15) ὑπογραμμίζει τό Εὐαγγέλιο.

Ὁ φονέας ἀρνεῖται τήν ἀνθρώπινη φύση του. Τό κενό πού δημιουργεῖ ὁ θάνατος ενός ἀνθρώπου, πού τοῦ ἄρπαξαν βίαια τή ζωή, πρέπει νά γίνεται βίωμα καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Μιά τέτοια ὅμως θεώρηση γιά τή ζωή εἶναι κάτι ξένο γιά τίς ἀντιλήψεις τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος δέν αἰσθάνεται συνήθως τήν ἀπουσία τῆς ἀγάπης γι' αὐτό καί δέ θεωρεῖ τόν ἑαυτόν του συνυπεύθυνο γιά τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς, πού γίνεται σχεδόν καθημερινά. Πρέπει νά ἐξαλειφθεῖ ὁ φόνος ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς. Ἐφ' ὅσον ὅμως γίνεται ἔστω καί ἓνας, τότε πρέπει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά συμμετέχουν στή θλίψη καί ὀδύνη πού δημιουργεῖ ἡ ἀπουσία τῶν δολοφονημένων ἀνθρώπων. Πρέπει ὅμως νά καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ἀπό τήν Ἐκκλησία, τήν Πολιτεία καί τόν κάθε ἄνθρωπο, ὥστε νά προλαμβάνονται οἱ φόνοι καί νά περιορίζονται μέχρις ὅτου ἐξαλειφθοῦν.

2. Τά τροχαῖα δυστυχήματα. Ἡ κυκλοφορία τῶν ἀνθρώπων ἔχει γίνει χαώδης καί ἀγχώδης μέ τή συνεχή αὔξηση τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων. Καθημερινά αὐξάνουν τά θύματα τῆς ἀσφάλτου. Ὅλοι ἀντιμετωπίζουν τόν κίνδυνο νά γίνουν ἐνοχοί γιά τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων ἢ νά πέσουν καί οἱ ἴδιοι θύματα τῶν τροχῶν. Ἡ εὐθύνη τοῦ ὀδηγοῦ, ἀλλά καί τῶν πεζῶν εἶναι πολύ μεγάλη. Πολλοί λόγοι συντελοῦν στό νά εἶναι ὁ σημερινός ἄνθρωπος ἀπρόσεκτος. Ὅταν ὀδηγεῖ τό αὐτοκίνητο ἢ ὅταν περπατᾷ στό δρόμο εἶναι προσηλωμένος στά τόσα προβλήματα πού τόν

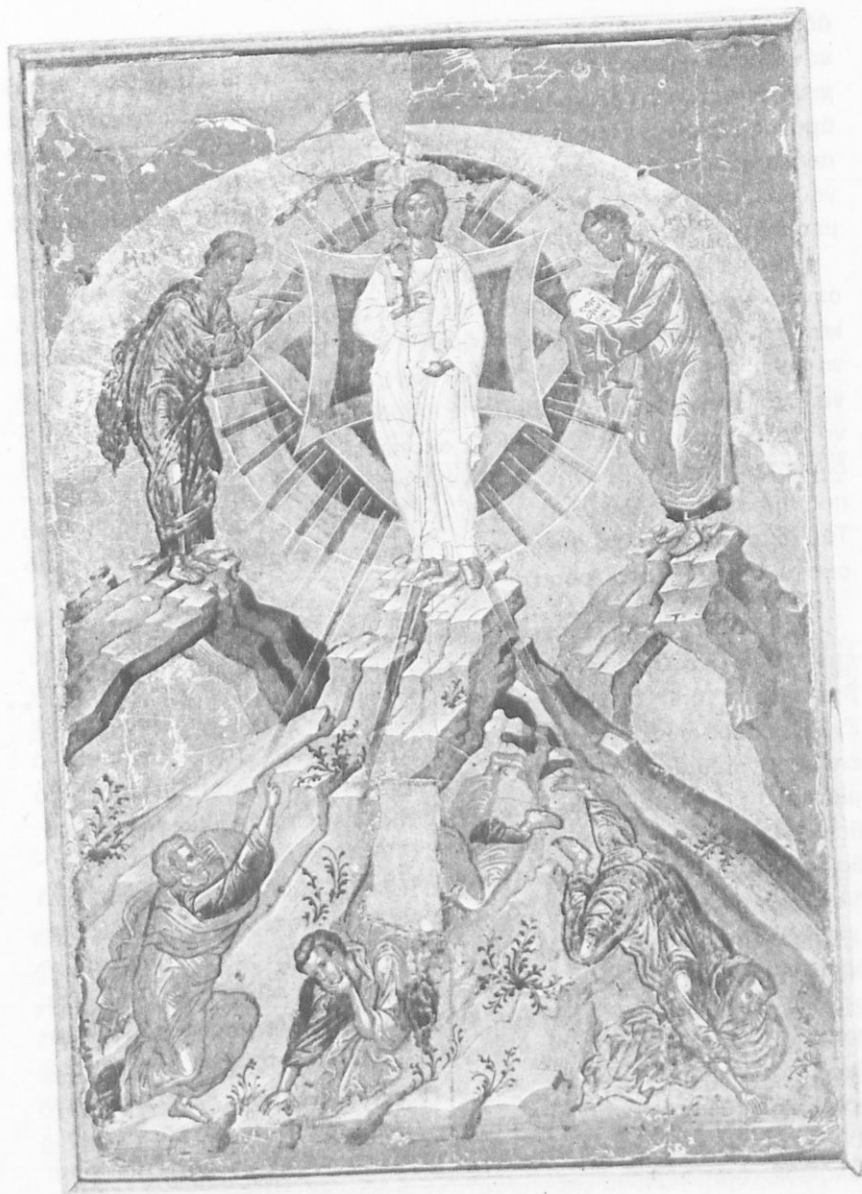
άπασχολούν. Τά αποτελέσματα έδω μπορεί νά είναι πολύ τραγικά καί ανεπανόρθωτα.

Τό πρόβλημα τής συγκοινωνίας είναι βασικά ανθρώπινο πρόβλημα. Πρέπει νά λαμβάνονται αδιάκοπα τά απαραίτητα μέτρα γιά τόν περιορισμό τών τροχαίων ατυχημάτων. Είναι απαράδεκτο νά θυσιάζονται τόσοι άνθρωποι καθημερινά στό Μολώχ τής ασφάλτου. Πρέπει νά υπάρξει ειδική άγωγή γιά μικρούς καί μεγάλους, ώστε νά αισθανθούν ως βασικό καθήκον τους τόν τρόπο, πού πρέπει νά κυκλοφορούν στους δρόμους τών μεγαλοπόλεων. Είναι απαραίτητη ή πειθαρχία καί ή τάξη στην κυκλοφορία καί τών πεζών καί τών όχημάτων. Πρέπει καί έδω νά λειτουργεί υπεύθυνα ή ήθική συνείδηση.

3. 'Η τεχνητή στείρωση. Όρισμένοι άνθρωποι, πού θέλουν νά αποφύγουν τή γέννηση νέων υπάρξεων, καταφεύγουν σέ χειρουργικές έπεμβάσεις ή παίρνουν ειδικά φάρμακα καί κάνουν τούς έαυτούς τους άνίκανους γιά μιά τέτοια δημιουργική καρποφορία. 'Η ενέργεια αυτή είναι απαράδεκτη πνευματικά, ήθικά καί ανθρωπιστικά. Είναι μιά αϋθαίρετη επέμβαση του ανθρώπου στίς δημιουργικές καταβολές, πού ό Θεός έχει χαρίσει σ' αυτόν. 'Η άμαρτία πού έπιτελείται στό σημείο αυτό είναι μεγάλη. Πρώτος από όλους αυτός ό ίδιος βλάπτεται, γιατί αφαιρεί από τήν ύπαρξή του τή δημιουργικότητα καί δυναμικότητά της.

4. 'Η αϋθαίρετη διακοπή τής ζωής στη διάρκεια τής κυήσεως. Πρόκειται γιά μιάν άπάνθρωπη πράξη, πού κανένας οικονομικός ή κοινωνικός λόγος δέν μπορεί νά δικαιολογήσει. Οί δικαιολογίες πού έπιστρατεύονται συνήθως έκφράζουν τήν άπιστία ή τήν όλιγοπιστία του ανθρώπου στην Πρόνοια καί τήν αγάπη του Θεού. 'Η αϋτοεμπιστοσύνη του ανθρώπου τόν οδηγεί νά έπεμβαίνει αϋθαίρετα στην πορεία καί τή συντήρηση του κόσμου. Μέ μιά τέτοια πράξη ό άνθρωπος άποσπā τόν κόσμο από τή φροντίδα του Θεού-Δημιουργού, τόν κάνει ανεξάρτητο καί έτσι τόν οδηγεί στην καταστροφή.

'Η άμυνα του ανθρώπου. Έχει επικρατήσει καί ύποστηρίζεται ότι ό άνθρωπος πρέπει νά άμυνθει, όταν ή ζωή του κινδυνεύει. 'Η άποψη αυτή έχει μιά φυσικότητα. Όταν ό άνθρωπος βρεθεί μπροστά σ' ένα κίνδυνο, αναλαμβάνει τήν υπεράσπιση του έαυτού του από λόγους αϋτοσυντηρήσεως. Τό Εύαγγέλιο όμως λέγει ότι ό πιστός άνθρωπος πρέπει νά άνέχεται καί νά ύπομένει στίς προσωπικές σχέσεις του καί αυτή τήν

Ἡ Μεταμόρφωση. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἀγίου Ὁρους
(16ος αἰ.).

ἀδικία ἀκόμα. «Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τό κακόν» λέγει χαρακτηριστικά ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. ιβ' 21). Ὑπάρχουν ὅμως ἰδιαίτερες περιπτώσεις πού ὁ ἄνθρωπος ἔχει τό χρέος τῆς ἄμυνας. Ὁ οἰκογενειάρχης γιά νά διαφυλάξει τή ζωή τῶν παιδιῶν του, πού ἴσως ἀπειλεῖται, εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἀμυνθεῖ. Ὁ στρατός πρέπει νά ὑπερασπίσει σέ ὥρα ἀδικῆς ἐπιθέσεως τόν ἄμαχο πληθυσμό πού μπορεῖ νά τόν ἀπειλήσουν οἱ ἐχθροί τῆς πατρίδας μας.

Γενικά ἡ χρήση τῶν ὄπλων στήν περίπτωση τῆς ἄμυνας πρέπει νά ἀποφεύγεται. Ἄν ὅμως βρεθεῖ κανεῖς σέ φοβερό ἀδιέξοδο, μπορεῖ νά κάνει χρήση τῶν ὄπλων. Πρέπει ὅμως ἡ ἐπίθεση τῶν ἄλλων ἐναντίον μας νά εἶναι συγκεκριμένη καί ἀδικη. Γιά νά γίνει χρήση τῶν ὄπλων πρέπει νά εἶναι ἀνάλογη μέ τό βαθμό τῆς ἐπιθέσεως. Δέν μπορεῖ, π.χ. κάποιος νά βρεθεῖ σέ ἀναβρασμό καί νά σκοτώσει ἓνα κλέφτη καί ὕστερα νά δικαιολογεῖται ὅτι βρέθηκε σέ ἀνάγκη ἄμυνας. Τελικά ὁ πιστός ἄνθρωπος προσεύχεται θερμά στό Θεό καί ζητεῖ τό φωτισμό καί τή βοήθειά Του, ὥστε σέ τέτοιες δύσκολες περιπτώσεις νά ἐνεργεῖ κατά τόν πιό σωστό καί εὐάρεστο τρόπο.

Τό πρόβλημα τῆς εὐθανασίας. Εὐθανασία εἶναι ἡ πράξη ἐκείνη, πού ἐπιταχύνει ἀπό λόγους «εὐσπλαχνίας» τό θάνατο ἑνός ἀρρώστου, ὅταν βασανίζεται ἀπό ἀνίατη ἀρρώστια καί ἀνυπόφορους πόνους. Ἔτσι ἔχουμε περιπτώσεις ἀνθρώπων, πού παρακαλοῦν τούς γιατρούς νά ἐπέμβουν αὐθαίρετα στήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου. Πρόκειται γιά μιά πολύ μεγάλη ἁμαρτία, πού συνήθως φέρει τό ἔνδυμα τῆς συμπάθειας καί φιλάνθρωπίας. Ἀπό ἱατρικῆς πλευρᾶς δέν ἐπιτρέπεται ἡ αὐθαίρετη αὐτή ἐπέμβαση, γιατί ἡ ἱατρική ἐπιστήμη ἔχει ὡς σκοπό νά διατηρεῖ τήν ἀνθρώπινη ζωή, ὅσο μπορεῖ περισσότερο χρονικό διάστημα. Ἀπό τήν πλευρά τῆς ἐγκληματολογίας ἡ πράξη χαρακτηρίζεται ὡς ἀρνητική, γι' αὐτό καί σέ ὅλες τίς νομοθεσίες ἡ εὐθανασία θεωρεῖται φόνος, πού τιμωρεῖται. Ἀπό πνευματικῆς καί ἠθικῆς πλευρᾶς ὁ ἄνθρωπος, πού καταφεύγει στήν εὐθανασία παρουσιάζεται ὡς ἀρνητής τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἀγάπης Του γιά τόν κόσμο καί τόν καθένα ἄνθρωπο προσωπικά. Ἡ συνηθισμένη δικαιολογία τοῦ ἀνθρώπου ὅτι δέν μπορεῖ νά βλέπει τό συνάνθρωπό του νά ὑποφέρει καί νά πάσχει ἀδιάκοπα εἶναι πολύ ἀνίσχυρη, γιατί θά ἔπρεπε τότε κανεῖς νά ἐξαλείψει ὀλοκληρωτικά τόν πόνο καί τή δυστυχία ἀπό τόν κόσμο. Κάτι τέτοιο ὅμως εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο.

Μέ κανένα τρόπο δέν ἐπιτρέπεται ὁ γιατρός νά ὑποκύπτει στίς ἐπιθυμίες ἢ τίς πιέσεις τῶν ἄλλων καί νά προξενεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα του τὸ θάνατο ἑνὸς ἀρρώστου. Σέ ὁρισμένες μάλιστα χώρες γίνεται συζήτηση, ἂν θά πρέπει νά νομιμοποιηθεῖ ἡ εὐθανασία εἴτε ὑποκειμενικά εἴτε ἀντικειμενικά. Μιά τέτοια θεώρηση καί ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπαράδεκτη ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη ἠθικὴ καί ἀπορρίπτεται.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καὶ εἶπεν Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Κάϊν· ποῦ ἔστιν ὁ ἄδελφός σου; καὶ εἶπεν· οὐ γινώσκω· μή φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμί ἐγώ; Καὶ εἶπε Κύριος· τί πεποίηκας; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς» (Γεν. δ' 9-11).
2. «Ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ' κε' 40).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ φόνος εἶναι φοβερὴ καὶ τρομερὴ ἁμαρτία; 2) Μὲ ποιὲς προϋποθέσεις ἐπιτρέπεται ἡ προσωπικὴ ἀμυνα; 3) Γιατί ἀπορρίπτεται ἡ εὐθανασία; 4) Πῶς μποροῦν νά περιοριστοῦν τὰ τροχαῖα θανάσιμα ἀτυχήματα;

6. Ἡ αὐτοκτονία.

Τί εἶναι ἡ αὐτοκτονία. Αὐτοκτονία εἶναι ἐκείνη ἡ πράξη τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐνσυνείδητα προβαίνει στὴν καταστροφὴ καὶ κατάλυση τῆς ζωῆς του. Ἡ αὐτοκτονία λέγεται καὶ αὐτοχειρία καὶ ὁ αὐτοκτονῶν αὐτόχειρας. Ὁ ἄνθρωπος πού αὐτοκτονεῖ κάνει πολὺ μεγάλη ἁμαρτία, γιατί ἔχει φτάσει στὸ ἔσχατο ὅριο τῆς ἀπελπισίας καὶ τῆς ἀπωθήσεως τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του. Ὑπάρχουν ὁρισμένοι λόγοι πού ὁδηγοῦν τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀπόφαση τῆς αὐτοκτονίας. Τέτοιοι ἀναφέρονται μεταξὺ ἄλλων καὶ οἱ ἑξῆς:

1. Ἐγωκεντρισμός καὶ μίσος γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἁμαρτία, ὅπως ἔχει ὑπογραμμιστεῖ ἐπανειλημμένα, φυλακίζει τὸν ἄνθρωπο στὸ κελλί τοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τὸν κάνει νά διεκδικεῖ μόνο τίς ἀτομικές του

ἀπαιτήσεις καί ανάγκες. Τό ἐγώ ἀποτελεῖ τό κριτήριό ὅλων τῶν πραγμάτων καί τῶν προσώπων. Ἡ διαγωγή αὐτή τόν κάνει νά διαβλέπει τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. «Οἱ ἄλλοι εἶναι ἡ κόλασή μου» ὁμολογεῖ ὁ Σάρτρ καί τοῦτο γιατί οἱ ἄλλοι δέν ὑπηρετοῦν καί δέν προάγουν τὰ ἐγωιστικά συμφέροντα τοῦ ατόμου ἢ ἀκόμα καί τῆς ὑπάρξεως. Ὁ ἐγωιστής γίνεται μισάνθρωπος, γιατί πρὶν ἀπὸ ὅλους ἔχει μισήσει τόν ἑαυτό του. Ἡ ζωὴ του συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα αἶσθημα ἀηδίας γιὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καί ἀπορρίψεως ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ φοβερὴ αὐτὴ ἐμπλοκὴ τόν κάνει νά σκέπτεται τὴν κατάλυση τῆς ζωῆς του.

2. Ἡ κυριαρχία τῆς ἀπελπισίας. Ὁ ὑπερήφανος καί ἐγωιστής αἰσθάνεται ἀδιέξοδο καί ἀσφυξία, ὅταν συναντᾷ στὴ ζωὴ του δυσχέρειες καί ἐμπόδια. Θίγεται ὁ ἐγωισμός του, ὅταν βλέπει ὅτι δέν μπορεῖ νά ἐπικρατήσῃ πάνω σ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὅταν τὰ πράγματα ἐρχονται ἀνάποδα καί ἡ μιὰ ἀποτυχία διαδέχεται τὴν ἄλλη, τότε κατακλύζεται ἀπὸ τὴν ἀπελπίσι. Ἀπὸ παντοῦ βλέπει τό ἀδιέξοδο καί τό φαῦλο κύκλο, γιατί δέν μπορεῖ νά ἐλπίσῃ σωστά, ἐπειδὴ εἶναι κλειστός στὴν ἀγάπη καί τὴν ἐμπιστοσύνη. Ἀμεση συνέπεια τῆς ἀπελπισίας εἶναι ἡ συναίσθηση τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ἀπουσιάζει ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν καρδιά του.

3. Ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Παρ' ὅλες τίς «ἐπιτυχίες» του ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος αἰσθάνεται μέσα του ἓνα ἀνυπέρβλητο κενό. Εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ, πού ἀφαιρεῖ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας καί σκοτεινιάζει τό ὑπέρτατο κριτήριό τῆς ὑπάρξεως. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσῃ συναίσθηση αὐτοῦ τοῦ κενοῦ, τότε ἐπικαλεῖται τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἔστω καί μὲ ταλαντευόμενη πίστη. Ἄν ὅμως ἐπιμένει νά βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό, τότε ἡ ἄμετανοησία τόν ὁδηγεῖ στὴν καταστροφή. Κάτι τέτοιο εἶναι ἀφύσικο γιὰ τὴν ἀνθρώπιν ὑπαρξή, πού δημιουργήθηκε γιὰ νά κοινωνεῖ μὲ τὸ Δημιουργό καί τὰ δημιουργήματα.

4. Παραφροσύνη καί ψυχικὲς διαταραχές. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος καί μάλιστα τῆς σύγχρονης κοινωνίας δοκιμάζει ἓνα τέτοιο ἀδιέξοδο στὴ ζωὴ του, πού ὁδηγεῖται σὲ ψυχικὲς διαταραχές καί σὲ λογικὴ ἀκαταστασία. Ὑπάρχουν περιπτώσεις, πού ἡ διασάλευση τοῦ λογικοῦ εἶναι ἰσχυρὴ καί ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά κατευθύνῃ συνειδητὰ καί ὑπεύθυνα τόν ἑαυτό του. Οἱ ποικίλες ψυχικὲς συγκρούσεις καί τὰ ἐνοχλητικὰ συμπλέγματα γεμίζουν τὴν ὑπαρξή μὲ τέτοια αἰσθήματα δυσαρμονίας καί ἀνασφάλειας, ὥστε ὁρισμένες φορές ἀντιμετωπίζεται καί

ή περίπτωση της αυτοκτονίας. Δεν αποκλείεται καθόλου ή ευθύνη όλων μας γι' αυτές τις ανωμαλίες, όπως επίσης ή αναληγσία και ή αδιαφορία των άλλων μπορεί νά γίνει αίτια της αυτοκτονίας ενός ανθρώπου.

5. Περίπτωση εξαιρέσεως. Υπάρχουν περιπτώσεις ανθρώπων, που στερήθηκαν από μόνοι τους τή ζωή για νά προλάβουν αθεραπευτή προσβολή της τιμής τους ή για νά αποφύγουν τήν καταισχύνή τους. Υπάρχουν γυναίκες που όδηγήθηκαν στο θάνατο για νά μή γίνουν θύματα άπίστων βιαστών. Σέ περίπτωση πολέμου υπήρξαν στρατιώτες, που ύπηρετοῦσαν σέ πολύ έμπιστες και καιρίες θέσεις και προτίμησαν τό θάνατο παρά νά παραβούν, ως αιχμάλωτοι, τό υπέρτατο χρέος για τήν πατρίδα.

Βέβαια οί περιπτώσεις αυτές διαφέρουν κατά πολύ από τίς προηγούμενες. Η έκκλησιαστική όμως θεώρηση λέγει ότι και οί πιό δύσκολες καταστάσεις δεν έπιτρέπουν στον άνθρωπο νά αφαιρέσει μόνος του τή ζωή του, που είναι δώρο του Θεού. Και οί Πατέρες της Έκκλησίας (ιερός Αύγουστίνος, άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος), που εξέτάζουν τόν κίνδυνο για τήν άτίμωση των γυναικών, λέγουν ότι ή ήθικότητα και άγνότητα περιλαμβάνει όλόκληρη τήν ύπαρξη και δεν έχει τήν έδρα της μόνο στο ανθρώπινο σώμα, που άτιμάζεται και διαπομπεύεται χωρίς τή συγκατάθεση των ανθρώπων.

Η ήθική αξιολόγηση της αυτοκτονίας. Η αυτοκτονία είναι φοβερή πράξη του ανθρώπου κατά του Θεού και του έαυτού του. Έκφράζει τόν άθεράπευτο έγωισμό και τήν αυτοαποθέωση του άτομου ενώ συγχρόνως περιφρονεί τήν αγάπη του Θεού και παραγνωρίζει τήν πρόνοιά Του. Η τραγικότητα του αυτόχειρα βρίσκεται στην προσπάθειά του νά ξεπεράσει τά άδιέξοδα, που ό ίδιος έχει δημιουργήσει. Δεν παραδέχεται ότι ό έαυτός του είναι υπεύθυνος για όλα αυτά. Έτσι ή άπελπισία του είναι χαρακτηριστική. Έκπηγάζει από τή δαιμονική βεβαιότητα για τήν αποκλειστική άξία του έγώ και τήν περιφρόνηση των άλλων ανθρωπίνων προσώπων. Μέ τήν αυτοκτονία ό άνθρωπος νομίζει ότι παραμερίζει όλόκληρωτικά τό Θεό από τή δημιουργία και άνατρέπει τήν καθορισμένη τάξη της. Μέσα σέ μιά τέτοια παρανοϊκή ζάλη νομίζει ότι αυτός είναι ό νικητής, ενώ στην πραγματικότητα είναι αυτός που χάνει τά πάντα μέ τήν κατάλυση της ζωής του.

Η Έκκλησία πάντα άποδοκίμασε και άπόρριψε τήν πράξη της αυτο-

κτονίας. Τό κίνητρο τῆς αὐτοκτονίας βρίσκεται στὸν ἐγωισμό, τὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν ἀσέβεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὁλόκληρο τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας δοκιμάζει ὀδύνη καὶ θλίψη μεγάλη, ὅταν ἀντικρίζει περιπτώσεις αὐτοκτονίας. Στό πρόσωπο τοῦ αὐτόχειρα βλέπει τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο πού στηρίζεται μόνο στό ἐγώ του καὶ ἀπορρίπτει συχνά τὴ βοήθεια τῶν ἄλλων καὶ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τόσες οἱ παιδαγωγικὲς εὐκαιρίες, πού προσφέρονται στὸν ἄνθρωπο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του, ὥστε μόνον ἓνας ἐρμητικά κλεισμένος στό ἐγώ του θά τίς ἀπορρίψει ὀλοκληρωτικά.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ περιπτώσεις πού τό κίνητρο τῆς αὐτοκτονίας βρίσκεται στήν παραφροσύνη ἢ σέ ἀφόρητες ψυχικὲς ἀναστατώσεις. Ἡ Ἐκκλησία βέβαια ἀποφεύγει νά ἐνταφιάσει τοὺς αὐτοκτονοῦντας. Αὐτό δέ τό κάνει ἀπὸ ἀντίδραση ἢ περιφρόνηση γιὰ τό πρόσωπο τοῦ αὐτόχειρα, ἀλλὰ γιὰ νά δεῖξει τὴν ἀποδοκιμασία Της σέ μιά τέτοια πράξη ἔσχατης ἀπογνώσεως. Συνάμα διαπαιδαγωγεῖ καὶ τοὺς ἀνθρώπους νά ἀναλαμβάνουν τὴν αὐτοκυριαρχία τους, ὥστε νά ξεπερνοῦν ὅλα τὰ ἀδιέξοδα καὶ ἐμπόδια τῆς ζωῆς τους μέ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς ἀγάπης στό Θεό καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Οὐδείς γάρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῆ καὶ οὐδείς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει· ἐάν τε γάρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. Ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν» (Ρωμ. ιδ' 7-8).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ αὐτοκτονία εἶναι φοβερὴ καὶ ἀποκρουστικὴ ἁμαρτία; 2) Τί ἐλπίζει ὁ αὐτόχειρας μέ τὴν ἀπαίσια πράξη του; 3) Τί εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο; 4) Γιατί ἡ Ἐκκλησία δέν κηδεύει τοὺς αὐτόχειρας;

7. Ἡ αὐτοθυσία.

Ἡ πράξη τῆς αὐτοθυσίας. Αὐτοθυσία εἶναι ἡ ἐξαιρετικὴ ἐκείνη πράξη, πού ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπο νά προσφέρει ἐκούσια τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν προαγωγή καὶ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ φυσικὴ αὐτοθυ-

σία καί ἔχει σχέση μέ τή διάθεσιν καί θυσίαν τοῦ δώρου τῆς φυσικῆς ζωῆς. Ἔχουμε ὁμῶς καί τήν ἡθική αὐτοθυσία. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος δέ θυσιάζει μέν τή ζωή του, ἀλλά ξέρεи νά παραιτεῖται ἀπό τή διεκδίκηση τῶν δικαιωμάτων του, δείχνοντας μέ αὐτό τόν τρόπο τήν ἀγάπην του γιά τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ αὐτοθυσία εἶναι ἀκριβῶς τό ἀντίθετο ἀπό τήν αὐτοκτονία, γιατί ὁ θυσιάζόμενος ἄνθρωπος ξέρεи νά προσφέρει τόν ἑαυτό του, ἀρκεῖ νά ὠφελοῦνται πραγματικά οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ὁ Κύριος παρουσιάζει τό κίνητρο τῆς αὐτοθυσίας, ὅταν λέγει: «Ὅποιος θέλει νά σώσει ἀληθινά τή ζωή του, αὐτός θά τή χάσει. Ἐκεῖνος δέ πού θά χάσει τή ζωή του γιά χάρη μου, αὐτός θά τήν βρεῖ πραγματικά» (Ματθ. 1στ' 25).

Τά βασικά αὐτά λόγια δέν μπορεῖ εὐκόλῃ νά τά κατανοήσῃ ὁ ἄνθρωπος. Πρέπει νά καταβάλλει πολλές καί ἐπίπονες προσπάθειες γιά νά ἀνακαλύψῃ καί νά παραδεχτεῖ ὅτι ἡ ὑπαρξή του σώζεται πραγματικά ἀπό τή στιγμή πού τήν προσφέρει στοὺς ἄλλους καί δέν τήν κρατεῖ ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό του. Ἡ μοναδικότητα αὐτοῦ τοῦ κινήτρου φανερώνει τό ἔσχατο νόημα καί τήν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς αὐτοθυσίας.

Τό υπόδειγμα τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου. Ἡ πηγή τῆς αὐτοθυσίας βρίσκεται στή σταυρική θυσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ θυσία τοῦ Κυρίου φανερώνει τό ὑπέρτατο νόημα τῆς υπάρξεως, πού ὁ ἄνθρωπος τό ἀρνήθηκε μέ τή διάπραξη τῆς ἁμαρτίας. Ἀντί νά προσφέρει ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του στό Θεό καί τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, προτίμησε νά τόν κρατήσῃ μόνο γιά τήν ὠφέλεια τοῦ ἐγώ του. Ἀρνήθηκε τή θυσία τοῦ ἑαυτοῦ γιά νά θυσιάζει ὅλους τοὺς ἄλλους στήν ὑπηρεσία τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων του.

Ἡ θυσία τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει στόν ἄνθρωπο τό μοναδικό τρόπο γιά νά διασώσῃ τήν ὑπαρξή του. Ἡ προσφορά αὐτή δείχνει τήν ὑπέρτατη ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου, πού θυσιάζεται γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί «μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. 1ε' 13).

Ἡ προσωπική ἀπάντηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύψῃ τό νόημα τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, τότε πρέπει νά λάβῃ μιάν οὐσιαστικὴ θέσιν ἀπέναντι στήν πράξιν τῆς αὐτοθυσίας. Ἄν ἀποδέχεται πραγματικὰ τή ζωή του, τότε πρέπει κάθε στιγμή νά τή θυσιάζῃ γιά τήν προκοπὴ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁλόκληρο τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας στη-

ρίζεται σ' αὐτή τήν ἀλήθεια. Μὲ τήν αὐτοθυσίαν ὁ ἄνθρωπος μιμεῖται τὸ Χριστό. Ἔτσι κατανικᾷ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ὑπερπηδᾷ τὸν ἐγωισμόν του. Καταλαβαίνει πάνω στὴν πράξιν ὅτι ὁ ἀτομισμός καὶ ἡ ἰδιοτέλεια ὀδηγοῦν ὀριστικά τὸν ἄνθρωπο στὴ φθορά καὶ τὸ θάνατο, ἐνῶ ἡ προσφορά τῆς ἀγάπης καὶ ἡ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ φανερώνουν τὸ ἀληθινὸ καὶ μακάριο νόημα τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἀπαντᾷ στὴ θυσίαν τοῦ Κυρίου μὲ τὴν προσφορά τῆς ζωῆς του γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ διάσωση τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ ἀξιολόγηση τῆς αὐτοθυσίας. Ἡ αὐτοθυσία δὲν εἶναι μιὰ πράξη ἐξωτερικὴ καὶ θεαματικὴ. Δὲν προσφέρεται γιὰ νὰ τὴν ἀναγνωρίσουν καὶ νὰ τὴν ἐπιδοκιμάσουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τὸ ἀποκλειστικὸ κίνητρο καὶ τὸ μοναδικὸ κριτήριον γιὰ τὴν ὀρθὴ ἀξιολόγηση τῆς αὐτοθυσίας. Οἱ μεγάλες πράξεις κινδυνεύουν συνήθως ἀπὸ τὴν προβολὴ τοῦ ἐγώ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὑπογραμμίζει αὐτὸ τὸν κίνδυνο, ὅταν λέγει ὅτι μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀκόμα καὶ τὸν ἑαυτό του νὰ θυσιάσει, ἀλλὰ χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει στὴν καρδιά του τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. «Καὶ ἐάν ψωμίσω τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐάν παραδῶ τὸ σῶμα μου, ἵνα καυθήσομαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω οὐδὲν ὠφελοῦμαι» (Α' Κορ. ιγ' 3).

Τὴν ἀνιδιοτελεῖαν τῆς αὐτοθυσίας τοῦ Κυρίου μιμοῦνται καὶ οἱ μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας, πού θεωροῦν ὑπέρτατη τιμὴν τοὺς νὰ συμμετέχουν στὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Ὅλες οἱ θυσίαι τῆς ζωῆς πρέπει νὰ εἶναι ἀπαύγασμα τῆς θυσίας τοῦ Θεανθρώπου. Ἔτσι ἀξιολογοῦνται καὶ οἱ θυσίαι ἑνὸς οἰκογενειάρχου γιὰ τὴν οἰκογένειάν του καὶ οἱ ἀδιάκοπες ταλαιπωρίαι τῆς μητέρας γιὰ τὴ φροντίδα τῶν παιδιῶν της. Οἱ ἥρωικες πράξεις τῶν στρατιωτῶν πού θυσιάζουν τὴ ζωὴν τοὺς γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας. Οἱ θυσίαι τῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης, πού στεροῦνται τὸ καθεστῆς γιὰ νὰ εὐεργετήσουν τὸν κόσμον. Οἱ ὑπεράνθρωποι προσπάθειαι τῶν ἐργατῶν τῆς Ἐκκλησίας, πού θυσιάζουν τὰ πάντα γιὰ νὰ φυτεῦσουν στίς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Μὴ τοίνυν ζητεῖ τὸ σόν, ἵνα εὕρῃς τὸ σόν. Ὁ γάρ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ, οὐκ εὕρσκει τὸ ἑαυτοῦ... Τὸ γάρ οἰκεῖον συμφέρον ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι κεῖται καὶ τὸ ἐκείνου ἐν τούτῳ» (Ἰω. Χρυσόστομος, Ρ.Γ. 61, 280).

1) Τί είναι ή πράξη τής αὐτοθυσίας; 2) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο καί ὁ σκοπός τής θυσίας τοῦ Χριστοῦ; 3) Ποιό εἶναι τό κίνητρο καί τό κριτήριο τής ἀληθινῆς θυσίας τοῦ ἀνθρώπου; 4) Πῶς ἀξιολογεῖται ἠθικά καί πνευματικά ή αὐτοθυσία;

8. Ὁ χριστιανικός γάμος.

Τί εἶναι ὁ γάμος. Ὁ γάμος εἶναι οὐσιαστικό γεγονός στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου ὁ ἄνδρας καί ή γυναίκα ἐνώνονται ἀδιάσπαστα διά βίου σέ μία κοινή ζωή. Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τήν κοινωνία τους εἶναι ὅτι συμμετέχουν μ' ὅλη τους τήν ὑπαρξη στό μυστήριο τής ζωῆς. Μέ τήν προσωπική προσφορά τής ἀγάπης ὀλοκληρώνουν τήν ὑπαρξή τους καί προάγουν τό ἔργο τής δημιουργίας. Ἡ συνέχιση τής δημιουργίας γίνεται μέ τή γέννηση τῶν νέων ἀνθρώπων (παιδιῶν) στόν κόσμο, ὥστε νά συμμετέχουν στό ἔργο τοῦ Θεοῦ ὅσο τό δυνατόν περισσότεροι ἀνθρωποι καί νά ζοῦν στήν εὐτυχία καί τή μακαριότητα.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος τοποθετήσει τό γάμο σέ τέτοιο πλαίσιο, τότε εὐκολα ἀναγνωρίζει τό μυστηριακό χαρακτήρα τοῦ γεγονότος. Ἡ Ἐκκλησία ὑψώνει τό γάμο σέ μυστήριο, γιατί τόν θεμελιώνει πάνω στήν ἀγάπη, πού ὁ Χριστός δείχνει στήν Ἐκκλησία Του, δηλαδή σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους.

Τό μυστήριο τοῦ γάμου. Ὁ γάμος ὀλοκληρώνεται ὡς μυστήριο, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποδέχεται τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καί τή θυσία Του, καί τήν τοποθετεῖ ὡς θεμέλιο γιά τήν κοινή ζωή, πού ἀρχίζει μέ τό σύντροφο τής ζωῆς του. Ἐνας τέτοιος γάμος δέν μπορεῖ νά εἶναι μόνον ή θαλπωρή τοῦ ἐγῶ, ή ἱκανοποίηση τῶν ἀτομικῶν ἀναγκῶν καί ή πραγματοποίηση τῶν ποικίλων ἐπιδιώξεων στή ζωή. Ἄν ὁ ἄνθρωπος σταθεῖ στήν ἐπιδίωξη αὐτῶν τῶν αἰτημάτων, τότε βρίσκεται ἀκόμα στό φυσικό χώρο τοῦ γάμου. Ἐκεῖνο πού κάνει τό γάμο μυστήριο εἶναι ή παρουσία τοῦ Χριστοῦ καί τής Ἐκκλησίας ἀνάμεσα στούς συζύγους. Ἐτοι ἐξηγεῖται ὅτι γιά νά θεωρηθεῖ ἕνας γάμος χριστιανικός, πρέπει νά εὐλογηθεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία, ὡς μυστήριο, μέ τήν ἱερολογία τής Ἀκολουθίας.

Ἀρχικά τὸ μυστήριό τοῦ γάμου ἦταν ἐνσωματωμένο στὴ θεία Λειτουργία. Ἡ ἱερολογία τοῦ μυστηρίου βοηθεῖ νὰ καταλάβουμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τὴν ἀληθινὴ του ὕπαρξη στὸ πρόσωπο τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου. «Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν» (Ἐφεσ. ε' 28-29). Ὁ Κύριος προσφέρει τὴ ζωὴ Του γιὰ νὰ ζήσει ὁ κόσμος. Ἕνας γάμος πού θεμελιώνεται σὲ τέτοια ἀγάπη γεμίζει τοὺς συζύγους μὲ χαρὰ καὶ δημιουργικότητα. Εἶναι ἡ χαρὰ, πού βραβεύει τίς θυσίες καὶ ἡ δημιουργικότητα, πού φανερῶνεται μὲ τὴν παρουσία τῶν νέων παιδιῶν. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ οἱ δύο σύζυγοι συμμετέχουν οὐσιαστικά στὴ ζωὴ τοῦ κόσμου.

Ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ γάμο. Ὁ νέος καὶ ἡ νέα πρέπει νὰ προετοιμαστούν σοβαρά καὶ ὑπεύθυνα γιὰ τὸ μεγάλο μυστήριό τῆς ζωῆς. Σήμερα ἐπικρατεῖ δυστυχῶς μεγάλη προχειρότητα σ' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ τὰ κριτήρια τοῦ κόσμου εἶναι ἐλλιπῆ καὶ δυσανάλογα μὲ τὸ ὕψιστο περιεχόμενο τοῦ γάμου. Οἱ νέοι πρέπει νὰ διαφωτιστούν στὰ ἐξῆς βασικὰ σημεῖα, πού ὁδηγοῦν τελικὰ στὴν ἐπιτυχία τοῦ γάμου.

1. Ὁ Θεὸς χορηγεῖ τὸ κριτήριο γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ (τῆς) συντρόφου.
Ὅταν ὁ νέος ἢ ἡ νέα ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς συντρόφου στὴ ζωὴ τους, πρέπει νὰ ἐπιλύσουν βασικὰ καὶ δύσκολα προβλήματα. Γιὰ νὰ γίνεи ἐπιτυχῆς ἐκλογὴ, πρέπει νὰ ὑπάρχει τὸ ἀπαραίτητο κριτήριο. Τί εἶναι αὐτό, πού θὰ ἀγαπήσει κανεὶς στὸ πρόσωπο τῆς προτιμήσεώς του; Συνήθως ἕνας ἄνθρωπος ἐκτιμᾷ στὸ πρόσωπο ἑνὸς ἄλλου τὰ προσόντα ἢ τίς ἱκανότητές του, τὰ κοινωνικὰ ἀξιώματα ἢ τὰ χρήματά του. Ἡ ἀληθινὴ ὁμως ἀγάπη ἀπευθύνεται στὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι μόνο στὴν παρουσία του εἴτε πνευματικὴ εἶναι αὐτὴ εἴτε ὕλική. Τὸ σωστὸ κριτήριο ἐδῶ θὰ τὸ δώσει ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο, ἀρκεῖ νὰ Τοῦ τὸ ζητήσει. Ἡ Ἁγία Γραφή ὑπογραμμίζει ὅτι «παρὰ Κυρίου ἀρμόζεται ἀνδρὶ γυνή». Ἡ πραγματικὴ, δηλαδὴ, σύναψη ἑνὸς δεσμοῦ ἀγάπης μεταξὺ δύο προσώπων γίνεται μὲ τὴν παρουσία καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἀρκεῖ φυσικά νὰ τὸ ἀποδεχθεῖ ὁ ἄνθρωπος. Οἱ νέοι δὲ χρειάζονται βιασύνη καὶ ἀνυπομονησία γιὰ νὰ λύσουν πετυχημένα τὸ μεγάλο πρόβλημα τοῦ γάμου. Οἱ συναισθηματικὲς ἐναλλαγές τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας δὲ βοηθοῦν τοὺς νέους στὸ νὰ θεμελιώσουν σωστά τὸ γάμο τους. Ἕνας δεσμός ἀγάπης μ' ἓνα συγκεκριμένο πρόσωπο δὲν μπορεῖ νὰ

παραμένει έξω από τό μυστήριο τοῦ γάμου. Αὐτό ὅμως ἀπαιτεῖ ἀπό τό νέο ἄνθρωπο νά ἔχει ἀποκτησεῖ τήν ἀναλογη ὠριμότητα καί τήν ἀντίστοιχη ὑπευθυνότητα γιά τό μεγάλο ἔργο τῆς ζωῆς τοῦ.

2. Ἡ διατήρηση τῆς σωματικῆς καί τῆς πνευματικῆς ὑγείας. Ἡ ἀπρόσεκτη καί αὐθαίρετη ὀργάνωση τῆς ἀτομικῆς ζωῆς μπορεῖ νά προκαλέσει μεγάλο κλονισμό στήν πνευματική καί σωματική ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ βλάβες αὐτές μπορεῖ νά κρυφτοῦν προσωρινά κάτω ἀπό τή μεγάλη ἀντοχή τῆς νεαρῆς ἡλικίας. Ὄταν ὁ ὀργανισμός τοῦ γέου ἀνθρώπου ταλαιπωρηθεῖ καί φθαρεῖ, θά δημιουργήσῃ ἀργότερα τέτοια προβλήματα (ἀρρώστιες διαφόρων εἰδῶν, ψυχικοί τραυματισμοί, πνευματική κόπωση καί ἀπογοήτευση, κ.ἄ.) πού θά ἔχουν ὅπωςδήποτε ἀρνητικές ἐπιπτώσεις στήν πορεία τοῦ γάμου καί στήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκογένειας.

3. Ἡ ἐπαγγελματική καί οἰκονομική θεμελίωση τοῦ γάμου. Καί στά δύο πρέπει νά δοθεῖ ἡ πραγματική θέση καί συμβολή τους στήν ἐπιτυχία τοῦ γάμου. Ὁ νέος πρέπει ἀπό νωρίς νά φροντίζει γιά τό ἐπάγγελμα τοῦ, πού θά συντηρήσῃ οἰκονομικά τήν πορεία τῆς οἰκογένειάς τοῦ. Δέν μπορεῖ ἓνας νέος νά ἐνδιαφέρεται γιά τό γάμο τοῦ καί συγχρόνως νά ἀδιαφορεῖ γιά τήν ἐπαγγελματική τοῦ ἀποκατάσταση. Ἡ ἐπαγγελματική ἀποκατάσταση εἶναι μιά βασική προϋπόθεση, πού δίνει στό νέο τή δυνατότητα νά προχωρήσῃ στή σύναψη τοῦ γάμου. Εἶναι ἀπαραίτητο νά γνωρίζει, ὅτι ἡ γυναίκα παρ' ὅλη τή χειραφέτησή της καί τό προσωπικό της ἐπάγγελμα, χρειάζεται νά στηρίξῃ τήν οἰκογένειά της πάνω σέ γερά ἐπαγγελματικά θεμέλια. Οἱ οἰκονομικές προϋποθέσεις τοῦ γάμου δέν πρέπει οὔτε νά παραμερίζονται οὔτε καί νά θεωροῦνται ὅτι εἶναι τό Α καί τό Ω στήν ἐπιτυχία τοῦ γάμου. Ὁ γάμος εἶναι, φυσικά, κοινωνία προσώπων καί δέν πρέπει νά συγχέεται μέ τήν ὅποιαδήποτε χρηματική συναλλαγῇ. Ἕνας γάμος, πού στηρίζεται ἀποκλειστικά στά χρήματα ἢ τήν προοπτική κάποιας ἐπαγγελματικῆς ἐπιτυχίας, ἀσφαλῶς θά ὀδηγηθεῖ σέ ἀληθινό ναυάγιο. Πρέπει ὅμως ὁ νέος νά ἐτοιμάσῃ καί τόν ἑαυτό τοῦ, ὥστε νά προσφέρει τήν ἀπαραίτητη οἰκονομική βάση, πού θά εἶναι ἡ ἀφετηρία καί ἡ ὥθηση γιά τήν ἐπιτυχή ἀνάπτυξη τοῦ γάμου.

Τό πρόβλημα τῆς ἀγαμίας. Ὅρισμένοι ἄνθρωποι σήμερα (ἄνδρες ἢ γυναῖκες) δέν ἔχουν τή δυνατότητα παρ' ὅλη τήν ἐπιθυμία τους νά

ιδρύσουν οικογένεια. Σέ περίοδο πολέμου, π.χ. οί νέοι αντιμετωπίζουν άλλα προβλήματα, πού έχουν προτεραιότητα καί παραμερίζεται ό γάμος. Έτσι περνά ή ηλικία μέ τήν πάροδο του χρόνου καί μένει άπραγματοποίητη ή σύστασή του. Άρκετοί νέοι αναλαμβάνουν τήν ύποχρέωση νά προστατεύσουν τίς άνύπαντρες άδελφές τους. Είναι ένα μεγάλο πρόβλημα, πού τό δημιουργοῦν οί οικογενειακές καί κοινωνικές μας συνθήκες. Τό συμπληρώνουν τά διάφορα οικογενειακά δράματα (άρρώστειες, θάνατοι, κ.ά.). Τελικά υπάρχουν άνθρωποι μέ ψυχικές ή σωματικές άρρώστειες πού δέν επιτρέπουν τή σύναψη του γάμου.

Η Έκκλησία άναγνωρίζει καί εύλογεί τήν έκούσια άγαμία. Πρόκειται γιά τούς μοναχούς, πού διαλέγουν τό άγγελικό σχήμα όχι από περιφρόνηση γιά τή ζωή, αλλά γιά νά αφιερώσουν ολοκληρωτικά τόν έαυτό τους στό Θεό. Ο Έπίσκοπος, ό μοναχός, ό άγαμος κληρικός γενικά, προσφέρουν μεγάλη ύπηρεσία στην Έκκλησία καί σ' ολοκληρη τήν κοινωνία. Η άγαμία άποκτά τό νόήμά της στό χώρο τής Έκκλησίας, γιατί είναι ολοκληρωτική προσφορά στην άγάπη του Χριστού γιά τή σωτηρία του κόσμου. Στο ιδανικό τής κατά Χριστόν άγαμίας βρίσκει στήριγμα καί παρηγοριά καί ό σταυρός τής άκούσιας άγαμίας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Νά μελετήσεις τή θαυμάσια άποστολική περικοπή, πού διαβάζεται στην τέλεση του μυστηρίου του γάμου. Θά τήν βρείς στην πρós Έφεσίους έπιστολή του Άλ. Παύλου, κεφ. ε' 20-33.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς άποκαλύπτεται τό νόημα του γάμου στην ιερολογία του μυστηρίου; 2) Ποιά βασικά σημεία πρέπει νά προσέξει ό νέος άνθρωπος γιά νά πετύχει στην επίλυση του προβλήματος του γάμου του; 3) Γιατί ή Έκκλησία εύλογεί την έκούσια άγαμία; 4) Γιατί ή Έκκλησία άναγνωρίζει τό γάμο ως μυστήριο;

9. Η οίκογένεια.

Η σημασία τής οίκογένειας. Η οίκογένεια είναι βασικό καί ούσι-αστικό στοιχείο γιά τήν ανθρώπινη κοινωνία, γιατί είναι τό θερμοκήπιο

ἐκεῖνο, ὅπου μέσα του θά ἀναπτυχθοῦν οἱ ὑπάρξεις τῶν νέων ἀνθρώπων. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου μόνο στήν ἀγάπη τῆς οἰκογένειας μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ. Ἡ ἀγάπη, καί μάλιστα ὅπως προσφέρεται ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό, εἶναι τό θεμέλιο, πάνω στό ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος θά οἰκοδομήσει τήν πραγματική ἐπιτυχία στή ζωή του. Ἡ προαγωγή τῆς κοινωνικῆς ζωῆς διοχετεύεται μέσα ἀπό τό ἐργαστήριο τῆς οἰκογένειας.

Ἡ συμβολή τῆς μητέρας. Γιά νά ἀποδεχτεῖ ἡ γυναίκα τή μητρότητα πρέπει νά εἶναι ἔτοιμη γιά κάθε θυσία, πού θά συντελέσει στήν ἐμφάνιση καί τή συνέχιση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἡ μητέρα συνδέεται μέ τό παιδί πολύ οὐσιαστικά, γιατί ἀγκαλιάζει μέ τήν ἀγάπη της τά βαθύτατα στρώματα τῆς ὑπάρξεως. Ὄταν ἡ μητέρα τροφοδοτεῖ τήν καρδιά της μέ τήν πίστη καί τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τότε μεταμορφώνει δημιουργικά τό μητρικό της φίλτρο. Ἐτσι ἡ μητρική ἀγάπη ὁλοκληρώνεται καί ἀποφεύγει τίς ἀρνητικές συνέπειες, πού μπορεῖ νά ἔχει ἓνας μονομερῆς συναισθηματισμός. Ἡ μητέρα βοηθεῖ τό παιδί νά ἀνακαλύψει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ μέσα στό χῶρο τῆς ἀγάπης καί τῆς συγχωρητικότητας. Μόνον ἔτσι τό παιδί μπορεῖ νά ἀνακαλύψει καί τήν ἀνεπανάληπτη ἀξία τῆς προσωπικῆς του ὑπάρξεως. Οἱ θυσίες τῆς μητέρας εἶναι μιά μικρή εἰκόνα ἀπό τίς ἐνέργειες καί τίς θυσίες, πού κάνει ὁ Θεός γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου.

Ἡ παρουσία τοῦ πατέρα. Ὁ πατέρας προσφέρει στήν οἰκογένεια τό αἶσθημα τῆς ἀσφάλειας, πού εἶναι ἀπαραίτητο γιά τήν προαγωγή τῆς ζωῆς. Δημιουργεῖ τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιά τήν ἁρμονική ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ στήν οἰκογένεια. Τό παιδί βλέπει στό πρόσωπο τοῦ πατέρα τή γνήσια αὐθεντία, πού ὅμως ἐκφράζεται μέ τήν ἀγάπη, τή στοργή καί τήν ὑπακοή. Ὄταν τό παιδί βλέπει τόν πατέρα του νά πειθαρχεῖ ὁ ἴδιος σ' αὐτά πού ζητεῖ, τότε στό πρόσωπό του διαπιστώνει τήν τάξη καί τήν ἁρμονία, ὅπως τή φανέρωσε ὁ Θεός στό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ὁ προσευχόμενος πατέρας δείχνει ἔμπρακτα τί σημαίνει ἐμπιστοσύνη καί ὑπακοή στό Θεό. Αὐτή τήν εἰκόνα τοῦ πατέρα ποτέ δέν τήν ξεχνᾷ τό παιδί καί μάλιστα στίς κρίσιμες στιγμές τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, πού ἀντιμετωπίζει δύσκολα προβλήματα.

Τό παιδί καί οἱ γονεῖς του. Ὄταν τό παιδί ζήσει τήν ἀγάπη τῶν γονέων του, τότε μπορεῖ νά καταλάβει, γιατί πρέπει νά τοὺς σέβεται καί νά

Ἡ Θεοτόκος. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἀγίου Ὁρους
(16ος αἰ.).

τούς υπακούει. Ἡ ἀγάπη συνυπάρχει μέ τό σεβασμό. Δέν εἶναι δυνατόν οἱ γονεῖς νά ἀγαποῦν τό παιδί χωρίς ταυτόχρονα νά τό σέβονται. Οὔτε ἐπίσης τό παιδί νά λέγει πώς ἀγαπᾷ τούς γονεῖς του, ἐνῶ δέν υπακούει στά λόγια τους. Τό παιδί μέ τήν υπακοή ἐκφράζει τήν ἐμπιστοσύνη του στούς γονεῖς. Ἔτσι ὁδηγεῖται μέ ἀσφάλεια στήν υπακοή τοῦ Θεοῦ. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος, πού ὁ Θεός ζητεῖ στήν πέμπτη ἐντολή τήν υπακοή καί τό σεβασμό στούς γονεῖς.

Ὅσο ὅμως μεγαλώνει τό παιδί, τόσο καί αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά προστατεύει τόν ἑαυτό του μέ τίς ἀτομικές του δυνάμεις. Δέ θέλει νά ἐξαρτᾶται ἀπό ἄλλα πρόσωπα, ἀκόμα καί ἀπό τούς γονεῖς του. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ ἀπαρχή τῆς μεγάλης διαμάχης ἀνάμεσα στούς γονεῖς καί τά παιδιά. Τό παιδί νομίζει ὅτι μόνον οἱ δικές του ἀπόψεις εἶναι οἱ σωστές καί ὄχι τῶν γονέων του, ὅταν μάλιστα διαπιστώνει ὅτι οἱ γνώσεις του εἶναι μεγαλύτερες ἀπό τίς δικές τους. Αὕτῃ ἡ βεβαιότητα τόν γεμίζει μέ ἐγωισμό, πού ὅμως τοῦ δημιουργεῖ σοβαρές ἐπιπλοκές καί φοβερά ἀδιέξοδα στή ζωή του.

Οἱ γονεῖς πρέπει νά βοηθήσουν τά παιδιά τους σ' αὕτῃ τήν περίοδο τῆς κρίσεως, πού ἀρχίζει μέ τήν ἐφηβική ἡλικία. Τά παιδιά χρειάζονται πολλή ἀγάπη καί μεγάλη ὑπομονή ἀπό μέρος τῶν γονέων, ὥστε νά παραδειγματίζονται δημιουργικά καί νά προάγονται πραγματικά. Ἡ ἐν Χριστῷ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν εἶναι ἡ μόνη ἐγγύηση γιά τήν πετυχημένη καί ὁλοκληρωμένη ἀνάπτυξή τους. Οἱ προσωπικές σχέσεις τῶν γονέων μέ τήν Ἐκκλησία εἶναι ἡ πιό σημαντική βοήθεια, πού μπορεῖ νά προσφέρουν στό παιδί τους. Ἐνα τέτοιο ἔργο ζητεῖ ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξη τοῦ παιδιοῦ καί οἱ οὐσιαστικές ἀνάγκες τῆς σύγχρονης κοινωνίας.

Ἡ κρίση στή σύγχρονη οἰκογένεια. Τά προβλήματα τῆς σύγχρονης οἰκογένειας εἶναι πολλά καί οὐσιαστικά. Δηλαδή ἀναφέρονται ὄχι μόνο στό θεσμό τῆς οἰκογένειας, ἀλλά κυρίως στήν ἐσωτερική δομή της. Ὅταν ὁ νέος ἄνθρωπος ἀποφασίζει τό γάμο, πρέπει νά ἔχει ἀνακαλύψει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς του. Μόνον ἔτσι μπορεῖ νά βεβαιώσει τά παιδιά του, γιατί πράγματι ἀξίζει νά ζῇ ὁ ἄνθρωπος καί νά ἐργάζεται δημιουργικά γιά τήν προαγωγή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.

Γιά νά γίνουν ὅμως αὐτά πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαπαιδαγωγηθεῖ ἀπό τή μικρή του ἡλικία μέ τό πνεῦμα τῆς ἀγάπης καί τῆς θυσίας. Εἶναι τό ἀκλόνητο θεμέλιο τοῦ γάμου καί ἡ ἀληθινή προαγωγή τῆς οἰκογένειας.

ας. Ὁ ἄντρας καί ἡ γυναίκα ἀνακαλύπτουν τήν ὑπαρξή τους ἀπό τή στιγμή, πού ὁ ἕνας προσφέρει τόν ἑαυτό του στόν ἄλλο καί οἱ δυο μαζί ἐργάζονται γιά νά φέρουν στόν κόσμο τά παιδιά. Τέτοιοι γονεῖς δέ βλέπουν τό παιδί ὡς ἀνταγωνιστή τῆς ἀγάπης τοῦ ἑνός πρὸς τόν ἄλλο, οὔτε ὡς ἐμπόδιο γιά τά σχέδια, τίς διασκεδάσεις καί τίς ἀπολαύσεις τους. Τά παιδιά θεωροῦνται ὡς εὐλογία τοῦ Θεοῦ καί ἡ παρουσία τους γεμίζει τούς γονεῖς μέ εὐτυχία καί χαρά.

Πολλές φορές ὅμως τό κοινωνικό περιβάλλον δέ βοηθεῖ σέ μιά τέτοια θεώρηση καί ἀντιμετώπιση τῆς οἰκογένειας. Οἱ δυσμενεῖς συνθῆκες τῆς ἐργασίας σήμερα προκαλοῦν τή διάσπαση καί συχνά τή διάλυση τῆς οἰκογένειας. Ἐτσι ἀναγκάζονται νά ἐργαστοῦν καί οἱ δυο σύζυγοι, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τά ἐπείγοντα οἰκονομικά προβλήματα. Ἡ ἐργαζόμενη σύζυγος γεμίζει τό σπίτι μέ ἄγχος καί ἀγωνία, γιατί δέν μπορεῖ νά ἀνταποκριθεῖ σ' ὅλα τῆς τά καθήκοντα. Οἱ συνθῆκες διαβιώσεως στίς μεγάλες πόλεις εἶναι τέτοιες, ὥστε πολλές οἰκογένειες ἀναγκάζονται νά μένουν σέ ἀκατάλληλα σπίτια, πού ἔχουν ἐπίδραση στήν ὑγεία τῶν παιδιῶν καί τῇ δικῇ τους. Τό καθημερινό πρόγραμμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τέτοιο, ὥστε ἐμποδίζει τήν ἀναστροφή τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας μεταξύ τους. Οἱ σύγχρονες «ἀνάγκες τῆς κοινωνίας» ὅλο καί αὐξάνουν, χωρίς ὅμως τελειωμό καί ὁ ἄνθρωπος κάνει κάθε θυσία γιά νά τίς ικανοποιήσει.

Ὅλα τά προβλήματα τῆς σύγχρονης οἰκογένειας πρέπει νά ἀντιμετωπιστοῦν σοβαρά καί θετικά. Νά μελετηθεῖ ἡ οἰκογένεια, ὡς τό θεμέλιο τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, πού πρέπει νά ἀναπτυχθεῖ ἀληθινά γιά νά διασωθεῖ ὀριστικά. Ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ἡ ἀδιάκοπη προσφορά καί θυσία, ὅπως ξεπηδοῦν ἀπό τή δομή τῆς οἰκογένειας, θά βοηθήσουν πολύ στήν τελική προαγωγή καί διάσωση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «*Ἄν οἱ δύο μὴ γένωνται ἓν, οὐκ ἐργάζονται πολλούς, ἕως ἂν δύο μένωσιν· ὅταν δέ εἰς ἐνότητα ἔλθωσι, τότε ἐργάζονται*» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 62, 387).
2. «*Συνέρχονται καί ποιοῦσιν οἱ δύο ἓνα... οὐκ εἰκόνα ἄψυχον, οὐδέ εἰκόνα τινός τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' αὐτοῦ ποιοῦντες τοῦ Θεοῦ*» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 215).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί η οικογένεια είναι τό κύτταρο της ανθρώπινης κοινωνίας; 2) Τί προβλήματα δημιουργούνται στην οικογένεια, όταν εργάζονται καί οι δύο σύζυγοι; 3) Ποιά είναι ή προτεραιότητα των προβλημάτων, πού πρέπει νά λυθοῦν στή σύγχρονη οικογένεια; 4) Γιατί ή μητέρα είναι τό θεμέλιο της οικογένειας; 5) Ποιά είναι ή ούσιαστική συμβολή τοῦ πατέρα στήν οικογένεια;

Β' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. 'Ο άνθρωπος ως πρόσωπο.

Ἡ ἐννοία τῶν ὄρων «πρόσωπο» καί «ἄτομο». Καί ἡ φιλοσοφική ἠθική δέχεται, ὅπως καί ἡ χριστιανική ἀνθρωπολογία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως (πρός-ῶψ, γεν. ὠπός = ὄψη) δείχνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται πρόσωπο, ὅταν τοποθετεῖται ἀπέναντι κάποιου ἄλλου καί ἐπικοινωνεῖ μ' αὐτόν. Τό «κοινωνικό» αὐτό στοιχεῖο ἀποτελεῖ οὐσιαστικό γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, πού προσφέρεται σ' αὐτόν τήν ὥρα τῆς δημιουργίας του ἀπό τό Θεό. Ὁ Θεός βρίσκεται «κατέναντι» τοῦ ἀνθρώπου καί μάλιστα ἐναποθέτει στήν ὑπαρξή του τήν εἰκόνα Του. Εἶναι ἡ «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε ἀπό τό Θεό ὡς πρόσωπο γιά νά ἔχει τήν ἀνθρώπινη φύση ἀπό κοινού μέ ὅλους καί νά ἐπικοινωνεῖ μέ τίς ἄλλες υπάρξεις. Μέ τήν ἁμαρτία ὁμως ὁ ἄνθρωπος διατάραξε τή σχέση του μέ τό Θεό καί τούς συνανθρώπους του καί ἄρχισε νά διεκδικεῖ ἐγωιστικά τήν ἀνθρώπινη φύση μόνο γιά τόν ἑαυτό του. Τήν ἴδια προσπάθεια ἔκαναν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καί μάλιστα ὁ καθένας γιά τή δική του ὠφέλεια. Οἱ ἐγωιστικές ἐνέργειες δημιούργησαν μιά φοβερή σύγχυση καί ἕνα καταπληκτικό ἀνταγωνισμό ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους. Ὁ καθένας βλέπει τά πράγματα μόνον ἀπό τή δική του πλευρά καί δέν ὑπολογίζει τή διαφορετική ἀντίληψη τῶν ἄλλων. Αὐτό γίνεται αἰτία, ὥστε νά ξεχωρίζει ὁ κάθε ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του ἀπό τό κοινωνικό σύνολο.

Ἔτσι δημιουργοῦνται τά ποικίλα ἄτομα, οἱ διαφορετικές μονάδες, πού δέν ἔχουν τό αἶσθημα τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητας καί ἁρμονίας μέ τούς ἄλλους. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς «ἄτομο» θέλει νά ξεχωρίζει τό δικό του

Ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Εἰκόνα στο Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν (16ος αἰ.)

ἐγώ καί γιά νά πετύχει κάτι τέτοιο ὁδηγεῖται στή διάσπαση καί τή διαίρεση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Τά κοινωνικά προβλήματα καί συστήματα. Τά κοινωνικά προβλήματα προέρχονται ἀπό τήν ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νά διατηρήσει καί νά ἀνα-

πτύξει την ύπαρξή του στη ζωή. Ἡ προσπάθεια αὐτή πραγματοποιεῖται μέσα στό λαβύρινθο τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων ἀτομικῶν συμφερόντων. Ὁ καθένας ἐπιδιώκει νά ἐπικρατήσει πάνω στοὺς ἄλλους γιά νά ικανοποιήσει τίς ἐγωιστικές ἀπαιτήσεις καί τά ἀτομικά συμφέροντα.

Πολύ γρήγορα ὅμως ὁ ἄνθρωπος διαπίστωσε τήν ἀνάγκη νά ὀργάνώσει τήν κοινωνική ζωή του ἔτσι, ὥστε νά λύνονται τά προβλήματα τοῦ καθενός καί τοῦ συνόλου μέ τρόπο ικανοποιητικό καί ἁρμονικό. Δημιουργήθηκαν τά διάφορα κοινωνικά συστήματα πού θέλησαν νά βοηθήσουν στή σωστή ἐπίλυση τῶν προβλημάτων.

Στή θεωρία τῆς ἀτομοκρατίας (Individualismus) ὁ ἄνθρωπος ὑπερυψώνεται ὡς ἄτομο, πού θά πρέπει γιά νά καταξιωθεί νά ὀδηγηθεῖ στήν περιφρόνηση καί τήν καταπίεση τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Στή θεωρία τῆς συλλογικότητας (Kollektivismus) ἐντάσσεται ὁ ἄνθρωπος στό εὐρύτερο κοινωνικό σύνολο, πού γίνεται τό κριτήριο καί τό πλαίσιο γιά τήν ἀξιολόγηση τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως. Τό μηχανοκρατικό πνεῦμα τῆς σύγχρονης Τεχνολογίας ἀπειλεῖ τόν ἄνθρωπο μέ τήν ἀφαίρεση τῶν προσωπικῶν του δυνάμεων καί τή μετατροπή του σέ αὐτόματη μηχανή.

Συνήθως ὅμως τά διάφορα συστήματα βλέπουν τήν κοινωνία ὡς βιολογικό ὄργανισμό, πού διατρέχει πάντα τόν ἴδιο κίνδυνο, παρ' ὅλη τήν εὐρύτατη καί εὐεργετική χρήση τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι ὁ κίνδυνος νά μετατραπεῖ ὁ ἄνθρωπος σέ μίαν ἄμορφη μάζα, σ' ἓνα καταναλωτικό ὄργανο καί νά εἶναι φυλακισμένος στό στεγανό τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητας. Οἱ ἀνάγκες γίνονται τώρα τά εἶδωλα, πού καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νά τά λατρεύει ὡς θεότητες.

Τελικά ὁ ἄνθρωπος φαίνεται πῶς παλεύει ἀνάμεσα στό «κοινό» καί στό «ἐπί μέρους». Τό «κοινό» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση, πού κανονικά πρέπει νά τή μοιράζεται μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τό «ἐπί μέρους» εἶναι ἡ ἀτομική ὑπαρξή του, πού δέν μπορεῖ νά τήν ἀνταλλάξει καί νά τήν ἀντικαταστήσει μέ τίποτε ἄλλο. Ὄταν δέν κατορθώνει νά ἐναρμονίζει τίς δύο αὐτές τάσεις, τότε συντελεῖ στή δημιουργία τῶν ποικίλων κοινωνικῶν ἀναστατώσεων. Σέ τοῦτο τό χῶρο ὁ καθένας ἐπιδιώκει μέ τόν τρόπο του καί τίς ἀρχές του νά προσδιορίσει τό σωστό περιεχόμενο τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, στή σχέση του μέ τό κοινωνικό σύνολο.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει πετύχει μεγάλη βελτίωση στίς προσωπικές καί κοινωνικές συνθήκες τῆς ζωῆς του. Ὡστόσο ἡ ἀπόδοση

της κοινωνικής δικαιοσύνης σ' όλους τούς ανθρώπους καί μάλιστα όχι μόνο στη διανομή των υλικών αγαθών, αλλά καί στη συμμετοχή της πνευματικής ανάπτυξεως του ανθρώπου βρίσκεται δυστυχώς ακόμη σέ αρκετά χαμηλό επίπεδο. Αυτό δείχνει ότι ο άνθρωπος δέν έχει ακόμα παραδεχτεί, πώς ο συνάνθρωπός του είναι ο αδελφός του. Προηγείται ή ικανοποίηση του ἐγώ καί μάλιστα μέ αποκλειστικό τρόπο. Παρουσιάζει όμως μία περίεργη ἐναλλαγή. "Όσο περισσότερο ικανοποιεί ο άνθρωπος τίς ανάγκες του, τόσο υποδουλώνεται στίς απαιτήσεις της σύγχρονης «καταναλωτικής κοινωνίας». "Όσο προχωρεί στην ανάπτυξη του τεχνικού πολιτισμού, τόσο καί αισθάνεται την ανάγκη νά ἐπιστρέφει στίς μορφές της πρωτόγονης ζωής (Primitivismus).

Ἡ χριστιανική θεώρηση τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει πάντοτε τή δομή της ἀνθρώπινης ζωής ὡς κοινωνική καί ὁμαδική. Ο χριστιανός δέν μπορεῖ νά πραγματοποιήσῃ τόν προορισμό του ἔξω ἀπό τό χωρὸς της κοινωνίας καί της ἀδελφότητας. "Όλα τὰ κοινωνικά κακά εἶναι ριζωμένα στην πλεονεξία τοῦ ἀνθρώπου καί στην ἀτομική του ἐπιθυμία νά κατέχει ὅλα τὰ ἀγαθὰ γιά δικό του ὄφελος. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει ὅτι ὁ μόνος νόμιμος ἰδιοκτήτης τῶν ἀγαθῶν στόν κόσμον εἶναι ὁ Θεός. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι «οἰκονόμοι» Του καί πρέπει νά χρησιμοποιοῦν τὰ ἀγαθὰ γιά τούς σκοπούς πού δημιουργήθηκαν. Δηλαδή γιά νά ικανοποιήσουν τίς κοινές ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Ἐκκλησία κηρύττει τήν κοινωνική ἰσότητα καί δικαιοσύνη. Τό πνεῦμα τοῦτο της ἰσότητος καί ἀδελφότητος εἶναι βαθιά ριζωμένο στή φύση της ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Δέν ὑπάρχει χωρὸς γιά καμιά κοινωνική ἢ φυλετική διάκριση στό Σῶμα της Ἐκκλησίας, πού βλέπει πάντα τή θέση της κοντά στοὺς στερημένους, τοὺς περιφρονεμένους καί τοὺς μετανοοῦντας ἁμαρτωλοὺς. Ἡ Ἐκκλησία ζῇ πάντα μέ τοὺς ταπεινοὺς καί τοὺς ἀδύνατους καί ὀχι μέ τοὺς ἰσχυροὺς καί τοὺς ὑπερήφανους. Τίς ἀλήθειες αὐτές δέν ἀρνήθηκαν οὔτε καί κεῖνοι, πού πάνω στην πράξη πρόδωσαν τήν παράδοση της Ἐκκλησίας.

Καθῆκον κάθε χριστιανοῦ εἶναι νά ἀγωνίζεται γιά τήν ἐπικράτηση τέτοιων συνθηκῶν ζωής, πού νά ικανοποιοῦν στό μεγαλύτερο βαθμό τὰ ἀπαραίτητα τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν ἰσότητα καί τήν κοινωνική δικαιοσύνη. Ποτέ δέν μπορεῖ ὁ χριστιανός νά παραμένει ἀπαθής καί ἀδιάφορος μπροστά στά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί της κοινωνίας. Ὁφείλει νά διαμαρτύρεται γιά τήν καταπίεση τῶν συνειδήσεων καί τήν ἀλλοίωση

τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου. Μὲ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ πρέπει νά φωτίζουν καί ὄχι νά συγκαλύπτουν οἱ χριστιανοὶ τίς ἀδικίες καί τήν ἐκμετάλλευση ὀρισμένων τάξεων. Ποτέ ὁμως δέν πρέπει νά λησμονοῦν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ἐνδιαφέρεται μόνο γιά τήν ἐξωτερική ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο γιά τὴ μεταμόρφωση στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνακαίνιση καί μεταμόρφωση αὐτὴ ὁδηγεῖ ἔπειτα καί στήν μεταμόρφωση τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἡ Ἐκκλησία οὐ χωρισμοῦ, ἐνώσεώς ἐστι καί συμφωνίας ὄνομα» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 13).
2. «Μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καί τὰ ἐτέρων ἕκαστος» (Φιλιπ. β' 4).
3. «Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε καί οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ». «Εἰ γάρ δοκεῖ τις εἶναι τι μὴδὲν ὦν, ἑαυτὸν φρεναπατᾷ» (Γαλ. στ' 2-3).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ «προσώπου». 2) Τί διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ «πρόσωπο» καί τὸ «ἄτομο»; 3) Ποῦ ὀφείλεται ἡ δημιουργία τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων; 4) Πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία τὰ κοινωνικά προβλήματα;

2. Ὁ ἄνθρωπος καί τὸ Κράτος.

Ἡ ὀργάνωση τῆς Πολιτείας καί τοῦ Κράτους. Ὁ ἄνθρωπος διατήρησε μέσα του τὴ δυνατότητα καί ικανότητα νά ὀργανώνει τὴ ζωὴ του σὲ κοινωνικὸ σύνολο. Μὲ τήν ἱδρυση καί τήν ὀργάνωση τῆς Πολιτείας ἐπιδιώκεται ἡ ικανοποίηση τῶν φυσικῶν καί πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Πολιτεία εἶναι ἓνα ὀργανικὸ σύνολο, πού μπορεῖ νά διαμορφώσει καί νά ἀναπτύξει ἀληθινὰ τὸν ἄνθρωπο. Εἶναι γνωστὴ ἡ μεγάλη προσφορά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων στὴν ἀνάπτυξη τῶν πολιτειακῶν θεωριῶν.

Ὁ ὀργάνωση τῆς Πολιτείας γίνεται μὲ φορέα τὴν κρατικὴ ἐξουσία. Σκοπὸς τοῦ Κράτους εἶναι ἡ θεμελίωση, ἡ διαφύλαξη καί ἡ πραγματοποίηση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ Κράτος δέν ἔχει προορισμό

νά ικανοποιεῖ μόνο τίς ὑλικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά πρέπει νά φροντίζει γιά τήν ὀλοκλήρωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως καί γενικά τήν προαγωγή τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. Ἡ παραμέληση καί καταπάτηση, π.χ. τῆς ἐλευθερίας ἀπό τό μέρος τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας σημαίνει ὑποβιβασμό καί ἀχρείωση τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου. Τό Κράτος δέν μπορεῖ νά εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλά μέ τήν παρουσία του ἀναγνωρίζει καί προάγει τήν ὅλη πορεία τοῦ ἀνθρώπου στήν ἱστορία.

Ἡ κρατική ἐξουσία θεμελιώνεται στή φροντίδα γιά τό κοινό συμφέρον καί τήν κοινή ὠφέλεια. Οἱ φορεῖς τῆς κρατικῆς ἐξουσίας εἶναι τά διάφορα ὑπουργήματα καί ὑπηρεσίες, μέ τίς ὁποῖες προσφέρεται ἡ διακονία καί ἡ ὑπηρεσία τοῦ Κράτους γιά τό καλό καί τήν προκοπή τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ τάξη τῆς δημιουργίας καί ὁ ἠθικός νόμος ἀποτελοῦν τά ὅρια, μέσα στά ὁποῖα ὀφείλει νά κινεῖται καί νά ἐνεργεῖ ἡ κρατική ἐξουσία. Ἡ ὑπερβασή τῶν ὁρίων αὐτῶν δημιουργεῖ στό χριστιανό τήν ὑποχρέωση νά ἀκολουθήσει τήν ἐντολή «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξ. ε' 29). Ὅποιος πιστεύει στό Θεό, παραδέχεται καί τή ζωντανή εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τόν ἄνθρωπο. Αὐτό τό σεβασμό πρέπει νά δείχνει καί ἡ κοσμική ἐξουσία στό Θεό καί τόν ἄνθρωπο, ἂν θέλει νά σέβονται καί οἱ πολῖτες τήν κρατική ἐξουσία καί νά ὑπακούουν στούς νόμους.

Ἡ πολιτική ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἐνδιαφέρεται ἐνεργητικά γιά τά προβλήματα τῆς Πολιτείας. Χωρίς ὀργανωμένη πολιτεία ὑπάρχει ἀναρχία καί «ἡ ἀναρχία παντός κακοῦ καί συγχύσεως αἰτίον» λέγει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὁ πιστός προσεύχεται «ὑπέρ πάντων ἀνθρώπων καί πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἡρεμον καί ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καί σεμνότητι» (Α' Τιμ. β' 1-3).

Ὁ κατά Θεόν ἐλεύθερος ἄνθρωπος εἶναι ἰκανός νά ἀντιπαραταχθεῖ ἀποτελεσματικά καί στή χειρότερη μορφή δουλείας. Οἱ κατακόμβες στήν παλαιοχριστιανική ἐποχή καί τό Κρυφό σχολεῖο στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας κράτησαν ἄσβεστη τή φλόγα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Ἡ ψυχασωματική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου γίνεται μέσα στήν Πολιτεία, ὅταν ὁ ἴδιος φροντίζει γιά τήν προκοπή καί τήν προαγωγή τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ καθένας πρέπει νά ἐργάζεται γιά τήν προστασία

της ζωής, να αναγνωρίζει τό δίκαιο της άμυνας, να έπιζητεί την εξαφάνιση τών έγκλημάτων και να συντελεΐ στην προστασία και την ανάπτυξη της έργασίας. Χρειάζεται συμπάρασταση στα προβλήματα του γάμου και στίς τόσες ανάγκες της οικόγένειας, φροντίδα γιά την ανάπτυξη και την άγωγή τών παιδιών του, κοινωνική ασφάλεια και βελτίωση τών συνθηκών της έργασίας του, ίκανοποιητική άμοιβή στην έργασία του, κ.ά. Στόν τομέα της ήθικης και πνευματικής του αναπτύξεως ζητεί ό άνθρωπος από την Πολιτεία να του παρέχει τό δικαίωμα της προσωπικής καταξίωσης, την έλευθερία να λατρεύει και να δοξολογεί τό Θεό, και να του παρέχεται κάθε δυνατότητα γιά να προάγει την ύπαρξή του και την κοινωνική ζωή.

Τά καθήκοντα τών άρχόντων και τών άρχομένων. Γιά να διεκδικήσει ή Πολιτεία τά δικαιώματά της πρέπει να προσφέρει συνειδητά τίς υπηρεσίες της στους πολίτες. Οί άρχοντες και οί φορείς της Πολιτείας πρέπει να περιφρουρούν τίς πνευματικές και ήθικές αξίες, πού άπειλούνται σοβαρά από τό σύγχρονο μηχανοκρατικό και μηδενιστικό πνεύμα. Είναι γεγονός ότι αύξάνουν διαρκώς οί φροντίδες της κρατικής έξουσίας γιά τά πνευματικά και πολιτιστικά προβλήματα του ανθρώπου. Καταβάλλεται προσπάθεια γιά την άγωγή τών ανηλίκων και ένηλίκων και γιά την ίκανοποιητική παροχή κοινωνικών υπηρεσιών (κοινωνική πολιτική, κοινωνικές ασφαλίσσεις, περιφρούρηση της οικόγένειας, ένθάρπυνση της τεκνογονίας μέ ιδιαίτερη οικονομική έπιχορήγηση, κ.ά.).

Οί πολίτες πρέπει να συμπεριφέρονται άπέναντι στην Πολιτεία μέ τή συναίσθηση ότι ή ώφέλεια του κοινωνικού συνόλου προσφέρει και την προαγωγή στην προσωπική τους ύπαρξη. Ό πολίτης πρέπει να συμμετέχει συνειδητά στα έξοδα της Πολιτείας καταβάλλοντας τούς άνάλογους φόρους. Μόνον μέ μία δίκαιη φόρολογία μπορεί τό Κράτος να βελτιώσει τίς πνευματικές και ύλικές συνθήκες της προσωπικής και κοινωνικής ζωής του ανθρώπου. Ό σεβασμός και ή ύπακοή τών πολιτών στους νόμους του Κράτους βοηθεΐ στην εύνομία, την κρατική εύρυθμία και γενικά τή βελτίωση της ανθρώπινης ζωής. Οί πολίτες αγαπούν έμπρακτα την πατρίδα τους και φροντίζουν αδιάκοπα γιά την ποιοτική άνύψωση του ύλικού και πνευματικού επιπέδου της χώρας. Ύπερασίζουν την πατρίδα και μέ αύτή τή θυσία της ζωής τους, όταν κινδυνεύει από έξωτερικούς και έσωτερικούς έχθρούς.

Ό χριστιανός τελικά δέν είναι μόνον ένας έντιμος και αξιοπρεπής

πολίτης, αλλά βλέπει την Πολιτεία μέσα από την έν Χριστῷ θεώρηση του κόσμου καί τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Καμιά ἐνέργειά του δέν πρέπει νά περιορίζεται στήν ἀτομική ἢ καί κοινωνική ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων του. Πρέπει νά ἐπεκτείνεται στή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου καί τῇ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τά φανερώνει ὁ Ἰησοῦς Χριστός στήν Ἐκκλησία.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Χριστιανοί γάρ οὔτε φωνή οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνθρώπων... Κατοικοῦντες δέ πόλεις... θαυμαστήν καί ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδεκνυνται τήν κατάστασιν τῆς ἐαυτῶν πολιτείας. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσιν πάντων ὡς πολῖται, καί πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι... Ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὀρισμένοις νόμοις καί τοῖς ἰδίους βίοις νικῶσι τοὺς νόμους. Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστίν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' εἰσὶν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί» (Ἐπιστολή πρὸς Διόγνητον, V, 1-10).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς Πολιτείας; 2) Ποιά εἶναι τὰ καθήκοντα τῶν φορέων τῆς κρατικῆς ἐξουσίας; 3) Ποιά εἶναι τὰ καθήκοντα τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στό Κράτος; 4) Πῶς βλέπει ὁ χριστιανὸς τήν προαγωγή τῆς Πολιτείας;

3. Ἡ ἠθικὴ θεώρηση τῆς δικαιοσύνης.

Ἡθικότητα καί δικαιοσύνη. Ὁ ἄνθρωπος καλλιεργεῖται ἠθικά μέ τῇ βοήθεια τῆς δικαιοσύνης. Ὁ δίκαιος σέβεται τὰ δικαιώματα τοῦ συνανθρώπου καί τοῦ ἀποδίδει αὐτό πού τοῦ ἀνήκει. Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ πρέπει νά φανερώνει τὴ δικαιοσύνη σ' ὅλη τὴν πληρότητά της, ὥστε νά διαποτίζει τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος γιὰ νά ἀποδώσει δικαιοσύνη στηρίζεται συνήθως στήν ἀξία καί τίς ἐνέργειες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἡ δικαιοσύνη, π.χ. δέν ἀμείβει μὲν ἓνα ἄνθρωπο, πού κάνει καλές πράξεις στὴ ζωὴ του, τιμωρεῖ ὅμως ἐκεῖνον, πού μέ τὴ διαγωγή του βλάπτει καί κάνει κακό στοὺς ἄλλους καί γενικά στήν κοινωνία. Ἡ

απόδοση της ανθρώπινης δικαιοσύνης στηρίζεται σ' ένα αντίκρουσμα. Είναι μία συναλλαγή στη διαγωγή τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνθρώπινη πλευρά τῆς δικαιοσύνης εἶναι: νά δανεῖζεις, π.χ. ἐκεῖνον τόν ἀνθρωπο, πού ἐλπίζεις ὅτι θά σοῦ ἐπιστρέψει πάλι τά χρήματα. Νά ἀγαπᾷς ἐκεῖνον, πού σέ ἀγαπᾷ. Νά ἐξυπηρετεῖς ἐκεῖνον, πού σέ ἐκτιμᾷ καί σέ ὑπολογίζει. Ὁ χριστιανός πρέπει ὅπωςδήποτε νά ξεπεράσει αὐτή τήν πλευρά τῆς δικαιοσύνης. Στήν ἐπί τοῦ Ὁρους Ὁμιλία ὁ Χριστός βοηθεῖ τοὺς ἀκροατές Του νά ἀποδεχτοῦν τήν ἀληθινή καί δημιουργική δικαιοσύνη. « Ἐάν μή περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καί Φαρισαίων, οὐ μή εἰσέλθητε εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν » (Ματθ' ε' 20).

Τό περίσσευμα τῆς δικαιοσύνης ἐδῶ εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως ἐκπηγάξει καί προσφέρεται ἀπό τό Θεό. Ὁ πυρήνας τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη Του. Ὁ Θεός προλέγει στούς Πρωτόπλαστους ὅτι ἅμα φάγουν «τό ξύλον τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν» θά πεθάνουν ὅπωςδήποτε. Μετά τή διάπραξη τῆς ἁμαρτίας ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δέν ἀφίνει τόν ἀνθρωπο νά πεθάνει, δηλαδή νά ζῇ ὀριστικά μακριά ἀπό τό Θεό, ἀλλά ὑπόσχεται τόν ἐρχομό τοῦ Μεσσία, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού μέ τή θυσία Του θά ζωοποιήσῃ ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. «Οὕτω γάρ ἡγάπησεν ὁ Θεός τόν κόσμον, ὥστε τόν υἱόν αὐτοῦ τόν Μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μή ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωήν αἰώνιον » (Ἰω. γ' 16).

Ἡ ἀγάπη ξεπερνᾷ τή δικαιοσύνη, χωρίς ὅμως νά τήν περιφρονεῖ καί νά τήν καταλύει. Αὐτή τή δικαιοσύνη πρέπει νά ἀποκτήσῃ καί ὁ ἀνθρωπος στή ζωή του. Νά ἀγαπᾷ ἀκόμα ὅλους ἐκεῖνους πού δέν τόν ἀγαποῦν. Νά εὐλογεῖ ἐκεῖνους πού τόν καταριοῦνται, νά εὐεργετῇ ἐκεῖνους πού τόν καταδιώκουν. Ἡ ἐπικράτηση μιᾶς τέτοιας δικαιοσύνης εἶναι τό σημεῖο γιά τόν ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τῆς ἀγάπης Του, πού προσφέρει σ' ὁλόκληρο τόν κόσμον. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος ὑπογραμμίζει στήν ἐπί τοῦ Ὁρους Ὁμιλία: «Ζητεῖτε δέ πρῶτον τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καί τήν δικαιοσύνην αὐτοῦ καί ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. στ' 33).

Τό πρόβλημα τῶν ποινῶν. Ἡ ποινή συνδέεται μέ τήν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης. Ὅποιος περιφρονεῖ τοὺς νόμους πρέπει νά τιμωρεῖται. Ἡ ἐπιβαλλόμενη ποινή ἔχει σκοπό νά βοηθήσῃ τόν παραβάτη νά αἰσθανθεῖ τό σφάλμα του καί νά ἀναγνώρισῃ τίς ἀρνητικές ἐπιπτώσεις του

στην ανθρώπινη κοινωνία. Μέ την ποινή προστατεύονται οι υπόλοιποι άνθρωποι, γιατί η Πολιτεία περιορίζει καί επιβλέπει τούς παραβάτες.

Ἡ ποινή ἔχει ἐπίσης θεραπευτικό χαρακτήρα. Ὁ τιμωρούμενος πρέπει νά συναισθάνεται τήν ἀρνητική πράξη του καί νά ἀναλαμβάνει τίς συνέπειές της, ὥστε μελλοντικά νά μήν ἐπαναληφθεῖ. Πολλές φορές ἡ τιμωρία ἐπιβάλλεται γιά παιδαγωγικούς σκοπούς. Νά βλέπουν οἱ ἄλλοι τόν τιμωρούμενο καί νά ἀποφεύγουν τίς κακές πράξεις· πάντοτε ὁμως πρέπει νά σεβόμαστε τόν τιμωρούμενο καί νά ἀπορρίπτουμε μόνο τήν τελεσθεῖσα ἀρνητική πράξη. Δέν ἐπιτρέπεται, σέ καμιά περίπτωση, ἡ ἐπιβολή τῆς ποινῆς νά ἱκανοποιεῖ αὐτόν πού τήν ἐπιβάλλει, οὔτε νά συσχετίζεται μέ τήν ἐκδίκηση τοῦ τιμωρούμενου.

Ἡ θεώρηση τῆς θανατικῆς ποινῆς. Ὑπάρχουν δύο διαφορετικές ἀντιλήψεις γιά τή θανατική ποινή. Ἡ μιά ὑποστηρίζει ὅτι μέ τή θανατική ποινή περιφρουρεῖται ἡ κοινωνία ἀπό τούς ἐπικίνδυνους ἐγκληματίες. Ὅποιος δέ σέβεται τή ζωή τῶν ἄλλων μέ τά ἐγκλήματα πού διαπράττει, ἔχει θέσει τόν ἑαυτό του ἔξω ἀπό τήν ἀνθρώπινη κοινωνία καί ἐπομένως ἔχει χάσει τό δικαίωμα τῆς ζωῆς. Τά δημιουργούμενα ὁμως ἐδῶ προβλήματα εἶναι: Ποιές αἰτίες καί συνθήκες ὁδήγησαν τόν ἄνθρωπο στό ἐγκλημα; Πῶς θά μπορέσει ὁ ἐγκληματίας νά διορθωθεῖ, ὅταν τοῦ ἀφαιρεθεῖ ἡ ζωή; Ποῦ θεμελιώνεται τό δικαίωμα τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας νά ἀφαιρεῖ τή ζωή, ἀφοῦ ἡ ἴδια δέν τή χορηγεῖ; Ὅρισμένοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι διεστραμμένοι ἀπό τή φύση τους. Αὐτό ὁμως εἶναι μεγάλο λάθος, πού τελικά ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν ἀρνηση καί τήν ἀπόρριψη τοῦ Θεοῦ.

Σέ πολλά Κράτη τινεῖ νά καταργηθεῖ ἡ ποινή τοῦ θανάτου καί αὐτό εἶναι χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, πού θέλει νά προοδεύει ἠθικά. Εἶναι ἡ ἄλλη ἀντίληψη, πού λέγει ὅτι ἡ φιlanθρωπία πρέπει νά ὑπερισχύει καί νά δίνει στούς ἐγκληματίες τήν εὐκαιρία νά μετανοήσουν. Ὁ Θεός ἔχει τό δικαίωμα νά ἀφαιρεῖ τή ζωή ἀπό τόν ἄνθρωπο, γιατί εἶναι ὁ Δημιουργός της, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει καθῆκον νά προστατεύει καί νά σέβεται τό θεῖο δῶρο τῆς ζωῆς. Ὁ Κύριος στήν ἐπί τοῦ Ὅρους Ὁμιλία καταδικάζει ὄχι μόνο τό φόνο, ἀλλά καί αὐτήν ἀκόμη τήν ὀργή, πού μπορεῖ νά φωλιάζει στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτή ἡ πραγματικότητα πρέπει νά ἐπικρατήσῃ στίς ἀνθρώπινες κοινωνίες. Ὁ χριστιανός δέν ἐπιτρέπεται νά ἱκανοποιεῖται, ὅταν ἐξακολουθεῖ νά ἐπιβάλ-

λεται ή ποινή του θανάτου από τά διάφορα Κράτη. 'Ο άνθρωπος πρέπει νά θρηγνεῖ στίς τραγικές αὐτές περιπτώσεις καί νά συμμετέχει στόν πόνο καί στή δοκιμασία τῶν ἀνθρώπων. 'Ο χριστιανός καταβάλλει κάθε προσπάθεια, ὥστε ὄχι μόνο νά μήν ἀφαιρεῖται ή ζωή του ἀνθρώπου, ἔστω καί ὡς πράξη δικαιοσύνης, ἀλλά νά φωτίζεται ὁ κόσμος ἀπό τήν ἀγάπη του Θεοῦ γιά νά ἐπικρατεῖ ή βασιλεία Του στίς ἀνθρώπινες καρδιές.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός· τί πεποίηκας; φωνή αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς σε ἐκ τῆς γῆς. Καί νῦν ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἣ ἔχανε τό στόμα αὐτῆς δέξασθαι τό αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρὸς σου» (Γεν. δ' 10).
2. «'Ο ἐχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντί τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυνθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τόν ἄνθρωπον» (Γεν. θ' 6).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τή δικαιοσύνη; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης; 3) Γιά ποῖο σκοπό ἐπιβάλλονται οἱ ποινές; 4) Πῶς ἀξιολογεῖται ή θανατική ποινή ἀπό τή χριστιανική ἠθική;

4. Πόλεμος καί εἰρήνη.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ. Ἡ εἰρήνη εἶναι ἓνα ἐσωτερικό, πνευματικό γεγονός. Ἐναρμονίζει τίς ἐσωτερικές δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ή μιά νά μήν ἐναντιώνεται στήν ἄλλη. Ἡ ἁμαρτία ὁμως ἀπομόνωσε τόν ἄνθρωπο ἀπό τό Θεό καί ἔφερε τήν ἀγωνία καί τήν ἀνισορροπία στίς ἀνθρώπινες ὑπάρξεις. 'Ο Ἰησοῦς Χριστός χαρίζει καί πάλι στόν ἄνθρωπο τήν εἰρήνη, γιατί τόν ἐνώνει μέ τό Θεό. 'Ο Ἀπόστολος Παῦλος χαρακτηρίζει τήν εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ ὡς «ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν» (δηλ. ἀνθρώπινο) καί «ὡς φρουρόν τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν καί νοημάτων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλιπ. δ' 7). 'Ο ἄνθρωπος τώρα αἰσθάνεται εἰρήνη μέσα του, γιατί μπορεῖ νά ἐμπιστεύεται τόν ἑαυτό του στά χέρια τοῦ Θεοῦ-Πατέρα. Ὅσες δυσκολίες καί ἄν ἀντιμετωπίσει, ή καρδιά του δέν τα-

ράσσεται, ούτε δοκιμάζει δειλία, γιατί έχει μέσα του τη μόνιμη χαρά του Χριστού.

Οί μάρτυρες της 'Εκκλησίας ήταν ένωμένοι με τό Χριστό στήν ώρα του μαρτυρίου τους. Προσεύχονταν καί έψαλλαν μπροστά στά θηρία, πού ήταν έτοιμα νά τούς κατασπαράξουν. 'Η προσευχή καί ή ψαλμωδία τους ήταν έκφραση της έσωτερικής ειρήνης του Χριστού.

‘Η επικράτηση της ειρήνης καί ή αποφυγή του πολέμου. ‘Η ‘Εκκλησία πάντοτε εύχεται γιά τήν ειρήνη του σύμπαντος κόσμου, γιά τήν ειρήνη ανάμεσα στά έθνη, στίς ‘Εκκλησίες, στίς πόλεις καί τίς καρδιές τών ανθρώπων. ‘Η προσευχή του χριστιανού γίνεται «έν ειρήνη». Όλες οι χριστιανικές ‘Εκκλησίες σήμερα κάνουν συντονισμένες προσπάθειες γιά νά επικρατήσει ή ειρήνη στόν κόσμο. ‘Ακόμα παρακαλούν τό Θεό νά ανοίξει μέ τό “Άγιο Πνεύμα τίς καρδιές τών ανθρώπων καί ιδιαίτερα εκείνων, πού μέ τήν εξουσία τους κατευθύνουν τήν ειρηνική πορεία του κόσμου.

Παράλληλα όμως πρέπει νά χρησιμοποιούνται καί όλα τά δυνατά μέσα, ώστε νά αποφεύγεται ό πόλεμος. ‘Η εικόνα ενός σύγχρονου πολέμου είναι έντελώς διαφορετική από τίς προηγούμενες. Σ’ ένα ένδεχόμενο άτομικό καί πυρηνικό πόλεμο ή καταστροφή του πλανήτη μας μπορεί νά είναι ολοκληρωτική σέ ελάχιστο χρονικό διάστημα. ‘Η πνευματική ευθύνη όλων τών ανθρώπων καί ιδιαίτερα εκείνων, πού κυβερνούν καί εξουσιάζουν, είναι πολύ μεγάλη.

‘Η τρομακτική έμπειρία τών τελευταίων πολέμων είναι ανάγκη νά χρησιμοποιείται στή διαπαιδewήγηση τών ανθρώπων. Οί άνθρωποι πρέπει νά συνειδητοποιούν τίς πραγματικές αφορμές τών πολέμων, νά διαπιστώνουν τό αδιέξοδο πού δημιουργούν, καί νά εργάζονται γιά τήν επικράτηση της ειρήνης. ‘Η φροντίδα γιά τήν επικράτηση της ειρήνης πρέπει νά αρχίζει από τήν καρδιά του κάθε ανθρώπου. ‘Η ενεργητικότητα του καθενός θά επεκτείνεται στους κύκλους της ατομικής, οικογενειακής, κοινωνικής καί διεθνούς ζωής.

Κάθε ειρηνιστική ενέργεια τών ανθρώπων πρέπει νά λαμβάνει υπ’ όψη της τήν ένότητα της ανθρωπότητας καί τήν ισότητα ανάμεσα στους ανθρώπους. Όλοι οι άνθρωποι έχουν τά ίδια δικαιώματα στή ζωή παρ’ όλες τίς διαφορές, πού μπορεί νά παρουσιάζουν στή θρησκευτική παράδοση, τήν τεχνολογία, τό πολιτιστικό επίπεδο, τά φυλετικά χαρα-

κτηριστικά (λευκοί-μαῦροι-κίτρινοι, κ.ἄ.). Οἱ ἀδύνατοι πρέπει νά βοηθοῦνται ἀπό τούς ἰσχυρούς καί τούς δυνατούς. Οἱ ὑποανάπτυκτες χώρες πρέπει νά ἐνισχύονται οἰκονομικά ἀπό τίς πλουσιότερες καί τούς Διεθνεῖς Ὄργανισμούς. Οἱ φυλετικές διακρίσεις καί τά συμφέροντα τῶν ποικίλων κοινωνικῶν τάξεων πρέπει νά βροῦν τή σωστή θέση τους καί τή δίκαιη διεκδίκησή τους.

Ἡ προσπάθεια γιά τόν ἀφοπλισμό τῶν Κρατῶν ἀπό τόν ἀτομικό ἐξοπλισμό δέ σημαίνει ὅτι θά μειωθεῖ ἡ ἀμυντική ὀργάνωση τῶν ἀνθρώπων. Τό Κράτος ἔχει καθήκον νά φροντίζει γιά τήν προστασία τῶν πολιτῶν του ἀπό κάθε ἀδικη ἐξωτερική δύναμη καί ἐπιβουλή. Τό Κράτος φροντίζει γιά τήν ἀμυντική προστασία καί χρησιμοποιεῖ τούς πολίτες γιά νά ὑπηρετοῦν στίς Ἑνοπλες Δυνάμεις. Ἡ στρατιωτική θητεία εἶναι βασικό καθήκον τοῦ πολίτη καί ἐκφράζει τήν ἀγάπη του γιά τήν πατρίδα καί διασφαλίζει τή ζωή, τήν τιμή καί τήν πρόοδο τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Γι' αὐτό καί οἱ ἀμυντικοί πόλεμοι σέ ἔσχατη ἀνάγκη μπορεῖ νά θεμελιωθοῦν ἠθικά. Μέ τόν ἀμυντικό πόλεμο ὑποστηρίζεται ἡ ζωή τῶν ὑπολοίπων ἀνθρώπων ἀπό κάθε αὐθαίρετη κυριαρχία τῶν ξένων δυνάμεων.

Ὁ κάθε ἄνθρωπος καί ἰδιαίτερα ὁ χριστιανός πρέπει νά πιστεύει ὅτι εἶναι κατορθωτή ἡ ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης στόν κόσμο. Δέν ὑπάρχει κάτι οὐδέτερο ἀνάμεσα στήν εἰρήνη καί τόν πόλεμο, ὅπως τό ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει γιά τό καλό καί τό κακό. Ἡ εἰρήνη δέν εἶναι ἓνα ξεκούρασμα τῶν ἀνθρώπων μεταξύ δύο πολέμων. Ἡ εἰλικρινής καί προσωπική ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων δημιουργεῖ κατανόηση, συμπάθεια, πνευματική καί πολιτιστική προσέγγιση, παραμερισμό στίς παρεξηγήσεις καί τίς ἐχθρότητες καί τελική ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης. Χρειάζεται νά ἀνεχόμαστε ἐκείνους, πού διαφωνοῦν μαζί μας καί νά μήν προβάλλουμε πρῶτα τίς διαφωνίες μας, ἀλλά τά σημεῖα πού μᾶς ἐνώνουν.

Παγκόσμια κοινότητα. Ἡ δημιουργία καί ἡ σύμπτυξη μιᾶς παγκόσμιας κοινότητας ἀποτελεῖ σπουδαιότατο καί οὐσιαστικό πρόβλημα, πού ἀπασχολεῖ ζωηρά τούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μας. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά χρησιμοποιεῖ ὅλες τίς εὐκαιρίες πού θά τόν ὀδηγήσουν νά γνωριστεῖ μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί νά ὀδηγηθεῖ στήν κατανόηση καί τίς εἰρηνικές σχέσεις μεταξύ τους. Μέ τήν πρωτοβουλία διαφόρων ὀργανισμῶν ἔχει ἀρχίσει μιά συστηματική καί ὀργανωμένη διαδικασία, πού ἔχει σκοπό νά βοηθήσει ὅλους τούς λαούς νά γνωριστοῦν, ὥστε νά ἐκτιμη-

θοῦν τὰ προσόντα καί νά ξεπεραστοῦν τὰ μειονεκτήματα. Οἱ τεχνικές καί ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις περιορίσαν αἰσθητά τίς ἀποστάσεις, πού χωρίζουν τίς διάφορες χώρες μεταξύ τους. Οἱ δρόμοι εἶναι ἀνοικτοί (τουρισμός, κ. ἄ.) γιά μιά εὐκόλη καί ἀνετη ἐπικοινωνία καί μέ τούς πύο μακρινούς λαούς τοῦ πλανήτη μας.

Γι' αὐτό καί ὁ τουρισμός πρέπει νά κατανοηθεῖ σέ σχέση μέ τήν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο. Ὁ τουρισμός εἶναι μιά νέα εὐκαιρία στόν ἄνθρωπο γιά νά ἀξιοποιήσει σωστά τόν ἐλεύθερο χρόνο του, νά ἐπικοινωνήσῃ βαθύτερα μέ τό Θεό, τή δημιουργία καί τό συνάνθρωπο καί νά συντελέσῃ στόν πολιτιστικό ἐμπλουτισμό καί στήν ἐπικράτηση τῆς παγκόσμιας εἰρήνης.

Ἰδιαίτερα ὁ ὀρθόδοξος πιστός ζῇ αὐτή τήν οἰκουμενικότητα μέσα στό ἄφθαστο ἀδελφικό μεγαλεῖο τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀρχίσει νά βλέπει τόν κόσμο, ὅπως παρουσιάζεται στό λειτουργικό ὄραμα τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού ὁδηγεῖ τόν χριστιανό στό νά ζῇ τὰ προβλήματα ὅλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ αἴσθησις καί ἡ ἀποδοχή τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, πού φέρνει τήν ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μόνον ἔτσι ὁ κόσμος θά μπορέσει νά ζήσῃ τήν εἰρήνη, ὅπως τήν προσφέρει ὁ Χριστός καί ὅπως τήν ζητεῖ ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξις, γιά νά ἐπιτελέσῃ τό θεῖο προορισμό της πάνω στή γῆ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Αὐτός (ὁ Χριστός) γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ὑμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωτα ἐν... ἵνα τούς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινόν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην καί ἀποκαταλλάξῃ τούς ἀμφοτέρους ἐν ἐνί σώματι τῷ Θεῷ διά τοῦ σταυροῦ ἀποκτείνας τήν ἔχθραν ἐν αὐτῷ» (Ἐφεσ. β' 14-16).
2. «Θεός ὢν εἰρήνης, Πατήρ οἰκτιρῶν τῆς μεγάλης βουλῆς σου τόν Ἄγγελον, εἰρήνην παρεχόμενον ἀπέστειλας ἡμῖν (δηλ. τό Χριστό). Ὅθεν θεογνωσίας πρὸς φῶς ὁδηγηθέντες ἐκ νυκτός ὀρθρίζοντες δοξολογοῦμεν σε, Φιλάνθρωπε» (Ἀπό τήν ὑμνολογία τῶν Χριστουγέννων).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Γιατί ὁ Χριστός εἶναι ἡ μόνιμη εἰρήνη τοῦ ἀνθρώπου καί γενικά τοῦ κόσμου;

σμου; 2) Πώς μπορεί να βοηθήσει ο χριστιανός στην επικράτηση της ειρήνης στον κόσμο; 3) Μέ ποιά μέσα μπορεί να αποφεύγεται ο πόλεμος; 4) Σέ τί θά βοηθήσει την κοινωνία γενικά ή δημιουργία μιᾶς παγκόσμιας κοινότητας;

5. Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ πολιτισμός.

Τί εἶναι ὁ πολιτισμός. Πολιτισμός εἶναι ἡ ἀδιάκοπη ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας πορείας του, πού ἐπιζητεῖ νά διαμορφώσει τήν ὕπαρξή του σέ ἁρμονική προσωπικότητα καί νά διαπλάσει τή φύση καί τόν κόσμο σύμφωνα μέ τό σκοπό τῆς δημιουργίας τους. Ὁ πολιτισμός εἶναι ἓνα φαινόμενο ἀποκλειστικά ἀνθρώπινο. Ἐκπηγάζει ἀπό τή φύση τοῦ ἀνθρώπου καί ἐκφράζει μέ συγκεκριμένες ἐκδηλώσεις τήν πνευματική δυναμικότητα καί ψυχική δραστηριότητα του. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει τήν ἐντολή ἀπό τό Θεό νά διαμορφώσει μέ τήν ἐργασία του τόν κόσμο καί νά ὁδηγήσει, ὡς συνεργός τοῦ Θεοῦ, τή δημιουργία στήν ὁλοκλήρωσή της.

Οἱ πολιτιστικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου περιλαμβάνουν ὅλους τούς τομεῖς τῆς ζωῆς του, δηλαδή τή θρησκεία, τή φιλοσοφία, τήν ἐπιστήμη, τήν κοινωνία, τήν τέχνη, τά ἥθη καί τά ἔθιμα, τήν τεχνολογία κ.ἄ. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί ἡ ποικιλία στίς διάφορες μορφές τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκφράζουν κάθε φορά τόν τρόπο, πού ὁ ἄνθρωπος μπόρεσε νά προσεγγίσει τόν κόσμο καί τόν ἑαυτό του καί νά ἐπιλύσει τά προβλήματά του. Ἡ ἀριθμητική ταξινόμηση τῶν πολιτισμῶν δέν εἶναι σταθερή. Μερικοί ἀπό αὐτούς, πού κατονομάζονται εἶναι: ὁ βαβυλωνιακός, ὁ αἰγυπτιακός, ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικός, ὁ ἀραβικός, ὁ βυζαντινός, ὁ δυτικοευρωπαϊκός, ὁ τῆς ἄπω Ἀνατολῆς, ὁ Ἰνδικός, ὁ κινεζικός, ὁ μεξικάνικος κ.ἄ.

Ἡ ἀνθρωπολογική θεμελίωση τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ γνησιότητα τοῦ πολιτισμοῦ ἐκφράζεται σ' ὅλες ἐκεῖνες τίς ἐνέργειές του, πού προσφέρουν τή διάσωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὅπου παραμερίζεται ἡ ἀνθρώπινη ἀξία ἢ ἐμφανίζεται παραμορφωμένη καί ἀγνώριστη, ἐκεῖ δέν μπορεῖ νά γίνεται λόγος γιά πολιτισμό, ἀλλά γιά παλινβαρβαρισμό καί ἀπανθρωπισμό τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πολιτισμός θεμελιώνεται στόν πλοῦτο τῆς ἀνθρώπινης ἐσωτερικότητας, πού εἶναι συνάμα καί τό κριτήριό γιά τήν ἀξιολόγηση τῶν πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων. Τό ἀντίθετο δέν μπορεῖ νά ἰσχύει. Δηλαδή τό πολιτιστικό περιβάλλον δέν εἶναι σέ θέση

νά δημιουργήσει και νά αξιολογήσει τόν άνθρωπο. 'Ο πολιτισμός συνδέεται μέ τήν ικανότητα του ανθρώπου νά αναστρέφεται μέ τή δημιουργία, τήν ύπαρξή του και τούς άλλους ανθρώπους.

Οί διάφορες αξίες τής θείας δημιουργίας διοχετεύονται στον άνθρωπο ανάλογα μέ τόν τρόπο πού επικοινωνεί και σχετίζεται μέ τόν κόσμο. 'Εδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται και ἡ διαφοροποίηση τῶν πολιτισμῶν. "Έχουμε, π.χ. τούς ανατολικούς πολιτισμούς, πού καλλιερгоύσαν σέ μεγάλο βαθμό τή θεωρητική γνώση (φιλοσοφία, μυστικισμός, ἐνορατικές καταστάσεις, κ.ἄ.). Οί μεταγενέστεροι πολιτισμοί ἀνάπτυξαν μέ τή βοήθεια τής ἐπιστήμης τίς πρακτικές και τεχνικές ικανότητες του ανθρώπου (τεχνικός, οἰκονομικός πολιτισμός, κ.ἄ.). 'Ο πολιτισμός συνδέεται μέ τήν ἀνάπτυξη του ἁνθρώπου σ' ἓνα συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Γι' αὐτό και ἔχουμε τόπους (Δέλτα του Νεῖλου, Μεσόγειος, Μ. Ἀσία, Ἀπὼ Ἀνατολή, κ.ἄ.), ὅπου ξεπήδησαν πολιτισμοί, πού ἐπηρέασαν μεγάλη ἔκταση γῆς ἢ και ὁλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα. Τό ξεριζῶμα του ἁνθρώπου ἀπό τόν τόπο του, τή γῆ του, ἀνακόπτει και καθυστερεῖ τήν ἀνάπτυξή του. Οἱ ἀφύσικες μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν ἀποτελοῦν ἀρνητικό παράγοντα γιά τήν ἀρμονική καλλιέργεια του ἁνθρώπου. Συνήθως ὁ ἁνθρωπος ἀναγκάζεται μέ τήν ἀπομάκρυνση ἀπό τόν τόπο του νά ἐγκαταλείπει και τήν ἱστορία του, τήν ἐθνική και θρησκευτική του παράδοση. "Ένας τέτοιος πολιτισμός εἶναι καταδικασμένος σέ μαρασμό και ἀποτυχία. 'Ο πολιτισμός πρέπει νά προάγει τήν ἀνθρώπινη ζωή στό σύνολό της, ὅπως αὐτό ἀπαιτεῖται ἀπό τήν ἴδια τή φύση της. Δέν μπορεῖ, π.χ. ἓνας πολιτισμός νά ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικά γιά τήν αὔξηση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν και νά ὑποτιμᾷ και νά παραμερῖζει τίς πνευματικές ἀξίες.

Ἡ συνολικός χαρακτήρας του πολιτισμοῦ. Κάθε πολιτισμός ἀποτελεῖ ἓνα σύνολο, μιάν αὐτοδύναμη ὁλότητα, πού ὁμως στηρίζεται σέ βασικές ἀξίες γιά νά ἐκφράσει τό νόημα του κόσμου και τής ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κάθε πολιτισμός πραγματοποιεῖ μόνο ὀρισμένες ἀπό τίς θεμελιώδεις ἀξίες τής ὑπάρξεως, ὅπως εἶναι: ἡ φιλοσοφία πού ἀσχολεῖται μέ τήν ἀλήθεια και τή γνώση, ἡ τέχνη πού ἐκφράζει τό καλό και τό ὡραῖο, ἡ ἠθική μέ τήν ὁποία ἐρευνᾶται τό ἀγαθό και ἐπιχειρεῖται ἡ ἐφαρμογή του γιά τήν καλλιέργεια του ἁνθρώπου, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τεχνική, και ἡ οἰκονομία, πού φροντίζουν γιά τή συντήρηση τής ζωῆς.

Κάθε τομέας του πολιτισμοῦ φανερῶνει μιάν ἐνιαία ὁλότητα, πού

βοηθεῖ στήν κατανόηση καί ἀξιολόγηση τοῦ «ἐπὶ μέρους». Ἡ ὁλότητα αὐτὴ ἐκφράζει ἔστω καί ἰδεατῶς τὴν ψυχοσωματικὴ ἁρμονία καί ἠθικὴ ἐνότητα τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ξεπηδάει ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας καί ὑπευθυνότητας. Ἄν ἓνας πολιτισμός διαταράξει τὴν ἱεραρχικὴ κλίμακα τῶν ἀξιών, τότε παρατηρεῖται μιά ὑπερτροφία σὲ μίαν ὀρισμένη περιοχὴ, ποὺ καταστρέφει τὴν ἐσωτερικὴ ἁρμονία καί ἰσορροπία τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ὑπερβολικὴ καί μονομερὴς τεχνικὴ ἀνάπτυξη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου μὲ ὅλες τὶς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις καί ἀνησυχίες δὲν ὀφείλεται στὴ φύση τῆς τεχνικῆς προόδου, ἀλλὰ στὸ ὅτι παραμελεῖται καί καθυστερεῖ ἡ ἀνάπτυξη πνευματικῶν τομέων τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ἡ δυσἁρμονία αὐτὴ ὁδηγεῖ στὴ διάκριση τοῦ πολιτισμοῦ σὲ πνευματικὸ (Kultur) καί τεχνικὸ (Civilisation). Ὅλοι οἱ τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ ζωοποιοῦνται καί νὰ μεταμορφώνονται στὸ χῶρο τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, στὸ μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση τοῦ πολιτισμοῦ.

Πολιτιστικὰ ὁ Χριστιανισμός εἶναι γνωστός ὡς βυζαντινός, σλαβικός, ἀμερικάνικος, ἀσιατικός κ.ἄ. Ἐπίσης ἀπὸ πλευρᾶς δογματικῆς ὁμολογίας διακρίνεται σὲ ὀρθόδοξο, ρωμαιοκαθολικὸ κ.ἄ. Ἡ διαφοροποίηση ἀνάμεσα στὸ ρωμαϊσμὸ καί τὸν ἐλληνισμό κατὰληξε στὴ διαμόρφωση δυὸ πολιτισμῶν: στὸ βυζαντινὸ πολιτισμὸ τῆς ἐλληνικῆς Ἀνατολῆς, καί τὸ χριστιανικὸ πολιτισμὸ τῆς λατινικῆς Δύσεως.

Στὸ βυζαντινὸ πολιτισμὸ ἔχουμε τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ θεμελιώσει τὴ ζωὴ του στὸ χριστιανικὸ ὄραμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μόνος του, καί οἱ ἐνέργειές του ἐκφράζουν τὴ μετοχὴ του στὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἀξιολογεῖ τὸν κόσμον καί τὸν ἄνθρωπον σὲ σχέση μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πιά τὴ δυνατότητα νὰ μεταμορφωθεῖ καί νὰ ἐνσωματωθεῖ στὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καί τὸ Βυζάντιο δὲν παρουσίασε μιά ἐνιαία κατεύθυνση στὸν πολιτισμὸ, ἀλλὰ κατόρθωσε νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἐνότητα τῶν πολιτισμῶν στὴν ποικιλία τους. (πρβλ. ἐλληνικός - ρωμαϊκός - ἀνατολικός - αἰγυπτιακός κ.ἄ.). Χίλια καί πλεον χρόνια τὸ Βυζάντιο κατὰφερε νὰ ζοῦν ἁρμονικὰ διαφορετικὰ ἔθνη καί νὰ μετέχουν ὅλα μαζὶ στὸ βαθύτατο νόημα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νὰ ἀνακαλύπτεται ἡ μεγάλη ἀξία τῆς βυζαντινῆς περιόδου.

Στόν πολιτισμό τῆς χριστιανικῆς Δύσεως ἡ Ἐκκλησία ἐργάστηκε γιά τήν ἐπικράτηση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, γιά τήν ἐξημέρωση τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν καί τή διαφύλαξη τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών. Ὄταν ἐπικρατοῦσε τό Εὐαγγέλιο στόν εἰδωλολατρικό κόσμο, οἱ ἱεραπόστολοι πρόσφεραν καί τήν ἀπαραίτητη πολιτιστική ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὥραία ὅμως αὐτή ἐνέργεια εἶχε τά ἐξῆς ἀποτελέσματα: οἱ ἄνθρωποι δέχτηκαν τόν πολιτισμό μαζί μέ τή χριστιανική ἀλήθεια. Ὁργανώθηκαν γύρω ἀπό τήν Ἐκκλησία, πού μέ ἀποκλειστικό τρόπο ἔδινε τίς κατευθύνσεις σ' ὅλες τίς περιοχές τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τεράστια αὐτή ὀργάνωση ἔδωσε στόν ἐπίσκοπο Ρώμης μιά καταπληκτική κοσμική ἐξουσία. Οἱ ἄνθρωποι ἀναγνώριζαν τόν ἐπίσκοπο Ρώμης ὡς Πατέρα (Papa = Πάπας), τοῦ ἔδειχναν τήν εὐγνωμοσύνη τους καί τήν ἀπόλυτη ὑπακοή τους. Ἡ Ἐκκλησία μέ τήν πνευματική κυριαρχία τῆς προσπαθοῦσε νά κατευθύνει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου μέχρι καί τήν τελευταία λεπτομέρειά της. Σιγά σιγά ὅμως δημιουργήθηκε μιά διάσταση ἀνάμεσα στόν κόσμο καί τήν Ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ζήτησε νά χειραφετηθεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία, δηλαδή νά γίνει ἀνεξάρτητος, ὥστε νά καθορίζει ὁ ἑαυτός του τή ζωή. Ἀπό αὐτή τή σύγκρουση γεννήθηκαν τά διάφορα ἀθεϊστικά κινήματα, πού μέχρι σήμερα ἀπασχολοῦν τήν Ἐκκλησία.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ πολιτισμός; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρωπολογικῆς θεμελιώσεως τοῦ πολιτισμοῦ; 3) Γιατί πρέπει ὁ πολιτισμός νά στηρίζεται στήν κλίμακα τῶν ἀξιών; 4) Τί χαρακτηρίζει τό βυζαντινό πολιτισμό; 5) Ποιά χαρακτηριστικά γνωρίσματα παρουσίασε ὁ πολιτισμός τῆς χριστιανικῆς Δύσεως;

6. Ἐπιστήμη καί Τεχνολογία.

Ἡ γνώση στήν ἐπιστήμη. Ἀπό πολύ παλιά ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῦσε τό φιλοσοφικό στοχασμό γιά νά προσεγγίζει τό φυσικό κόσμο. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἀνακάλυπτε στό φυσικό κόσμο τόν ἑαυτό του καί στήν ὑπαρξή του ἀντικατοπτριζόταν ὁλόκληρος ὁ κόσμος. Ἐτσι ἐξηγεῖται πῶς ἡ προχριστιανική φιλοσοφία ἀνακάλυψε ὀρισμένες ἀλήθειες γιά

τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο καί πού μέχρι σήμερα ἐξακολουθοῦν νά ἰσχύουν.

Πολύ ἀργότερα ὁ ἄνθρωπος, γιά νά γίνει κυρίαρχος τοῦ κόσμου, βοηθήθηκε σημαντικά ἀπό τίς γνωστικές δυνάμεις του. Ὁ στοχασμός ἐγινε πιά γνώση. Μέ τή βοήθειά της ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζει τά διάφορα ἀντικείμενα τοῦ κόσμου καθ' ἑαυτά. Δηλαδή χωριστά τό ἓνα ἀπό τό ἄλλο, χωρίς νά τά ἐντάσσει στή συνολική θεώρηση τῆς θείας δημιουργίας. Ἐτσι οἱ στοχαστικές ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου κομματιάστηκαν, ἐγιναν «ἐπί μέρους» γνώσεις. Μέ τήν ἐπιστημονική ἔρευνα ὁ ἄνθρωπος θέλει νά γνωρίσει τά ἀντικείμενα τοῦ κόσμου, χωρίς ὅμως νά ἐπικοινωνεῖ μαζί τους. Αὐτή ἡ γνώση ὀνομάζεται «ἀντικειμενική». Ἐξετάζει τά διάφορα φαινόμενα ἢ πράγματα ὄχι ὡς γεγονότα, ἀλλά ὡς προβλήματα. Στά γεγονότα συμμετέχει καί ὁ ἐρευνητής, ἐνῶ στά προβλήματα ἡ γνωστική ἐνέργεια στηρίζεται «ἀντικειμενικά» στό πείραμα καί τήν παρατήρηση.

Ἡ γνώση ὡς διανοητική λειτουργία ἔχει πιά χωριστεῖ ἀπό τίς ὑπόλοιπες δυνάμεις καί ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ λογική λειτουργία μετατρέπεται σέ ἀποκλειστική διαδικασία τοῦ μυαλοῦ, πού δέν ἐπιδρᾷ στή καλλιέργεια τῶν ὑπολοίπων δυνάμεών του. Ἡ ἐπιστήμη παρ' ὅλες τίς θαυμάσιες ὑπηρεσίες της στήν ἀνθρωπότητα, δέν κατάφερε νά συγκρατήσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπό τή θηριωδία καί τόν ἀπανθρωπισμό (Βλ. ἐγκλήματα τῶν διαφόρων πολέμων).

Χριστιανισμός καί ἐπιστήμη. Ἡ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά πιό ὑπέροχα κατορθώματα τοῦ ἀνθρώπου. Δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἐγινε ἱστορικά ἀνεξάρτητη ἀπό τή φιλοσοφία καί ἀναπτύχθηκε συστηματικά στήν Εὐρώπη, ὅπου εἶχε διαδοθεῖ ἡ χριστιανική πίστη. Ὁ Χριστιανισμός βοήθησε τόν ἄνθρωπο νά λευθερωθεῖ ἀπό τά στοιχεῖα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, πού τά θεωροῦσε ὡς μυθικά καί μαγικά. Ἐτσι δημιουργήθηκε ἡ βασική προϋπόθεση γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης. Στά πρῶτα χρόνια τῆς ἱλιγγιώδους ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν ἐμφανίστηκε στή Δύση πρῶτα, πρόβλημα σχέσεως ἀνάμεσα στήν ἐπιστήμη καί τή θεολογία ἢ γενικότερα τήν Ἐκκλησία. Ἄν καί πρόκειται γιά ψευτοπρόβλημα, ὅμως μερικές πτυχές του προβάλλονται ἀκόμα καί σήμερα. Ἐμφανίζουν δῆθεν τήν Ἐκκλησία, πῶς ἀντιτίθεται στήν ἐπιστημονική γνώση καί πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ἐκκλησία ὁμως, ὡς ἡ ἐν Χριστῷ ἀλήθεια, δέν ἀρνείται τήν ἐπιστημονική πορεία καί πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναγνωρίζει ὅτι πολλοί καρποί τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, κατακτήσεις τῆς τεχνικῆς καί ἀναζητήσεις τῆς φιλοσοφίας εἶναι πράγματα θετικά, καλά καί πολύτιμα. Μέ τήν ἐπιστημονική δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου συνεχίζεται τό ἔργο τοῦ Θεοῦ στή δημιουργία. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει ὥστόσο νά ἐπισημαίνει τούς κινδύνους πού διατρέχει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἀπολυτοποιεῖ τή γνώση, ἀποσπᾷ τόν κόσμο ἀπό τή θεία δημιουργία καί παρασύρεται σέ μιά φαινομενική αὐτονομία του.

Σέ μιά τέτοια κατεύθυνση ὁ ἄνθρωπος κάνει τόν ἑαυτό του εἰδωλο καί τόν θεοποιεῖ. Χρέος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά προφυλάξει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν κίνδυνο αὐτῆς τῆς εἰδωλολατρίας. Πρέπει νά βοηθήσει τό σύγχρονο πολιτισμό νά βρεῖ τή σωστή πορεία του, ὥστε στά πνευματικά καί τεχνικά ἐπιτεύγματά του νά ἀποκαλύπτεται ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀληθινή φύση τοῦ ἀνθρώπου φανερώνεται μέ τήν παρουσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού καταξιώνει ὅλες τίς δυνατότητες καί δημιουργικές ικανότητες τῆς υπάρξεως. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος λευθερωθεῖ ἀπό τό μῦθο τῆς αὐτολυτρώσεως, ἀναγνωρίζει τά φυσικά ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Παρ' ὅλη τήν ἐλεύθερη ἐρευνα τοῦ λογικοῦ ὁ ἄνθρωπος δέν ὑπερβαίνει τά ὅριά του γιά νά σφετεριστεῖ τό χώρο τοῦ Θεοῦ καί ἔτσι νά ἐρμηνεύσει «ἐπιστημονικά» τά ἄρρητα καί ἀκατάληπτα μυστήρια τῆς πίστεως. Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καί ἀπό τό μέρος τῆς Ἐκκλησίας, πού βλέπει ὡς καλά καί πολύτιμα τά ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Δέν ἐπεμβαίνει στόν τρόπο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, πού μπορεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο στό νά ἀνακαλύψει τόν προορισμό του. Τόν βοηθεῖ ὁμως στήν πραγμάτωση τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας, πού τελικά τοῦ χαρίζει τή διάσωση τῆς υπάρξεώς του.

Στήν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ στόχου πρέπει νά συντελέσει καί ἡ ἐπιστημονική πρόοδος μαζί μέ τήν τεχνική ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν κάτι τέτοιο δέ γίνεται, τότε πρέπει νά ἀνησυχεῖ ὁ ἄνθρωπος γιά τήν ἐσφαλμένη του κατεύθυνση, δηλαδή τή μονομερή καλλιέργεια τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων καί τήν παραμέληση τῶν ὑπολοίπων λειτουργιῶν του.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος καί ἡ τεχνολογία. Οἱ ἐφαρμογές τῆς σύγ-

χρονης τεχνικής δέν αλλάζουν μόνο τήν έξωτερική ὄψη τοῦ κόσμου. Ἐπιδροῦν πολύ περισσότερο στόν ψυχικό κόσμο τοῦ ἀνθρώπου καί συντελοῦν στή διαμόρφωση τῆς ζωῆς καί τοῦ ἡθους τοῦ. Ἡ τεχνολογία ὀρθώνεται μπροστά στόν ἄνθρωπο σάν μία θεία δύναμη, πού ὑπόσχεται τή βελτίωση καί τή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου, σέ ἐπίγειο παράδεισο. Μέ τίς τεχνικές ἀνακαλύψεις καί τίς μηχανικές κατασκευές ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται πώς ἐγίνε κυρίαρχος τῆς φύσεως καί τοῦ κόσμου. Ἡ κυριαρχία ὁμως δέν ἐκπηγάζει ἀπό τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης του, ἀλλά στηρίζεται στόν ἐγωισμό τοῦ. Ἀγωνίζεται νά ἀποκτήσει ὅσο τό δυνατόν περισσότερη δύναμη καί ἐπιβολή στούς ἄλλους. Αὐτό ὁμως ἀντί νά τόν ικανοποιεῖ, τοῦ δημιουργεῖ φοβερή ἀνησυχία, καταστρεπτική ἀγωνία καί μόνιμη ἀπειλή γιά τή ζωή, ὅχι μόνο τῆ δικῆ του, ἀλλά καί ὅλου τοῦ κόσμου.

Οἱ θαυμάσιες τεχνικές ἀνακαλύψεις μετατρέπονται στά χέρια τοῦ ἀνθρώπου σέ ἀτομικό καί πυρηνικό ἐξοπλισμό, πού προετοιμάζει τήν καταστροφή τοῦ κόσμου. Ἡ πλουσιώτατη παραγωγή τῶν ὑλικῶν καί τεχνικῶν ἀγαθῶν κάνει τόν ἄνθρωπο δοῦλο τῶν ἀναγκῶν του. Εἶναι τό πρόβλημα τῆς σύγχρονης «καταναλωτικῆς» κοινωνίας. Ὅσο περισσότερα ἀγαθά ἔχει ὁ ἄνθρωπος στή διάθεσή του, τόσο περισσότερες ἀνάγκες δημιουργεῖ καί ἐπομένως χρειάζεται τήν ἀντίστοιχη κατανάλωση.

Ἡ ἱατρική ἐπιστήμη καταβάλλει υπεράνθρωπες προσπάθειες γιά νά παρατείνει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου πάνω στή γῆ. Σύγχρονα ὁμως πρεπεῖ νά ὑπογραμμίσει καί τό ἀναντικατάστατο περιεχόμενο τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς, ὅπως φανερώνεται στόν ἀνθρώπινο ὄργανισμό. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐτοιμος νά δεχτεῖ τήν παράταση τῆς ζωῆς του, ἀλλά πρέπει νά βοηθηθεῖ, ὥστε κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας παραμονῆς του νά ἀνακαλύψει τό νόημα τῆς ὑπάρξεώς του καί τόν τελικό προορισμό του.

Ἡ τεχνική ἀνάπτυξη πρέπει νά συμβαδίζει μέ τήν πνευματική πορεία καί αὔξηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πορεία αὕτη θά δικαιώσει καί τήν παρουσία τῆς τεχνικῆς. Θά ἐνισχύει τόν ἄνθρωπο νά καταλάβει ὅτι παρ' ὅλες τίς ἀνέσεις του διατρέχει τόν κίνδυνο νά ἀστοχήσει στόν προορισμό του καί ὅτι πρέπει νά ἀναζητεῖ τό σωστό προσανατολισμό του, γιά νά σώσει τελικά τήν ὑπαρξή του.

1) Τί διαφορά υπάρχει ανάμεσα στη φιλοσοφική και έπιστημονική μέθοδο; 2) Γιατί ή γνώση στην έπιστήμη ονομάζεται «άντικειμενική»; 3) Τί δύναμη απόκτησε ό άνθρωπος μέ την έπιστήμη; 4) Ποιά ή θέση της Έκκλησίας απέναντι στην έπιστήμη; 5) Ποιά προβλήματα παρουσιάζει ή σύγχρονη τεχνολογία στον άνθρωπο;

7. Έργασία και οικονομία.

Έ φύση και ό σκοπός της εργασίας. Ό Θεός, όπως γνωρίζουμε, έδωσε στον άνθρωπο την έντολή νά φροντίζει για την προαγωγή και τελειοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος (δημιουργία). Έφ' όσον ό άνθρωπος θά πρόσφερε τίς δυνάμεις του για την εύόδωση του σκοπού της δημιουργίας θά μπορούσε νά αναπτύξει καλύτερα και τή δική του ύπαρξη.

Ό Θεός έδωσε στον άνθρωπο την έντολή της εργασίας: «Καί έθετο αυτόν (Αδάμ) εν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, εργάζεσθαι αὐτόν καί φυλάσσειν» (Γεν. β' 15). Έ εργασία είναι δώρο του Θεού στον άνθρωπο, γιατί μέ τή βοήθειά της συντηρεῖ πρίν απ' όλα την ύπαρξή του στή ζωή. Ανακαλύπτει τό νόημα της ύλικῆς κτίσεως καί τό σκοπό της ζωῆς του κόσμου. Ό άνθρωπος μέ την εργασία προσφέρει στό Θεό καί τους συνανθρώπους του τά αγαθά πού του δώρισε ό Δημιουργός: την ύπαρξη καί τή ζωή. Άν ό άνθρωπος αποδεχθεῖ τά δῶρα του Θεού, τότε τά κάνει καταδικά του, όταν τά ξαναπροσφέρει ως εύχαριστία στό Θεό καί ως αγάπη στους άλλους ανθρώπους. Σ' αὐτή τή δυναμική προσφορά τοποθετεῖται ή φύση καί ό σκοπός της εργασίας.

Έ εργασία ως δημιουργία καί δουλεία. Μέ τή εργασία του ό άνθρωπος συμμετέχει στό δημιουργικό έργο του Θεού. Όταν υπηρετεῖ μέ την εργασία του τό Θεό καί τόν κόσμο γίνεται δημιουργικός, γιατί προσφέρει στους άλλους την αγάπη καί τή φροντίδα του. Ό πιό δημιουργικός τρόπος της εργασίας είναι, όταν ό άνθρωπος καλλιεργεῖ καί αναπτύσσει τά δῶρα καί τά χαρίσματα του Θεού. Ό άνθρωπος νιώθει τή δημιουργικότητά του, όταν μέ την εργασία του διακονεῖ καί δέν ἐπιζητεῖ μόνο νά διακονεῖται.

Μέ την άμαρτία όμως ο άνθρωπος έπαυσε νά ύπηρετεῖ τό Θεό καί τούς ανθρώπους καί άπαιτεῖ νά τόν διακονοῦν καί νά τόν περιποιοῦνται οί άλλοι. Ἡ έργασία τοῦ ανθρώπου άποκτᾷ τώρα έγωκεντρικό χαρακτήρα. Ἐπιδιώκει νά άποκτᾷ τά πάντα γιά τόν έαυτό του καί νά μαζεῦει τό καθετί γιά τήν έξασφάλιση καί τήν προβολή τοῦ εἰ.
Ἡ έργασία περιορίζεται στό ὅρια τοῦ εἰ, κάνει τόν άνθρωπο άνελεύθερο. Διαθέτει ὅλο τό δυναμικό του γιά νά ίκανοποιεῖ τίς βιολογικές του ανάγκες, πού ὅμως ποτέ δέν ίκανοποιοῦνται καί αδιάκοπα αύξάνουν. Μιά τέτοια έργασία μετατρέπεται σέ αλήθινή δουλεία, γιατί άπομακρύνει τόν άνθρωπο άπό τόν προορισμό του. Ὁ έργαζόμενος δέν ίκανοποιεῖται μέ τήν έργασία του. Ἀντίθετα δοκιμάζει άπέχθεια, ἔχθρα καί άποστροφή. Ὁ άνθρωπος μισεῖ τήν έργασία του, ὅταν τήν έπιτελεῖ άπό ανάγκη. Τή βλέπει ὡς πηγή δυστυχίας, παρ' ὅλα τά ὑλικά άγαθά πού μπορεί νά τοῦ χαρίζει.

Ἡ σύγχρονη ὀργανωμένη έργασία. Τό θεϊκό δῶρο τῆς έργασίας δέν μπόρεσε ὁ άνθρωπος νά τό διαστρέψει ὀλοκληρωτικά. Εἶδε πῶς ἡ έργασία μπορεί νά τόν ὀδηγήσει σέ μιάν ἐξημέρωση καί πνευματική καλλιέργεια. Ἡ έπιστήμη καί ἡ τεχνολογία βοηθεῖ τόν άνθρωπο νά ὀργανώσει τήν έργασία του καί νά τήν κάνει ὅσο τό δυνατόν πιό ανθρώπινη, συστηματική, άποδοτική καί ίκανοποιητική. Ἡ έργασία ἄλλαξε ἐξωτερική μορφή μέ τίς ὀργανωμένες βιομηχανίες, τά έργοστάσια, κ.ά. Οἱ συνθήκες τῆς έργασίας βελτιώθηκαν. Οἱ έργαζόμενοι ζητοῦν περισσότερες άνέσεις, διευκολύνσεις καί αύξηση στήν ὑλική άμοιβή τῆς έργασίας. Τό Κράτος προσπαθεῖ νά ἐξυψώσει τούς έργαζόμενους, πού πέτυχαν άρκετά καί πρέπει νά άπολαύσουν άκόμα περισσότερα.

Ὑπάρχει ὅμως καί ἡ προβληματική πλευρά τῆς έργασίας. Παρ' ὅλο πού οἱ συνθήκες τῆς έργασίας εἶναι ίκανοποιητικές, ὅμως ἡ έργασία αλλοτριώνει τόν άνθρωπο, ὅταν τόν μετατρέπει σ' ἓνα ἐξάρτημα άπό τά πολλά μηχανήματα πού ὑπηρετεῖ. Ἡ έργασία ἔχει αὐτοματοποιήσει τόν άνθρωπο, πού προσπαθεῖ ὡς αντίδραση νά μειώνει διαρκῶς τίς ὥρες τῆς έργασίας του. Οἱ ὑλικές αύξήσεις τόν εὐχαριστοῦν βέβαια, ἀλλά αντιλαμβάνεται ὅτι οἱ έργοδότες του συχνά τόν προσέχουν μόνον συμφεροντολογικά καί ὄχι γιατί πιστεύουν στή δημιουργική ἀξία του, ἀλλά γιά

νά αυξήσουν τήν απόδοσή του, πού είναι τελικά πρὸς τὸ συμφέρον τους.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση τῆς ιδιοκτησίας. Μὲ τὴν ἐργασία εἶναι συνυφασμένη καὶ ἡ ιδιοκτησία. Εἶναι, δηλαδή, τὰ διάφορα ὑλικά καὶ πνευματικά ἀγαθὰ, πού ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ διαχειρίζεται μὲ τὴν προσωπικὴ του εὐθύνη.

Στὸ ὅλο θέμα τῆς ιδιοκτησίας διακρίνουμε δυὸ ομάδες ἀνθρώπων. Εἶναι ἐκεῖνοι, πού ἀγωνίζονται μὲ τὴν τίμια καὶ προσωπικὴ ἐργασία σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ νά ἀποκτήσουν μιά περιουσία γιὰ νά τὴν προσφέρουν κατόπιν στὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς τους (παιδιά, συγγενεῖς). Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι, πού κατορθώνουν ὡς ἱκανοὶ ἢ ὡς τυχεροὶ νά ἀποκτήσουν τεράστιες περιουσίες, ὥστε ἀπὸ αὐτοὺς νά ἐξαρτῶνται ὁλόκληρα συγκροτήματα ἐργασίας (βιομήχανοι, ἐφοπλιστές, ἔμποροι, κ.ἄ.).

Καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις ἡ ιδιοκτησία δέν πρέπει νά γίνεται ἀφορμή, ὥστε νά διαχωρίζονται οἱ ἄνθρωποι σέ διάφορες τάξεις, πού ἀνάμεσά τους νά δημιουργοῦνται ἀντιθέσεις καὶ μίση. Ἄν ὅμως αὐτὸ γίνεται, τότε ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ μὲ βεβαιότητα ἀπορρίπτει τὴ χρῆση μιᾶς τέτοιας ιδιοκτησίας, γιατί γίνεται αἰτία νά διασπῶνται οἱ ἄνθρωποι καὶ ἔτσι νά διαταράσσεται ἡ ἁρμονία τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τους.

Ὁ χριστιανὸς πού ἀποκτᾷ περιουσία ἔχει βαθύτατη συναισθησιὴ ὅτι εἶναι ὁ «οἰκονόμος Θεοῦ» πάνω στή γῆ. Χρησιμοποιεῖ, δηλαδή, τὰ χρήματά του γιὰ νά διευκολύνει τοὺς ἄλλους, νά περιορίζει τὴ δυστυχία, νά ἀνακουφίζει τὴ φτώχεια καὶ νά συμπαρίσταται στὸν πόνο καὶ τίς ἀρρώστιας τῶν ἀνθρώπων.

Ἄν ὅμως ἡ ιδιοκτησία ἀποτελεῖ κριτήριον ἐπιτυχίας καὶ ἐκτρέφει τὸν ἐγωισμό, τότε δέ διαφέρει σέ τίποτε ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία. Μὲ τὰ χρήματα ὁ ἄνθρωπος διατρέχει τὸν κίνδυνον νά θεοποιεῖ τὰ ἄψυχα δημιουργήματα καὶ νά ἀπορρίπτει τὸ Θεό-Δημιουργό. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς λέγει ὅτι «δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ιθ' 23). Ἐπομένως ἡ ἁμαρτία στὴν περίπτωση τῆς ιδιοκτησίας δέ βρίσκεται στὰ ὑλικά ἀγαθὰ, ἀλλὰ στὴν ἐγωιστικὴ διαστροφή τοῦ ἀνθρώπου. Φροντίζει μόνον γιὰ τὸ ἐγὼ του καὶ ἀδιαφορεῖ γιὰ τοὺς ἄλλους. Παραμερίζει τὸ Θεό ἀπὸ τὴ ζωὴ του καὶ ἀπὸ ὁλόκληρον τὸν κόσμο. Ὅποιος δέν ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἀσφάλειά του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Θεό, δέν μπορεῖ νά κάνει ὀρθὴ χρῆση τῆς περιουσίας του. Ὅποιος γεμί-

ζει τήν ὑπαρξή του μέ τήν παρουσία καί τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, εἶναι σέ θέση νά διαχειρίζεται μέ ἀγάπη τά χρήματα πού θά ἀποκοῦσε. Τέτοια διαγωγή ἔδειξαν οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν πουλοῦσαν τήν περιουσία τους καί τή μοίραζαν στούς φτωχοῦς. Ἡ ἰδιοκτησία τους ἦταν κτῆμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καί αὐτό τό ἔδειχναν μέ τά διάφορα φιλανθρωπικά ἔργα πού ἱδρυαν καί συντηροῦσαν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι μηδέ ἐσθιέτω. Ἀκούομεν γάρ τινες περιπατοῦντας ἐν ἡμῖν ἀτάκτως, μηδέν ἐργαζομένους, ἀλλά περιεργαζομένους· τοῖς δέ τοιοῦτοις παραγγέλλομεν καί παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἵνα μετά ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τόν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν» (Β΄ Θεσ. γ΄ 10-13).
2. «Οὐκ ἔστιν ὁ αἰὼν, ἀλλά ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδέ ὁ πλοῦτος, ἀλλά ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου. Μή τοίνυν τά πράγματα αἰτιώμεθα, ἀλλά τήν γνώμην τήν διεφθαρμένην» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 57, 465).
3. «Πανταχοῦ γάρ τό διδόναι καί μεταλαμβάνειν ἀρχή πολλῶν ἐστιν ἀγαθῶν, ἐπὶ σπερμάτων, ἐπὶ μαθητῶν, ἐπὶ τεχνῶν. Ἄν γάρ βουληθῇ τις παρ' ἑαυτῷ κατέχειν τήν τέχνην, καί ἑαυτόν καί τόν βίον ἀνέτρεψεν ἅπαντα» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 292).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό νόημα καί ὁ σκοπός τῆς ἐργασίας; 2) Πότε ἡ ἐργασία μετατρέπεται σέ δουλεία; 3) Γιατί ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος δέν εἶναι εὐχαριστημένος μέ τήν ἐργασία του; 4) Ποιά εἶναι ἡ θέση τοῦ Εὐαγγελίου ἀπέναντι στόν πλοῦτο; (Βοηθήσου ἀπό τά δύο κείμενα τοῦ Ἰω. Χρυσόστομου). 5) Ποιά θετικά σημεῖα παρουσιάζει ἡ σύγχρονη ὁργανωμένη ἐργασία;

8. Τό ἐπάγγελμα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ φύση καί ὁ σκοπός τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ λέξη «ἐπάγγελμα» παράγεται ἀπό τό «ἐπαγγέλλομαι». Σημαίνει ὅτι δίνω μιάν ὑπόσχεση πού τήν πραγματοποιῶ μέ τή συγκεκριμένη ἐργασία μου. Στή φύση κάθε

ἐπαγγέλματος φανερώνεται ἡ ἀπαραίτητη σ χ έ σ η τοῦ ἑνός ἀνθρώπου μέ τόν ἄλλο. Τό ἐπάγγελμα λοιπόν βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἐπικοινωνή-
σει προσωπικά μέ τούς ἄλλους.

“Ὅλα τά ἐπαγγέλματα τοῦ ἀνθρώπου παίρνουν τήν ἀξία καί τό νόημά
τους ἀπό τό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος ἐξασκεῖ σωστά τό ἐπάγγελμά του, ὅταν
βρίσκει σ’ αὐτό τόν ἑαυτό του καί ὑπηρετεῖ μέ τήν ἀγάπη του τούς
ἄλλους ἀνθρώπους. Μιά τέτοια ἀξιολόγηση τοῦ ἐπαγγέλματος προϋπο-
θέτει τήν πίστη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό, στόν Ὅποιον ὑπόσχεται (ἐπαγ-
γέλλεται) τή φροντίδα τῆς φύσεως καί τῆ διακονία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων
μέ τήν ἐργασία του. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δέν ἀποδέχεται τίς ἀρχές αὐτές,
τότε τό ἐπάγγελμά του γίνεται μία εὐκαιρία προβολῆς τοῦ ἀτόμου του,
τοῦ ἐγωισμοῦ του καί ἀπλῶς τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν του.

Τό πρόβλημα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. Βασικό κίνη-
τρο γιά τήν ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος πρέπει νά εἶναι ἡ ἀνακάλυψη τῶν
εἰδικῶν κλίσεων κάθε νέου, μέ τήν ἀξιοποίηση τῶν ὁποίων ὁλοκληρώνε-
ται καί καταξιώνεται ὁ ἄνθρωπος. Ὁ νέος πρέπει νά προσανατολισθεῖ
ἀπέναντι στό μυστήριο τῆς δημιουργίας καί τῆς ζωῆς. Διαφορετικά ὁ
κόσμος θά παρουσιάζεται σάν μία μηχανή χωρίς νόημα, πού δέν ἀξίζει
νά τήν ὑπηρετεῖ ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐργασία του. Στό μυστήριο ὅμως
τῆς δημιουργίας, πού διαποτίζεται ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θά ἀνακα-
λύπτει ὁ νέος καί τή δική του ὑπαρξη. Θά προσπαθεῖ νά τή διασώσει ἀπό
τῇ στιγμή, πού θά σχετίζεται μέ ὅλους τούς ἄλλους μέ τή βοήθεια τῆς
ἐργασίας του.

Κατόπιν ὁ νέος θά γνωρίσει ὅλα τά εἶδη τῶν ἐπαγγελμάτων, πού ἔχει
νά ἐξασκήσει ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐργασία του. Ἡ ἀξιολόγηση τῶν ἐπαγ-
γελμάτων δέν μπορεῖ νά γίνεται μέ βάση τή διάκριση τῶν κοινωνικῶν
τάξεων, οὔτε μέ τίς ὑλικές μόνον ἀμοιβές. Πρέπει νά ἀποβάλλει ὁ ἄν-
θρωπος τή νοοτροπία πού χωρίζει τά ἐπαγγέλματα σέ ἀξιοπρεπή καί μή.
Γιά νά διαλέξει ὁ νέος τό ἐπάγγελμα, πού τοῦ ἀρμόζει, πρέπει νά ἔχει
ἐπίγνωση τῶν ἱκανοτήτων του. Δέν μπορεῖ νά ἀναζητεῖ ἕνα ἐπάγγελμα,
πού ἔχει αὐξημένες ἀπαιτήσεις, π.χ. μαθηματικῶν, μηχανικῆς, τεχνικῆς
κλίσεως, κ.ἄ., χωρίς ὁ ἴδιος νά ἔχει καλές σχέσεις μέ τά μαθηματικά καί
νά διαθέτει ταλέντο μηχανικοῦ. Ὑστερα πρέπει νά γνωρίζει τίς διάφο-
ρες κρίσεις, πού διέρχονται τά ἐπαγγέλματα, ὅπως καί τήν ὑπερβολική
προτίμηση τῶν ἀνθρώπων σέ ὀρισμένα ἐπαγγέλματα. Ἄν μάθει ὅτι ἕνα

ἐπάγγελμα ἴσως κορεστεῖ στό ἀμέσως προσεχές μέλλον. πρέπει νά ἐξασκήσει ἕνα παραπλήσιο, πού ὅμως θά τό γνωρίζει καί θά συνδυάζει τά προσωπικά του διαφέροντα, ὥστε νά τόν ικανοποιεῖ ἐσωτερικά.

Τά κριτήρια γιά τήν ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος. Ὁ νέος πρέπει νά θεμελιώσκει οὐσιαστικά τό ἐπάγγελμά του σέ μιάν ἀληθινή θεώρηση τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς ζωῆς του. Στό ἐπάγγελμα πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά ἀναπτύσσει τά χαρίσματα, πού ὁ Θεός τοῦ ἔχει χαρίσει. Δέν πρέπει ὁ νέος νά διαλέγει ἕνα ἐπάγγελμα ἐπειδὴ τό θέλουν οἱ ἄλλοι ἢ ἐπειδὴ τοῦ προσφέρει περισσότερα χρήματα, ἂν οἱ δυνάμεις του δέν εἶναι ἀνάλογες καί ὁ ἴδιος δέν αἰσθάνεται ἄνετα σ' αὐτό. Ἄν ὁ νέος δέν προσέξει σ' αὐτό τό σημεῖο, τότε σέ περίπτωση ἐπαγγελματικῆς ἀποτυχίας θά εἶναι πολύ δύσκολο νά ξεπεράσει τά ψυχικά του τραύματα. Πρέπει ὁ νέος νά ικανοποιεῖται ὑλικά καί πνευματικά ἀπό τήν ἐργασία του. Ἄν ὁ νέος διαλέξει ἕνα ἐπάγγελμα, πού δέν τόν ἐλκύει οὔτε τόν ικανοποιεῖ, τότε πῶς θά συνδέσει μ' αὐτό ὁλόκληρη τή ζωή του;

Ὁ νέος χρειάζεται διαπαιδαγώγηση γιά νά καταλάβει ὅτι μέ τό ἐπάγγελμα τοῦ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καί γενικά συντελεῖ στήν προαγωγή ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας. Κάτι τέτοιο ὅμως δέ γίνεται εὐκολα παραδεκτό. Ἡ ἀντίληψη αὐτή συνδυάζεται μέ τήν πνευματική ἀνάπτυξη καί ὠριμότητα τοῦ ἀνθρώπου, πού πρέπει νά καθορίζει τό ἐπάγγελμά του ἀνάλογα μέ τίς συνθήκες, μέσα στίς ὁποῖες ζῇ καί ἀναστρέφεται. Τέτοιες συνθήκες εἶναι ἡ ἀτομική καί οἰκογενειακή του κατάσταση, οἱ οἰκονομικές του δυνατότητες καί οἱ διάφορες κοινωνικές ἐπιδράσεις. Βέβαια πρέπει νά φροντίζει νά ὑπερπηδᾷ μέ κάθε τρόπο τίς δυσχέρειες, πού εἶναι δυνατόν νά συναντᾷ μπροστά του. Ἀλλά καί στήν περίπτωση, πού δέν θά κατορθώσει νά πραγματοποιήσει τήν ἐπιλογή τοῦ ἐπαγγέλματος κατὰ τήν ἐπιθυμία του, πρέπει νά πιστέψει ὅτι μέ ὁποιοδήποτε ἐπάγγελμα θά μπορέσει νά ὑπηρετήσει τό Θεό καί νά ὠφεληθεῖ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Αὐτὴ ἡ αἴσθηση τῆς πληρότητας θά ἀπομακρύνει ἀπὸ μέσα του τήν πικρία καί τὴν δυσθυμία. Ἡ πίστη καί ἡ ἀγάπη στήν ἐργασία θά τόν γεμίζει μέ δημιουργικὴ δύναμη, μέ αἰσιοδοξία καί μέ χαρά, γιατί θά ἔχει τὴ βεβαιότητα ὅτι ἔτσι καί τόν ἑαυτό του θά προάγει καί θά συντελεῖ στήν καλλιέργεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ ἄσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ ἐπιτυχία στήν ἄσκηση τοῦ ἐπαγ-

γέλματος δέ φαίνεται τόσο από τα υλικά κέρδη που προσφέρει, ούτε από τη βεβαιότητα του ανθρώπου ότι κάνει καλά τη δουλειά του. Το επάγγελμα πρέπει να διαμορφώνει και να ολοκληρώνει τον άνθρωπο. Να αναπτύσσει, δηλαδή, τις δυνάμεις του, που με τη σωστή λειτουργία τους θα βελτιώνουν ουσιαστικά την ανθρώπινη κοινωνία.

Η άσκηση του επαγγέλματος για το χριστιανό επιτελείται πάντοτε στο όνομα του Θεού και αποβλέπει στην επικράτηση της αγάπης Του ανάμεσα στους ανθρώπους. Είναι αυτό που παρακαλούμε στην Κυριακή προσευχή για τον έρχομό της βασιλείας του Θεού στον κόσμο. Αν το επάγγελμα τοποθετηθεί σ' αυτό το χώρο, τότε άμέσως μετατρέπεται σε πραγματική λειτουργία. Προσφέρεται ως εύχαριστία στο Θεό και ως δημόσια προσφορά σ' ολόκληρη την κοινωνία. Γίνεται δημιουργική πράξη, γιατί καταξιώνει την ανθρώπινη ύπαρξη με τις προσφερόμενες υπηρεσίες του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Έχει γάρ ο οίκος του Θεού, ήτις ἐστίν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, θρηνιτάς, ὁδοιπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργοίς, ποιμένας, ἀθλητάς, στρατιώτας... θηρεντής εἶ... πρόσεχε οἷν ἐπιμελῶς μὴ πον διαφύγῃ τό θήραμα... Ὁδοιπόρος εἶ... πρόσεχε σεαντῶ μὴ παρατραπῇς τῆς ὁδοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· ὁδῶ βασιλικῇ πορεύον... Ὁ οἰκοδόμος βλέπετω πῶς ἐποικοδομεῖ· μὴ ξύλα, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην, ἀλλὰ χροσίον, ἀργύριον λίθους τιμίους...» (Μ. Βασιλείου, εἰς τὸ Πρόσεχε σεαντῶ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός είναι ο ουσιαστικός σκοπός του επαγγέλματος; 2) Γιατί η ιδιότητα του χριστιανού χαρακτηρίζεται ως επάγγελμα; 3) Τι πρέπει να λαμβάνει υπ' όψη του ο νέος για την επιτυχή έκλογή του επαγγέλματος; Πώς πρέπει να ασκείται το επάγγελμα;

9. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ τέχνη.

Τό γεγονός τῆς τέχνης. Ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὰ διάφορα βιώματά του μέ συγκεκριμένα μέσα. Μέ τό λόγο, π.χ. ἐκφράζει τήν ἀγάπη του γιά

έναν άνθρωπο. Μέ τό χαμόγελο ή μητέρα δείχνει τή στοργή καί τή λατρεία στό παιδί της. Μ' ένα σκίτσο παριστάνεις τή μορφή ενός ανθρώπου. Μ' ένα συμβολικό σημάδι μπορεί νά έννοήσει κανείς μιάν όλόκληρη λέξη. Όλα αυτά τά έκφραστικά μέσα μπορούν νά όδηγήσουν τόν άνθρωπο νά κατανοήσει τό γεγονός της τέχνης.

Μέ τήν τέχνη ό άνθρωπος συλλαμβάνει καί έκφράζει τό βαθύτερο νόημα του κόσμου καί της ζωής. Τά διάφορα έργα τέχνης έρμηνεύουν τό μυστήριο της παρουσίας του Θεού στόν κόσμο, τό βάθος της ανθρωπίνης ύπάρξεως μέ όλο τόν πνευματικό καί ψυχικό της πλούτο, τίς αξίες μιās συγκεκριμένης ιστορικής εποχής, κ.ά. Έτσι υπάρχουν πολλά είδη τέχνης, πού άμα τά αναστραφεί ό άνθρωπος, μπορεί νά προσεγγίσει τήν πραγματικότητα, στήν όποία αναφέρονται. Ό άνθρωπος στήν ιστορική πορεία του έγινε δημιουργός της λογοτεχνίας, της ποιήσεως, της μουσικής, της ζωγραφικής, της γλυπτικής, της αρχιτεκτονικής, της εικονογραφίας, κ.ά.

Τό βαθύτερο νόημα της τέχνης. Η άληθινή τέχνη πρέπει νά έκφράζει βασικά τήν ένότητα καί άρμονία του όλου ανθρώπου. Όλες οί πνευματικές καί ψυχοσωματικές δυνάμεις του ανθρώπου πρέπει νά λαμβάνουν μέρος στήν τέχνη. Γι' αυτό καί ό καλλιτέχνης είναι εκείνος, πού παραπέμπει μέ τόν έαυτό του στόν άληθινό καί αύθεντικό τύπο του ανθρώπου. Κάθε μερισμός καί μονομερής ανάπτυξη στίς ικανότητες του ανθρώπου δέ βοηθεϊ τό έργο της τέχνης, αλλά αντίθετα τό όδηγει σέ μαρασμό. Τό ύλικό στοιχείο, πού χρησιμοποιείται στήν τέχνη γίνεται ό άγωγός εκείνος, πού μεταφέρει τόν άνθρωπο στό μυστήριο της ύπάρξεως καί της ζωής. Η βίωση αύτης της άλήθειας πραγματοποιείται μέ τή βοήθεια της τέχνης. Ένας ζωγραφικός πίνακας, π.χ. πού παριστάνει ένα τραπέζι μέ φαγητά, βοηθεϊ στό νά προχωρήσει κανείς πέρα από τή φυσική σημασία της τροφής. Η τέχνη βοηθεϊ στήν αίσθητοποίηση της πνευματικής ζωής, πού χορηγείται όχι μόνο μέ τά διάφορα βιολογικά αγαθά, αλλά βασικά μέ τήν παρουσία του Πνεύματος του Θεού. Γι' αυτό καί ή τέχνη γίνεται τό κατάλληλο ένδυμα, πού έκφράζει τό ουσιαστικό περιεχόμενο της εικονιζόμενης πραγματικότητας. Η τέχνη δέν περιορίζεται στόν αισθητό κόσμο, αλλά επεκτείνεται καί στήν υπερβατική περιοχή, πού συναντά καί προσεγγίζει τό Θεό.

Η παρουσία του άρμονικού, του πνευματικού καί του υπερβατικού

στοιχείου στην τέχνη συντελεί στη φανέρωση της αληθινής εικόνας του ανθρώπου. Είναι ο άνθρωπος, πού φωτίζεται με το πνευματικό φῶς και ἔτσι ὁδηγεῖται στην ἑνωση του ὄχι μόνο με τὸ Θεό, ἀλλὰ καί με τὰ ἄλλα πλάσματα. Αὐτή ἡ κοινωνία καί ἡ σχέση φανεώνει τόν προσωπικό χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ καλλιτέχνης βλέπει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεως στή δυνατότητα πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος νά ἐπικοινωνεῖ με τὸ Θεό, τόν κόσμο καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Γι' αὐτό καί ἡ τέχνη ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τούς περιορισμούς καί τίς αὐθαιρεσίες τοῦ ἀτομικοῦ ἐγώ καί τόν ὁδηγεῖ στό μυστήριο τῆς δημιουργίας. Δηλαδή ἀνυψώνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ, ὅπου ὁ Θεός με τὸ δημιουργικό ἔργο Του τόν τοποθέτησε καί τόν ἔταξε «βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καί οὐράνιον, πρόσκαιρον καί ἀθάνατον» (Ίω. Δαμασκηνός).

Ἡ ὁρθόδοξη ἐκκλησιαστική τέχνη. Πρόκειται γιά τή βυζαντινὴ τέχνη (εἰκονογραφία, μουσική, ἀρχιτεκτονική, κ.ἄ.), πού τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει κερδίσει μεγάλο ἔδαφος στήν ἔρευνα καί τήν προβολή τῆς σωστῆς καί δημιουργικῆς τέχνης. Στή βυζαντινὴ τέχνη ἀνακαλύπτουν οἱ σύγχρονοι ἐρευνητές τίς ρίζες τῆς αὐθεντικῆς ὑπάρξεως καί ζωῆς.

Ἡ εἰκονογραφία ἢ ἀγιογραφία χρησιμοποιεῖ τήν εἰκόνα γιά νά παρουσιάσει στό πρόσωπο τοῦ εἰκονιζόμενου τή βαθύτερη ὑπαρξή του. Οἱ ἀγιογράφοι ἀνακάλυψαν τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο στον Ἰησοῦ Χριστό, πού συνδέει τήν ὕλη με τὸ πνεῦμα, τή γῆ με τόν οὐρανό, τὸ Θεό με τόν ἄνθρωπο (Θεάνθρωπος).

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καί με τή βυζαντινὴ μουσική, τήν ἀρχιτεκτονική καί τήν ὕμνολογία. Στήν ἐκκλησιαστικὴ ὕμνολογία δέν ἐκφράζονται τὰ ἀτομικά βιώματα τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ ἡ βίωση τῆς πίστεως ἀπὸ ὁλόκληρο τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί ἡ ὕμνολογία εἶναι ἓνα σχόλιο τῆς Ἀγίας Γραφῆς συνυφασμένο με τούς λόγους καί τὰ διδάγματα τῶν ἁγίων Πατέρων ἀπ' ὅλη τήν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκφράζει τίς προσωπικὲς ἐμπειρίες τῶν μαρτύρων τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καί ζωῆς. Αὐτὴ ἡ ὕμνολογία, πού ἐκφράζει τὸ βαθύτατο πνευματικὸ καί θεῖο περιεχόμενο τῆς ὑπάρξεως, μελοποιεῖται χαρακτηριστικὰ στή βυζαντινὴ μουσική. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ μέλους (μελωδία) χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ μονοφωνία, πού συλλαμβάνει χωρὶς ἐξεζητημένες τροποποιήσεις τὸ περιεχόμενο τῶν ὕμνων. Τὸ κάλλος τῶν μουσικῶν ἤχων δέ βρίσκεται στή συνηχητικὴ ἁρμονία (ἐναρμόνιση-

πολυφωνία) της ευρωπαϊκής μουσικής, αλλά στο πνευματικό βάθος, που αντιπροσωπεύει. Γι' αυτό και τό ἄκουσμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς δέ φαίνεται ἀπό τήν πρώτη στιγμή καί τόσο εὐχάριστο στόν ἄνθρωπο. Πρέπει νά ἐξασκηθεῖ στή λεπτότητα τῆς μουσικῆς ἐκφράσεως καί ἐκτελέσεως γιά νά ἀντιληφθεῖ τό πραγματικό κάλλος τῆς μονοφωνίας.

Ἡ ἐκκλησιαστική ἀρχιτεκτονική, μέ ὅλα τά εἶδη τῶν ναῶν, ἐκφράζει σέ συγκεκριμένο χῶρο τό πνευματικό περιεχόμενο τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ θεία λειτουργία, πού δείχνει τή βασική ἀνάγκη τῶν πιστῶν νά συγκεντρώνονται σ' ἓνα χῶρο γιά νά κοινωνοῦν μέ τό Θεό καί μεταξύ τους. Αὐτό τό γεγονός τῆς πνευματικῆς ζωῆς φανερώνεται στήν ἀρχιτεκτονική, πού χρησιμοποιοῖ τό συμβολισμό σάν μέσο ἐκφραστικό. Ἡ παρουσία τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας συνοδεύει κάθε σημεῖο τῆς ἀρχιτεκτονικῆς (τροῦλλος, κόγχες, κλίτη, παράθυρα, κ.ἄ.). Γι' αὐτό, ὅταν βρίσκεται κανείς σ' ἓνα παλιό βυζαντινό ναό, αἰσθάνεται μιὰ μεταβολή μέσα του, πού τόν γεμίζει μέ γαλήνη, ἡρεμία καί ἀνείπωτη χαρά. Εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ἀποτυπώνεται στόν ἄνθρωπο μέ τή βοήθεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἡ εἰκὼν ἀπάντων τῶν πρωτοτύπων ὑπόμνησίς ἐστι καί ἀναγωγή πρὸς αὐτά, καί τό μέν διὰ τῆς ἀκοῆς ἐνωπιζόμεθα, τό δέ διὰ τῆς ὁράσεως κατανοοῦμεν» (Πράξεις τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου).
2. «Ἡ γάρ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τό πρωτότυπον διαβαίνει· καί ὁ προσκυνῶν τήν εἰκόνα, προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγεγραμμένου τήν ὑπόστασιν» (Ἰω. Δαμασκηνός).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος μέ τήν τέχνη; 2) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα τῆς τέχνης; 3) Σέ τί μπορεῖ νά βοηθήσει σήμερα ἡ κατανόηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης; 4) Ποῦ ὀφείλεται ἡ κρίση στή σύγχρονη τέχνη;

10. Τό πρόβλημα του ἐλεύθερου χρόνου.

Τί εἶναι ὁ ἐλεύθερος χρόνος. Εἶναι ἡ βασική ἀνάγκη καί τό οὐσιαστικό δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου νά ἔχει στή διάθεσή του ὅσο τό δυνατόν περισσότερο χρόνο, γιά νά τόν χρησιμοποιεῖ, ὅπως αὐτός θεωρεῖ καλύτερα. Ὁ ἐλεύθερος χρόνος εἶναι ἕνα βασικό δικαίωμα τοῦ ἐργαζόμενου, πού ἔχει κατοχυρωθεῖ καί ἐπίσημα ἀπό διεθνεῖς Ὄργανισμούς (Ο.Η.Ε., διεθνεῖς συμβάσεις καί συνθηκες ἐργασίας, κ.ἄ.). Ἡ ὀργανωμένη Πολιτεία, οἱ ἐργοδότες καί γενικά οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά σέβονται τόν ἐλεύθερο χρόνο τοῦ ἐργαζόμενου.

Ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου εἶναι μιά διέξοδος τοῦ ἀνθρώπου πού ἐπιζητεῖ νά λευθερωθεῖ ἀπό τόν ἀφύσικο ρυθμό τῆς ἐργασίας του, ἀπό τόν ἀσφυκτικό καί ἀνθυγιεινὸ χῶρο τῆς, ἀπό τόν τρόπο καί τό χρόνο ὅπου ἐπιτελεῖται, καί γενικά ἀπό τήν ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς του (ἀτομική-οἰκογενειακή-κοινωνική). Ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τόν ἐλεύθερο χρόνο γιά νά χαλαρώσει τό ρυθμό τῆς ζωῆς, πού πιέζει μέ ἐσωτερική ἀνησυχία καί ἀνασφάλεια τήν ὑπαρξή του. Ὁ ἄνθρωπος θέλει ὅπωςδήποτε νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τή νευρικότητα καί τίς δυσάρεστες ψυχικές καταστάσεις, πού καθημερινά δοκιμάζει. Θέλει νά ἀνανεώσει τίς δυνάμεις του ὕστερα ἀπό τήν ἀδιάκοπη ὑπερένταση καί τό δυσβάστακτο φορτίο τῆς ζωῆς του. Θέλει νά ἀναστραφεῖ μέ τό φυσικό περιβάλλον καί τόν ἐσωτερικό του κόσμο, ἀπ' ὅπου ἔχει ἀπομακρυνθεῖ μέ τήν τεχνολογική καί βιομηχανική του ἀνάπτυξη. Τελικά θέλει νά βρεῖ τήν εὐκαιρία μέ τόν ἐλεύθερο χρόνο νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τό Θεό, τή θεία δημιουργία καί τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ἡ ἀξιολόγηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀξιοποιήσῃ κατὰ τόν καλύτερο τρόπο τόν ἐλεύθερο χρόνο του. Πρέπει νά ἀντιληφθεῖ ὅτι ἔχει καθήκον νά χρησιμοποιεῖ ἐπιμελῶς τίς ἐλεύθερες ὥρες του. Ἔτσι θά μπορεῖ νά ἐφοδιάζει τόν ἑαυτό του μέ τήν ἀπαραίτητη δυναμικότητα καί τό σθένος γιά νά ἀντιμετωπίσῃ τὰ διάφορα προβλήματα, πού συναντᾷ στή διάρκεια τῆς ἐργασίμης ἐβδομάδας. Ἡ χαλάρωση στό ρυθμό τῆς ζωῆς πρέπει νά ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τοὺς βασικούς στόχους τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν περνᾷ τόν ἐλεύθερο χρόνο του.

Δέν πρέπει, π.χ. ὁ ἄνθρωπος νά αἰσθάνεται στὸν ἐλεύθερο χρόνο περισσότερη κόπωση ἀπὸ αὐτή πού δοκιμάζει στή διάρκεια τοῦ ἐργασί-

μου χρόνου του. Ο σύγχρονος άνθρωπος πρέπει να βρίσκει στον ελεύθερο χρόνο αυτό, που ίσως κινδυνεύει να χάσει στη διάρκεια της εργασίας του. Ο πνευματικός ανεφοδιασμός πρέπει να βοηθήσει τον άνθρωπο να αποφεύγει τη μηχανοποίηση και αυτοματοποίηση της ύπαρξής του. Η αποκατάσταση της ηρεμίας, η απόλαυση της ήσυχίας και η απόθεση της έντονης καθημερινής μέριμνας πρέπει να χαρακτηρίζουν τη σωστή χρήση του ελεύθερου χρόνου.

Ο άνθρωπος πρέπει να διαπαιδαγωγηθεί κατάλληλα για να αξιοποιήσει δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο. Δεν μπορεί, π.χ. να αναπαύεται σ' όλες τις ελεύθερες ώρες του. Πρέπει να ασχολείται με κάτι, που όμως θα τον βοηθήσει στη δημιουργική ανανέωση των ψυχοσωματικών δυνάμεών του.

Τρόποι χρησιμοποίησής του ελεύθερου χρόνου.

1. **Ψυχαγωγία.** Ψυχαγωγία σημαίνει πώς ο άνθρωπος άγεται, οδηγείται στην ανακάλυψη της ψυχής (υπάρεξως) και επομένως στη διάσωσή της. Υπάρχουν όμως μορφές διασκεδάσεως, όπου ο άνθρωπος όχι μόνο δε βρίσκει τον εαυτό του, αλλά στην πραγματικότητα τον διαστρέφει και τον χάνει. Στην προκείμενη περίπτωση δεν έχουμε ψυχαγωγία, αλλά ψυχοκτονία.

Συνήθως η ψυχαγωγία διακρίνεται σε καλή και σε κακή. Οι απaráδεκτες μορφές της ψυχαγωγίας επιδρούν πολύ καταστρεπτικά στους νέους ιδιαίτερα ανθρώπους. Στα θεάματα συνήθως επικρατούν οι μορφές της έμπορικης έκμεταλλεύσεως των κατωτέρων όρμών του ανθρώπου (Βλέπε τα «αύστηρως» ακατάλληλα έργα του κινηματογράφου, την ελαφρότητα των θεατρικών επιθεωρήσεων, κ.ά.) Ο μορφωτικός κινηματογράφος είναι περιορισμένης εκτάσεως και επιδράσεως. Στα κέντρα διασκεδάσεως αποθεώνεται ο Βάκχος και το αλκοόλ δημιουργεί καταστρεπτικές καταστάσεις για τους ανθρώπους.

Ο νέος άνθρωπος πρέπει να είναι εκλεκτικός μπροστά σε τέτοιες μορφές «ψυχαγωγίας». Δεν μπορεί να προτιμά απολαύσεις και «ευχαριστήσεις», που οδηγούν το μέλλον του και γενικά τη ζωή του στην καταστροφή και την απώλεια. Πρέπει επίσης να προσέξει και τις «καλές» πλευρές της ψυχαγωγίας. Τα τηλεοπτικά προγράμματα όσο καλά και αν είναι, δεν μπορεί να τα παρακολουθεί χωρίς καμιά διακοπή. Για να γίνει

αυτό, θά πρέπει νά ἐγκαταλείψει τίς κύριες ἐργασίες του καί τό χειρότερο νά μετατραπεί σ' ἓνα παθητικό καί βουβό θεατή, πού ἐγκαταλείπει τό διάλογό του μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί καθελώνεται στήν ὀθόνη τῆς τηλεοράσεως.

2. **Τουρισμός.** Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πρέπει νά βγαίνει ἀπό τά διαμερίσματα τῶν πολυκατοικιῶν καί νά ἐγκαταλείπει τά σίδερα καί τά μεπετόν ἀρμέ, πού φυλακίζουν τή ζωή του τίς περισσότερες ὥρες τοῦ εἰκοσιτετραώρου. Πρέπει νά βγεῖ στή φύση, νά ἀπολαύσει τή φύση, νά δεῖ ἀπό κοντά τίς ὁμορφίες τῆς δημιουργίας, νά χαρεῖ τά ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς τέχνης, νά ἐπικοινωνήσῃ μέ ἄλλους ἀνθρώπους καί νά μάθει νέους τρόπους ζωῆς καί σκέψεως. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔχει ὅλες τίς δυνατότητες γιά μιά τέτοια τουριστική ἐξοδό. Ὁ τομέας τοῦ τουρισμοῦ πρέπει ἰδιαίτερα νά προσεχθεῖ, γιατί ἓνα τέτοιο ἀγαθό δέν πρέπει νά καταστρέφει, ἀλλά νά ὠφελεῖ, νά εὐχαριστεῖ καί νά οἰκοδομεῖ τούς ἀνθρώπους.

Ἐκτός ἀπό τίς καλές του πλευρές ὁ τουρισμός ἔχει καί ὀρισμένα σημεῖα, πού εἶναι ἀπό τή φύση τους ἀρνητικά καί ἀνησυχητικά. Ὅρισμένοι τουρίστες εἶναι φορεῖς ἑνός ἀρνητικοῦ καί ἀπειλητικοῦ γιά τήν ἐθνική καί θρησκευτική μας παράδοση πνεύματος, καί ἔχουν κιόλας ἐμφανισθεῖ τά πρῶτα κρούσματα καί στή δική μας τή χώρα. (φόνοι-ναρκωτικά-ἀνθηκότητα-χιπιισμός, κ.ἄ.) Μερικοί ξένοι τουρίστες, μεταφέρουν πολλές φορές τήν ἄκρατη ἐλευθερία, πού ἐπικρατεῖ στίς χώρες τους (ἦθη καί ἔθιμα, σεξουαλισμός, ἐλλειψη δημόσιας αἰδοῦς, τρόποι ἐνδυμασίας, κ.ἄ.). Ὁ ἑλληνικός λαός, παρ' ὅλο πού ἀναστατώνεται μ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τούς ἐπισκέπτες, μπορεῖ ν' ἀντιδράσῃ σ' αὐτή τήν ἀρνητική μορφή τοῦ τουρισμοῦ προβάλλοντάς τό θαυμαστό πλοῦτο τῶν ἡθῶν καί τῶν ἐθίμων του. Εἶναι ἡ ζωντανή ἑλληνική παράδοση, πού ἀπό μέσα της ξεπηδάει ὁ σωστός τρόπος τῆς ἠθικῆς ζωῆς καί πνευματικῆς καλλιέργειας τοῦ ἀνθρώπου.

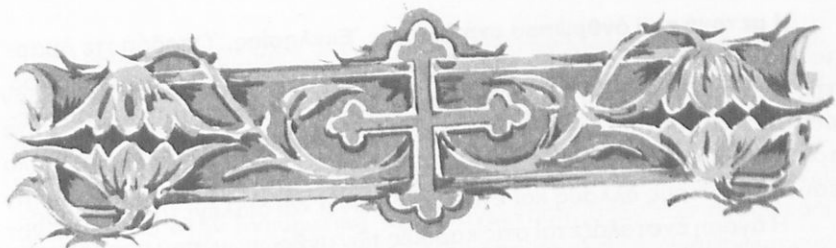
3. **Μορφωτικές ἐυκαιρίες.** Ἡ ὀρθή χρήση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου πρέπει νά βοηθήσῃ τό σύγχρονο ἄνθρωπο στή γενική του μόρφωση καί καλλιέργεια. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά συγκροτηθεῖ πνευματικά καί νά καταρτισθεῖ μέ τή μελέτη νέων βιβλίων. Ὑπάρχουν σήμερα καί κυκλοφοροῦν ἀξιόλογα βιβλία, πού προσανατολίζουν τό νέο στό σωστό ὄραμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει ὅπως

δηποτε νά καλλιεργεῖ καί νά ἀναπτύσσει τίς διάφορες ικανότητες καί κλίσεις του. Ἡ καλλιτεχνική μὀρφωση ἀποτελεῖ βασική πνευματική ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχουν πολλοί τομεῖς, πού μπορεῖ νά καταπιαστεῖ ὁ ἄνθρωπος στὸν ἐλεύθερο χρόνο του. Πρέπει νά καλλιεργεῖ τίς ἀνθρώπινες σχέσεις του οὐσιαστικά καί νά τίς ζωντανεύει μέ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Σήμερα ὁ ἄνθρωπος ὑποφέρει στὶς προσωπικὲς του σχέσεις, γι' αὐτό προτιμᾷ πολλές φορές νά συναναστρέφεται τὰ ζῶα καὶ ὄχι τοὺς συνανθρώπους του. Ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στὴ λατρεία τῆς Κυριακῆς ἀποτελεῖ βασική ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως καὶ ὄχι μόνο τὴν ἐκτέλεση ἐνὸς τυπικοῦ θρησκευτικοῦ καθήκοντος.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Γιατί ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τὸν ἐλεύθερο χρόνο του;
- 2) Ποιά εἶναι τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα τοῦ τουρισμοῦ;
- 3) Σέ τί βοηθεῖ οὐσιαστικά τὸν ἄνθρωπο ἡ ψυχαγωγία;
- 4) Τί εἶναι οἱ μορφωτικὲς εὐκαιρίες;

Γ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου στήν Ἐκκλησία.

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς θεανθρώπινη κοινωνία. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τό ὑπέρτατο μυστήριον, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει καί προσφέρεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου. Εἶναι τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καί διὰ τήν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντος ἐκ τῶν οὐρανῶν καί σαρκωθέντος ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου καί ἐνανθρωπήσαντος» δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ θεανθρώπινη κοινωνία, ὅπου ἐξοχα ἀποκαθίσταται ἡ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἐν Χριστῷ καί ἡ κοινωνία τῶν πιστῶν μέ τό Θεό. Ἔτσι ὑπερνικᾶται τό γεγονός τῆς ἁμαρτίας, πού ὀδήγησε τόν ἄνθρωπο στήν ἐξαχρέωση καί διάσπαση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καί τή διάσπαση καί σύγκρουση τῶν λαῶν τῆς γῆς.

Στήν Ἐκκλησία τελεσιουργεῖται μέ τή θεία Χάρη ἡ καταλλαγή τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό συνάνθρωπό του. Οἰκοδομεῖται ἡ νέα «κοινωνία» τῶν ἐν Χριστῷ μεταμορφωμένων τέκνων τοῦ Θεοῦ σέ μιά συμβίωση ἀγάπης, προσφορᾶς καί αὐτοθυσίας. Φυσικά αὐτό ἀπαιτεῖ τόν ἔντονο καί ἀδιάλειπτο ἀγῶνα τοῦ χριστιανοῦ.

Ἡ ψυχρὴ διάκριση ἀνάμεσα στό «ἐμόν» καί τό «σόν», λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, παύει νά κυριαρχεῖ στό χῶρο τῆς συμφιλίωσης καί τῆς ἀγάπης. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀνακαλύψει στήν Ἐκκλησία ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι κοινὴ γιά ὅλους καί ἐπομένως ἀνήκει σ' ὅλους. Πρέπει νά ἐπιθυμήσει τήν κοινωνία τῆς ζωῆς καί νά ἐγκαταλείψει τήν ἀπολυτότητα τοῦ ἐγώ. Νά διαπιστώσει ὅτι τό κλείσιμο στήν αὐτάρκεια καί τόν ἐγωισμό ποτέ δέν μπορεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά πραγματοποιήσει τήν ἀδελφική κοινότητα στόν κόσμο.

Ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ὅσοδήποτε ἀμαρτωλὸς καὶ ἀδύνατος καὶ ἂν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, μπορεῖ νά δεχτεῖ τὰ δῶρα τῆς ἀγάπης (κοινωνία) καὶ τῆς ταπεινώσεως (μετάνοια), ποῦ προσφέρονται σ' ὅλους ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται τὸ ἐγὼ τοῦ, διευρύνει στὴν πραγματικότητα τὴν ὑπαρξή του, γιατί ἀνοίγει τὸν ἑαυτό του στοὺς ἄλλους καὶ ἔτσι ἐπικοινωνεῖ καὶ διαλέγεται μαζί τους.

Ἡ ἀγάπη ἐνσταλάζεται στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, ποῦ προσέρχονται καὶ μετέχουν στὴ σύναξη τῶν πιστῶν. Ἐδῶ φανερώνεται λατρευτικὰ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία, ὅπου δοξολογεῖται ὁ φιλόανθρωπος καὶ δωροδότης Θεός. Ἕνας ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῆς ἀγάπης εἶναι καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία προτρέπει καὶ προσκαλεῖ διαρκῶς τοὺς πιστοὺς: «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν· Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον» (Θεῖα Λειτουργία).

Μὲ τὸ μυστήριο τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος συνάπτεται ἡ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Χριστὸ καὶ φανερώνεται ἡ ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μὲ τὴ θεῖα Εὐχαριστία ἀνανεώνεται αὐτὴ ἡ θεανθρώπινη κοινωνία, ὅταν ἀποδέχεται ὁ ἄνθρωπος καὶ κοινωνεῖ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου. Γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῇ τὴ θεανθρώπινη κοινωνία ὄχι θεωρητικά, ἀλλὰ πραγματικά, ὅταν μετέχει στὴ λατρευτικὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας. Χωρὶς τὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας δὲν μπορεῖ νά κοινωνήσῃ μὲ τὸ Θεὸ καὶ τὸ συνάνθρωπό του καὶ ἐπομένως νά ἀναγεννηθεῖ καὶ νά σωθεῖ, γιατί κανεὶς δὲν μπορεῖ νά εἶναι ἀληθινὰ χριστιανὸς καὶ νά εἶναι μόνος του, ἀποχωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει στὴν Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἄλλους ὡς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, θά πεῖ πὼς ἔχει ἀρχίσει νά ἀναγεννᾶται πνευματικά καὶ νά καλλιεργεῖται ἠθικά. Δὲν εἶναι εὐκόλο πρᾶγμα νά βλέπει κανεὶς τὰ σφάλματα καὶ τίς ἀμαρτίες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ὁμως νά πιστεῦει ὅτι μέσα τους κρύβουν τὴν ὑπέρτατη ἀξία τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιὰ ἓνα βασικὸ σημεῖο τῆς ὀρθόδοξης ἀνθρωπολογίας. Ὁ Χριστὸς ἀναγνωρίζει στὸν κάθε ἄνθρωπο, ἀκόμα καὶ τὸν πιὸ ἀμαρτωλό, τὸν ἑαυτό Του καὶ ὑπενθυμίζει σ' ὅλους τὴ δυνατότητα ποῦ ἔχουν, νά ἐνσωματωθοῦν στὴν Ἐκκλησίᾳ καὶ ἔτσι νά σωθοῦν.

Ἡ ἀναγέννηση ἐπομένως καί τό ἦθος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἓνας καινούργιος τρόπος σκέψεως καί ζωῆς. Γιά νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος «ἠθικός» στήν Ἐκκλησία, δέ φτάνει νά ἐκπληρώσει ὀρισμένες ἀτομικές καί θρησκευτικές ὑποχρεώσεις. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀπορρίπτει μιὰ τέτοια διαγωγή, ἀλλά καί δέν ἀρκεῖται οὔτε περιορίζεται σ' αὐτή. Ἡ Ἐκκλησία ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν πνευματική του ἀναγέννηση, ὅταν τοῦ προσφέρει τήν κοινωνία στή ζωή τοῦ Χριστοῦ καί τόν προσκαλεῖ νά εἶναι ἐνωμένος μέ ὅλους τούς ἄλλους. Στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων βρίσκει ὁ ἄνθρωπος τήν πραγματική του μεταμόρφωση καί σωτηρία. Ὅταν εἶναι ριζωμένος στήν Ἐκκλησία, ἔχει βαθύτατη συνείδηση ὅτι ἡ ἀρετή του δέν τόν ξεχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους καί μάλιστα τούς μή ἐνάρετους. Κάθε ἠθική πράξη του τόν ἐνώνει μέ τούς ἀνθρώπους καί ἐπιζητεῖ αὐτή τή σύναξη, ὅταν ἡ Ἐκκλησία καλεῖ τούς ἀνθρώπους στή λατρεία καί τή λειτουργία Της. Στό λειτουργικό χωρο τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος ξεπερνάει τίς ἀδυναμίες καί τίς ἁμαρτίες του καί ἔτσι ζῇ μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ, τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τήν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τήν ἀληθινή ἠθικότητα καί τή σωτηριώδη ἀναγέννησή του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Διά τοῦτο ἀνέμειξεν ἑαυτὸν (ὁ Χριστός) ἡμῖν καί ἀνέφυνε τό σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἔν τι ὑπάρξωμεν καθάπερ σῶμα κεφαλῇ συνημμένον» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 59, 260).
2. «(ὁ Χριστός εἶναι) ὁ τὰ πεπλανημένα καί διεσκορπισμένα συνάγων εἰς ἓν καί ποιῶν τὰ πάντα μίαν Ἐκκλησίαν τε καί μίαν ποιήνην, ἵνα μηδέν ἀνήκοον ἢ τῆς καλῆς τοῦ ποιμένου φωνῆς τῆς τὰ πάντα ζωοποιούσης» (Ἁγίος Γρηγόριος Νύσσης, P.G. 44, 636 B).
3. «Κοινωνία λέγεται τε καί ἔστιν ἀληθῶς διά τό κοινωνεῖν ἡμᾶς δι' αὐτῆς τῷ Χριστῷ καί μετέχειν αὐτοῦ τῆς σαρκός τε καί τῆς θεότητος, κοινωνεῖν δέ καί ἐνοῦσθαι ἀλλήλοις, δι' αὐτῆς, ἐπεὶ γάρ ἐξ ἐνός ἄρτου μεταλαμβάνομεν οἱ πάντες ἓν σῶμα Χριστοῦ, καί ἓν αἷμα, καί ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, Χριστοῦ χρηματίζοντες» (Ἰω. Δαμασκηνός, Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως, κεφ. Δ').

Ἡ Ἀνάληψη. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους
(16ος αἰ.).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς προσφέρει ἡ Ἐκκλησία τὴ θεανθρώπινη κοινωνία στὸν ἄνθρωπο; 2) Τί πρέπει νὰ ἐπιθυμῇ ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ ἐνσωματωθεῖ στὴν Ἐκκλησία; 3) Τί μαθαίνει ὁ ἄνθρωπος στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας; 4) Γιατί ὁ ἄνθρωπος βρίσκει στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀναγεννήσῃ του; 5) Ποιά πρέπει νὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ ἀναγεννηθέντος στὴν Ἐκκλησία ἀνθρώπου;

2. Τό "Ἅγιο Πνεῦμα καί ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

«Ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν καὶ ζωῆς χορηγός». Ὅπως κατὰ τὴ δημιουργία ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ Θεό «πνοὴν ζωῆς» καὶ «ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β' 7), ἔτσι καὶ στὴν Ἐκκλησία λαμβάνει τὸ «ζωοποιοῦν Πνεῦμα» γιὰ νὰ γίνῃ ἐν Χριστῷ ἀληθινὴ ὑπαρξὴ. Τό "Ἅγιο Πνεῦμα συνάγει τοὺς ἀνθρώπους στὴν Ἐκκλησία γιὰ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ κοινωνήσουν στὴ ζωὴ Του μ. τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Τό "Ἅγιο Πνεῦμα χαρίζει τὴν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου. «Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ» (Α' Κορ. ιβ' 3), ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Τό "Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ὁ ἀγιασμός τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δεχθεῖ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, τότε βρίσκεται στὸ δρόμο τοῦ ἀγιασμοῦ καὶ τῆς ἀναγεννήσεως. Ὁ ἀγιασμός εἶναι ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού προσφέρει στὴν Ἐκκλησία τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ-Πατέρα καὶ τὴ Χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού δωρίζει τὸ "Ἅγιο Πνεῦμα, ὁ ἄνθρωπος ξαναγυρίζει στὰ φυσικά πλαίσια, ὅπως δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Ἀνακαλύπτει τίς διαβρωτικὰ καὶ καταλυτικὰ δυνάμεις τῆς ἐγώπαθειας καὶ ἰδιοτέλειαι καὶ τίς ὑπερβαίνει στὴν ἀδελφικὴ κοινότητα καὶ ἀγάπη, πού δημιουργεῖ τὸ "Ἅγιο Πνεῦμα στὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅσοι καθοδηγοῦνται ἀπὸ τὸ "Ἅγιο Πνεῦμα ἀναγνωρίζουν στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς τους τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἐνσταλάζεται ἀπὸ τὸ "Ἅγιο Πνεῦμα (Ρωμ. ε' 5) πού «συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν... καὶ ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις...» (Ρωμ. η' 26). Προ-ετοιμάζει στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τίς συγκεκριμένους προϋποθέσεις

γιά νά πραγματοποιηθεῖ ἡ μετάνοια. Ὅποιος ζῇ τήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στή ζωή του αἰσθάνεται ἐλεύθερος ἀπό τούς φυσικούς καί ἀτομικούς περιορισμούς. Λυτρώνεται ἀπό τό δουλικό φρόνημα τῆς φοβίας, τῆς καχυποψίας καί τῆς ἀβεβαιότητος. Ὁ ἄνθρωπος, πού καθοδηγεῖται ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα γίνεται ρωμαλέος. Ὁ φωτισμένος ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα ἄνθρωπος ξεπερνάει τήν τραγικότητα τῆς ζωῆς καί ἀντιμετωπίζει νικηφόρα τό θάνατο, πού ἀποτελεῖ ρήγμα στήν ἀνθρώπινη ὑπαρξή καί ὄχι μόνο ἀπώλεια μέ τόν ἀφανισμό τοῦ βιολογικοῦ εἶδους.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα καί ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Γιά νά πάρει μέρος ὁ ἄνθρωπος στή λατρευτική σύναξη τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νά φωτισθεῖ ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τά ἀποτελέσματα μιᾶς τέτοιας μετοχῆς εἶναι ὑπέροχα γιά τήν ἠθική ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπερβαίνει τίς ἐγωιστικές ἐπιθυμίες καί ἀληθινά μεταμορφώνεται τό ἦθος του, ὅταν βλέπει τό συνάνθρωπό του, ὅπως τόν βλέπει καί τόν ἀντιμετωπίζει ὁ Χριστός.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν εἰδωλοποίηση καί τήν ἀποθέωση τῶν δημιουργημάτων. Αὐτό γίνεται μέ τήν προσφορά τῶν μυστηρίων ἀπό τήν Ἐκκλησία, ὅπου τό Ἅγιο Πνεῦμα διοχετεύει τή Χάρη τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο.

Στά μυστήρια τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος καί Χρίσματος τό Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τόν ἄνθρωπο σύμμορφο μέ τό θάνατο καί τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Μέ τό χρίσμα ὁ ἄνθρωπος *χρίεται*, δηλαδή ἔχει τή δυνατότητα νά γίνει *χριστός*. Πολλές φορές ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τήν ἀποτυχία του, ἀλλά βαθύτατα ἐπιθυμεῖ νά εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Στήν περίπτωση αὕτη τό Ἅγιο Πνεῦμα ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στό μυστήριο τῆς μετάνοιας. Αὕτη τήν ἀνάγκη αἰσθανόταν καί ὁ προφητάνакτας Δαβίδ, ὅταν παρακαλοῦσε τό Θεό: «Πνεῦμα εὐθές ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Τό Πνεῦμα Σου τό ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ... καί πνεύματι ἡγεμονικῶ στήριξόν με» (Ψαλμ. 50, 12-14).

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος συμμετέχει στό μυστήριο τοῦ γάμου, ὁλοκληρώνει τήν ὑπαρξή του μέ τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό καί στήν ἱερολογία τοῦ μυστηρίου ἀκούγεται: «Οἱ ἄνδρες ἀγαπάτε τās γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καί ὁ Χριστός ἡγάπησε τήν Ἐκκλησίαν, καί ἑαυτόν παρέδωκεν ὑπέρ αὐτῆς...» (Ἐφεσ. ε' 25). Ἡ ἴδια κοινωνία τῆς ἀγάπης προσφέ-

ρεται καί μέ τό μυστήριο τοῦ ἁγίου Εὐχελαίου. Ὡς ἡ Ἐκκλησία συγκεντρώνεται στό πρόσωπο τοῦ ἱερέα γύρω ἀπό τό κρεβάτι τοῦ ἀρρώστου γιά νά ζητήσῃ ἀπό τό Θεό τήν ψυχική καί σωματική του ἴαση.

Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐκπηγάζει ἀπό τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκτᾷ τήν ἀληθινή ἠθικότητα καί ἀρετή, γιατί ζωοποιεῖται καί μεταμορφώνεται ἡ ὑπαρξή ἀπό τήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τό πρῶτο στοιχεῖο στή ζωή τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ σχέση καί ἡ κοινωνία του μέ τό Θεό. Ὅλες οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν ἔκφραση τοῦ περιεχομένου τῆς νέας ζωῆς. πού ἔφερε ὁ Χριστός καί τήν ἀποδέχθηκε ὁ ἄνθρωπος. Τό Ἅγιο Πνεῦμα προφυλάσσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τό νά θεωρεῖ ὡς ἠθικότητα τά καλὰ ἀποτελέσματα μιᾶς ἀνθρώπινης πράξεως, χωρίς νά ὑπογραμμίζει τήν ἐν Χριστῷ ἐνότητα καί ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τονίζουν ὅτι ὁλόκληρη ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μιᾷ ἐντατική ἐκούσια προετοιμασία γιά νά δεχθεῖ μέσα του τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τέτοια βασική σημασία ἔδιναν στήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού μέ τήν κοινωνία Του διαμορφώνει τήν ἀληθινή ἠθικότητα στόν ἄνθρωπο.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὡςπερὶ γάρ τό σῶμα τότε νεκροῦται, ὅταν ἔξημιον αὐτό καταλίπη τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας ἢ ψυχῇ· οὕτω καί ἡ ψυχὴ τότε νεκροῦται, ὅταν ἔξημιον αὐτήν καταλίπη τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας τό Ἅγιον Πνεῦμα» (Ἰω. Χρυσόστομος, Ρ.Γ. 62, 124).
2. «Εἶδομεν τό φῶς τό ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον, εὔρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες· αὕτη γάρ ἡμᾶς ἔσωσεν» (Ὑμνος ἀπό τῆ Θεῖα Λειτουργία).
3. «Βασιλεῦ Οὐράνιε, Παράκλητε, τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ πανταχοῦ παρὼν καί τά πάντα πληρῶν, ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν καί ζωῆς χορηγός, ἐλθέ καί σκήνωσον ἐν ἡμῖν καί καθάρισον ἡμᾶς ἀπό πάσης κηλίδος καί σῶσον ἀγαθῇ τᾷς ψυχῆς ἡμῶν» (Προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἀπαραίτητο στήν ἠθική ζωή τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς βοηθεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα τόν ἄνθρωπο μέ τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε

νά διαμορφώσει ήθικά καί πνευματικά τήν υπάρξή του; 3) Μέ ποιό τρόπο τό Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τόν ἄνθρωπο ἐλεύθερο; 4) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῶν κειμένων καί πῶς τό συνδέεις μέ τή σημερινή διδακτική σου ἐνότητα;

3. Ὁ ἐσχατολογικός χαρακτήρας τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς

Ὁ ἐσχατολογικός χρόνος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως εἶδαμε, διαποτίζει τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἔχουν τή δυνατότητα νά ἀνήκουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ ἀναβλύζει ἀπό τήν ἐνδοξή Ἀνάσταση. Εἶναι ἡ ζωὴ ἐνός καινούργιου κόσμου, πού πολλοί τή νομίζουν ὑπόθεση μόνο μελλοντική. Τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τό Ἅγιο Πνεῦμα φανερώνει τήν «καινὴ ζωὴ» καί τήν προσφέρει ὡς παροῦσα. Ὁ ἄνθρωπος στήν Ἐκκλησία μπορεῖ νά ζήσει ἀπό τὴν ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, πού ὅμως εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἰῶνα. Βέβαια ἡ βασιλεία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ θά ἐπικρατήσῃ ὁλοκληρωτικά στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων σ' ἓνα μελλοντικό αἶώνα. Αὐτό τό χρόνο ἡ Ἐκκλησία τόν ὀνομάζει ἐσχατόν. Εἶναι δηλαδή ὁ χρόνος, ὅπου ὁ κόσμος καί ἡ ἱστορία ὁλοκληρώνονται, μέ τήν ἀποδοχή τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι γεμάτη ἀπό ἀγάπη, χαρά καί εἰρήνη. Στό μεταξύ ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει τό ἐσχατόν ὄχι μόνον ὡς μέλλον, ἀλλά καί ὡς παρόν. Στὴ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος προγεύεται τὴ ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἰῶνα, πού τὴν κάνει παροῦσα ὁ ἐρχομός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἔτσι ὁ πιστὸς ζῇ στό «λειτουργικό χρόνο» τὴν ἐνωση τοῦ παρελθόντος καί τοῦ μέλλοντος σ' ἓνα ἀτέλειωτο παρόν. Προσδοκᾷ ὅμως τὴ φανέρωση τοῦ Χριστοῦ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στό μέλλοντα αἶώνα τῆς Δευτέρας Παρουσίας.

Ἡ παροῦσα καί ἡ αἰώνια ζωὴ. Ὁ ἐσχατος χρόνος τῆς Ἐκκλησίας χαρακτηρίζεται ὡς γενικός καί μερικός. Ὁ γενικός φανερῶνεται μέ τὴ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ, πού θά ἀφορᾷ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ μερικός εἶναι ὁ προσωπικός γιὰ τόν κάθε ἄνθρωπο καί ἐρχεται τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του. Κάθε στιγμή στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει λοιπὸν ἀνυπολόγιστη ἀξία, γιατί μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ ὁ ἐσχατος χρόνος μέ τό γεγονός τοῦ θανάτου. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἀποθαρρύνεται ἀπὸ τό θάνατο, ὅταν τόν βλέπει μέ ἐσχατολογικὸ κριτήριον. Δηλαδή βλέπει πῶς σὲ κάθε χρονικὴ στιγμή πρέπει νά γρηγορεῖ στὸν ἐρ-

χομό του Χριστού για την ολοκλήρωση του θείου προορισμού του. Έτσι η ζωή ξεφεύγει από το βιολογικό της επίπεδο και γίνεται φανέρωση του μυστηρίου της ύπαρξως.

Μόνον ο **χριστιανός** είναι σε θέση να εκτιμήσει την ανυπολόγιστη αξία που έχει η **παρουσία** μορφή της ζωής του. Το υπογραμμίζει ο Κύριος: «Τί γάρ ὠφελείται ἄνθρωπος ἐάν τόν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τήν δέ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; (Ματθ. ιστ' 26). Ὁ Χριστός ἔχει καλέσει τόν ἄνθρωπο γιά νά διασώσει αὐτή τή ζωή του καί νά τήν ἐνώσει μέ τό Θεό. Ἡ αἰώνια ζωή εἶναι αὐτή ἡ ζωή που ζοῦμε, ἀλλ' ὅμως μεταμορφωμένη ἀπό τό Χριστό. Ὁ ἄνθρωπος δέ χρειάζεται νά ἀπορρίψει τή ζωή του, γιά νά βρεῖ μιάν ἄλλη ἀνώτερη ἀπό αὐτή. Τό «ἀπαρνησάσθω» τοῦ Κυρίου ἀναφέρεται στόν παλαιό, τό φθαρμένο ἀπό τήν ἁμαρτία καί τόν ἐγωισμό ἄνθρωπο. Μέ τήν πίστη καί τήν ἀγάπη ἀποθέτει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀφύσικη κατάσταση τοῦ ἐγωισμοῦ καί ἐπανερχεται στήν ἀληθινή ζωή, τῆς κοινωνίας μέ τό Θεό καί τό συνάνθρωπο.

Ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου καί ὁ ἐσχατολογικός χρόνος. Ἡ ἀληθινή ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου τροφοδοτεῖται ἀπό τό μυστήριο τῆς κοινωνίας τοῦ Χριστοῦ καί τῆς ἐνώσεως ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτό καί ὁ πιστός ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καί τοὺς ὑπηρετεῖ. Ἡ ἀγάπη, πού καθορίζει βασικά τήν ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου, δέν εἶναι μιὰ ἀνθρώπινη ἀρετή, ἀλλά τό ὕψιστο δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο. «Ἐντολήν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καί ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (Ἰω. ιγ' 34).

Τήν ἀγάπη αὐτή προσφέρει ὁ Χριστός στόν ἄνθρωπο μέ τήν σταυρική Θυσία Του. Σ' αὐτή μετέχει ὁ ἄνθρωπος γιά νά ζήσει ἀληθινά. Εἶναι ἡ συμμετοχή τοῦ πιστοῦ στό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὅπου ἀπό τώρα προγεύεται τή ζωή τοῦ μέλλοντα αἵωνα. Ἀπό ἐδῶ τροφοδοτεῖται ὁ ἀγώνας τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν ἠθική του ἀνάπτυξη καί προκοπή. Γίνεται ἠθικός ὄχι γιά νά διακρίνεται ἀπό τοὺς ἄλλους, ἀλλά γιά νά ὠφελοῦνται οἱ ἄνθρωποι πνευματικά καί νά δοξάζουν τόν Τριαδικό Θεό.

Ἔτσι ἐξηγεῖται, γιατί οἱ ἀληθινοὶ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας κρύβουν τίς ἀρετές τους ἀπό τά μάτια τοῦ κόσμου. Ἡ ἠθικότητά τους δέ χρειάζεται τίς ἐπευφημίες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά τή βαθύτατη συναίσθηση τῆς ταπεινοφροσύνης, πού τελικά ἀνυψώνει τόν ἄνθρωπο στά μάτια τοῦ Θεοῦ

καί τῶν ἀνθρώπων. «Καί ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ» (Ματθ. στ' 18).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Καί ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρινται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ» (Κολ. γ' 3-4).*
2. *«Ὡ Πάσχα, τό μέγα καί ἱερώτατον Χριστέ· Ὡ σοφία καί Λόγε τοῦ Θεοῦ καί δύναμις· δίδον ἡμῖν ἐκτεπώτερον σοῦ μετασχεῖν ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας Σοῦ» (Ἀπό τήν Κιριακή τοῦ Πάσχα).*
3. *«Πάντας ἀνθρώπους μετὰ Θεόν ὡς Θεόν λογίζεται» (Ἅγιος Νεῖλος ὁ Σιναΐτης, P.G. 79,1193 C).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ ἐσχατολογικός χρόνος; 2) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν παρούσα καί τήν αἰώνια ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἀληθινὴ ἠθικότητα πρέπει νά τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ; 4) Ποιά εἶναι τὰ βασικά γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς ἠθικότητας, δηλ. τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου;

4. Ἡ διακονία τοῦ χριστιανοῦ στόν κόσμον.

Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ κόσμος. Μὲ τὴν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νά βλέπει τόν κόσμον ὡς αὐτοσκοπὸ καί ὄχι ὡς χῶρον τῆς φανερώσεως τοῦ Θεοῦ καί τῆς κοινωνίας Του μέ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ θεώρηση αὐτὴ ὀδήγησε τόν ἄνθρωπο στό νά χρησιμοποιεῖ κυριαρχικά τόν κόσμον, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὴν ὠφέλεια καί προαγωγή τοῦ ἀτομικοῦ ἐγώ του. Τὰ ἀτομικά, ἀλλὰ καί τὰ κοινωνικά συμφέροντα, ἔγιναν τό μοναδικό κριτήριον, γιὰ τὴν ἀξιολόγησιν τῶν θρησκευτικῶν, ἠθικῶν καί πνευματικῶν ἀξιών.

Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ ἔχει καταμερισθεῖ σὲ πολλοὺς τομεῖς, σὲ διάφορα διαμερίσματα, πού εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξύ τους. Κάθε ἓνα ἔχει καί τὴ δική του κλίμακα ἀξιών. Γιὰ κάθε τομέα ἰσχύουν εἰδικὰ κριτήρια. Σὲ μιά τέτοια κοινωνία ὁ Θεός καί ἡ θρησκεία δέν ἀπορρίπτονται, ἀλλὰ περιορίζονται στό νά ἐφοδιάζουν τόν ἄνθρωπον μέ ὁρισμένες «ἠθικές ἀξίες».

πού θεωρούνται και «άπαραίτητες» για την ατομική και κοινωνική ζωή.

Στήν ίδια κοινωνία διαπιστώνεται και η αντίθετη ακριβώς διαγωγή. Για να εξασφαλίσει ο άνθρωπος επιτυχία στη ζωή, στο επάγγελμα, στην απόκτηση αξιωμάτων, κ.ά. οδηγείται πολλές φορές και στην ανατροπή αυτών των ηθικών αξιών. Είναι έτοιμος να καταπατήσει τους άλλους, αρκεί να πετύχει αυτός, να παραμερίσει το συνάνθρωπο για να προβάλει το δικό του εγώ.

Ἡ διακονία τοῦ χριστιανοῦ στό σύγχρονο κόσμο. Σ' ένα τέτοιο κόσμο ἀντιφάσεων καί ἀντινομιῶν ζῇ καί ὁ χριστιανός. Ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως ἀλλοιωμένη ἀπό τήν ἁμαρτία, πού τήν ὁδηγεῖ στή φθορά καί τό θάνατο. Αὐτός ὁ κόσμος ἀποδοκίμασε καί θανάτωσε μέσα του τό Χριστό, πού ὅμως ἀποδέχθηκε τό θάνατο γιά νά δωρῇ στούς ἀνθρώπους τήν ἀληθινή ὑπαρξη καί τήν πραγματική ζωή. Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τό θάνατο τοῦ Κυρίου, πού γίνεται πρόξενος ἀθανασίας γιά ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. «Ὁ Σταυρός Σου, Κύριε, ζωή καί ἀνάστασις ὑπάρχει τῷ λαῷ Σου...» ψάλλει ὁ λαός τοῦ Θεοῦ στήν ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ἔχει τώρα τή δυνατότητα νά ξαναβρεῖ τήν ἀληθινή ζωή του στό Χριστό καί στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ἐνα τέτοιο κόσμο καλεῖται νά ὑπηρετήσει καί ὁ χριστιανός. Οἱ ὑπηρεσίες του δέν εἶναι ἐπιφανειακές καί ἐξωτερικές, ἀλλά ἀγωνίζεται νά ὁδηγήσει τόν κόσμο στίς πηγές τῆς σωτηρίας καί τῆς μεταμορφώσεώς του. Ὁ χριστιανός δέ βλέπει ἐχθρικά τόν κόσμο, πού θέλει νά παραμένει στήν ἀποστασία του, δηλαδή μακριά ἀπό τό Θεό. Ὁ κόσμος ἀντιμετωπίζεται μόνο μέ τήν ἀνεξάντλητη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού ὠθεῖ τόν ἄνθρωπο σέ ἔργα δημιουργίας καί φιλανθρωπίας.

Ὁ χριστιανός βλέπει στόν κάθε ἄνθρωπο, ἐστω καί παραμορφωμένη συχνά τή ζωντανή εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. «Εἰκὼν εἰμι τῆς ἀρρήτου δόξης Σου, εἰ καί στίγματα φέρω πταισμάτων» ὑπογραμμίζει ὁ ἱερός Δαμασκηνός. Τά πταίσματα τῶν ἀνθρώπων, ὅσοδήποτε μεγάλα καί ἂν εἶναι, δέν μποροῦν νά νικήσουν τή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καί ἐπομένως τήν ἐπιείκεια καί συμπάθεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὅλες οἱ ὑπηρεσίες καί φροντίδες του γιά τόν ἄνθρωπο καί ὁλόκληρη τήν κοινωνία γίνονται στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐτσι τελικά προάγεται ὁ κόσμος πνευματικά καί ἠθικά.

Ὁ Νιπτήρ. Μικρογραφία ἀπὸ Εὐαγγελιστάριο τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἀγίου Ὁρους (11ος αἰ.).

Ἡ μαρτυρία τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ὁ χριστιανὸς αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωση νὰ γίνεται γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους μάρτυρας τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, ὅπως τὴν προσεγγίζει καὶ τὴ βιώνει στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ φιλανθρωπία τοῦ χριστιανοῦ δὲν ἐξαντλεῖται στὴν προσφορά μιᾶς ὠφελίμου κοινωνικῆς ὑπηρεσίας. Μιά τέτοια προσφορά στηρίζεται περισσότερο στὴ συμπόνοια, πού δὲν ἀνέχεται νὰ βλέπει τὸν ἄλλο ἄνθρωπο νὰ δοκιμάζεται καὶ νὰ ὑποφέρει. Ἡ κοινωνικὴ ὑπηρεσία ἀποβλέπει στὸ νὰ περιορίσει τὸν πόνο καὶ τὴ δυστυχία ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ φιλανθρωπία ὅμως, πού προσφέρεται στὸ Ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, κατευθύνεται στὸ βαθύτατο στρώμα τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Ἀποκαλύπτει τὶς ρίζες τῆς δυστυχίας καὶ τῆς φθορᾶς. Μὲ τὴ φιλανθρωπία ἐπιδιώκεται

ἡ σωτήρια μεταβολή στίς ἀνθρώπινες καρδιές καί σκέψεις καί ὄχι τόσο ἡ βελτίωση τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, ὅσο καλές καί ὠφέλιμες καί ἄν φαίνονται. Ἡ φιланθρωπία τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ χριστιανοῦ δέν προσφέρεται στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ συναισθηματικὴ συγκίνηση ἢ συμπόνοια, ἀλλὰ γιὰ νά τὸν βοηθήσει στὴν ἀνακάλυψη τοῦ θείου προορισμοῦ του, δηλαδὴ τῆς σωτηρίας του.

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει καί γιὰ τὴν προσφορά τῆς ἀγάπης στὸν κόσμο. Ἡ ἀγάπη δέν εἶναι μιὰ ψυχικὴ ἢ συναισθηματικὴ ιδιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἡ δημιουργικὴ δύναμη, ποὺ προσφέρει τὴν ἀληθινὴ ζωὴ καί ὁδηγεῖ στὴ διάσωσή της. «Ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν» λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (Α' Ἰω. δ' 7). Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ, ποὺ τελειοποιεῖ τὴν ἀνθρώπινη φύση καί ὁλόκληρην τὴν κοινωνία. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ζωὴ τῆς θείας φύσεως κατὰ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης. Ὁ χριστιανός, ποὺ ἀνακαλύπτει μέσα του τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν ξαναπροσφέρει στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Εἶναι τὸ μοναδικὸ σημεῖο, ἀπ' ὅπου περνᾷ ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό. «Ἐάν τις εἴπῃ ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καί τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῇ ψεύστης ἐστίν· ὁ γάρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν ὃν ἐώρακε, τὸν Θεόν ὃν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;» (Α' Ἰω. δ' 20). Ἡ ἀγάπη τελικὰ εἶναι τὸ πλήρωμα τῆς μαρτυρίας καί διακονίας τοῦ χριστιανοῦ στὸν κόσμο.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καὶ εἶδον ἔτερον οἷτω τὴν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ παραζηλοῦντα καὶ θέλοντα, ὥς πολλάκις μετὰ δακρῶν θεομῶν ἐξ ὅλης ψυχῆς δέεσθαι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἢ κἀκείνους σωθῆναι ἢ καὶ αὐτόν σὺν ἐκείνοις κατακριθῆναι, ἀπὸ διαθέσεως θεομιμήτου καὶ Μωσαϊκῆς ὁλους σωθῆναι μόνον ἐναντὶν μὴ θέλοντα. Τῇ ἀγίᾳ γὰρ ἀγάπῃ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι πνευματικῶς αὐτοῖς συνδεθεῖς, οὐδέ εἰς αὐτὴν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν προσηρεῖτο καὶ χωρισθῆναι αὐτῶν» (Ἁγ. Συμμεῶν ὁ Νέος Θεολόγος, Κατήχησις Β').
2. «Ἐάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δέ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκός ἡχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ ἐάν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν,

καί ἐάν ἔχω πᾶσαν τήν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν,
 ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν εἰμι.
 Καί ἐάν ψωμίσω πάντα τά ὑπάρχοντά μου,
 καί ἐάν παραδῶ τό σῶμά μου, ἵνα καθήσομαι,
 ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν ὠφελοῦμαι.
 Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται,
 ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται,
 οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τά ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τό κα-
 κόν,
 οὐ χαίρει ἐπί τῇ ἀδικίᾳ, συγκαίρει δέ τῇ ἀληθείᾳ·
 πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει.
 Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει.
 Εἴτε δέ προφητεῖται καταργηθήσονται· εἴτε γλῶσσαι παύσονται·
 εἴτε γινῶσις καταργηθήσεται.
 Ἐκ μέρους δέ γινώσκομεν καί ἐκ μέρους προφητεύομεν·
 ὅταν δέ ἔλθῃ τό τέλειον, τότε τό ἐκ μέρους καταργηθήσεται.
 Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην·
 ὅτε δέ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τά τοῦ νηπίου.
 Βλέπομεν γάρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι,
 τότε δέ πρόσωπον πρός πρόσωπον·
 ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δέ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καί ἐπεγνώσθην.
 Νυνί δέ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τά τρία ταῦτα·
 μεῖζων δέ τούτων ἡ ἀγάπη». (Α΄ Κορ. ιγ' 1-13).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛΙΣ

Πρόλογος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

5

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ

1. Οι άρχές της 'Ηθικης	7
2. Τό χριστιανικό ήθος	9
3. 'Η άξία της 'Ηθικης	13

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

I. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

(Όρθοδοξη χριστιανική θεώρηση)

Α' Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. 'Ο έν Χριστώ καινός άνθρωπος	17
2. 'Η ήθικη ζωή του ανθρώπου	22
3. 'Ο άνθρωπος καί ό νόμος του Θεού	25

Β' Η ΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ

1. 'Η συνείδηση	30
2. 'Η άφύπνιση της συνειδήσεως	34

Γ' ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

1. Τό φιλοσοφικό πρόβλημα της έλευθερίας	39
2. 'Η χριστιανική θεώρηση της έλευθερίας	42

Δ' Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

1. Τά κίνητρα καί ή ήθικη ζωή	47
2. 'Η πνευματική ζωή του ανθρώπου	51
3. 'Η συμβολή της προσευχής στη μόρφωση του χριστιανικού ήθους	55
4. 'Ο όρκος, ή βλασφημία καί ή μαγεία	59

II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

1. 'Η ούμανιστική θεώρηση του ανθρώπου	64
2. 'Ο αυτόνομος άνθρωπος του Έμμ. Κάντ	67
3. 'Ο υπέράνθρωπος του Φρειδερίκου Νίτσε	71
4. 'Η άπαισιόδοξη καί μηδενιστική θεώρηση του ανθρώπου	75
5. 'Η ήδονική θεωρία γιά τόν άνθρωπο	78
6. 'Η ύλιστική θεώρηση του ανθρώπου	82
7. 'Η θεωρία του υπαρξισμού γιά τόν άνθρωπο	87

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

Α' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

1. Ο άνθρωπος και η δημιουργία του κόσμου	92
2. Η ζωή του ανθρώπου	95
3. Το ανθρώπινο σώμα	98
4. Η φυσική ζωή του ανθρώπινου σώματος	101
5. Η αξία της προσωπικής ζωής	106
6. Η αυτοκτονία	111
7. Η αυτοθυσία	114
8. Ο χριστιανικός γάμος	117
9. Η οικογένεια	120

Β' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ο άνθρωπος ως πρόσωπο	126
2. Ο άνθρωπος και το Κράτος	130
3. Η ήθικη θεώρηση της δικαιοσύνης	133
4. Πόλεμος και ειρήνη	136
5. Ο άνθρωπος και ο πολιτισμός	140
6. Επιστήμη και Τεχνολογία	143
7. Έργασία και οικονομία	147
8. Το επάγγελμα του ανθρώπου	150
9. Ο άνθρωπος και η τέχνη	153
10. Το πρόβλημα του ελεύθερου χρόνου	157

Γ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Η αναγέννηση του ανθρώπου στην Έκκλησία	161
2. Το Άγιο Πνεύμα και η ήθικότητα του ανθρώπου	165
3. Ο εσχατολογικός χαρακτήρας της χριστιανικής ήθικης	168
4. Η διακονία του χριστιανού στον κόσμο	170

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

175

177

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(που μπορεί νά χρησιμοποιήσει ό μαθητής γιά μιά εύρύτερη κατατόπισή του στά θέματα τής
όρθόδοξης χριστιανικής ήθικης)

Άγουρίδου Σάββα	: Τό Εύαγγέλιον καί ό σύγχρονος κόσμος, Θεσσαλονίκη 1970.
Βασιλείου Άρχιμ.	: Εισοδικόν. Στοιχεία βιώσεως του μυστηρίου τής ένότητος μέσα στην Όρθόδοξη Έκκλησία, Άγιον Όρος 1974.
Γιανναρά Χρίστου	: Η Έλευθερία του ήθους, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Άθήνα 1970.
» »	: Τό προνόμιο τής άπελπισίας, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Άθήνα 1973.
Γκεοργκίου Βιργκίλ	: Από την 25η ώρα στην αιώνια ώρα, Άθήναι 1967.
Ευδοκίμωφ Παύλου	: Η πάλη μέ τον Θεό, Θεσσαλονίκη 1970.
» »	: Η Όρθοδοξία, Θεσσαλονίκη 1972.
Θεοδώρου Εύαγγέλου	: Άνθολόγιον Πατερικών Κειμένων, Ο.Ε.Δ.Β. 1969.
ΖΩΗΣ έκδοση	: Η Λειτουργία μας, Άθήναι 1963.
Κλεμάν Όλιβιέ	: Η θεολογία μετά «τό θάνατο του Θεού», Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Άθήνα 1973.
Λορεντζάτου Ζήσιμου	: Μελέτες, έκδόσεις «ΓΑΛΑΞΙΑΣ», 1966.
Λόσσου Βλαντιμίρ	: Η μυστική θεολογία τής Άνατολικής Έκκλησίας Θεσσαλονίκη 1964.
Μάινα Ίακ.-Νέλλα Παν.	: Μαρτυρία Όρθοδοξίας, Άθήναι 1971.
Γρηγοριάδη Κων.	: Χριστιανική Ηθική, Θεσσαλονίκη 1971.
Μαντζαρίδου Γεωργίου	: Η χριστιανική κοινωνία καί ό κόσμος, Θεσσαλονίκη 1971.
» »	: Ηθική καί Άποκάλυψις, Θεσσαλονίκη 1969.
» »	: Πνεύμα καί πραγματικότητα. Έκδόσεις των Φίλων, Άθήναι 1968.
Μπερντιάγεφ Νικ.	: Άλήθεια καί Άποκάλυψη, Άθήνα 1967.
» »	: Υπαρξισμός καί Χριστιανική πίστις, Άθήναι 1956.
Νησιώτη Νικολάου	: Γιά νά ζήση ό κόσμος, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Άθήνα 1970.
Σμέμαν Άλεξάνδρου	: Θέματα όρθοδόξου θεολογίας, Άθήναι 1973.
Φλωρόφσκυ Γεωργίου	

0020556371

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ Ζ', 1981 (II) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 90.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3528/18-12-80
ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Ι. ΠΕΠΠΑΣ & ΣΙΑ Ο.Ε. ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

